

ŽELEZAR

TEDNIK – GLASILO DELOVNEGA KOLEKTIVA SŽ ŽELEZARNE JESENICE

JESENICE, DNE 28. FEBRUARJA 1980

ŠTEVILKA: 8 ○ LETO: XXIX

Naš kovinar, svobodno glasilo delavcev KID, je kot predhodnik Železarja začel izhajati 26. januarja 1937. Železar izhaja od 1. decembra 1951 kot mesečna revija, od 15. aprila 1959 kot štirinajstdnevnik in od 1. januarja 1962 kot tednik. Glasilo je ob 25-letnici predsednik Tito odlikoval z redom zaslug za narod s srebrno zvezdo. Glavni in odgovorni urednik Joža Varl — Naslov: Uredništvo Železarja, SŽ — Železarna Jesenice. Številke internih telefonov: urednik 483, administracija 484 in 726. Tisk: TK Gorenjski tisk, Kranj. Oproščen prometnega davka po pristojnem mnenju štev.: 421/1-72.

POSLOVNI USPEH ŽELEZARNE V LETU 1979

Družbeni plan eksterne realizacije je za leto 1979 znašal 472.000 ton v vrednosti 6.537.913.960 din in s povprečno ceno 13.852 din za tono. Dejansko smo v letu 1979 prodali 443.603 ton proizvodov osnovne dejavnosti. Skupna vrednost prodanih izdelkov je bila 6.342.307.295 din, povprečna prodajna cena pa 14.297 din za tono.

V letu 1978 smo prodali 441.481 ton v vrednosti 5.070,7 milij. din in s povprečno ceno 11.486 din za tono.

Izpad proizvodnje za trg znaša glede na plan za leto 1979 28.397 ton ali — 6,0 %, vrednostna realizacija pa je za 195.606.665 din ali za — 3,0 % pod planirano, dejanska prodajna cena pa je za 445 din/t oziroma 3,2 % iznad planirane.

Poprečna mesečna eksterna realizacija je bila v letu 1979 528 milij. 525.608 din, medtem ko je bila v letu 1978 422.555.976 dinarjev, kar pomeni v poprečju za 105.969.632 din večji iztržek. Vzrok takemu izpadu sta seveda nižja skupna in blagovna proizvodnja, ker s prodajo naših izdelkov ni bilo težav.

Posamezni elementi delitve celotnega prihodka pa kažejo naslednjo sliko:

Celotni prihodek je pod planom, tako kot eksterna realizacija, je pa večji za 23,6 % glede na preteklo leto. To ugotovitev pa moramo korigirati s tem, da je šlo pri povečanju elementov celotnega prihodka v precejšnji meri na račun porabljenih zalog proizvedenih v preteklem letu, tako da je bil celoten obseg poslovanja večji le za 19,7 %. Precej večji pa so bili za ta obseg poslovanja materialni stroški, ki so rasti hitreje, in to za 21,6 % nasproti letu 1978. Da je temu res tako, nam kaže tudi analiza stroškov, tako na področju normativnih porab, kot

na področju podražitve nabavljenih surovin in materialov. Če naprej pogledamo zvišanje stroškov znotraj delovne organizacije, potem lahko ugotovimo velika odstopanja v normativnih porabah, stroških vzdrževanja in remontov, kar je v celoti poslabšalo rezultat za 130,8 milij. din. Pri tem so nekatere temeljne organizacije planirane stroške presegle, druge pa dosegle znižanje. Planirane stroške so presegli: v

TOZD Plavž, Jeklarna, Valjarna bluming-štel, Valjarna debele pločevine, Profilarna, Podbojarna, Elektrode, Želbjarna, Remontne delavnice, Vzdrževanje in Energetika. Znižanje stroškov pa so imele: TOZD Livarne, Valjarna žice in profilov, Hladna valjarna Bela, Hladna valjarna Jesenice, Žičarna, Jeklovlek, Strojne delavnice, Transport ter Kovinoservis.

Še hujši izpad dohodka pa je povzročilo zvišanje cen surovin in goriv in to tako na domačem kot na tujem trgu. Za nekatere surovine smo v letu 1979 plačali tudi 50 % več

(Nadaljevanje na 6. strani)

DRUŽBENE OBVEZNOSTI V LETU 1979

V letu 1979 so vse družbene obveznosti, ki jih zaposleni v Železarni plačujemo iz osebnega dohodka, ki jih temeljne organizacije poravnava iz dohodka in tiste, ki obremenjujejo akumulacijo, znašale 573 milijonov dinarjev, kar je 18 % več kot leto poprej.

Za financiranje dejavnosti samoupravnih interesnih skupnosti, kot so izobraževalna, kulturna, telesno-kulturna, zdravstvena skupnost, skupnost socialnega skrbstva, skupnost otroškega varstva, skupnost

pokojsniškega in invalidskega zavarovanja v SRS ter za republiški in občinski davek smo zaposleni v Železarni prispevali 268,7 milijona dinarjev iz osebnega dohodka, kar je 27 %

(Nadaljevanje na 7. strani)

»INFORMACIJA ŠTEV. 16« O ZASTOJAH IN PRODUKTIVNOSTI

Z »Informacijo št. 16« z dne 21. februarja skuša vodja TOZD Remontne delavnice Miroslav Noč prikazati, kako in koliko so delavci v tej temeljni organizaciji izvajali naloge na področju izboljšanja stanja delovnih naprav, znižanja stroškov ter povečanja produktivnosti in učinkovitosti dela. Takšno programsko usmeritev so si namreč zadali na samoupravnih delovnih skupinah in samoupravnih organih v oktobru lanskega leta in jo podrobneje opredelili v tridesetih točkah.

Informacija je naslovljena na samoupravne delovne skupine in odbor za gospodarstvo v tej temeljni organizaciji. Vodja TOZD uvodoma opozarja, da podatki kažejo pred-

vsem na trend približevanja ali oddaljevanja od zastavljenih ciljev, kajti povsem natančno uresničevanja ni mogoče meriti.

(Nadaljevanje na 2. strani)

KADROVSKA PROBLEMATIKA V LANSKEM LETU

Zadnji dan lanskega leta je bilo v Železarni zaposlenih 6.640 delavcev ali sedem manj kakor istega dne leto poprej. Plan zaposlenih je za leto 1979 znašal 6.830, medtem ko je bilo poprečno zaposlenih le 6.685 ali 145 delavcem manj. Če k temu dodamo še izredno visoko poprečno dnevno odsotnost, ki je lani znašala kar 19,13 % ali 1,38 % več kot leto poprej, potem kadrovska problematika pri obravnavi letne bilance oziroma poslovnega uspeha v lanskem letu zasluži vso pozornost, ker se v teh številkah skrivajo velike notranje rezerve.

V lanskem letu je s TOZD in delovnimi skupnostmi v naši železarni sklenilo delovno razmerje 831 delavec ali 18 manj kot leto poprej. Delovno razmerje pa je prekinilo 816 delavcev oziroma 49 manj kot leta 1978, od tega je bilo: 93 starostno upokojenih (1978 77), 30 invalidsko

upokojenih (45), 199 vpoklicanih v JLA (203), 21 umrlo (16), 209 zaradi redne odpovedi ali poteka pogodbe (168), 244 zaradi samostojne prekinitve in disciplinske odpovedi (356) in 20 zaradi poklicne rehabilitacije

(Nadaljevanje na 3. strani)

STALIŠČA IN PRIPOROČILA O KULTURNEM ŽIVLJENJU DELAVCEV IZ DRUGIH REPUBLIK IN POKRAJIN

Predstavniki članic Zveze kulturno-prosvetnih organizacij Jugoslavije, Zveze sindikatov Jugoslavije in drugi delegati, zbrani 19. decembra 1979 v Velenju na posvetovanju o kulturnem življenju delavcev iz drugih republik in pokrajin (mišljeni so delavci iz katerekoli socialistične republike in pokrajine SFRJ, ki ne delajo in ne živijo v svoji matični republiki ali avtonomni pokrajini), smo po skrbnem pregledu posameznih vprašanj, proučevanju interesov in možnosti, ob soglasju, ki smo ga dosegli z medsebojnim razumevanjem in upoštevanjem različnosti, sklenili naslednje:

1.

Delavcem iz drugih republik in pokrajin, ki so na delu kjerkoli v Jugoslaviji, priporočamo:

— naj se zavedajo svojih samoupravljaljskih pravic, kadar gre za vprašanja kulture in kulturnega življenja v njihovi organizaciji, združenega dela, v sindikatu, v krajevni

skupnosti ali družbenopolitični skupnosti, v kateri živijo in delajo in naj te pravice uporabljajo za skupne in tudi za svoje posebne kulturne interese:

— naj se združujejo v skupine, klube, ustanavljajo svoja društva, da bi v njih zadovoljevali potrebe po

(Nadaljevanje na 8. strani)

110
LET ŽELEZARSTVA

30
LET DELAVSKEGA
SAMOUPRAVLJANJA

Sodelavec strojevodja (IK)

DELEGATSKI SISTEM – POT IN SREDSTVO SOCIALISTIČNE DEMOKRACIJE

Glede na to, da ta čas komunisti v osnovnih organizacijah zveze komunistov razpravljajo in ocenjujejo uresničevanje političnega sistema socialističnega samoupravljanja v temeljnih organizacijah združenega dela in delovnih skupnostih naše delovne organizacije, moramo poudariti, da bi to vprašanje moralo biti permanentno prisotno med vsemi socialističnimi in demokratičnimi ustvarjalnimi silami v TOZD in delovnih skupnostih naše železarne. Že nič kolikokrat smo povedali in napisali, da to ni enkratna akcija, ampak stalni proces izpopolnjevanja in dograjevanje socialistične demokracije.

Ko smo poudarili subjektivni faktor, moramo poudariti tudi, da tega sestavljajo vse družbenopolitične organizacije, to je zveza komunistov, zveza sindikatov in zveza socialistične mladine, kakor tudi poslovodne strukture, strokovne službe, znanstveno in kulturno ustvarjanje in vsi drugi faktorji, ki lahko vplivajo na družbeno zavest in na reševanje družbenih problemov, kakor je poudaril Edvard Kardelj v svoji študiji Smeri razvoja političnega sistema socialističnega samoupravljanja. To moramo tembolj poudariti, ker se še marsikje poslovodne, strokovne in znanstvene strukture smatrajo izključno odgovorne za organizacijo dela in poslovanja ter tehnologijo, manj ali pa sploh ne pa za izgrajevanje političnega sistema socialističnega samoupravljanja. In ravno sedaj, ko o tem v Železarni razpravljamo, bi morali to izredno odgovorno izpostaviti. V večini primerov so poslovodne strukture še nekoliko vpete v samoupravljanje znotraj TOZD in delovnih skupnosti oziroma Železarne, med tem ko jih, vsaj v mnogih primerih, delovanje delegatskega sistema, preko katerega delavci uresničujemo svoje samoupravne pravice, oziroma odločajo o celotni družbeni reprodukciji, ne zanimajo dovolj. Posebno vprašanje pa je seveda tudi vpetost in pomoč strokovnih služb pri delovanju delegatskega sistema v naši železarni.

Vse to potrjuje tudi praksa, ki dokazuje, da se delegacije znotraj TOZD in delovnih skupnosti ne sestajajo pred sejami skupščin, da so dokaj neorganizirano povezane s svojimi volilci oziroma bazo in da so delegati na sejah skupščin pasivni, da ne omenjamo slabe udeležbe na usklajevalnih konferencah delegacij v Železarni, pa tudi na sejah skupščin. Neodgovoren odnos do delovanja delegatskega sistema kaže tudi udeležba na seminarjih za delegate, ki jih izvaja klub samoupravljalcev Jesenice, za katerega združujemo znatna sredstva, prek delavske univerze Jesenice.

Te odgovornosti za delovanje delegatskega sistema bi morali komunisti v svojih osnovnih organizacijah odločno izpostaviti in se v sredinah, kjer delujejo, tudi za njihovo uresničitev boriti. S stalnim angažiranjem celotnega subjektivnega faktorja bo delegatski sistem živel vsebinsko in kvalitetno.

INVESTICIJSKA IZGRADNJA V LETU 1979

Čeprav smo dokaj redno v našem glasilu spremljali investicijsko izgradnjo v Železarni v lanskem letu, iz poslovnega poročila Železarne za leto 1979 povzemamo celovito poročilo o investicijski izgradnji v letu 1979.

V Železarni smo v letu 1979 izvajali vrsto manjših in večjih investicijskih del. Pri pregledu rezul-

tatov inovacijskih vlaganj bi se omejili le na nekaj večjih in za

(Nadaljevanje na 2. strani)

PROIZVODNJA V FEBRUARJU BOLJŠA OD JANUARSKE

V primerjavi s januarjem se je predvsem pri skupni proizvodnji situacija v februarju močno popravila. Operativne programe skupne proizvodnje bodo predvidoma dosegle naslednje temeljne organizacije: Plavž, Livarna, Valjarna žice in profilov, Hladna valjarna Bela, Hladna valjarna Jesenice, Profilarna, Vratni podboji, Jeklovlek, Elektrode in Želbjarna.

Operativnega programa skupne proizvodnje verjetno ne bodo dosegle temeljne organizacije:

JEKLARNA: Martinarna bo načrtovano proizvodnjo presegla, zaostala pa bo elektrojeklarna zaradi 200 ton izmečka, redukcije električne energije zaradi konic in raznih zastojev. **VALJARNA BLUMING-ŠTEKEL:** Glavni vzrok za nižjo skupno in gotovo proizvodnjo je bilo slabše delo valjavskega ogrodja štel in zastoj zaradi menjave ogrevnih peči na tem ogrodju, ki je trajal skoraj dva dni. Poleg tega je bilo tudi nekaj težav z vložkom, primernim za gotovo proizvodnjo te valjarne.

DEBELE PLOČEVINE: V tej valjarni bo nižja skupna in gotova proizvodnja dosežena zaradi premajhne medfazne zaloge tistih kvalitet, kjer je tehnološki postopek manj zahteven in s tem tudi krajši.

ŽIČARNA: Vzrok nižje skupne in gotove proizvodnje je bilo pomanjkanje valjane žice debelejših dimenzij.

INVESTICIJSKA IZGRADNJA V LETU 1979

(Nadaljevanje s 1. strani)

Železarno pomembnejših, čeprav so tudi manjše lahko zelo pomembne za posamezne temeljne organizacije. Tako kot v preteklem letu je bila tudi v letu 1979 še vedno najpomembnejša investicijska naprava za kontinuirano vlivanje gredic. Zaradi težav in zamud se je hladno testiranje na napravah pričelo konec januarja in konec marca prešlo v vroče testiranje. Celotno testiranje je bilo zelo uspešno, saj so naprave delovale brez večjih napak in težav. Zataknilo pa se je pri osvajanju vlivanja posameznih vrst jekla na teh napravah. Postopoma je bila ugotovljena vrsta pomanjkljivosti v izdelavi šarž in v pripravi jekla za vlivanje. Zaradi teh težav, ki pa so pretežno nastale zaradi zastarele tehnologije izdelave jekla na SM pečeh, zaradi neogreth ponvic in slabe vzdržnosti obzidave in zaradi nekaterih subjektivnih vzrokov na teh napravah, v letu 1979 ni bila dosežena načrtovana proizvodnja. Zato je ena glavnih nalog proizvodnih in vzdrževalnih delavcev in raziskovalcev, da usposobijo kontinuirno za normalno obratovanje.

Niž manj pomembna investicijska za Železarno je bila plinifikacija Železarne - I. faza. Dela na projekti in pripravi trase so se pričela že leta 1977. Pripravljene so bile tudi pogodbe za dobavo opreme, vendar so zaradi težav z uvoznimi dovoljenji pogodbe začele veljati šele v drugi polovici leta 1978. Zato je bilo mogoče uvoziti opremo šele ob koncu leta 1978 in na začetku leta 1979. Kljub tem težavam smo bili v Železarni že 15. januarja 1979 pripravljene prevzeti zemeljski plin, vendar je dobavitelj Petrol šele 16. julija uspel zaključiti dela na svojih napravah in tako priključiti Železarno na omrežje zemeljskega plina. Ta šestmesečna zamuda je povzročila zamudo pri predelavi in priključevanju posameznih peči na Beli in Javorniku na zemeljski plin. Kljub vsemu je uspelo, da so vse glavne peči na tem področju že predelane na zemeljski plin in razen nekaterih uspešno obratujejo.

Tudi na območju jeniških obratov so se izvajala dela, potrebna za prehod na uporabo zemeljskega plina. Glavna naloga v letu 1979 je bila predelava in priključitev ene SM peči na zemeljski plin in ureditev sušenja ter ogrevanja ponvic. Te naloge nismo izpolnili predvsem zaradi nekaterih potrebnih sprememb v projektu trase plinovoda in tudi zaradi zamud izvajalcev del. Tako ostaja za leto 1980 pomembna naloga na področju plinifikacije Železarne preklop čim več SM peči na plin in ureditev sušenja ter ogrevanja ponvic in žlebov. Na ta način bo lahko rešena vrsta težav pri izdelavi in vlivanju jekla. Z uporabo zemeljskega plina bodo zaradi stalnega pomanjkanja mazuta lahko SM peči obratovale bolj zanesljivo, pa tudi vsebnost žvepla v jeklu bo lahko manjša, z ogrevanjem ponvic pa se bo povečala njihova vzdržnost in zmanjšale se bodo težave pri vlivanju jekla.

Da bi dosegli boljše pogoje dela in višjo produktivnost, smo gradili škarje za staro železo. Naprava je pričela poizkusno obratovati v maju in deluje brez večjih okvar in kar je še bolj pomembno, dosega planirane količine razrezanega starega železa. Ta investicijska je lahko primer, kako lahko v sorazmerno kratkem času in z ne prevelikimi stroški zamenjamo težko fizično delo s strojem in tako izboljšamo pogoje dela in povečamo produktivnost.

Poleg navedenih in še vseh manjših investicij, ki so se zaključevale ali bile zaključene v letu 1979, je potrebno omeniti izgradnjo elektronskega računalniškega centra in telefonske centrale, s katero izgradnjo smo pričeli v tem letu. Tako je bil v aprilu izdelan investicijski program, ki je predvideval postavitev zgradbe za namestitve elektronskega računalnika in avtomatske telefonske centrale. Prvič je bil za neko skupno investicijo izveden samoupravni sporazum o združenju sredstev, ki je bil v vseh temeljnih organizacijah obravnavan in sprejet. Izgradnja elektronskega računalniškega centra je za Železarno velikega pomena, saj bo z računalnikom podprt nov informacijski sistem Železarne, ki bo omogočil hitrejši in kvalitetnejši odločitve na področju komercialnega in materialnega poslovanja, financ in posebno na področju proizvodnje. Tudi izgradnja avtomatske telefonske centrale pomeni velik napredek na tem področju, saj sedanja telefonska centrala na zmore več opravljati svojih nalog.

Gradnja elektronskega računalniškega centra se je pričela v začetku septembra s pripravo gradbišča in temeljev zgradbe. Računalniška oprema je prispela že v decembru in januarju. Montirali pa

jo bodo lahko šele sredi leta 1980, ko bo zgradba dokončana toliko, da bo možna montaža opreme. Tako bi računalniki lahko pričeli poizkusno obratovati v drugi polovici leta 1980, avtomatska telefonska centrala pa ob koncu leta. Roki za dokončanje investicije so izredno kratki in bo potrebno mnogo naporov, da bodo tudi realizirani.

V planu investicij v letu 1979 je bil tudi pričetek izgradnje dveh pomembnih naprav za Železarno, in sicer naprave za vakuumiranje jekla in naprave za aglomerirani prašek. Posebno napravo za vakuumiranje jekla pomeni v nadaljnjem tehnološkem razvoju Železarne izredno pomembno pridobitev. S to napravo bo namreč možno izboljšati kvaliteto nekaterih jekel in znižati stroške izdelave. Za obe napravi sta izdelana investicijska programa in predlog samoupravnega sporazuma za financiranje te investicije, tako da bo možno v februarju sprejeti sklepe za pričetek teh investicij. Poseben problem pa predstavlja uvoz opreme, saj v preteklem obdobju nismo uspeli dobiti potrebnih uvoznih dovoljenj. Če bo za ti dve napravi to uspelo v začetku leta 1980, potem lahko pričakujemo, da bosta zaključeni v letu 1981 in takrat pričeli dajati tudi pričakovane rezultate.

Ob pregledovanju dela investicijske izgradnje v letu 1979 ne moremo mimo projekta jeklarna 2. To je izredno pomembna investicijska za Železarno in je bilo o njej že dosti napisanega in spregovorjenega. Zato ne bi ponavljali vsega, zakaj je ta investicijska potrebna in kaj od nje pričakujemo, pač pa bi samo na kratko spregovorili o delu, ki je bilo doslej za ta projekt izvršeno. S sorazmerno majhnim številom sodelujočih je bila obdelana in analizirana tehnično-ekonomska študija, v delu je bila raziskava elektroenergetske situacije za Gorenjsko in Jesenice, izdelana je bila zelo obsežna in natančna razpisna dokumentacija, izvršen razpis in izbran širok krog ponudnikov. Večina dogovorov s ponudniki opreme je že za nami. Izdelana je bila vrsta lokacijskih predlogov, izdelan predlog zazidalnega načrta za projekt, pripravljena je bila okvirna finančna konstrukcija, izdelan prvi in-

vesticijski program, ki obsega vsa poglavja iz metodologije za izdelavo programov, opravljenih je bilo veliko razgovorov in predstavitev projekta, tako na ravni krajevnih in drugih skupnosti na področju občine in tudi v republiki. Opravljeno delo daje dobre osnove, da delavci Železarne v začetku leta 1980 projekt potrdimo. Prav tako pa so dane tudi osnove vsem drugim dejavnikom v republiki, da omogočijo realizacijo tega projekta.

Poleg omenjenih projektov iz načrta 1979, smo pripravili oziroma realizirali še vrsto drugih projektov. V tem so idejne rešitve in pripravljala dela za naslednje projekte:

naprava za odbizg, škarje v valjarni debele pločevine, skladišče rezervnih delov za TOZD Jeklarna, sanacija odpravevalne naprave objektov 29 in 30 v aglomeraciji, predelava ostružkov, čiščenje gošče iz Dorr čistilcev, naprava za razbijanje emulzij, mestna čistilna naprava in kanalizacija Jesenic, skladišče nabave v Železarni, drobljenje žlindre za Anhovo, obdelava raznih odpadkov v Železarni, vročevodno ogrevanje TOZD Žebljarna in TOZD Elektrode, preureditev TOZD Žebljarna - lokacija pakirne naprave, ogrevanje z zemeljskim plinom v TOZD Jeklarna, odvoz žlindre na nasip, transport v hali Žične Celje, situacija industrijskih tirov v Železarni, polnjena elektrodna žica, krožne škarje v TOZD Hladna valjarna Jesenice in TOZD Profilarna, modernizacija TOZD Jeklovlek II. faza itd.

Poleg navedenih investicijskih programov, so bili v izdelavi ali so že gotovi še naslednji:

plinifikacija Železarne II. faza, izgradnja strojnih delavnic II. faza, obrat zvarjenecv Monter Dravograd, podaljšek skladišča ognje-vzdržnega materiala, lokomotiva DEL 925, avtodvigalo z dvizžno košaro, naprava za razrez žice itd. Omeniti moramo, da je pri vsej investicijski dejavnosti, to je že pri samem načrtovanju investicij, zlasti pa pri zagotavljanju potrebnih sredstev, sodelovanje temeljnih organizacij prešibko. Ker je investicijsko področje v naši Železarni zelo pomembno, je nujno, da se prizadeje temeljne organizacije bolj efektivno vključijo v proces investiranja.

Iz poslovnega poročila Železarne za leto 1979

»INFORMACIJA ŠTEV.16« O ZASTOJIH

(Nadaljevanje s 1. strani)

Primerjava vzdrževalnih zastojev v letu 1979 z letom 1978 kaže, da so bili višji le v aglomeraciji, valjarni štekel, valjarni žice, v TOZD Elektrode, profilarni in v jeklovleku. Zanimivo pri tem je, da planirana proizvodnja ni bila dosežena v jeklarni, kjer so bili vzdrževalni zastoji občutno nižji, medtem ko je bila v jeklovleku ob znatno zvišanih celotnih presežkih. Mogoče je torej sklepati, da je v razpoložljivem obratovalnem času mogoče povsod proizvesti planirane količine zaradi naprav samih in da so za izpad proizvodnje pomembnejši drugi vzroki.

Planirane stroške je temeljna organizacija prekoračila predvsem na račun večjega izplačila osebnih dohodkov (delali so s povprečno šest delavci več kot prejšnje leto), slabša pa je bila tudi fizična produktivnost, merjena v številu izplačanih ur na tono proizvodnje (pri skupni proizvodnji za šest odstotkov, pri gotovi za 1,9 odstotka). Primarni stroški so bili doseženi z 89,31 odstotki pri 93 odstotnem poslovanju, kar bi lahko šteli kot dober uspeh.

Informacija nadalje na kratko pojasnjuje, kako so bili izpolnjeni posamezni konkretni cilji iz trideset točk obsegajočega programa in katere naloge so bile prenešene še v program za letošnje leto. Ker so rezultati zanimivi tudi za delavce drugih temeljnih organizacij, kaže omeniti vsaj nekatere.

V letu 1979 je bilo doseženo pet odstotno znižanje remontnih terminov. Optiplan evidenca naročil na pripravi dela zaradi pomanjkanja sredstev (300.000 din) ni bila uvedena. Poraba ognjevzdržnih materialov v martinarni, na katero pa imajo delavci TOZD Remontne delavnice razmeroma majhen vpliv, je lani v primerjavi z letom 1978 porasla od 35,30 kilogramov na 39,66 kilogramov. Namesto za 24 žerjavov je bilo pridobljenih obratovalnih le za 11 žerjavov, sicer pa se je stanje žerjavov v letu 1979 izboljšalo. Glede povečanja izdelave rezervnih delov potekajo pogovori s slovensko strojno industrijo, vendar pa konkretni rezultati še ni. Nekatera dela zaradi težav z dobavo tračnic iz uvoza niso bila izpolnjena v celoti. Proizvodnja brušenih gredic ni bila dosežena kljub tehničnim izboljšavam in intenzivnemu delu. Na brusilnem stroju Centromaskin, ki je bil v predvidenem roku prestavljen z Javornika na Belo, ni bil izveden remont in stroj dela slabše kot prej. V zvezi z nabavo avtodvi-

gala z dvizžno košaro, za katerega je bilo odločeno da TOZD Remontne delavnice ne more biti investitor, TOZD Transport pa za to ne kaže interesa, je bila izdelana investicijska dokumentacija, investicijski elaborat pa posredovan sektorju novogradenj. Z delovno organizacijo ELIM je za letošnje leto dogovorjen konkreten obseg dela, medtem ko dogovori o dolgoročnejšem sodelovanju potekajo. Uspešno se dela na programu plinifikacije. O porabi energij se meritve opravljajo dnevno, prav tako pa se tudi poroča. Na zemeljski plin so bile uspešno predelane plinske peči v tem mesecu pa bosta montirani tudi novi peči vročih navijalcev za valjarno štekel. Težave se pojavljajo na kontilivu, saj je bilo od petih merilcev nivojev treba demontirati štiri izvore merilnega sevanja. Tudi stanje pri X-RAY napravi ni bistveno boljše, čeprav je bila izvedena racionalizacija hlajenja. Omeniti kaže tudi to, da lani ni uspelo v celoti omejiti nadurnega dela režijskih delavcev, da pa so letos še poostri kriteriji ter da je odbor za delovna razmerja občutno zmanjšal odobranje plačanih dopustov za društveno dejavnost.

Nekateri lani sprejeti sklepi so zadevali tudi ožje področje samoupravljanja in informiranja. V zvezi z njimi je v informaciji omenjeno, da je vodstvo TOZD izdalo lani poleg rednih informacij še 13 posebnih informacij za samoupravne delovne skupine, da pa jim kljub temu še ni uspelo doseči neposrednega sklenjenega kroga informacij med samoupravnimi delovnimi skupinami, samoupravnimi organi in vodstvom TOZD. Kritično zveni tudi ugotovitev, da niso uspeli v omejevanju sestankarstva in v skrajšanju delovnih sestankov na eno uro, spodbudno pa, da se sklepi samoupravnih organov hitreje realizirajo.

Optimistično zveni tudi zaključek, da so naloge v novem programu varčevanja in ukrepov za boljše delo bolj postavljene, tako da bodo pomembne dosežke lahko merili, o rezultatih pa bodo mesečno poročali odboru za gospodarstvo.

Rečemo lahko, da je v času intenzivnih stabilizacijskih in varčevalnih prizadevanj, h katerim mora vsak delavec prispevati svoj delež, takšna pravočasna in strnjena informacija o dobrem delu, pa tudi o slabostih, ne le koristna, temveč tudi potrebna ter da takšno neposredno komuniciranje med vodstvom TOZD in samoupravnimi delovnimi skupinami kaže samo spodbujati in izpopolnjevati tudi druge.

Božidar Lakota

DELO SKUPNE DISCIPLINSKE KOMISIJE V LETU 1979

Za uvedbo in vodenje disciplinskega postopka so v vseh primerih kršitve delovne obveznosti vložili vodje TOZD oziroma sektorjev 632 zahtevkov. Število vloženih zahtevkov po TOZD in delovnih skupnostih je naslednje:

TOZD - delovna skupnost	Št. zahtevkov	OBRAVNAVE
Jeklarna	87	Skupna disciplinska komisija je imela 66 obravnav, na katerih je obravnavala 606 primerov kršitve delovne obveznosti, od tega iz leta 1978 42 primerov. Komisija je v 519 primerih izrekla ukrepe, v 22 primerih je sprejela sklep, da se postopek ustavi, v 24 primerih ni izrekla ukrepa in je delavce oprostil, za 41 primerov pa je zahtevke združila.
Valjarna bluming štekel	78	V letu 1979 je bilo povprečno na vsaki obravnavi devet primerov kršitve delovne obveznosti, v letu 1978 pa pet.
Hladna valjarna Bela Žičarna	75	
Vzdrževanje	51	
Hladna valjarna Jesenice	49	
Transport	47	
Valjarna žice in profilov	46	
Remontne delavnice	26	
Elektrode	26	
Profilarna	25	
Žebljarna	22	
Energetika	17	
Plavž	14	
Jeklovlek	12	
Strojne delavnice	11	
SEO-TKR-NG	11	
KO-FI	10	
KSI	6	
Valjarna debele pločevine	5	
Vratni podboji	5	
Družbena prehrana	3	
Kovinoservis	3	

KRŠITVE DELOVNIH OBVEZNOSTI

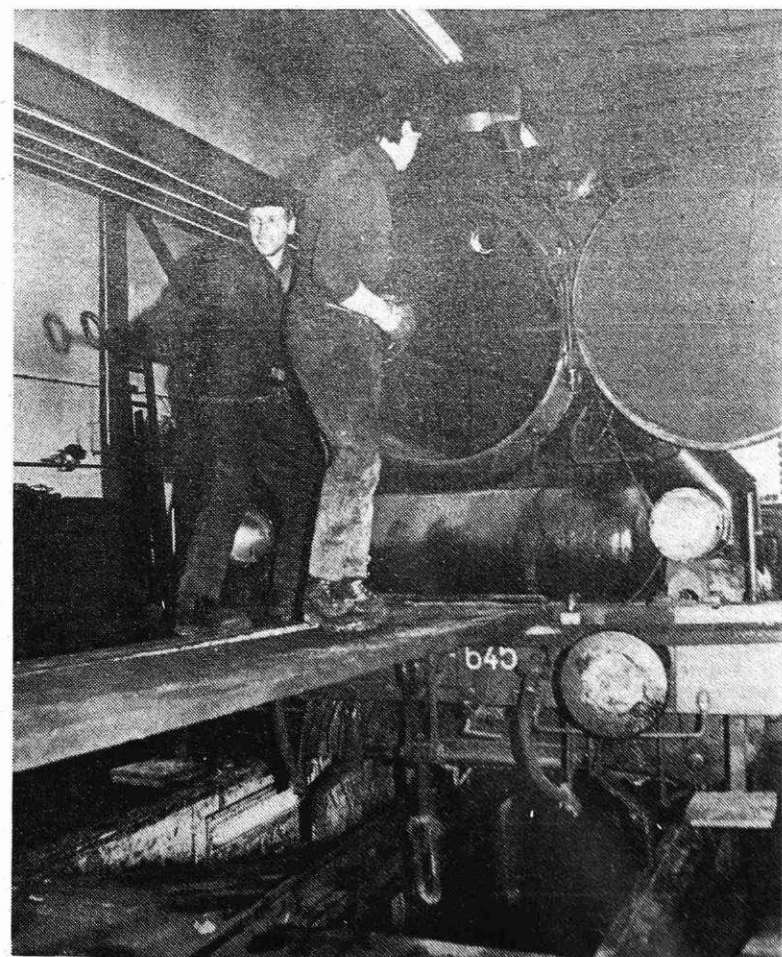
Delavci TOZD in delovnih skupnosti so 632 krat lažje oziroma huje kršili delovne obveznosti, in sicer zaradi:	
- neopravičenih izostankov z dela	502
- od tega s samovoljnim prenehanjem del. raz.	74
- zapuščanje dela in TOZD	25
- vinjenosti	33
- odklonitve dela	23
- fizičnega napada, žalitve in obrekovanja	14
- prilaščanje materiala	10
- malomarnega opravljanja dela	17
- zamujanja na delo	-
- dajanja napačnih podatkov	3
- zlorabe bolezenske odsotnosti	4
- povzročanje nereda	1
- tatvin na škodo delavca	1

POGOSTNOST POSAMEZNIH KRŠITEV

primerov	
- neopravičeni izostanki	71
- izjave o sam. prenehanju	28
- zapuščanje dela in TOZD	9
- vinjenost	5
- odklonitev dela	9
- fizični napad, obrekovanja	7
- malomarno opravljanje del. nalog	5
- zamujanje na delo	3
- zloraba bolniške odsotnosti	2
- tatvina	1
TOZD	
Jeklarna	
Hladna valjarna Bela	
Vzdrževanje	
Hladna valjarna Bela Žičarna	
Transport	
Vzdrževanje	
Jeklarna	

Skupna disciplinska komisija ima tudi v drugem mandatsnem obdobju premalo zunanjih članov, kar povzroča težave pri sestavi komisije za obravnave.

V TOZD in delovnih skupnostih so se še vedno primeri nepravčasne vračanja vabil, obvestil in druge dokumentacije vabljenim delavcem na obravnave.

Sodelavca v vozovni delavnici TOZD Transport (IK)

KADROVSKA PROBLEMATIKA

(Nadaljevanje s 1. strani)

(1978 nič). Čista fluktuacija je znašala 6,45 % ali 0,85 % manj kot leto poprej.

V letu 1979 je bila izredno visoka odsotnost z dela, ki je skupaj znašala kar 19,13 % ali 1,38 % več kot leto poprej. Po posameznih kategorijah je bila povprečna dnevna odsotnost: bolezenska — 7,97 % (1978 7,28 %), redni letni dopust — 9,93 % (9,16), izredno plačani dopust — 0,62 (0,66), neplačani dopust — 0,10 % (0,11), orožne vaje, pozivi organov — 0,06 % (0,15) in neupravičeni izostanki — 0,45 % (1978 — 0,39 %). Upoštevaje povprečni stalež zaposlenih v TOZD in delovnih skupnostih naše železarnice, je bilo povprečno dnevno odsotnih 1.279 delavcev, leto poprej pa le 1.175 delavcev.

V svojem letnem poročilu kadrovska služba naše železarnice ugotavlja, da razlika med planiranim in doseženim povprečnim staležem zaposlenih kaže, da bomo morali k planiranju kadrov pristopiti bolj resno in odgovorno ter načrtovati resnično le najnujnejše. Dejstva, da je bilo lani le povprečno 68 več zaposlenih kot leto poprej, da smo imeli zaposlenih 145 delavcev manj, kot smo planirali in da je bilo v prvi polovici leta 1979 v rednem delovnem razmerju 106 upokoencev, s katerimi je bila pozneje v skladu z zakonom sklenjena pogodba o delu, kažejo, da bomo načrtovanju kadrov morali posvetiti veliko pozornost, kajti v visoki povprečni dnevni odsotnosti so skrite naše velike notranje rezerve. Pri tem velja omeniti, da delavci v času poklicne rehabilitacije niso v rednem delovnem razmerju z železarno, temveč sklepajo razmerje s skupnostjo invalidsko pokojninskega zavarovanja.

V poletnih mesecih so TOZD in delovne skupnosti sklenile delovno razmerje za določen čas s 118 učenci srednjih šol in študenti, ki so se dokaj uspešno vključili v proizvodno delo.

Skupni disciplinski komisiji je bilo v lanskem letu vloženo 632 zahtevkov za vodenje postopka proti delavcem, ki so kršili delovno obveznost. Največ zahtevkov je vložila TOZD Jeklarna. Komisija je obravnavala 606 primerov in izrekla različne vrste ukrepov: od opomina do prenehanja delovnega razmerja.

ŽELEZARNA IMA 370 ŠTIPENDISTOV

Za tekoče šolsko leto je železarna razpisala 38 štipendij, odbor za kadre in družbeni standard pa je po posebni utemeljitvi kadrovskega sektorja odobril 40 štipendij, tako imamo v železarni 152 štipendistov, in sicer: na visokih šolah 65, na višjih šolah pet, na srednjih šolah 82. Za poklicno kovinarsko, metalurško in elektro šolo in šolo za metalurške delavce je bilo razpisanih 161 štipendij, pridobljenih pa je bilo 96 novih učencev-štipendistov. Tako je na obeh šolah skupaj 218 štipendistov ali vseh štipendistov skupaj 370.

V lanskem letu je diplomiralo 107 štipendistov, in sicer: na srednjih šolah 26, na višjih šolah štirje, na visokih šolah 14 na poklicni kovinarski, metalurški in elektro šoli 53 in na šoli za metalurške delavce deset.

Od 68 razpisanih ugodnosti se je v izobraževanje ob delu na novo vključilo 52 delavcev, ki se v tem letu izobražujejo: devet tretja stopnja fakultete, 14 na visokih šolah, 27 na višjih šolah in 50 na srednjih šolah, skupaj se vključno z nanovo vključenimi izobražuje ob delu 100 delavcev. Seveda pa se brez ugodnosti železarnice in na lastne stroške na različnih stopnjah ob delu šola več naših delavcev, o čemer pa kadrovska služba nima evidence.

V lanskem letu je s študijem ob delu na različnih šolah diplomiralo 107 delavcev, in sicer: na šoli za metalurške delavce 23, na srednjih šolah 68, na višjih šolah 15 in na tretji stopnji fakultete en delavec.

Izven delovne organizacije je bilo v lanskem letu v 118 izobraževalnih akcijah vključenih 300 delavcev, za kar so bili odotni 1.232 dni. V različnih izobraževalnih akcijah v železarnem izobraževalnem centru Jesenice je sodelovalo 4.124 naših delavcev.

V letu 1979 je kadrovska služba organizirala 15 strokovnih izpitov za pripravnike, od tega je 14 kandidatov izpit uspešno opravilo, eden pa je bil neuspešen.

Na osnovi teh podatkov, ki jih navajamo iz letnega poročila kadrovskega sektorja, lahko ugotovimo, da je v različne izobraževalne procese vključenih izredno veliko naših delavcev. Če pa bi upoštevali še druge različne izobraževalne akcije, ki jih izvaja klub samoupravljalcev jeseniške občine prek jeseniške delavske univerze in družbenopolitične organizacije občine, potem bi lahko ugotovili izredno veliko število vključenih. Seveda pa se ob tem postavlja vprašanje kvalitete in učinkovitosti različnih oblik izobraževanja in izpopolnjevanja, na kar pa bi morali

predvsem odgovoriti v temeljnih organizacijah združenega dela in delovnih skupnostih.

PSIHOLOŠKO-SOCIALNA DEJAVNOST

Iz letnega poročila izhaja, da je psihološko-socialna služba v železarni izdelala več analiz in raziskav, kot so: raziskava o vprašanih delovnih morale in psihosocialne klime v TOZD Hladna valjarna Bela, analiza o fluktuaciji delavcev za leto 1978, analiza izrednega sprejemnega postopka, projekcija kadra do leta 1985, primerjava namer učencev v osmih razredih osnovnih šol in potreb združenega dela, analiza gibanja fluktuacije in odsotnosti z dela v obdobju 1970—1978 in pregled trendov nekaterih demografskih podatkov. Služba je pripravila analizo fluktuacije za TOZD Jeklovlek, analizo kadra s štiriletnimi srednjimi in delovodskimi šolami, proučili so podatke o številu delavcev, ki se v jeseniški občini ne nameravajo ustaliti. Izdelali so tudi analizo o tehnološki in kadrih v železarni ter raziskavo bolezenske odsotnosti z vidika ekstremnih skupin. Precej teh ugotovitev so objavili tudi v našem glasilu.

Menimo, da je psihološko-socialna služba opravila veliko delo, vendar pa bi kazalo bolj spodbujati interes delavcev v neposredni proizvodnji, da bi s pobudami in predlogi sodelovali pri oblikovanju programskega projekta službe. Zanimiva bi bila, na primer, slika dejanskega izobraževnega in kulturnega nivoja (ne formalne izobrazbe) organizatorjev dela, učinkov oziroma rezultatov različnih izobraževalnih akcij in podobno, iz česar bi lahko izvajali bolj načrtno in permanentno izobraževanje in usposabljanje ter kulturno politiko.

NARAŠČANJE ŠTEVILA POŠKODB PRI DELU

Letno poročilo kadrovskega sektorja ugotavlja, da je število poškodb naraščalo tudi v letu 1979, in sicer v večini temeljnih organizacijah združenega dela. Nekoliko boljše je bilo le stanje v TOZD Plavž, Valjarna žice in profilov ter Družbena prehrana. Najslabše stanje glede poškodb je bilo v TOZD Jeklarna, kjer se je poškodovalo 17 % vseh zaposlenih.

Vzroke poškodb v železarni, ugotarjajo v poročilu, lahko strnemo v dve skupini: utesenjenost, nered, zapornost, kar je posledica slabe in pomanjkljive organizacije dela in slabega neposrednega nadzora ter neizkušeni delavcev zaradi pomanjkljivega in nestrokovnega ter propočasnega usposabljanja. To pa seveda pogojuje visoka in hitra fluktuacija predvsem v TOZD Jeklarna, Hladna valjarna Bela in Profilarna.

Na področju ekologije dela in varstva okolja je služba opravila več različnih meritev na delovnih mestih in v delovnih prostorih, v zadnjem času tudi izven železarnice. Meritve v krajevnih skupnostih so izvajali z namenom, da bi ugotovili, v kakšni meri nečistoča, železarska tehnologija in njene emisije ogrožajo okolje in zdravje občanov. Zaradi ugotovljenih slabih rezultatov se služba dogovarja o uvažanju ustreznih ukrepov v železarni.

Na osnovi strokovnega proučevanja trdnih, tekočih in drugih odpadkov v železarni so izdelali tudi navodila in določili mesta za zbiranje, transportiranje, deponiranje ali nadaljnjo uporabo teh odpadkov.

V LETU 1979 KAR 1.906 OBOLNJEV VEČ KOT LETO POPREJ

V lanskem letu je bilo zabeleženih 13.577 obolenj, kar je 1.906 več kot v letu 1978. S tem smo v TOZD in delovnih skupnostih izgubili 147.426 delovnih dni. Skupna bolezenska odsotnost se je povečala za 0,69 odstotkov, in sicer največ pri odsotnosti do 30 dni.

V letu 1979 je bilo iz sredstev železarnice za bolezensko odsotnost do 30 dni izplačano 16.843.593 din, v letu poprej pa 12.167.529 din. Iz sredstev zdravstvene skupnosti in skupnosti otroškega varstva pa je bilo za bolezensko odsotnost nad 30 dni in porodniško odsotnost izplačano 12.503.026 din ali 3.571.965 din več kot leta 1978.

Najvišja bolezenska odsotnost je bila v TOZD Družbena prehrana (12,9 %), Elektrode (12,2 %), Valjarna žice in profilov (11,8 %) Jeklovlek (11,3 %), Željalna (10,3 %) in Žičarna (10,0 %).

Na rešitvah postajah je v lanskem letu iskal pomoč 5.401 delavec, kar je manj kot v prejšnjem obdobju. Število storitev pa se je povečalo zaradi dajanja raznih zdravil in inhalacij. Fizioterapijo je obiskalo 737 pacientov, udeležba na preventivnih zdravstvenih pregledih pa je bila zelo skromna, in sicer le 52,8 % vseh.

V TOZD in delovnih skupnostih železarnice imamo zaposlenih 394 delovnih invalidov tretje kategorije, 30 delovnih invalidov druge kategorije in 94 ostalih invalidnih oseb.

STANOVANJSKO VPRAŠANJE REŠENO ZA 124 DELAVCEV

Iz poročila kadrovskega sektorja izhaja, da je bilo v letu 1979 uvrščenih v vrstni red za stanovanje 768 delavcev. Poleg teh pa še 63 delavcev, ki želijo dobiti manjše stanovanjske enote z zamenjavo stanovanj. Na novo je v lanskem letu vložilo prošnje 219 delavcev in 17 za zamenjavo. Tako je trenutno na stanovanjskem oddelku 978 vlog za stanovanje in 80 za zamenjavo.

Z novimi stanovanji v centru II si je železarna zagotovila 69 stanovanj. S temi stanovanji in kombinacijami ter zamenjavami je bilo pripravljenih 124 rešitev stanovanj delavcev iz vrstnega reda. Zaradi kasnitve gradbenih del so bila stanovanja izročena delavcem šele v začetku letošnjega leta.

S skupnim reševanjem z drugimi organizacijami združenega dela je služba rešila še 14 stanovanj za delavce, enako število OZD pa ni bilo pripravljenih za sodelovanje oziroma skupno rešitev. Iz vrstnega reda je bilo črtanih 146 delavcev, in sicer je bilo 48 rešenih s stanovanji, ki so bila na voljo, 98 pa je bilo črtanih zaradi prekinitve delovnega razmerja, ali so si sami rešili stanovanjski problem ali ker so odklonili dodeljeno stanovanje (pet primerov). V letu 1979 je bilo zabeleženih 25 primerov nasilnih vpletov.

Na razpis za gradbena posojila se je v letu 1979 prijavilo 115 delavcev, pogoje pa je izpolnjevalo le 105 delavcev, katerim je bilo skupaj odobrenih 9.200.000 dinarjev gradbenih posojil.

S projektivnim birojem je bilo dogovorjeno o možnostih individualnih in družbenih gradenj z uvedbo zadružne gradnje na določenem kompleksu za delavce TOZD in delovnih skupnosti naše železarnice. Ta odgovor bodo poskušali uresničiti v letošnjem letu.

REKREACIJA IN IZLETI

V okviru športne rekreacije in danih možnosti je bilo organiziranih več rekreativnih skupin v nekaterih krajevnih skupnostih. Organizirano je bilo: kegljanje na asfaltu, drsanje, tenis, aktivnost v telovadnicah in TRIM kabinetih, planinski pohodi in plavalna šola. Že po dokaj ustaljenem programu so potekala tekmovanja v letnih in zimskih športnih panogah v okviru TOZD, delovnih skupnosti in delovne organizacije, SOZD Slovenske železarnice in tekmovanja med delovnimi kolektivi.

Na osnovi ponudb turističnih agencij in po željah TOZD in delovnih skupnosti je bilo organiziranih 95 eno, dvo ali trodnevni izletov s 5.438 udeleženci.

V Biogradu, Crikvenici in Portorožu je bilo na oddihu 3.665 delavcev, njihovih svojcev in upokoencev.

V lanskem letu je služba organizirala tudi več obiskov kulturnih prirediteljev na Jesenicah ali izven Jesenic.

DELEGAT IMA BESEDO

Sogovornik je to pot spet Bohinjec. Zakoreninjen, kot se je izrazil sam o sebi. Abrahamova leta je pravkar prekorajčil, je poročen, sina ima pri vojaki, Valentin Rozman je delegat delavskega sveta v TOZD Transport, opravlja pa dela in naloge skupinovodja v vozovni delavnici. V prvem vprašanju sva govorila o vlogi delegata v delavskem svetu, o načinu, kako povezati interese delovne skupine v tem samoupravnem telesu in obratno.

Predsednik našega delavskega sveta zbere gradivo, ga s pomočjo tajnice uredi in ga posreduje pravčasno delegatom. Običajno uredimo tako, da zbori delovnih skupin sovpadajo z obravnavanjem tega

Valentin Rozman

gradiva. Redno tudi prejemamo sklepe in stališča ostalih samoupravnih organov, kot so: odbor za gospodarstvo, odbor samoupravne delavske kontrole, obratovodstva in drugih organov. Delegati (v delavnici, v kateri delujeta dve delovni skupini, naša šteje dvaintrideset delavcev — sva dva delegata), smo si torej na jasnem z vsemi stališči. Vsi zapisniki so izobešeni na oglasnih deskah, vsi delavci jih lahko preberejo.

Ali bi potem lahko rekli, da ste zaradi dobre obveščenosti delegati v delavskem svetu tudi

OBVESTILA KOLEKTIVU — OBVESTILA KOLEK

DEŽURNI ZA VZDRŽEVANJE V ŽELEZARNI

DATUM:	DNEVNI:	NOČNI:
PONEDELJEK — 3.3.	MITJA KERSNIK	ANTON BURJA, st.
TOREK — 4.3.	FRANC BERNIK	ALOJZ SLIVNIK
SREDA — 5.3.	AVGUST NOVŠAK	JOŽE CEJ
ČETRTEK — 6.3.	MATIJA URH	STANE ERZEN
PETEK — 7.3.	IVAN SLAMNIK	ANTON SITAR
SOBOTA — 8.3.	BERTI KRAPEŽ	IGOR LOGAR
NEDELJA — 9.3.	JANEZ VEHAR	MARTIN BRUMAT

Telefon dežurnega za vzdrževanje v železarni je: 358
vezni telefon je: 410

Na redne delovne dni dela dnevni dežurni: od 14.00 do 18.00 ure
nočni pa: od 18.00 do 6.00 ure

Na proste sobote, nedelje in praznike dela: dnevni dežurni: od 6.00 do 18.00 ure
nočni pa: od 18.00 do 6.00 ure

Predaja poslov se izvede v sobi tajništva vzdrževanja št. 5 v upravni zgradbi TOZD Vzdrževanje.

SLUŽBA OBRATNE AMBULANTE

V dneh od 3. do 8. marca bodo delale naslednje obratne ambulante: dopoldne: II. obratna ambulanta — dr. Želimir Cesarec in III. obratna ambulanta — dr. Želimir Cesarec, popoldne: I. obratna ambulanta — dr. Branimir Čeh in IV. obratna ambulanta — dr. Branimir Čeh.

V soboto, 8. marca, samo dopoldne I. obratna ambulanta — dr. Branimir Čeh in IV. obratna ambulanta — dr. Branimir Čeh.

Zobne ambulante:
dopoldne: I. zobna ambulanta — v. den. Viktor Stražišar.
Za železarno torek, 4. marca in četrtek, 6. marca, od 13. do 19. ure.
Popoldne: II. zobna ambulanta — dr. Alojz Smolej.
Za železarno v torek, 4. marca, od 7. do 13. ure.
Za borce v četrtek, 6. marca, od 7. do 13. ure.
V soboto, 8. marca, samo dopoldne I. zobna ambulanta — v. den. Viktor Stražišar.

OBVESTILO DELAVCEM TOZD IN DELOVNIH SKUPNOSTI

Skladno s politiko varčevalnih in drugih ukrepov za izboljšanje poslovnih rezultatov v obstoječi gospodarsko ekonomski situaciji ukinjamo do nadaljnjega male usluge članom kolektiva.

TOZD REMONTNE DELAVNICE
VODSTVO

JUBILANTI 50-LETNIKI

V mesecu marcu bodo praznovali petdeset let življenja naslednji sodelavci: Janez ROZMAN, Vzdrževanje — 1. marca, Albin BABIČ, Vzdrževanje — 1. marca, Jože SRNA, Valjarna žice — 6. marca, Jože NOČ, Strojne delavnice — 11. marca, Jože PURGER, Transport, 12. marca, Jože BEVC, Profilarna — 14. marca, Tilka ERJAVŠEK, FRS — 14. marca, Jože GRUŠKOVNJAČ, Hladna valjarna Jesenice — 17. marca, Matija ZAMIDA, Valjarna bluming-štelce — 19. marca, Peter LEBAN, Remontne delavnice — 19. marca, Jožefa KESEROVIČ, Jeklarna — 25. marca, Peter FERJAN, Strojne delavnice — 28. marca in Mirko BREMEC, Hladna valjarna Jesenice — 29. marca.
Vsem sodelavcem iskreno čestitamo!

Ne predstavljam si še popolnoma, kako bo to izgledalo, za zdaj pa mene in tudi moje sodelavce vznemirja nekaj drugega. V Vozni delavnici delamo kvalificirani delavci samo v dopoldanski izmeni. V isti temeljni organizaciji nas nekvalificirani delavci, brez vsakih šol in prakse, na primer premikajo, zaradi popoldanskih, sobotnih in drugih dodatkov pri osebnem dohodku prekašajo. Tu nekaj ne bo v redu! Zastopal bom tudi mišljenje, naj se ti dodatki izražajo v fiksnem znesku, ne pa procentualno na osnovno. Za vse je noč enako dolga, za vse je izgubljenega vikenda v krogu družine enako škoda!

Delavnica je nova, svetla, sodobno opremljena...

Da, delovni pogoji so povsem v redu. Manjka nam le strokovnih kadrov, saj je normativ že dolgo časa neizpolnjen. Upam reči, da imamo sposobno vodstvo. Uspehi pri urejanju delavnic in ostalih transportnih objektov so vidni tudi navzven. Mislim, da je med nami nekaj sposobnih družbenopolitičnih delavcev, zlasti med starejšimi.

V začetku ste omenili problem, ki ne zadeva vaše delegatske dolžnosti.

Zadeva pravzaprav delegata v SIS za zdravstvo, prizadeti smo, oziroma bomo pa vsi. V pripravi je nov predlog participacije za zdravstvene storitve. V osnutku navedeni odstotki postavljajo Gorenjce v neenakopraven položaj. Za klinični center v Ljubljani smo za gradnjo prispevali iz vseh regij, pri koriščenju uslug pa bomo uporabniki izven ljubljanske regije morali prispevati večji delež. To ni prav, vsaj v republiki bi morali biti enakopravni!

Tine ni delegat v skupščini za zdravstveno varstvo, vendar se je dodobra započil v ta osnutek. V železarni nima drugih funkcij, je pa delegat v občinskem svetu zveze sindikatov radovljiške občine.

Kaj mislite o katalogu delovnih opravil in o kriterijih za nagrajevanje po delu?

SAMOUUPRAVNI ORGANI V PRETEKLEM TEDNU

TOZD Elektrode

10. SEJA ODBORA ZA GOSPODARSTVO

V ponedeljek, 25. februarja, je imel odbor za gospodarstvo pri delavskem svetu TOZD Elektrode deseto redno sejo, ki jo je vodil predsednik Franci Terseglav. Najprej so sprejeli poročilo o realizaciji sklepov prejšnje seje.

Ko so v nadaljevanju obravnavali proizvodne rezultate, dosežene v mesecu januarju, so ugotovili, da je bil dosežen 101,9 %, plan dodatnih materialov za varjenje pa 98,9 %. Načrtovane obveze niso bile dosežene pri VP-žici zaradi pomanjkanja vložka. Ker je Železarna edini večji proizvajalec VP žice v Jugoslaviji in zaradi boljšega izkoriščenja zmogljivosti strojev v TOZD je nujno, so poudarili, da se izboljša dobava VP žice.

Zaradi ugodnih dimenzij so bili na oplaševalni liniji 4 v tem mesecu doseženi zelo dobri proizvodni rezultati. Dobava natrijevega živca je bila pomanjkljiva in zato niso bile realizirane predvidene količine elektrod za izvoz.

Potrdili so predlog načrta za mesec marec v naslednjih količinah:

- oplaševalni elektrod 1680 ton
- VP žice 140 ton
- taljenih praškov 70 ton
- elektrodne mase 100 ton
- ognjevarni mat. 200 ton

Za uresničevanje načrta mora biti zagotovljen vložek žice ter reprodukcijski in drugi material. Če bo potrebno, naj se uvede delo proizvodnih agregatov tudi v prostih sobotah.

10. SEJA ODBORA ZA DELOVNA RAZMERJA

Odbor za delovna razmerja pri delavskem svetu TOZD Elektrode je imel 18. februarja deseto redno sejo, ki jo je vodil predsednik Slavko Mavser. Vodja TOZD Miha Stojan je poročal o izvrševanju sklepov prejšnje seje in na osnovi tega ugotovil, da so sklepi izvršeni ali pa se še izvajajo.

Kadrovik tov. Lahova je odboru poročala o zaposlenosti delavcev v mesecu januarju. V tem mesecu je bilo v TOZD zaposlenih povprečno 261 delavec, skupna odsotnost pa je znašala 17,4 %. Izkoriščenje rednih dopustov je v januarju potekalo po načrtu.

Sprejeli so informacijo o prekinitvi delovnega razmerja treh delavcev zaradi disciplinskega ukrepa prenehanja delovnega razmerja. Potrdili so tudi sprejem enega delavca.

Soglašali so z razporeditvijo dveh delavcev za usposabljanje za dela in naloge neposrednih vodij dela v posameznih oddelkih. Odločili so sprejem dveh delavcev v TOZD Elektrode.

Odobrili so en dan izredno plačane dopusta Ani Čerin za udeležbo na republiškem prvenstvu v kegljanju na asfaltu.

SM

Sprejeli so poročilo o gibanju osebnih dohodkov v mesecu januarju.

Razpravljali so še o poslovnem rezultatu TOZD in Železarne. Podatki kažejo, da je TOZD v letu 1979 dosegla slabši poslovni rezultat kot v letu poprej. V razpravi so omenjali problematiko v zvezi z neurejeno politiko prodajnih cen za elektrode. Cene vložka so se v letu 1979 povečale za 40 %. Z rasto cen žice in repromateriala bi se morale ustrezno povečati tudi cene končnih izdelkov, to je elektrod. Ugotovili so, da je povečanje stroškov nastalo

TOZD Profilarna

8. SEJA ODBORA ZA DELOVNA RAZMERJA

V petek, 22. decembra, je bila osma seja odbora za delovna razmerja pri delavskem svetu TOZD Profilarna, ki jo je vodil predsednik Vojteh Furlan. Obravnavali so štiri točke dnevnega reda.

Na osnovi poročila so ugotovili, da so bili vsi sklepi izvršeni, razen sklepa, da se dvema sodelavkama izstavijočasne premitivne odločbe. Ta sklep se zadrži, ker sedaj ni potreb za zasedbo teh del in opravil. Potrdili so dva novosprejeta delavca, dve premitivni na druga delovna mesta, eno premitivno delovnega razmerja, eno premitivno iz TOZD v drugo temeljno organizacijo so odobrili, drugo pa zavrnili zaradi pomanjkanja delavcev. Če se bo sliacija v TOZD izboljšala, lahko kandidat ponovno zaprosi za premitivno.

Ugodili so eno izredno plačano odsotnost članu judo sekcija za udeležbo na treningu državne judo reprezentance.

Člani odbora so razpravljali o planu izobraževalnega za leto 1980 in ga brez pripomb sprejeli.

Tudi na poročilo o gibanju zaposlenosti v TOZD člani odbora niso imeli pripomb.

V razpravi so sodelovali: Furlan, Novak, Muslica, Karlin, vodja temeljne organizacije, kadrovik in vodja proizvodnje.

CK

TOZD Žičarna

9. SEJA ODBORA ZA DELOVNA RAZMERJA

Predsednik Milan Kristan je v sredo, 13. februarja, sklical deveto redno sejo odbora za delovna razmerja pri DS TOZD Žičarna. Uvodoma je člani odbora seznanil z realizacijo sklepov zadnje seje, pri čemer so ugotovili, da je ostal nerealiziran sklep o potrebah novih delavcev v TOZD Žičarna.

V nadaljevanju seje so člani odbora potrdili razporeditev štirih novo sprejetih delavcev in prerazporeditev treh delavcev, ki so šli na druga dela in opravila.

Odbor je obravnaval tudi dve vlogi za odobritev izredno plačane odsotnosti za Janeza Brojana. Vlogi sindikata za udeležbo na prvenstvu SOZD SŽ v smučanju je ugodil, vlogo smučarskega kluba Bled pa zavrnil.

Člani odbora so obravnavali tudi dve prošnji za prestop v TOZD Žičarna in obe prošnji zavrnili, ker so ugotovili, da sta prošilca zelo pogosta bolnika.

Milanu Spasojeviću so prošnjo ugodno rešili in tako mu delovno razmerje prekine s 7. aprilom 1980.

ZAHVALA

Aktiv nekdanjih borcev NOV Železarne se dr. Vesni Furlan-Zidarjevi iskreno zahvaljuje za njeno skrbnost in odgovornost pri zdravstvenih pregledih in zdravljenju nekdanjih borcev NOV.

Aktiv borcev NOV Železarne

Po sklepu odbora za delovna razmerja TOZD Energetika z dne 20. 2. 1980

OBJAVLJAMO

prosta dela oziroma naloge

II. skladiščnik 3318 D-3 5. ktg. 1 oseba

Pogoji:

8 razredov osnovne šole
tečaj za skladiščnike

Kandidati naj pošljejo prijave z dokazili o izpolnjevanju pogojev v 15 dneh po objavi na kadrovski sektor železarne Jesenice z oznako za »TOZD ENERGETIKA«.

Posebne prijavnice dobite pri kadroviku ali v sprejemni pisarni kadrovskega sektorja železarne Jesenice.

Skladišče koksa (IK)

Železarski globus

BELGIJA

Po belgijskih podatkih bosta do leta 1982 v železarnah držav Evropske gospodarske skupnosti skoraj prenehala obratovati dva najstarejša jeklarska proizvodna agregata: Thomasov konverter in SM peč. Leta 1960 so v Thomasovih konverterjih izdelali še 40 % vsega surovega jekla te skupnosti in 50 % v SM

pečeh. Leta 1982 bo proizvodnja v konverterjih padla na manj kot 1 % in v SM pečeh na samo 3,5 %. Nasprotna situacija je pri kisikovih konverterjih in obločnih električnih pečeh. Leta 1960 so v kisikovih konverterjih v državah te skupnosti izdelali samo 2,3 % celotne količine surovega jekla, leta 1978 je njihov delež zrastel na 64,7 % in za leto 1982 predvidevajo 66,6 %. Elektro jekla so leta 1960 izdelali 9,5 %, v letu 1978 20,8 % in za leto 1982 pričakujejo še nadaljnje povečanje za 23,0 %.

Sodelavec pri pražilnem stroju v aglomeraciji (IK)

PREGLED SESTANKOV SDS

Minuli teden smo iz šestih temeljnih organizacij in dveh delovnih skupnosti prejeli 50 zapisnikov s sestankov samoupravnih delovnih skupin. Skupine so se vedno razpravljale predvsem o razvojnih možnostih interesnih skupnosti v novem srednjeročnem obdobju ter o samoupravnem sporazumu o skupnih osnovah in merilih za delitev sredstev za osebne dohodke in dela sklada skupne porabe. Precej pa je bilo razprav tudi o vprašanju participacije zdravstvenih storitev ter o nujnosti stabilizacijskega posredovanja v konkretni delovni sredini. Posamezne delovne skupine so začele že tudi z obravnavo poslovnega poročila za leto 1979. Govora pa je bilo seveda tudi o problemih, s katerimi se soočajo delavci v ožji delovni sredini.

Iz TOZD JEKLARNA smo prejeli zapisnike s sestankov SDS kamnolom Trebež, ponvično gospodarstvo, SM peti 1, livna jama 1 in 4, staro železo 1 ter priprava vložka. Vse navedene skupine so med drugim obravnavale sporazum o osnovah za delitev sredstev za osebne dohodke, nekatere pa tudi proizvodno problematiko. SDS livna jama 1 je med drugim ugotovila, da delovna disciplina pri nekaterih delavcih zelo nazaduje. SDS staro železo 1 pa vprašuje, zakaj med obnovo garderobe in sanitarij v pripravi vložka ni prišla v poštev tudi garderoba pod Sava žerjavi, ki je ravno tako potrebna popravila. SDS priprava vložka se pritožuje, da kljub opozorilom o pomanjkanju zabojev za železove legure, da ni skladišč, da so žerjavi dotrajani, da rabijo viličarja in da bi potrebovali tri delavce, nihče ne ukrepa.

SDS valjarna žice 3 (TOZD VALJARNA ŽICE) v zvezi s poslovnim poročilom za lansko leto ugotavlja predvsem to, da bo letos poslovanje težje (podražitve energije in vložka) ter da bo zato nujno potrebno koristiti notranje rezerve. Te rezerve vidijo delavci predvsem v boljši proizvodnji, manjših zastojih ter v boljšem izplenu. Razprava je razkrila več tehnoloških ter drugih problemov, ki vplivajo na zmanjšanje produktivnosti ter na znižanje izplenu. Skupina razen tega meni, da bi bilo še vedno smotno vzdrževati profilno valjarno na Javorniku, kjer

naj bi v času večjih zastojev, remontov in podobnega valjali gredice 55 Ø. Skupina je poleg tega predlagala, da bi pri obravnavanju proizvodnosti posameznih izmen iz obratovalnega časa izločili tedenske remonte.

V TOZD ŽEKLARNA so SDS vodstvo TOZD ter žeb-ljarna 1, 2 in 3 razpravljale o razvojnih možnostih samoupravnih interesnih skupnosti. SDS žeb-ljarna 2/na potrebo po popravilu deformiranih odvijalcev ter silosov. SDS žeb-ljarna 3 pa želi, da bi čimprej naročili zatikače, ki jih rabijo v odvijalcih ter da bi usposobili sanitarije. SDS vodstvo TOZD pa je obravnavala tudi sporazum o delitvi sredstev za osebne dohodke.

V TOZD STROJNE DELAVNICE so SDS strugarna 1 in 2, orodjarna 1 in 7, ter kovačnica-kalilnica razpravljale o eni sami točki dnevn. Vreda: o povečanju participacije pri stroških zdravstvenega varstva. Za povečano participacijo se skupine ne navdušujejo. Enotne so v tem, da bi morali tudi delavci na področju zdravstva poiskati notranje rezerve. Še posebej opozarjajo na problematiko zobozdravstva.

Iz TOZD REMONTNE DELAVNICE smo prejeli zapis-nike SDS elektrožerjavni oddelak, tesarji, mizarji, kleparji, zidarji, plastika, ter RTA 1, 2, 3, 4, 5 in 6 (od nekaterih skupin tudi po dva). Skupine so obravnavale predvsem razvojne možnosti SIS v novem srednjeročnem obdobju ter samoupravni sporazum o osnovah za delitev sredstev za osebne dohodke, posamezne pa tudi program stabilizacijskih ukrepov ter akcijski program osnovne organizacije sindikata. SDS kleparji je posebej opozorila, da je prišlo do gromote škoda, ker kljub večkratni intervenciji delovodje nihče ni opravil napake na strojnih škrajah ter da se to niti malo ne sklada s stabilizacijskimi prizadevanji. SDS RTA 2 v zvezi z reorgani-zacijo delovnih mest podpira predlog za preimenovanje specialista v tehnik 4 ter ostalih sprememb, hkrati pa zahteva, da se stvari hitreje urejajo. Razen tega meni, da je treba pri njihovem poklicu prikazati tudi večjo izobrazbo, kot jo imajo drugi poklici, ki spadajo pod isto kategorijo. SDS RTA 5 pa se je enkrat posebej sestala na zahtevo devetih članov SDS, da bi razčistila vprašanja v zvezi s pritožbo ene izmed sodelavk na delavski svet temeljne organizacije. Po mnenju skupine naj bi k pravilni odločitvi pri tej zadevi pripomogla pravna služba.

V TOZD TRANSPORT so se sestale SDS promet + vleka 1, 2, 3 in 4, lokomotivna delavnica, vozovna delavnica, delavnica motornih vozil ter vzdrževanje prog

in cest. Vse skupine so obravnavale sporazum o osnovah za delitev sredstev za osebne dohodke, nekatere pa tudi vprašanje stabilizacije oziroma težav, ki se pojavljajo v Železarni. SDS lokomotivna delavnica je razpravljala tudi o planu remontov lokomotiv ter pri tem ugotovila, da so v zaostanku pri remontu ene lokomotive, kar pa je povezano z neizvršenim delom v TOZD Strojne delavnice (kolesa). Priznava jim tudi delavcev, ob čemer pa posebej navajajo, da sta dva športnika že dva meseca odsotna.

Iz DELOVNE SKUPNOSTI ZA KADROVSKE IN SPLOŠNE ZADEVE TER INFORMIRANJE smo prejeli dokaj obširen zapisnik SDS oddelka splošne administracije. Skupina je obravnavala sporazum o osnovah delitve sredstev za osebne dohodke, predlog povečane participacije v zdravstvu, informacijo o stabilizacijskih ukrepih ter nekatere tekoče zadeve. V zvezi s participacijo med drugim predlaga, da naj skupščina SIS zdravstvenega varstva razčisti tudi vprašanje, če ne bi kazalo ustanoviti zobozdravstvene ambulante za samoplačnike in sicer glede na sedanje stanje zobozdravstvene službe v občini ter glede na registrirano število zavarovancev, ki še niso prišli na vrsto pri zobozdravstvenih storitvah. Vprašuje tudi, če je odločitev o nabavi kontrolnih ur umestna. Čistilke so v zvezi s participacijo posebej opozorile na slab odnos zdravnikov in administratork do pacientov.

Do restriktivskih ukrepov na področju zdravstvenega varstva oziroma do vprašanja participacije so zavzele dokaj kritično stališče tudi SDS kontrola kvalitete, mehanika delavnica, mehanika preizkuševalnica, glavni laboratorij, laboratorij jeklarne, tehnološki laboratorij, priprava vzorcev, laboratorij hladne valjarne Bela ter oddelka investicijske dokumentacije v DELOVNI SKUPNOSTI ZA EKONOMIKO, TKR, IN NOVOGRADNJE. Nekateri izmed navedenih skupin so razpravljale tudi o programu stabilizacijskih ukrepov. V tej delovni skupnosti se je sestala tudi SDS - ERC, ki je obravnavala sporazum o skupnih osnovah za delitev sredstev za osebne dohodke in dela sklada skupne porabe ter sporazum o enotni metodologiji za sestavo razvida del in nalog. Na sestanku te SDS je bilo izraženo tudi mnenje, da je delo na ERC možno meriti ter predlagajo da oddelak za študij dela in časa pripravi ustrezen predlog.

Center za proučevanje samoupravljanja ter informiranje - Božidar Lakota

OO ZSMS NA CENTRU SREDNJIH ŠOL JESENICE

V osnovni organizaciji ZSMS na Centru srednjih šol Jesenice redno analizirajo svoje delovanje, saj je edino na osnovi analize uspehov in neuspehov mogoče redno usmerjati dejavnost osnovne organizacije. Ocena dela je tudi konkreten prispevek k hitrejšemu razvoju organizacije.

Že v septembru lani smo izvedli volilno konferenco in na njej so izvolili novo predsedstvo in sprejeli program dela organizacije. Največ pozornosti so namenili oblikam samoupravljanja na šoli, med katerimi imajo prvo mesto oddelčne konference.

Vendar se pri delu v mladinski organizaciji pojavlja, kot že več let, problem nezainteresiranosti in nedejavnosti nekaterih članov. Čeprav so naloge, ki so si jih zastavili, opravljene, je to predvsem delo le ozke skupine mladih. Predsedstvo osnovne organizacije si prizadeva, da bi v delo vključilo vse člane, vendar pri tem pogosto naleti na negativen odziv pri mladih. Dogaja se tudi, da član organizacije sprejme nalogo, potem pa je ne izpelje do konca.

Za letošnje leto si je osnovna organizacija zastavila program dela, ki vsebuje vse oblike delovanja mladine na šoli.

V osnovni organizaciji delujejo štiri komisije: komisija za šport, kulturo, za informiranje in komisija za mladinske delovne akcije. Dijaki so najbolj aktivni na športnem področju, kajti šolsko športno društvo na centru deluje zelo uspešno. Vendar se dogaja tudi to, da dijaki na občinskih tekmovanjih tekmujejo za

drugo osnovno organizacijo. Redno potekajo medrazredna tekmovanja v košarki in odbojki, na katerih dosegajo dijaki lepe rezultate.

Na kulturnem področju deluje predvsem dramska skupina, ki pripravlja programe za vse proslave. V okviru komisije za kulturo je tudi odbor, ki vodi in izdaja šolsko glasilo Vizije. V prvem polletju so izdali eno številko Vizij z dokaj zanimivimi prispevki mladih ustvarjalcev, zdaj pa pripravljajo izdajo Informatorja, v katerem bodo predstavili dogajanja na šoli. Že nekaj časa si prizadevajo pripraviti literarni večer na temo ciganska poezija, s katerim se želijo predstaviti tudi širši javnosti. Zelo razveseljuje je tudi to, da so se povezali z mladimi rojaki na celovški gimnaziji, s katerimi nameravajo pripraviti skupni literarni večer.

Komisija za informiranje obvešča o delu osnovne organizacije javnost prek lokalne radijske postaje in v železaruju. Poleg tega je njena glavna naloga priprava materiala za Informator.

PROBLEMI MLADIH V TOZD VALJARNA ŽICE IN PROFILOV

Mladi, organizirani v svoji mladinski organizaciji v TOZD Valjarne žice in profilov, so se v preteklem obdobju soočali s številnimi težavami, katerim pa niso bili v celoti kos in je bilo večkrat slišati, da je mladinska organizacija neaktivna. Vzrokov za tako stanje je več, med njimi je eden pomembnejših ta, da je ob raznih reorganizacijah in prestopih po ukinjenju valjarne na Javor-

Komisija za mladinske delovne akcije bo s svojim delom začela šele sedaj. Poskrbela bo, da bo dijake čim bolj seznanila z letošnjimi mladinskimi delovnimi akcijami in evidentirala čim več brigadirjev za akcije.

Bivša komisija za idejno-politično delo letos deluje v okviru marksističnega krožka. Vendar delo tega krožka ne more prav zaživeti, ker je vanj vključenih še vedno premalo mladincev.

Tudi letos so se vključili v tekmovanje v znanju na temo TITO-REVOLUCIJA-MIR. Razredna tekmovanja bodo izvedli v začetku marca. V ta namen so pripravili tudi stenočas, ki nazorno prikazuje razvojno pot samoupravljanja v SFRJ.

Dijaki prizadevno delujejo tudi na področju ljudske obrambe in družbene samozasčite. V septembru so se aktivno vključili v širšo družbeno akcijo »nič nas ne sme presenetiti«.

Seveda pa si predsedstvo osnovnih organizacij ZSMS prizadeva čim bolj uresničiti vse zadane naloge in odpraviti probleme in napake, ki se pojavljajo predvsem v delegatskem sistemu, kjer šepa odnos med bazo in predsedstvom ter obratno.

Dajana Makovec

Pripravljenost je vedno
boljša kakor
golo pričakovanje... 36
Tito

ZAŠČITA ŽIVALI V PRIMERU ABK NAPADA

Najbolj pomembno je, da izmerimo telesno temperaturo vsem prašičem v hlevu. Pri tem bomo ugotovili, da je njihova telesna toplota med 39 in 42 stopinj Celzija. Izredno značilno za svinjsko kugo je, da prašiči, ki imajo telesno temperaturo med 40 in 41 stopinj Celzija, še ne kažejo vidnih bolezenskih znamenj, na videz so še popolnoma zdravi. Za svinjsko rdečico pa je značilno, da zbolijo le ena žival v hlevu, da se bolezenska znamenja razvijejo skoraj v hipu in da je telesna temperatura že v začetku bolezní zelo visoka. Vsi drugi prašiči pa bodo po navadi imeli normalno temperaturo.

Zdravljenje. Svinjsko kugo je prepovedano zdraviti.

Zaščitni ukrepi. Zaščitni ukrepi, ki jih uporabljamo za zatiranje in izkoreninjenje svinjske kuge, so odvisni od razširjenosti in gospodarskih dejavnikov. Vse bolne prašiče in take, za katere sumimo, da so nalezli kugo, je treba neškodljivo odstraniti, zapreti okužene kmetije in omejiti ter postriti nadzor gibanja ljudi z okuženega področja. Prašiče iz okuženih rej lahko pošljemo v za te namene določeno klavnico. Vse ogrožene prašiče je treba zaščititi s serumom. Dezinfekcijo je treba opraviti po temeljitim čiščenju in ko odstranimo vse manj vredne predmete; te je najbolje sežgati. Za razkuževanje je najbolj primerna 2 % pralna soda.

23. SVINJSKA RDEČICA

Svinjska rdečica je kužna, večinoma akutna bolezen prašičev, včasih tudi drugih živali in človeka. Bolezen povzroča paličasta klica. Viri okužbe so bolni prašiči, za rdečico poginuli prašiči, prašiči klicenosci, okužena hrana in voda. Povzročitelj lahko preživi mesece ali celo več let v telesu. To je tudi vzrok, da bolezen izbruhne na določenih področjih. Zdravi prašiči lahko imajo klice rdečice v mandeljnih in v črevesju. Pri rdečici je bolj kot pri katerikoli drugi kužni bolezni pomembna odpornost organizma. To pomeni, da so vsi zunanji kvarni dejavniki, kot so nagle podnebne spremembe, prevoz živali, nezadostna in pomanjkljiva prehrana, lahko vzrok, da prašič zbolijo za rdečico.

Znamena, potek in posledice. Inkubacija traja 1 do 5 dni, izjemoma tudi do 7 dni. Rdečica se lahko razvije v treh oblikah: v notranji, kožni in kronični obliki. Pri notranji obliki se razvije zastrupitev krvi in se bolezen tako rekoč razvije v hipu ali zelo naglo: svinje so otožne, najraje ležijo, kdaj pa kdaj jih spreleti drget, nenadoma in popolnoma prenehajo jesti, včasih tudi bruhati. Temperatura se naglo zviša na 41–42 stopinj C ali je celo višja. Oboleni žival lahko pogine že prvi dan bolezni, najpogosteje pa boleha dlje. Značilna znamenja za rdečico so: rdeča koža na trebuhu, prsih, uhljih in na notranji strani beder. Rdečica je v začetku svetle barve, pozneje pa se spremeni v modrikasto rdečo, v modrikastorjavo ali vijoličasto. Pri nekaterih se razvijejo rdeče lise (koprivke), ki jih lahko prej otipamo, kot vidimo, ker se najprej razvijejo štirinoglate izbokline, ki pozneje pordečijo. Te najpogosteje najdemo na hrbtu, trebuhu, prsih, vratu in ušesih, včasih pa se lahko razvijejo po celem telesu. Lise se navadno izgubijo po 2 do 3 dneh, redkeje po 8 do 12 dneh. Koža je občutljiva. Žival zacvili, če jo primemo za vrat. Včasih koža odmrne na vrhu ušes in repa. V začetku bolezni je prašič zaprt, pozneje pa se lahko pojavi driska. Bolne svinje hodijo težko in negotovo, ker stopajo na tla samo s prednjim delom parkljev. Če se razvije vnetje sklepov, ti zadebelijo, so topli in boleči. Breje svinje zvržejo. Bolezen traja 3 do 4 dni. Če se spusti telesna temperatura pod normalo, živali hitro poginejo. Včasih prašiči po dveh do treh dnevih ozdravijo brez zdravljenja ali pa bolezenska znamenja postanejo blažja in bolezen preide v kronično obliko. Kronična oblika rdečice se lahko pojavi v treh oblikah: bradavičaste spremembe na srčnih zaklopkah, vnetje večine sklepov in odmiranje kože.

Bolezen ugotavljamo po bolezenskih znamenjih in laboratorijsko. Svinjsko rdečico lahko zamenjamo s svinjsko kugo in salmonelozo.

Zdravljenje. Prašiče, ki so zboleli za svinjsko rdečico, zdravimo s serumom in z antibiotiki, v prvi vrsti s penicilinom. Poleg tega je priporočljivo dati sredstva za spodbujanje delovanja srca in primerno hrano. Zelo dobro je kislo mleko ali sirotka.

Zaščitni ukrepi. Preventivno zaščito proti svinjski rdečici opravljamo z veterinarsko-sanitarnimi in higienskimi posegi. Bolne živali je treba ločiti od zdravih, trupla poginulih prašičev pa neškodljivo odstraniti; svinjake in tekalščiča moramo razkužiti z enim od naslednjih sredstev: z vročim 1 % lugom, 5 % sodo, 4 % klorovim apnom, z 2 % fenolom ali lizolom. Posebej moramo skrbeti, da s pravilno prehrano in vhlavljanjem spodbujamo večjo odpornost prašičev. Dobro zaščito, vendar ne popolno, dosežemo z zaščitnim cepljenjem, ki ga opravimo v aprilu in ponovimo po 4–5 mesecih.

(se nadaljuje)

OBSEŽNO DELO CENTRA ZA KLUBSKO DEJAVNOST V LETOŠNJEM LETU

V letošnjem letu je center za klubsko dejavnost, ki deluje v okviru občinske konference zveze socialistične mladine Jesenice pripravil pester program prireditev, ki zajema poleg tradicionalnih mladinskih praznovanj in proslav še družbeno pogojena prizadevanja za čimširše vključevanje mladih v kulturne dejavnosti ter krepitev njihove vloge v posameznih družbenih organizacijah in društvih.

Konec marca bodo pripravili proslavo dneva brigadirjev, nosilec prireditev pa bo klub brigadirjev. Ob tabornem ognju naj bi poleg brigadirjev v programu sodelovali še mladinski pevski zbor Blaž Arnič in folklorna skupina s spletom pesmi in plesov jugoslovanskih narodov.

Mladi naj bi sodelovali tudi v akciji Naša beseda v sodelovanju z Zvezo kulturnih organizacij Jesenice.

Tudi letos bodo pripravili slovesen sprejem štafete mladosti, štafeto pa naj bi pozdravili tudi v krajevni skupnosti ob poti, kje bo šla. Tu naj bi program izvedle domače kulturne in šolske skupine.

V mesecu mladosti načrtujejo zaključno prireditev na Pristavi, nastop učencev jeseniške glasbene šole, prireditev Cicibani na odru in dan glasbene mladine Jesenice.

Zaključno prireditev pohoda po poteh granicarjev v avgustu naj bi pripravili v Završnici. Ob dnevu granicarjev naj bi kulturna društva obiskala tudi posamezne karavle, prav tako tudi decembra ob dnevu JLA.

Občinska konferenca zveze socialistične mladine in zveza kulturnih organizacij naj bi izbrali eno od mladinskih skupin tudi za sodelovanje na regijski prireditvi Mladost v pesmi, besedi in spretnosti.

V letošnjem juniju pa načrtuje center za klubsko dejavnost tudi koroški večer, na katerem naj bi se

kot gostje predstavili pevci iz Šent Jakoba.

Letos načrtujejo tudi nadaljevanje akcije za ustanovitev filmskega gledališča, likovne in književne mladine v občini.

Rk

V adjustaži hladne valjarne Bela (IK)

ANSAMBEL NARODNIH PLESOV IN PESMI VABI

Ansambel narodnih plesov in pesmi pri DPD Svoboda Tone Čufar Jesenice, ki ima v programu ples jugoslovanskih narodov, vabi mlade s stalnim bivališčem na Jesenicah in v okolici, da se jim pridružijo. Ansambel ima redne vaje dvakrat tedensko pod vodstvom koreografa od 19. do 21. ure, da bi omogočili udeležbo tudi tistim, ki imajo popoldanske obveznosti.

Dekleta in fantje, stari nad 15 let, ki imajo veselje in voljo spoznati folklorno bogastvo jugoslovanskih narodov in narodnosti ter se naučiti nekaterih najlepših narodnih plesov, naj pridejo v četrtek, 6. ali v ponedeljek, 10. marca, ob 19. uri v veliko dvorano Delavskega doma (pri Jeleni) na Jesenicah, da se priključijo skupini, v okviru katere bodo hitreje osvojili narodne ples.

TEHNIČNI FELJTON – TEHNIČNI FELJTON – TEHNIČNI FELJTON – TEHNIČNI FELJTON – TEHNIČNI

MESTNI AVTOBUS NA POGON Z VZTRAJNIKOM

Po naročilu ministra za energijo in transport gradijo danes v ZDA nov tip mestnega avtobusa, ki bo vozil brez izpušnih plinov in brez električne napeljave. V okviru poskusnega programa v vrednosti pet milij. dolarjev uporablja znana družba General Electric normalen avtobus z električnim pogonom na osnovi vztrajnika.

Vendar zamisel ni nova: že v začetku petdesetih let so v Švici obratovali takšni avtobusi in zgradila jih je strojna tovarna Oerlikon.

Današnje tehnične možnosti, posebno še zaradi izrednega razvoja polprevodnikov, omogočajo bolj učinkovito realizacijo takšnega pogona kot v prej omenjenem obdobju. Jedro pogona predstavlja 1400 kg težak vztrajnik, izdelan iz jeklenih plošč. Pri 5000 do 10.000 obratih na minuto proizvaja dovolj energije, da omogoča 12,7 ton težkemu vozilu s polno obremenitvijo vožnjo v mestnem prometu na razdalji pet do šest kilometrov. Na koncu takšne proge, ki glede na izkušnje zadostja za mestni avtobusni promet, bo mogoče vztrajnik v 90 sekundah ponovno pognati na največje možne obrate – 10.000 obratov na minuto.

Polnjenje in praznjenje vztrajnika, ki ima podobno vlogo kot akumulator, omogoča na novo razviti kombinirani motorni

alternator. Njegov rotor leži na isti osi kot vztrajnik in je posebej prirejen za veliko število obratov. Zaradi zmanjšanja izgub, ki nastanejo zaradi zračnih tokov, so motor, alternator in vztrajnik v hermetično zaprtem ohišju. Zaradi odvajanja toplote je napolnjen ohišje s plinom helijem pri nizkem pritisku.

Pred pričetkom vožnje omogoči električna energija iz omrežja preko motorja povečati število vrtljajev v vztrajniku na željenih 10.000 na minuto. Vožnjo omogoči enosmerni elektro motor z močjo 115 kW, kateremu dovaja potrebno električno energijo preko alternatorja s svojim vrtenjem vztrajnik. Pri zaviranju se spremeni pogonski elektromotor v generator. Na ta način je mogoče koristno izrabiti energijo, ki nastane pri zaviranju in s tem se istočasno poveča tudi čas vožnje med dvema postankoma.

Po petih do šestih kilometrih vožnje pade število vrtljajev vztrajnika na okoli 5000 na minuto. V tem času pripelje avtobus tudi do končne postaje, kjer je treba spojiti motorni del vztrajnika preko odjemalca na strehi z električnim omrežjem. V 90 sekundah doseže vztrajnik ponovno 10.000 obratov na minuto in avtobus je ponovno pripravljen za vožnjo.

Poleg pogonskega motorja oskrbuje naprava z vztrajnikom s potrebno električno energijo tudi luči za notranjo in zunanjo razsvetljavo, naprave za ogrevanje in zračenje. Brez teh porabnikov električne energije bi se razdalja enkratne vožnje lahko podvojila.

Do pričetka gradnje poskusnega vozila je bilo potrebnih pet let razvojnega dela. Pri tem niso bile preizkušene samo tehnične možnosti in ekonomičnost različnih pogonov z vztrajnikom, temveč so razvili poseben varilni postopek, ki je omogočil iz jeklenih plošč izdelati vztrajnik z visoko trdnostjo.

V primerjavi z vozilom na električni pogon s pomočjo akumulatorjev, o katerem danes tudi mnogo govorijo, ima pogon z vztrajnikom dobro lastnost, da lahko obratuje nepretrgoma 24 vsak dan. Odpade dolgotrajno polnjenje in menjava težkih in za vzdrževanje zahtevnih akumulatorjev. Dejansko ima avtobus s pogonom na vztrajnik vse prednosti sodobnega električnega trolejbusa, vendar brez potrebe po dragi in nerodni električni napeljavi. Avtobus je prilagodljiv za različne proge, istočasno pa obratuje tiho in ne onesnažuje okolja. Poleg tega ima tudi dober izkoristek energije.

Kakšna je njegova življenjska doba in potrebe po vzdrževanju, bo pokazal praktičen preizkus, ki bo kmalu stekel. Na osnovi predhodnih poskusov je mogoče sklepati, da bo mogoče doseči takšne pogoje, ki veljajo danes pri vozilih javnega prometa.

POSLOVNI USPEH ŽELEZARNE V LETU 1979

(Nadaljevanje s 1. strani)

kot v preteklem letu. Čeprav smo pri planiranju cen za leto 1979 upoštevali cene zadnjega kvartala leta 1978, je bil kljub temu porast stroškov iz tega naslova za 317 milij. večji kot smo planirali. Največ podražitev je odpadlo na goriva, legure in kupljene polproizvode ter podražitve pri zemeljskem plinu. Za primerjavo naj povemo, da smo v letu 1978 plačali za surovine in goriva 8 milij. din več, kot smo računali, kar je seveda štirikrat manj kot v preteklem letu.

K materialnim stroškom moramo prišteti še amortizacijo, ki je bila večja od preteklega leta in večja od plana. Vzrok temu je aktiviranje novih osnovnih sredstev (konti liv) in višje stopnje revalorizacije.

Po pokritju vseh teh stroškov nam je ostalo še 1.883 milij. din dohodka, ki je sicer višji kot smo načrtovali in višji kot v preteklem obdobju, vendar je zaradi visokih materialnih stroškov rasti dohodka precej manjša. Obveznosti iz dohodka so precej večje kot v preteklem letu, pri čemer moramo za leto 1978 upoštevati še odstopljen dohodek za pokrivanje izgube v TOZD HV Bela v letu 1978, ki je zajet v postavki ostale obveznosti, kar v letošnjem letu seveda ni.

Na koncu nam preostane še čisti dohodek in njegova delitev na osebne dohodke in sklade. Iz čistega dohodka, ki znaša 1.196,7 milij. smo namenili za osebne dohodke 927 milij. za poslovni sklad 63,6 milij. din, za rezervni sklad 41,9 milij. din in za skupno porabo za stanovanjski del 56,5 milij. in ostale namene 107,5 milij. din.

Na višino osebnega dohodka, ki smo ga ustvarili s čistim dohodkom, je vplivala tudi sprememba v vrednotenju zalog, zaloge so namreč vrednotene samo po vrednosti materialne substance brez elementov dohodka, izplačana višina osebnih dohodkov je namreč za 43 milij. din nižja.

To, koliko v temeljni organizaciji namenimo za poslovni sklad in izboljšanje materialne osnove dela, je odvisno od odločitve, koliko se razporedi za skupno porabo in osebne dohodke, ker je obveznost za formiranje rezervnega sklada z zakonom določena. Za višino osebnih dohodkov smo se odločili že med letom, višino sklada skupne porabe pa narekujejo določila samoupravnih sporazumov, obveznosti do prehrane, regresov ipd. Zakon o združenem delu in resolucija določata, da morajo delavci v temeljni organizaciji izločiti sredstva za izboljšanje in razširjanje materialne osnove dela, da bi dosegli razširjeno reprodukcijo v temeljni organizaciji in družbi kot celoti. V samoupravnih sporazumih z interesnimi skupnostmi materialne osnove – železnice in luški promet, energetika in PTT smo se dogovorili o izgradnji in nadaljnjem razvoju teh dejavnosti. V ta namen bomo skupaj s posojilom za nezadostno razvite republike morali nakazati 130,6 milijonov dinarjev, kar pomeni, da so sredstva, namenjena za poslovni sklad v višini 63,6 milij. din, veliko premajhna za plačilo teh obveznosti, kaj šele, da bi lahko računali na lastno razširitev. Za lasten razvoj nam preostanejo le sredstva amortizacije in bančni krediti.

Toliko o uspehu na nivoju delovne organizacije. V temeljnih organizacijah pa je bila situacija sledeča:

Odstopanja od normativnih porab, prekoračitve v porabah goriv, električne energije, slabši izpolni in nižja proizvodnja so povzročili, da so nekatere temeljne organizacije leto končale precej neuspešno in niso mogle ustvariti ustreznih skladov za razširjeno reprodukcijo niti za pokrivanje zahtev skupne porabe. Izpad proizvodnje jekla, ki je znašal glede na plan 34.537 ton glede na leto 1978 pa 18.591 ton, pri istočasni ugotovitvi, da nismo uspeli nabaviti planiranega vložka tudi od druge, je seveda povzročil, da kapacitete niso bile v celoti izkoriščene. Pri tem mislimo seveda na vrednost naših naprav, ki so znašale v letu 1979 8.555 milij. din in število zaposlenih, ki jih je bilo v letu 1979 6.640. Tak izpad proizvodnje je povzročil veliko zvišanje stroškov po teh temeljnih organizacijah, nezmanjšano število zaposlenih ob istočasni manjši proizvodnji pa se kaže v podatku o padanju fizične produktivnosti in to v večini temeljnih organizacij.

Padec rasti dohodka glede na preteklo leto je seveda slab start tudi za leto 1980, ko je pred nami izvajanje določil republiške resolucije, ki narekuje za vsako povišanje osebnih dohodkov tudi ustrezno rast dohodka. To pa pomeni seveda zahtevo po izpolnjevanju planskih nalog, tako na področju proizvodnje kot prodaje in po izpolnjevanju planiranih oziroma normativnih porab. Da je take rezultate možno doseči, kažejo tudi poslovni uspehi v TOZD Hladna valjarna Jesenice, Žičarna, Livarna in Jeklovlek. Te temeljne organizacije so ustvarile vse ustrezne sklade od poslovnega in rezervnega do sklada skupne porabe in so se tudi najbolj približale planiranim nalogam, TOZD Jeklovlek pa je plan celo presegle.

Velik napredek je bil dosežen tudi v TOZD Hladna valjarna Bela, ki je po količini plan skoraj dosegla, po asortimentu seveda ne, je pa izboljšala planirane porabe surovin in vložnega materiala, tako da je kljub visokim obveznostim, ki jih ima v obliki fiksnih stroškov (obresti in amortizacija) poslovno leto pozitivno zaključila, pri čemer je imela zaradi samostojnega nastopa na trgu precej težji položaj od tistih temeljnih organizacij, ki ugotavljajo svoj poslovni uspeh iz skupnega dohodka. Temu so vzrok seveda sorazmerno nizke prodajne cene za hladno valjano pločevino navadnih kvalitete.

Kot smo lahko že iz vse problematike, ki se nanaša na leto 1979 in začetek leta 1980 razbrali, je pred nami leto težkih preizkušenj. Uspešne razprave ob zaključnem računu si torej ne moremo misliti brez ukrepov, kako bomo v letu 1980 delali bolje, da bomo imeli boljše osebne dohodke in to dolgoročnejšega značaja, da bomo ustvarili vse ustrezne sklade tako za enostavno kot za razširjeno reprodukcijo.

Pred nami je izgradnja nove jeklarne, ki bo brez dvoma ena največjih investicij v Sloveniji, če ne največja, to pa pomeni tudi veliko koncentracijo vseh razpoložljivih sredstev republike na enem velikem objektu. Da pa bo taka investicija imela podporo vse slovenske javnosti, bo potrebno to z dobrim delom tudi upravičiti, kar pa seveda ni lahka, je pa izvedljiva naloga našega kolektiva v naslednjem obdobju.

Jelka Vidali

PREGLED CELOTNEGA PRIHODKA IN NJEGOVE DELITVE ZA LETO 1979

	Železarna Jesenice	Plavž	Jeklarne	Livarne	Valj. blum. štekel	Valj. žice in prof.
CELOTNI PRIHODEK	9.352.348	798.711	2.206.603	47.446	853.289	263.502
Udeležba v skupnem prihodku	4.672.825	754.331	2.174.876	13.634	72.749	247.107
Prodaja na trgu	1.578.389	—	3.194	840	102.007	70
Prodaja med TOZD	2.883.012	29.914	5.501	31.577	667.924	9.793
Ostalo	218.122	14.466	23.032	1.395	10.609	6.532
SPREMEMBE V ZALOGAH	— 137.777	— 77	— 48.909	— 95	— 51.996	— 3.856
SKUPAJ (1 + 2)	9.214.571	798.634	2.157.694	47.351	301.293	259.646
PRENEŠENA VREDNOST	7.331.031	728.336	1.952.681	20.845	667.165	178.207
Material	6.667.642	669.912	1.897.391	17.774	554.443	137.895
Minimalna amortizacija	580.032	48.418	40.820	1.110	107.417	33.331
Ostalo	83.357	10.006	14.470	1.961	5.305	6.981
DOHODEK (3 – 4)	1.883.540	70.298	205.013	26.506	134.128	81.439
Prispevki in davki	80.972	3.172	8.637	1.950	5.671	4.400
Za delovno skupnost	327.233	21.255	56.075	2.784	36.851	15.066
Obresti	156.748	2.106	16.166	257	9.981	10.282
Druge pogodbene obveznosti	121.892	5.577	10.733	971	11.012	5.628
Skupaj obveznosti iz dohodka	686.845	32.110	91.611	5.962	63.515	35.376
ČISTI DOHODEK (5 – 5.5)	1.196.695	38.188	113.402	20.544	70.613	46.063
Za osebne dohodke	927.180	29.970	96.076	12.221	61.133	31.750
Za poslovni sklad	63.644	85	—	4.493	—	6.094
Za sredstva rezerv	41.871	1.757	5.125	663	3.353	2.036
Za sklad skupne porabe:						
– stanovanjski prispevek	56.501	1.895	5.675	781	3.410	1.798
– za druge namene	107.499	4.481	6.526	2.386	2.717	4.385

	Valj. deb. pločevine	Hladna valj. Bela	Hlad. valj. Jesenice	Žičarna	Profilarna	Vratni podboji
CELOTNI PRIHODEK	296.854	1.510.370	240.937	352.313	106.677	29.643
Udeležba v skupnem prihodku	278.430	11.020	193.461	342.966	98.181	26.361
Prodaja na trgu	1.149	1.328.540	6.456	1.380	2.632	1.274
Prodaja med TOZD	15.166	73.368	39.793	3.380	4.924	977
Ostalo	2.109	97.442	1.227	4.587	940	1.031
SPREMEMBE V ZALOGAH	— 20.069	— 14.914	— 1.532	— 6.905	+ 1.373	— 162
SKUPAJ (1 + 2)	276.785	1.495.456	239.405	345.408	108.050	29.481
PRENEŠENA VREDNOST	212.952	1.290.984	164.393	256.637	81.529	17.422
Material	196.991	1.127.935	148.496	230.976	75.983	14.580
Minimalna amortizacija	15.387	150.388	11.860	22.425	4.661	2.710
Ostalo	574	12.661	4.037	3.236	885	132
DOHODEK (3 – 4)	63.833	204.472	75.012	88.771	26.521	12.059
Prispevki in davki	3.020	3.829	4.701	4.659	1.124	871
Za delovno skupnost	17.273	38.166	12.536	17.706	6.029	2.158
Obresti	2.503	92.655	1.107	2.811	788	440
Druge pogodbene obveznosti	3.020	15.180	3.595	4.526	1.208	589
Skupaj obveznosti iz dohodka	25.816	149.830	21.939	29.702	9.149	4.058
ČISTI DOHODEK (5 – 5.5)	38.017	54.642	53.073	59.069	17.372	8.001
Za osebne dohodke	29.199	45.023	31.078	40.342	13.820	5.244
Za poslovni sklad	2.400	—	10.502	8.292	429	1.308
Za sredstva rezerv	1.595	5.113	1.875	2.219	663	301
Za sklad skupne porabe:						
– stanovanjski prispevek	1.532	2.428	1.924	2.310	745	333
– za druge namene	3.291	2.078	7.694	5.906	1.715	815

	Jeklovlek	Elektrode	Žebljarna	Strojne delav.	Remontne delav.	Vzdrževanje
CELOTNI PRIHODEK	134.351	287.286	65.207	162.195	320.625	168.121
Udeležba v skupnem prihodku	124.409	274.688	60.618	—	—	—
Prodaja na trgu	7.267	3.392	2.706	2.441	513	398
Prodaja med TOZD	1.754	6.484	494	157.850	319.204	166.335
Ostalo	921	2.727	1.389	1.904	908	1.388
SPREMEMBE V ZALOGAH	+ 9.875	— 5.246	— 168	+ 2.103	+ 190	+ 9
SKUPAJ (1 + 2)	144.226	282.040	65.039	164.298	320.815	168.130
PRENEŠENA VREDNOST	84.003	225.596	47.073	83.237	202.623	43.111
Material	67.350	212.540	44.089	70.683	199.170	40.875
Minimalna amortizacija	9.245	10.494	2.277	11.318	2.856	1.807
Ostalo	7.408	2.562	707	1.236	597	429
DOHODEK (3 – 4)	60.223	56.444	17.966	81.061	118.192	125.019
Prispevki in davki	4.305	2.977	860	4.364	5.561	5.835
Za delovno skupnost	8.572	12.302	3.219	10.848	15.993	16.728
Obresti	2.145	4.110	195	2.669	2.110	316
Druge pogodbene obveznosti	2.959	2.891	900	3.378	3.305	3.202
Skupaj obveznosti iz dohodka	17.981	22.280	5.174	21.259	26.969	26.081
ČISTI DOHODEK (5 – 5.5)	42.242	34.164	12.792	59.802	91.223	98.938
Za osebne dohodke	23.258	27.375	9.855	45.232	72.631	81.217
Za poslovni sklad	12.220	—	519	4.672	3.009	820
Za sredstva rezerv	1.664	1.411	450	2.026	2.955	3.125
Za sklad skupne porabe:						
– stanovanjski prispevek	1.239	1.708	596	2.746	4.689	5.242
– za druge namene	3.861	3.670	1.372	5.126	7.939	8.534

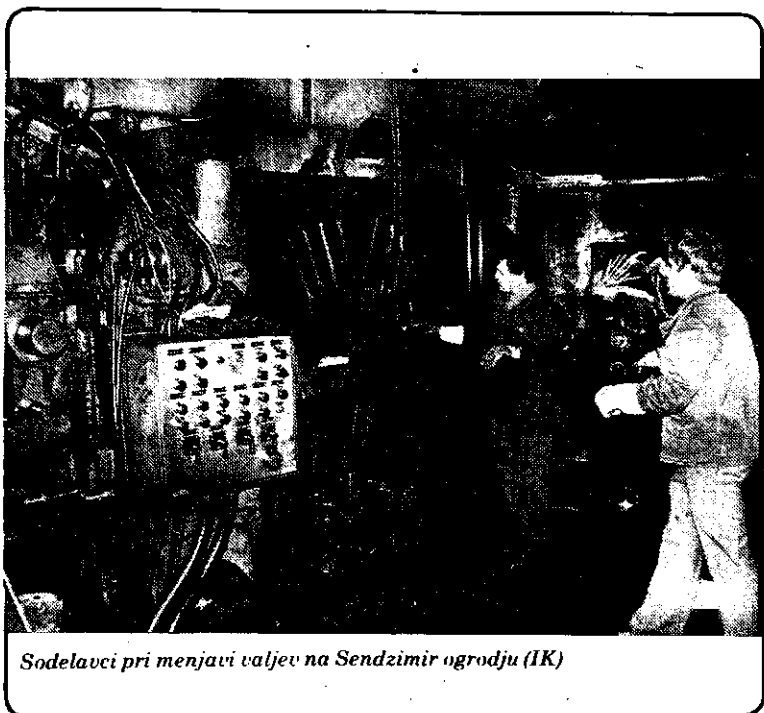
CELOTNI PRIHODEK IN NJEGOVA RAZPOREDITEV ZA ČAS OD 1. I. DO 31. XII. 1979

Obračun po plačani prodaji

Obračun po plačani prodaji

v 000 din

Opis	Plan 1979	1978	1979	Indeksi 5:3 5:4
2	3	4	5	6 7
CELOTNI PRIHODEK	9.582.464	7.572.919	9.352.348	97,6 123,5
Udeležba v skup. prih.	5.585.467	3.996.058	4.672.825	83,7 116,9
Prihod. od prod. na trgu	1.774.954	1.208.130	1.578.389	88,9 130,6
Prihodki v okviru OZD	2.144.643	2.201.185	2.883.012	134,4 131,0
Prihodki od prod. mat. – 77	37.100	33.840	40.703	109,7 120,3
Druge prihodki – 78	40.300	133.706	177.419	440,2 132,7
SPREM. V ZAL. PROIZV. (±)	—	+ 127.844	— 137.777	— —
Začetno stanje	—	484.990	652.652	— 134,6
Končno stanje	—	612.834	514.875	— 84,0
OBSEG POSLOVANJA (1 + 2)	9.582.464	7.700.763	9.214.571	96,2 119,7
PORABLJENA SREDSTVA	7.754.748	6.053.867	7.331.031	94,5 121,1
Vkalk. material. stroški	7.085.588	5.485.088	6.667.642	94,1 121,6
Amortizacija po min. st.	552.760	503.600	580.032	104,9 115,2
Drugi poslov. stroš. – 72, 73	116.400	65.179	33.357	71,6 127,9
DOHODEK (3 – 4)	1.827.716	1.646.896	1.883.540	103,1 114,4
OBVEZNOSTI IZ DOHODKA	659.113	641.062	686.845	104,2 107,1
Prispevki	82.193	68.550	68.425	83,2 99,8
Davki	18.262	13.360	12.547	68,7 93,9
Za delovno skupnost	298.014	252.486	327.233	109,8 129,6
Amort. nad predp. stopnjo	—	293	—	— —
Obesti in doh. za dr. OZD	161.967	147.253	156.748	96,8 106,4
Druge pogodb. obvez.	60.737	61.884	82.660	136,1 133,6
Ostalo	37.940	97.236	39.224	103,4 40,3
ČISTI DOHODEK (5 – 6)	1.168.603	1.005.834	1.196.695	102,4 119,0
Za osebne dohodke	835.353	673.861	927.180	110,0 137,6
Za poslovni sklad	153.170	154.436	63.644	41,6 41,2
Za sred. rezerv	40.580	35.534	41.871	103,2 117,8
Za skup. por. – stan. prisp.	52.248	40.599	56.501	108,1 139,2
Za skupno porabo	87.252	101.404	107.499	123,2 106,0

Sodelavci pri menjavi valjev na Sendzimir ogrodju (IK)

DRUŽBENE OBVEZNOSTI V LETU 1979

(Nadaljevanje s 1. strani)

več kot v letu 1978. Prispevki posameznim interesnim skupnostim so se v primerjavi s preteklim letom različno povečevali, ker so se tudi stopnje posameznim prispevkom spreminjale tako, da so ustrezale potrebam interesnih skupnosti.

Obveznosti, ki jih temeljne organizacije poravnajo iz dohodka in iz lastnih sredstev, so znašale 304,4 milijona dinarjev. Pri tem so prispevki za splošne družbene potrebe, med katerimi je davek republik, prispevek solidarnosti, kreditiranje hitrejšega razvoja manj razvitih in drugi prispevki, znašali 70 milijonov dinarjev in so porasli za 5 %. Največji del med temi obveznostmi zajema posojilo skladu federacije za kreditiranje hitrejšega razvoja manj razvitih in je v letu 1979 že preseglo 50 milijonov dinarjev. Osnova za izračun tega posojila je stanje poslovnega sklada temeljne organizacije in se nakazuje skladu federacije ne glede na poslovni rezultat tekočega leta.

Prispevki za skupno potrošnjo na področju socialne varnosti so dosegli 82,4 milijona dinarjev. S temi prispevki financiramo dejavnost samoupravnih interesnih skupnosti, preko katerih zadovoljujemo skupne potrebe, kot so invalidsko pokojninsko zavarovanje, starostno zavarovanje kmetov, socialno varnost delavcev in stanovanjsko gradnjo. Za stanovanjsko gradnjo smo izločili 58,2 milijona dinarjev čistega dohodka.

Za skupno potrošnjo v samoupravnih interesnih skupnostih družbenih dejavnosti smo izločili 38,9 milijona dinarjev dohodka in se v skupnem znesku niso povečali glede na leto 1978. Porasla sta prispevka za republiško izobraževalno in raziskovalno skupnost, prispevek za zdravstvo pa je nižji, ker je bila dosti nižja prispevna stopnja za leto 1979, saj se je oblikovala v skladu s

predvidenimi potrebami in razpoložljivimi sredstvi te skupnosti.

Za skupno družbeno reprodukcijo na področju infrastrukture smo združili brez obveznosti vračila 79,9 milijona dinarjev. Sredstva, ki smo jih združili v letu 1979 za razvoj cest v Sloveniji, za razvoj luške infrastrukture in železnice ter del za gradnjo elektroenergetskih objektov, so se v primerjavi s letom 1978 zmanjšala, čemur je razlog nižja osnova za izračun davka. Tudi vsi ostali prispevki, katerih izračun temelji na osnovi za izračun davka, so v tem letu nižji. Tisti del združenih sredstev za financiranje gradnje elektroenergetskih objektov, ki je odvisen od porabljene energije, pa se je povečal za 28 %.

Prispevki za skupno družbeno reprodukcijo na drugih področjih so znašali 27,8 milijona dinarjev, porasli so za 12 %. Prispevki za ostalo financiranje v občini, to je za telesnokulturne objekte in za samoupravno komunalno skupnost Jesenice, pa so znašali 5,2 milijona dinarjev.

V seštevku tabele smo skupno vrednost obveznosti 573 milijonov dinarjev, razčlenili še glede na vir, iz katerega se obveznost poravnava, to je iz osebnega dohodka, iz dohodka in iz lastnih sredstev. Prispevkov iz osebnega dohodka je bilo 268,7 milijona dinarjev, obveznosti, ki jih poravnavamo iz dohodka, so znašale 173,8 milijona dinarjev, tiste, ki zmanjšujejo akumulacijo, pa 130,1 milijon dinarjev.

Vsa združevanja sredstev za financiranje gospodarske infrastrukture in posojila za kreditiranje hitrejšega razvoja morajo temeljne organizacije poravnati z lastnimi sredstvi, to je iz poslovnega sklada. Če je temeljna organizacija v tekočem letu razporedila manj čistega dohodka na poslovni sklad, kot znašajo omejenjene obveznosti, mora za ustrezni del poseči v stanje poslovnega sklada iz preteklih let. Temeljne organizacije so v letu 1979 formirale 63,6 milijona dinarjev čistega dohodka za poslovni sklad, obveznosti za financiranje gospodarske infrastrukture in posojila za kreditiranje hitrejšega razvoja manj razvitih pa so znašale

130,1 milijon dinarjev. Torej so sredstva, namenjena za poslovni sklad, veliko premajhna za pokrivanje teh obveznosti, kaj šele, da bi jih uporabili za povečanje lastne reproduktivne sposobnosti.

Nada Pesjak

Vlivanje jekla (K)

Železarski globus

JAPONSKA

Japonske železarne, na proizvodnjo katerih vpliva v precejšnji meri izvoz njihovih izdelkov, pričakujejo, da bo letos izvoz manjši, kot so ga dosegli v letu 1979. To je že četrto zaporedno leto, ko izvoz pada in za vzrok navajajo vedno manjšo ekonomsko rast v svetu zaradi vedno večjih cen nafte. Lanski izvoz je dosegel 31,18 milij. ton, letos računajo na okoli 29,8 milij. ton ali za 4,4 % manj. Predvidevajo, da bodo dosegle manjši izvoz tako v industrijsko razvite kakor tudi v nerazvite države. Izjema je Sovjetska zveza, kjer računajo, da bo letošnji izvoz ostal na isti ravni kot lani z 1,8 milij. ton in države izvoznice nafte. Pri teh predvidevanjih celo povečanje za 12,1 % oziroma na 7,3 milij. ton.

LATINSKA AMERIKA

Države Latinske Amerike so v letu 1979 nakopale preko 200 milij. ton železove rude. S to količino so za Sovjetsko zvezo v svetu na drugem mestu. S proizvodnjo 50 milij. ton peletov železove rude pa predstavljajo eno četrtno vseh svetovnih proizvodnih zmogljivosti.

VELIKA BRITANIJA

Britanska državna železarska družba British Steel Co. je v letu 1979 uvozila 24 % potrebnega premoga za koksiranje. To je v primerjavi z letom 1978 za 10 % več. Del te večje nabave gre na račun tehnoloških potreb glede na potrebno sestavo mešanice premogov za proizvodnjo koks. Glavni razlog za povečanje uvoza pa je precejšnja razlika v ceni premoga, ker je uvožen cenejši. Pri tem so predstavniki te železarske družbe mnenja, da ta razlika v ceni ni kratkoročnega značaja, temveč da bo v bodoče postajala še večja. Glavna razlika je pri proizvodnih stroških, na kar v veliki meri vplivajo pri britanskem premogu tudi za izkoriščanje neugodne geološke razmere.

DRUŽBENE OBVEZNOSTI V LETU 1979

	Osnova	stopnja v %	1978	1979	indeks 79/78
I. PRISPEVKI IZ OSEBNEGA DOHODKA			211.064.808	268.689.526	127
Zveza skupnosti otroškega varstva SRS	bruto OD	2,16	15.373.294	17.312.782	113
Skupnost otroškega varstva občine	bruto OD	0,73	5.706.779	5.303.852	128
Temeljna izobraževalna skupnost	bruto OD	5,94	40.516.712	52.775.233	130
Kulturna skupnost	bruto OD	0,90	6.552.615	7.711.161	116
Telefonska kulturna skupnost	bruto OD	0,59	3.889.997	4.886.318	125
Skupnost socialnega skrbstva	bruto OD	0,63	4.928.710	5.944.319	121
Skupnost zdravstvenega varstva	bruto OD	7,00	46.952.604	60.543.357	129
Skupnost pokojninskega in invalid. zavarov. SRS	bruto OD	10,90	67.042.154	87.442.861	130
Republiški davek (dopolnilno, nadurno delo).	bruto OD	18,33	10.024.529	10.680.861	107
Občinski davek	bruto OD	0,50	4.508.348	5.379.271	119
Posebni republiški davek	bruto OD	1,00	5.343.236	7.965.788	149
Ostali prispevki	bruto OD		123.830	159.963	129
Davek na pogodbeno dela (obč. Jes. 40 %, obč. Radovljica 0,25 %)	bruto OD		-	583.960	129
II. PRISPEVKI IZ DOHODKA OZIROMA ČISTEGA DOHODKA			272.912.148	304.396.698	112
1. Prispevki za splošne družbene potrebe			66.989.709	70.042.970	105
Davek iz dohodka republik	osnova za izračun davka	5,00	12.954.973	12.547.250	97
Prispevek za solidarnost iz dohodka	osnova za izračun davka	0,30	777.498	752.835	97
Prispevek za pomoč prizadetim in potresu na Kozjanskem in Posočju	osnova za izračun davka	1,00	2.891.931	-	-
Prispevek za zaklonišča	od nab. vred. posl. zbradb od kv. m	0,03	444.965	543.353	122
Prispevek za uporabo mestnega zemljišča			4.008.014	4.030.786	101
Druge plačila iz dohodka z po predpisih drugih rep.					
- prisp. za gozd.			17.134	19.704	115
DEL ČISTEGA DOHODKA za poslovni sklad za posoj. skladu feder. za kred. hitrejšega razvoja	poslovni sklad dohodek	1,00; 3,00	43.907.195	50.635.856	115
Prispevek za ljudsko obrambo		0,15	1.987.999	1.513.184	76
2. Prispevki za skupno potrošnjo na področju socialne varnosti			64.070.424	82.361.691	129
Prispevek iz dohod. za invalid. in pokoj. zavarov. (posl. sklad)	poslovni sklad	0,27	9.861.056	8.135.331	83
Prispevek iz dohod. za invalid. in pokoj. zavarov. (OD)	bruto OD	0,80	5.079.596	6.528.231	129
Prispevek iz dohodka za invalid. in pokoj. zavarov. za del. dobo, ki se šteje s poveč.	bruto OD	3,50; 5,20	4.929.804	6.092.037	124
Starostno zavarovanje kmetov glede na doseženi doh.	bruto OD	0,50	1.418.870	1.692.234	119
Starostno zavarovanje kmetov - glede na OD	bruto OD	0,26	361.865	389.965	107
Prisp. iz doh. za zaposl. in social. varnost delavcev - glede na OD	bruto OD	0,24	1.235.649	1.329.091	108
DEL ČISTEGA DOHODKA za stanovanjsko gradnjo za sklad solid.	bruto OD	1,425	9.766.917	12.694.524	130
DEL ČISTEGA DOHODKA za gradnjo domov za učence in študente	bruto OD	0,345	2.364.617	3.073.395	130
DEL ČISTEGA DOHODKA za stanov. gradnjo - vezana sredstva	bruto OD	1,920	13.159.602	17.104.124	130
DEL ČISTEGA DOHODKA za stanov. gradnjo interna uporaba	bruto OD	2,310	15.832.648	20.578.398	130
DEL ČISTEGA DOHODKA za stanov. gradnjo - komunalna dejavnost	bruto OD	0,500	4.764.361	-	-
3. Prispevki za skupno potrošnjo v SIS družbenih dejavnostih			41.270.927	38.994.180	94
Prispevki iz dohodka republik izobraževalni skupnosti	korrigirana davčna osnova	7,00	21.591.498	23.891.280	110
Prispevek iz dohodka republik raziskovalni skupnosti	korrigirana davčna osnova	1,40	4.318.300	4.738.256	110
Prispevki iz dohodka za zdravstvo, obračunani glede na OD	bruto OD	1,57	15.361.129	10.564.644	69
4. Prispevki za skupno družbeno reprodukcijo na področju infrastrukture			72.723.140	79.972.519	110
Združevanje sredstev za razvoj mag. in region. cest v SRS (brez obv. vrač.)	osnova za izračun davka	4,00	10.363.979	10.037.800	97
Združevanje sred. za financ. razvoja luške infrastrukture (brez obv. vrač.)	osnova za izračun davka	0,50	1.295.497	1.254.725	97
Združevanje sred. za financ. razvoja železnice (brez obv. vrač.)	osnova za izračun davka	3,20	8.291.183	8.030.240	97
Združevanje sred. za financ. grad. elektroenerg. obj.	osnova za izračun davka od vrednosti inv. vlaganj od faktur, znes. porab. energ. v kemič. in el. metal. pečeh	4,80	8.068.491	8.783.075	108
		4,80	18.850.838	19.962.668	106
		24,00	24.674.377	27.575.349	128
		10,00	-	4.086.737	-
Združevanje sredstev za razvoj PIT			178.785	221.935	124
5. Prispevki za skupno družbeno reprodukcijo na drugih področjih			24.754.899	27.839.879	112
Vodni prispevek v SRS - splošni	osnova za izračun davka	1,00	2.590.995	2.509.450	97
- za uporabl. in onesnaženo vodo	količ. izpuščene onesn. vode	28,75 din/F.	6.501.033	7.499.957	115
Prispevek za pokritje dela stroš. infrastruk. ZTP - transp. podj.	osnova za izračun davka	5,00	13.636.814	15.500.866	114
Prispevek za požarno varnost obč. Jesenice - glede na OD	bruto OD	0,30	2.026.057	2.329.606	115
6. Prispevki za ostala financiranja			3.103.049	5.185.459	167
Prispevek za telesno kulturne obj. SOB Jesenice	bruto OD	0,10	505.617	864.244	171
Prispevek za SIS komunalna Jesenice	bruto OD	0,50	2.597.432	4.321.215	166
SKUPAJ DRUŽBENE OBVEZNOSTI OD TEGA:			483.976.956	573.086.224	118
OBVEZNOSTI, KI IMAJO VIR V OSEBNEM DOHODKU			211.074.808	268.689.526	127
OBVEZNOSTI, KI IMAJO VIR V DOHODKU			158.281.813	173.788.321	111
OBVEZNOSTI, KI IMAJO VIR V AKUMULACIJI			116.630.335	130.808.377	112

30 LET SAMOUPRAVLJANJA V ŽELEZARNI

PRVA PRELOMNICA V ORGANIZACIJI SAMOUPRAVNEGA RAZVOJA

Odkar so leta 1950 izvolili 87-članski delavski svet in 10-članski upravni odbor pa do februarja 1953 se oblika organiziranosti samoupravljanja ni v ničemer menjala. Povečali so le

število članov delavskega sveta na 101 člana. Spreminjali pa so se odnosi, tako družbeno ekonomski, družbeno politični kot samoupravni. Delavski svet je pridobil vse več pristojnosti, vedno večji delokrog dela in aktivnosti. Delavski svet, pa čeprav so bili v njem zastopani člani vseh obratov in oddelkov Železarne, skoraj ni bil več kos vse bolj zahtevnim nalogam in njihovi širini. Na sejah delavskega sveta in upravnega odbora, pa tudi na sestankih družbeno političnih organizacij je bila vedno bolj prisotna misel, da morajo v samoupravnih odnosih nekaj spremeniti, nekaj izboljšati, zlasti pa jih približati neposrednemu proizvajalcu.

Na seji delavskega sveta Železarne so o tem temeljito razpravljali. Uvodni predlog je podal takratni predsednik sindikalne organizacije, po razpravi pa so enoglasno sklenili, da se v obratih Železarne ustanovijo delavski sveti. Imenovali naj bi jih obratni delavski sveti, šteli pa naj bi od 9 do 25 članov,

odvisno pač od tega, koliko delavcev je bilo zaposlenih v posameznih obratih. V Železarni naj bi po tem sklepu izvolili 22 obratnih delavskih svetov.

Čeprav ti delavski sveti niso imeli pravne podlage, niso imeli pravih, poslovnih, niti v podrobnosti izdelane pristojnosti in te usklajene z centralnim delavskim svetom, kakor se je odlej imenoval, so vendar predstavljali pomembno prelomnico samoupravnih odnosov v naši železarni. To je bilo spet pionirsko delo jeseniških železarjev samoupravljalcev, ki so mu šele čez nekaj let sledili v ostalih delovnih organizacijah v Sloveniji. 251 članov delavskih svetov v obratih je zaoralo ledino in postavilo zametek današnji samoupravni organiziranosti. Obratni delavski sveti so razen dveletnega odmora živeli in živijo tudi danes, seveda v izpopolnjeni obliki in takšni, kot so si jih želeli že takrat pred 27 leti.

Center za proučevanje samoupravljanja in informiranje

STALIŠČA IN PRIPOROČILA O KULTURNEM ŽIVLJENJU DELAVCEV IZ DRUGIH REPUBLIK IN POKRAJIN

(Nadaljevanje s 1. strani)

izpovedovanju in uživanju kulturnih vrednot in kulture svojega naroda ali narodnosti, pri tem pa naj skladno z razmerami in možnostmi pričakujejo pomoč kulturnega društva v kraju ali v organizaciji združenega dela, od sindikalne organizacije ali organizatorja kulturnega življenja, skrbijo pa naj, da bodo njihova dejavnost in njeni rezultati dostopni tudi drugim;

— naj se vključijo v dejavnosti skupin, klubov, društev, kulturnih domov, ki delujejo v kraju ali v bližini, v njih naj spoznavajo kulturo in kulturne navade ter kulturno bogastvo naroda, pri katerem živijo in delajo, hkrati pa naj med njimi spodbudijo tudi zanimanje za kulturo svojega naroda ali narodnosti;

— da skupaj oblikujejo in izražajo svoje interese za kulturne dogodke in druge kulturne vrednote kulturnim organizacijam v svojem okolju pa tudi v republiki ali pokrajini, iz katere prihajajo. Čim bolj bodo ti interesi skupni, tem lažje bodo zahtevali in dosegli njihovo upoštevanje. Svoje interese naj ugotavljajo, usklajujejo in sporočajo prek sindikata, delegacij SIS, organizatorjev kulturnega življenja, društev ali drugače;

— kadar živijo in delajo v območju jezika, drugačnega od njihovega, naj si prizadevajo, da spoznajo ta jezik in da ga uporabljajo, od svoje organizacije združenega dela ali sindikalne organizacije pa naj zahtevajo, da jim pri tem pomaga.

Z vsem tem bodo ti delavci ohranjali in razvijali svoj poseben kulturni interes, spoznavali kulturo naroda, pri katerem so v gosteh; lažje se bodo vključevali v novo in drugačno okolje, postajali bodo vez med kulturami in pripadniki narodov in narodnosti naše domovine.

2.

Kulturna društva, klubi in skupine (in njihove občinske zveze) v krajih, kjer živi in dela več delavcev iz drugih republik, naj imajo za svojo dolžnost;

— da tovariško spodbujajo te delavce k vključevanju v svoje vrste; — da v svojem okviru spodbujajo in omogočajo tudi ustanavljanje skupin teh delavcev in jim pomagajo, da bodo lahko v njih zadovoljevali svoje interese po lastni kulturi;

— da pomagajo pri ustanavljanju društev teh delavcev, skrbijo za povezavo z njimi in jim zagotavljajo enakopraven položaj med društvi. Pri tem naj po potrebi uporabljajo tudi posebne metode privabljanja in spodbujanja teh delavcev — take, ki jim bodo pomagale prebujati kulturni interes in premagovati zadrške, ki izvirajo iz njihovega posebnega položaja. Pokažejo naj razumevanje za njihove težave pri premagovanju jezikovnih in drugih preprek. Dokazujejo naj tudi s svojo programsko politiko interes za kulturo narodov, ki jim ti delavci pripadajo in svoje spoštovanje do te kulture;

— na proslavah, prireditvah, srečanjih, pri izdajanju publikacij in ob drugih priložnostih naj načrtujejo in omogočajo tudi aktivno udeležbo izvajalcev oziroma avtorjev, delavcev iz drugih republik in pokrajin;

— po svojih društvenih knjižnicah naj povečajo tudi število knjig v jezikih teh delavcev, v društvenih kinematografih pa pripravljajo posebne predstave s podpismi v teh jezikih;

— kadar društva in zveze posredujejo gostovanske prireditve, naj, kolikor se da, upoštevajo tudi poseben interes delavcev za prireditve s kvalitetnimi izvajalci ali vsebino iz njihove republike ali pokrajine; — povezujejo naj se z društvi v krajih, od koder je veliko njihovih sodelavcev in sokrajanov; pri tem naj upoštevajo interes teh delavcev, vključujejo naj jih v kulturno sodelovanje in izmenjavo kulturnih dogodkov ipd.

Republiška združenja oziroma zveze v republikah, kjer je veliko delavcev od drugod, so po našem prepričanju dolžne:

— vedno opozarjati svoje članice na te naloge,

— povezovati ta prizadevanja,

— same načrtovati prireditve, ki vključujejo te delavce.

Te skupnosti naj se skupaj s skupnostmi republik in pokrajin, od koder prihajajo delavci k njim, že v prihodnjem letu dogovore za prve večje povezane akcije, organiziranje prireditev (koncertov, revij, gledaliških predstav, razstav, filmov, plesnih sporedov, recitalov, predavanj), prvenstveno namenjenih delavcem

na delu v drugih republikah. (Pri tem priporočamo, naj bodo spored in izvajalci izbrani sporazumno, primerno pripravo naj zagotovijo republike, od koder so izvajalci, organizacijsko pa naj njihova gostovanja pripravi in izpelje republika gostiteljica.) Skupnosti republik in pokrajin, od koder so ti delavci, pa naj pripravljajo ali zbirajo potrebno strokovno in umetniško gradivo (note, knjižna dela, gledališka besedila, strokovne priročnike, tekste predavanj z diapozitivi, informativne filme ipd.) in jih kot svoj prispevek prek skupnosti v republikah, kjer ti delavci živijo, pošiljajo njim neposredno ali njihovim sindikalnim ali kulturnim organizacijam. Zelo veliko lahko prispevajo tudi z občasnimi obiski strokovnjakov, umetnikov, pedagogov pri skupinah, v klubih, društvih njihovih rojakov, ki delajo v drugih republikah. Te skupnosti naj tudi pri prireditvah, ki jih pripravljajo v svojih republikah, računajo z udeležbo gledaliških skupin ali posameznih amaterjev delavcev, ki delajo v drugih republikah. Kot prvi korak do teh skupnih akcij je potrebno, da se skupnosti med seboj obvestijo o večjih koncentracijah iz posameznih republik in pokrajin v svoji sredini.

Navzoči predstavniki članic ZKPZJ prevzemajo odgovornost za to, da se bomo v svojih republiških organizacijah in društvi zavzemali za tako aktivnost.

3.

Sindikatom in drugim družbenopolitičnim organizacijam priporočamo, da se zavedajo posebnih kulturnih potreb svojih članov, delavcev iz drugih republik in pokrajin v OZD, krajevnih skupnostih, samskih domovih in da to upoštevajo:

— pri ugotavljanju kulturnih interesov delavcev,

— pri kulturno-vzgojnih prizadevanjih,

— pri načrtovanju kulturnega življenja v OZD,

— pri pripravljanju posameznih srečanj in drugih širših prireditev,

— pri navezovanju stikov in prijateljskih zvez z OZD v drugih republikah,

— pri vzgoji in izobraževanju organizatorjev kulturnega življenja,

— pri odločanju o uredniškem konceptu kulturne rubrike v glasilih OZD.

Svetujemo, naj sindikati pri oblikovanju svojih odborov in delovnih organov, ki se ukvarjajo z vprašanji kulture, dosledno vključijo tudi delavce iz drugih republik in pokrajin. Med njimi naj iščejo tudi organizatorje kulturnega življenja.

Priporočamo sindikatom, zlasti pa delavskim univerzam, da se poleg svojih obče kulturnih in izobraževalnih dejavnosti, namenjenih tem delavcem, kar najbolj in trajno zavzemajo za to, da bodo delavci iz drugih republik in pokrajin imeli možnost, da se bodo čim lažje in bolje naučili jezika naroda, med katerim živijo in delajo.

Sindikati republik in pokrajin, od koder so ti delavci, pa lahko vsaj pri nekaterih od teh nalog enakovredno sodelujejo (srečanja z udeleženci iz republik in pokrajin, navezovanje prijateljskih stikov med organizacijami združenega dela iz republik in pokrajin, angažiranje in izobraževanje organizatorjev kulturnega življenja). Razen tega lahko prenašajo svoje izkušnje pri uveljavljanju kulturne politike v lastni sredini.

4.

Vsak bo po svojih močeh in po demokratičnih poteh vplival na to, da bodo OZD s področja kulture, v krajih, kjer je veliko delavcev iz drugih republik in pokrajin, del svoje dejavnosti prilagodile kulturnim potrebam in željam teh delavcev.

KNJIŽNICE bodo dopolnjevale knjižni sklad v jezikih teh delavcev in iskale posebna, primerna pota, da bi vzbudile njihovo zanimanje za te knjige in utrjevale njihove bralne navade.

KNJIGARNE bodo skrbale za primerno zalogo publikacij (knjižnih, glasbenih in drugih) v jezikih teh delavcev oziroma iz njihovih kultur.

KINOPODJETJA bodo predvajala več filmov iz republik oziroma pokrajin, od koder so ti delavci in pripravljala posebne predstave filmov za te delavce s podpismi v njihovih jezikih.

RADIO IN TELEVIZIJA bosta v svojih oddajah obravnavala tudi problematiko kulturnega življenja in dela teh delavcev, posredovala njihove kulturno-umetniške dosežke in pripravljala oddaje z glasbenimi in literarnimi deli iz kulture narodov teh delavcev, pri tem pa omogočila delavcem kar največ vpliva na izbor v teh oddajah. Izobraževalne oddaje

radia in televizije bodo vključevale v svoje programe tečaje svojega jezika za delavce iz drugih republik in pokrajin.

GALERIJE IN MUZEJI bodo pripravili tudi razstave z gradivi iz kultur narodov teh delavcev, ali pripravljali strokovno vodstvo, jezikovno in vsebinsko prilagojeno interesom teh delavcev.

GLEDALIŠČA bodo sama pripravljala ali organizirala predstave gledaliških del iz kultur teh delavcev in jih dopolnila tudi s primernimi oblikami uvajanja delavcev v ta dela.

KULTURNI POSREDNIKI bodo proučili interes in možnosti za organiziranje prireditev vseh vrst v krajih, kjer je veliko delavcev iz drugih republik in pokrajin.

Prav tako bomo vplivali na kulturne institucije v krajih, občinah, republikah oziroma pokrajinah, od koder so delavci, ki so na delu v drugih republikah in pokrajinah, da bodo le-te v svojo redno dejavnost vključevale tudi dolžnost posredovanja svojih dosežkov ali kulturnih vrednot v kraje, kjer dela veliko njihovih rojakov. Praviloma bi moralo biti vsako gostovanje skupine ali umetnika v republiki, kjer je veliko njegovih rojakov, prilagojeno tudi temu namenu.

Zavedamo se, da terja to primerno, pravočasno, sporazumno in usklajeno programiranje v organizacijah vseh republik in pokrajin. Šele tako bodo te oblike sodelovanja prerasle raven slučajnosti, nerednosti in nestrokovnosti. Na to bomo opozarjali.

Naloga našega posvetovanja ni bila, da bi razen o kulturnem področju življenja razpravljali tudi o drugih področjih, toda razprava je opozorila na odločilno povezanost kulture in izobraževanja. Zavedamo se odvisnosti kulturnega življenja od splošne duhovne ravni in se zavzemamo za to, da šolstvo omogoči vsakemu človeku, ne glede na to, kje se šola, razvijati in potrjevati njegovo kulturno in narodnostno istovetnost.

5.

Dogovorili smo se, da bomo ta stališča in priporočila poslali (prek SKPZJ) vsem republiškim oziroma pokrajinskim konferencam in zvezni konferenci SZDL, vsem republiškim, pokrajinskim svetom in zveznemu svetu ZSJ, vsem republiškim in pokrajinskim samoupravnim interesnim skupnostim za kulturo in izobraževanje, poskusili jih bomo objaviti v ustreznih sredstvih za obveščanje javnosti v vseh republikah in pokrajinah, ustrezen del priporočil bomo poslali tudi vsem kulturnim organizacijam v republikah in pokrajinah (to je dolžnost članic ZKPZJ).

Predvsem pa se zavzemamo, da bomo sami neposredno in povsod tam, kjer je mogoče, del teh dogovorov izpolnjevali, brez odlašanja in vztrajno pomagali in pojasnjevali tako posamezne predloge kot njihovo skupno družbenopolitično podlago.

Ob letu bomo v ZKPOJ in v Zvezi sindikatov Jugoslavije skušali ugotoviti, kakšni so prvi sadovi tega dogovora.

INFORMACIJE RS ZSS za obveščanje v združenem delu

MATERIALNI STROŠKI TEMELJNE ORGANIZACIJE ZDRUŽENEGA DELA

Materialni stroški so najpomembnejši izdatki, ki jih TOZD poravnava iz celotnega prihodka in hkrati pomenijo pomembno postavko v poslovanju vsake TOZD. Glede pomena teh stroškov in ob dejstvu, da vsebuje zakon o združenem delu in zakon o ugotavljanju in razporejanju celotnega prihodka in dohodka glede materialnih stroškov v glavnem samo načelna določila, se nam zdi koristno natančneje pojasniti obravnavanje teh stroškov oziroma načela, kateri izdatki, ki se v praksi pojavljajo v poslovanju temeljne organizacije, imajo značaj materialnih stroškov.

105. člen zakona o združenem delu in 13. člen zakona o ugotavljanju in razporejanju celotnega prihodka in dohodka (v nadaljnjem besedilu zakon o celotnem prihodu in dohodku) vsebujeta določila o materialnih stroških, ki se iz celotnega prihodka krijejo kot materialni stroški. Po prvem odstavku 105. člena zakona o združenem delu in po prvem odstavku 13. člena zakona o celotnem prihodu in dohodku sestavljajo materialne stroške združenega dela:

1. IZDATKI ZA PORABLJENE PREDMETE DELA

Z izdatki za porabljene predmete dela so mišljeni izdatki za porabljeno energijo (električna energija, nafta, plin, premog itd.), surovine, material in druge predmete dela. Pri tem se med surovine in material štejejo vsi stroški, nastali v procesu reprodukcije, ne glede na to, če gre za osnovni ali pomožni material, oziroma za osnovne ali pomožne surovine, vgrajene v proizvod ali pa ki služijo samo za proizvodnjo posameznega izdelka.

2. IZDATKI ZA TEKOČE IN INVESTICIJSKO VZDRŽEVANJE DELOVNIH SREDSTEV

Z izdatki za investicijsko vzdrževanje delovnih sredstev so mišljeni izdatki za vzdrževanje osnovnih sredstev med njihovo amortizacijsko dobo z izjemo naslednjih izdatkov:

— izdatki za vzdrževanje tekoče pripravljenosti osnovnih sredstev (tekoče vzdrževanje). S tekočim vzdrževanjem so mišljena vsa redna popravila med letom, npr.: čiščenje, mazanje, zamenjava potrošnega materiala ipd.;

— izdatki za dela pri osnovnih sredstvih, s katerimi se spreminja zmogljivost ali namen (rekonstrukcija ali adaptacija). Izdatki za rekonstrukcijo bodo nastali tedaj, ko se, na primer, v motornem vozilu namesto izrabljenega slabšega motorja vgrajuje nov močnejši motor ipd. Izdatki za adaptacijo pa bodo nastali tedaj, ko se, na primer, spremeni namembnost stavbe, če se spremeni stanovanjska stavba v poslovno ali narobe;

— izdatki za dela pri osnovnih sredstvih, s katerimi se podaljša uporabnost osnovnih sredstev tudi po preteku amortizacijske dobe osnovnega sredstva (investicije). Če npr. znaša amortizacijska doba osnovnega sredstva 10 let, se vsi izdatki v vezi z deli na osnovnem sredstvu po preteku 10-letnega razdobja štejejo za investicije, saj se s temi deli podaljšuje uporabnost

osnovnega sredstva po preteku njegove amortizacijske dobe.

Iz navedenega izhaja, da se štejejo za izdatke za investicijsko vzdrževanje osnovnih sredstev: izdatki za popravila osnovnega sredstva v razdobju, ki je daljše od enega leta; izdatki za zamenjavo delov osnovnega sredstva v amortizacijski dobi, ki niso izdatki za rekonstrukcijo. To bo veljalo tedaj, če se npr. pri motornem vozilu zamenja izrabljen motor z motorjem enake jakosti; izdatki za zamenjavo parketa, vrat, oken ipd., s katerimi se ne spreminja namembnost stavbe; izdatki za vzdrževanje osnovnega sredstva v amortizacijski dobi. Če je npr. amortizacijska doba osnovnega sredstva 10 let, imajo izdatki za njegovo vzdrževanje značaj investicijskega vzdrževanja. Tak primer bo tedaj, če amortizacijska doba znaša 10 let, osnovno sredstvo pa bo odpisano po šestih letih, vendar bo še naprej v uporabi. Tedaj se izdatki za njegovo vzdrževanje v desetletnem razdobju štejejo za stroške investicijskega vzdrževanja.

3. IZDATKI ZA STORITVE, POTREBNE PRI ODPRAVLJANJU TOZD DEJAVNOSTI

S storitvami, ki so potrebne pri opravljanju dejavnosti TOZD, so mišljene proizvodne in neproizvodne storitve. Proizvodne storitve so tiste, ki so jih opravile temeljne in druge OZD oziroma drugi uporabniki družbenih sredstev ter občani, ki opravljajo gospodarsko dejavnost. Storitve, ki jih opravljajo organizacije iz negospodarskih dejavnosti, so neproizvodne storitve. Razdelitev za proizvodne in neproizvodne storitve temelji torej na značaju storitev. Značaj proizvodne ali neproizvodne storitve ni odvisen od tega, v katerem delu procesa v temeljni organizaciji se storitev uporablja, temveč se značaj storitve določa po izvajalcu storitve.

4. IZDATKI ZA SPROTNE POTREBE VARSTVA PRI DELU IN VARSTVA DELOVNEGA OKOLJA

Pri izdatkih za sprotne potrebe varstva pri delu in varstva delovnega okolja so mišljeni izdatki za zaščitno obleko in obutev ter druga sredstva za varstvo delavcev, kakor tudi sredstva za varstvo delovnega okolja, ki se na podlagi posebnih predpisov o varstvu pri delu in o varstvu delovnega okolja uporabljajo za preprečevanje nesreč pri delu, poklicnih bolezni in boleznih, do katerih lahko pride zaradi onesnaženja zraka, vode ipd. Zaščitna obleka in obutev in druga zaščitna sredstva so obvezna v proizvodnih dejavnostih (v industriji in rudarstvu, kmetijstvu in gozdarstvu, v gradbeništvu in v posameznih komunalnih dejavnostih). Vrsta zaščitnih sredstev je urejena s predpisi ter samoupravnimi splošnimi akti, sprejetimi na podlagi teh predpisov ter v okviru izvajanja ukrepov higijensko tehničnega varstva pri delu in ukrepov za varstvo delovnega okolja. Med tovrstne izdatke spadajo tudi izdatki za obleko in obutev oseb, ki v proizvodnji in v prometu blaga ali pri opravljanju storitev prihajajo v stik z živili ali ki bi se pri delu lahko okužile. Delavci in druge osebe, ki delajo s kemikalijami ter pri proizvodnji strupov ali zdravil ter delavci, ki so zaposleni pri pakiranju ali prometu z živili ali ki opravljajo druga podobna dela (npr. osebe v zdravstvu, gostinstvu in turizmu, v trgovini ipd.), so izpostavljeni možnosti okužbe, zato imajo na podlagi posebnih predpisov pravico do posebne obleke, obutve in drugih zaščitnih sredstev, da bi se zavarovali.

Z izdatki za sprotne potrebe varstva pri delu so mišljeni tudi izdatki za zaščitno obleko in obutev delavcev, pri delu katerih je nujno potrebno nošenje posebne obleke in obutve.

(se nadaljuje)

Sodelavec pri traku drobilca sintra (IK)

NOVICE IZ SINDIKALNIH ORGANIZACIJ

TOZD JEKLOVLEK

Občni zbor osnovne organizacije sindikata je bil 25. januarja v prostorih restavracije Kazina.

Po izvolitvi delovnega predsedstva, zapisnikarja, overovatelja zapisnika, kandidacijske in verifikacijske komisije je o delu izvršnega odbora v preteklem letu poročal predsednik. Poudaril je, da bi bilo delo sindikata še uspešnejše, če bi vsi člani aktivno sodelovali v delu organizacije. Kljub vsemu je bilo delo uspešno, saj so v celoti izpolnili plan proizvodnje in ga celo presegli – to pa je tudi dokaz politične zavesti in naporov vseh delavcev.

Potrili so tudi poročilo blagajnika in sprejeli finančni načrt za to leto.

Nadzorni odbor je pozitivno ocenil delo izvršnega odbora in finančni načrt, kritične pripombe pa je imel glede dela blagajnika, ki je bil verjetno preobremenjen in poudaril ob prevzemu blagajniških knjig.

V razpravi o poročilih so spregovorili o produktivnosti in samoupravljanju, ki se morata začeti na slehernem delovnem mestu, kajti le tako bodo lahko uresničili cilje stabilizacijskih ukrepov. Pomemben dejavnik nagrajevanja po delu mora biti stimulacija za rast produktivnosti.

Sodelovanje članov kolektiva na športnih tekmovanjih in rekreaciji je slabo, oziroma sodelujejo vedno le eni in isti delavci.

Ob zaključku razprave so tovarišu Titu zaželeli hitrega okrevanja.

Verifikacijska komisija je poročala, da je zbor sklepčen. Razrešili so stari izvršni odbor in potrdili kandidatno listo, ki jo je predlagala kandidacijska komisija, za novi izvršni odbor, za nadzorni komisijo in delegate za konferenco sindikata Železarne.

Delo predsednika izvršnega odbora bo še naprej opravljal dosednji predsednik.

TOZD HLADNA VALJARNA BELA

26. januarja je bil v prostorih hotela Pošta občni zbor osnovne organizacije sindikata TOZD Hladna valjarna Bela. Občnega zbora se je udeležil tudi predsednik sindikata Železarne Stefan Ščerbic.

Imenovali so delovno predsedstvo, zapisnikarja, overovatelje zapisnika in komisijo za sklepe.

Delovni predsednik je orisal naloge sindikata v socialistični samoupravni družbi. V taki družbi sindikati niso zaščitniki interesov delavskega razreda, ampak v enotnem sistemu družbene reprodukcije. Zato načeloma njihova naloga ni v tem, da varujejo interese delavcev pred nekim razredom zunaj njega, ampak je v tem, da se bojuje za reševanje protislovij, konfliktov in problemov, ki nastajajo v odnosih med posameznimi interesi delavcev in delovnih kolektivov na eni strani ter skupnimi interesi delavskega razreda na drugi strani. Sindikati morajo usmerjati samoupravne delovne kolektive v to, da vidijo splošne pogoje družbene reprodukcije, da bi tako lahko razjasnili probleme razpolaganja z dohodkom in vsaki temeljni organizaciji združenega dela.

Na poročila predsednika izvršnega odbora, blagajnika, referenta za šport, za kulturo, za odhode in za gospodarjenje niso imeli važnejših pripomb in so jih potrdili.

Razrešili so dosednji izvršni odbor in izvolili novega. Izvolili so tudi novega predsednika izvršnega odbora, nadzorno komisijo in delegate za konferenco sindikata Železarne.

Poslali so pozdravno brzojavko tovarišu Titu in mu zaželeli hitro okrevanje.

TOZD ŽIČARNA

Osnovna organizacija sindikata TOZD Žičarna je imela občni zbor v soboto, 26. januarja, v prostorih restavracije Kazina. Občnega zbora so se udeležili delegati iz vseh SDS temeljne organizacije.

Predsednik izvršnega odbora OOS je po pozdravu podal poslovnik občnega zbora, nato pa so izvolili delovno predsedstvo, zapisnikarja, overovatelja zapisnika ter verifikacijsko in kandidacijsko komisijo. Po poročilih predsednika izvršnega odbora, vodja temeljne organizacije, blagajnika, nadzornega odbora, delegata delavskega sveta, člana samoupravne delovne skupine in predstavnik mladine so sestavili in potrdili program dela za leto 1980.

V programu se obvezujejo, da bodo kljub težavam skušali izpolnjevati mesečne družbene plane in proizvodne obveznosti, da bodo sodelovali pri srednjeročnem planiranju, pri utrjevanju tehnološke in delovne discipline, pri izpopolnjevanju pravilnika za delitev osebnega dohodka in sklada skupne porabe, zavzemali se bodo za pospeševanje

inovacijske dejavnosti, za ukinitev nočnega dela žena, za čimboljše informiranje delavcev itd.

Verifikacijska komisija je objavila, da je zbor sklepčen, zato so potrdili člane novega izvršnega odbora, ki so jih izvolili na sestankih SDS. Soglasno so potrdili predloge kandidacijske komisije za predsednika, podpredsednika, tajnika in blagajnika izvršnega odbora. Izvolili so tudi delegate za konferenco sindikata Železarne.

Bivši predsednik izvršnega odbora je devetim sodelavcem, ki so bili upokojeni v preteklem letu, podelil priznanja. Upokojeni sodelavci so bili zelo veseli, da so jih povabili na občni zbor in jim izkazali pozornost.

Prva redna seja izvršnega odbora OOS TOZD Žičarna je bila v torek, 5. februarja.

Prvič se je sestel novi izvršni odbor in posamezne člane zadolžil za delo v komisijah: za ljudski odpor in družbeno samozashito, za šport, za kulturo, za odhode in izlete in za inovacije in zbiranje idej. Posameznim komisijam so zahtevali okvire njihovega dela in jih vzbudili k aktivnosti.

Potrili so naloge izvršnega odbora in celotne organizacije sindikata, ki so jih sprejeli na občnem zboru.

Kupili bodo potrebno knjižno omaro, vsem članom izvršnega odbora bodo pošiljali Delavsko enotnost, za slovensko knjižnico v St. Jakobu v Rožu pa so prispevali 500 din.

TOZD STROJNE DELAVNICE

V petek, 1. februarja, je bil v prostorih restavracije Kazina občni zbor osnovne organizacije sindikata TOZD Strojne delavnice.

Po izvolitvi delovnega predsedstva, zapisnikarja in overovatelja zapisnika je predsednik izvršnega odbora podal poročilo o delu in vlogi sindikata v preteklem letu. Med drugim je menil, da niso storili vsega za pravilno nagrajevanje po delu in da še precej zaostajajo za uresničevanjem dohodkovnih odnosov. Še vedno je preobremenjen delovni čas, zaradi pomanjkanja delavcev pa stroji večkrat celo stojijo (ob tem, da primanjkuje delavcev nekaterih poklicev, je tudi bolezenska odsotnost mnogo prevelika in je nad povprečjem Železarne).

Poročila so podali tudi blagajnik, predsednik odbora za družbeno samozashito, referent za šport in vodja temeljne organizacije.

Po teh poročilih so v razpravi oblikovali več predlogov in sklepov, ki naj bi sestavljali program dela v tem obdobju. Imenovali so štirčlansko komisijo, ki naj bi predloge in sklepe primerno oblikuje.

Izvolili so nov izvršni odbor. Predsednik izvršnega odbora in vodja temeljne organizacije sta dolgoletnim sodelavcem sindikata in sodelavcem, ki so bili upokojeni v letu 1979, izročila spominska darila. Občnega zbora se je udeležilo 84 % voljenih delegatov.

Prva redna seja izvršnega odbora je bila 11. februarja. Na njej so izvolili predsednika izvršnega odbora, njegovega namestnika, tajnika, blagajnika in imenovali komisije: za izlete, za šport, za kulturo in za odhode. Imenovali so tudi nadzorni odbor. Dogovorili so se, da se bodo sestajali predvsem po komisijah glede na potrebe. Seje naj bodo kratke, da bi tako vsaj malo prispevali k stabilizaciji.

Potrili so program dela za leto 1980. Vse tekoče probleme je treba obravnavati na sejah izvršnega odbora in sestankih SDS, da ne bo ostalo samo pri kritiziranju v delavnicah. Da bi bili delavci o delu izvršnega odbora bolj obveščeni, bodo zapisnike sej razobesili na oglasne deske.

22. februarja bodo na Zatrniku organizirali tekmovanje za memorial BRUN – LANGUS v smučanju in sankanju. To tekmovanje bo v okviru zimskega izleta, da bi bilo čim več udeležencev. Ker je med delavci vedno več zanimanja za tekmovanje v smučarskih tehnikah, se pripravljajo tudi na organizacijo tega tekmovanja.

Za praznovanje dneva žena pripravljajo proslavo, na kateri bodo sodelovali učenci osnovne šole Karavanški kurirji NOB iz Koroške Bele. Predlog, da bi nagradili starejše delavke, bodo posredovali odboru za gospodarstvo.

Vsi novi člani izvršnega odbora bodo v času mandata prejeli Delavsko enotnost.

Izdelati morajo nove kriterije za podeljevanje socialne pomoči – pomoč naj bo odvisna od višine osebnega dohodka prosilca.

TOZD PROFILARNA

Tretja seja izvršnega odbora osnovne organizacije sindikata TOZD Profilarna je bila 12. februarja.

Dogovorili so se, da bodo 16. februarja organizirali v Gozd Martuljku tekmovanje v sankanju in smučanju. Najuspešnejši trije tekmovalci bodo nagrajeni, vsi pa bodo dobili malico.

Na pobudo konference sindikata Železarne so se odločili za nakup knjige Šestdeset revolucionarnih let sindikata v Jugoslaviji.

Podali so mnenja o šestih članih kolektiva, ki so kršili delovno disciplino.

TOZD VALJARNA BLUMING-ŠTEKEL

Druga redna seja izvršnega odbora je bila v sredo, 6. februarja.

O sedmih sodelavcih, ki so kršili delovno disciplino, so podali mnenje in sprejeli sklep, da se jih kaznuje po pravilniku disciplinske komisije.

Obravnavali so predloge za dopolnitev programa dela izvršnega odbora v letu 1980 glede na stabilizacijske ukrepe. Sindikat bi si moral prizadevati, da bi se pri delavcih povečala odgovornost do uporabe družbenih sredstev, da bi se zmanjšalo število nesreč pri delu, izostanki itd.

Vodstvo temeljne organizacije je zaradi pritožbe delavcev v adjustaži – Javornik zahtevalo od izvršnega odbora, da poimenuje navedeno delovno mesto v adjustaži štekel, kjer niso urejeni razredi. Poročilo bodo pripravili do prihodnje seje.

Planinsko društvo Jesenice si prizadeva, da bi posamezne delovne organizacije prevzele patronat nad planinskimi postojankami. Ker je TOZD Valjarna bluming-štekel že prevzela patronat nad Prešernovo kočjo na Stolu, ne more sprejeti še dodatnih obveznosti.

Dvema sodelavcema so odobrili socialno pomoč.

Prevozi delavcev s Plavža na Belo so neurejeni, zato so zaprosili oddelek za družbeni standard, da to uredi in da se ponovno uvede direktna proga Plavž – Bela brez vmesnih postankov.

Za vsakega športnika, ki bo sodeloval na športnih tekmovanjih v okviru temeljne organizacije, bodo prispevali po 50 din, za športnika, ki bo tekmoval v okviru Železarne, pa 100 din.

TOZD VRATNI PODBOJI

Prva seja izvršnega odbora je bila v torek, 12. februarja. Imenovali so referenta za kulturo ter za odhode in izlete.

Pregled stanja proizvodnje v temeljni organizaciji je pokazal, da jih spet pesti pomanjkanje naročil, zato plana za mesec februar ne bodo dosegli. Zaradi premajhnih naročil je produktivnost zelo nizka, vendar zanje niso sami krivi. Če bi bilo dovolj naročil, bi lahko produktivnost povečali vsaj za 20 %. Da bi znižali stroške, so predlagali zamenjavo uvoženega materiala z domačim, izdelovanje sestavljenih podbojev, kar bi sicer nekoliko zvišalo stroške proizvodnje, znatno nižja pa bi bila cena skladiščenja in prevoza.

Ker še ni rezultatov zaključnega računa, ga bodo obravnavali na prihodnji seji.

Za nakup knjig za knjižnico v St. Jakobu v Rožu so prispevali 500 din; ne morejo pa prevzeti patronata nad planinsko postojanko, ker za to nimajo sredstev, pripravljeni pa bi bili po svojih močeh pomagati.

Kupili so knjigo 60 let sindikata, dva člana izvršnega odbora pa se bosta udeležila sindikalnega tečaja. Dvema sodelavcema so omogočili, da bosta začasno delali dopoldne. Seznanili so se z razpisom zimskim športnih iger v Kr. gori in akcije »Brazde vzdržljivosti«.

TOZD TRANSPORT

Seja izvršnega odbora je bila 13. februarja. Nanjo so povabili tudi vse člane OOK TOZD Transport in vse vodje SDS. Obravnavali so le eno točko dnevnega reda: Razlaga samoupravnega sporazuma o skupnih osnovah in merilih za delitev sredstev za osebne dohodke in dela sklada skupne porabe. Osnutek je razložil vodja temeljne organizacije, ki se je udeležil sestanka vseh vodij oddelkov, na katerem so ta sporazum podrobno obravnavali. Z razlago vodje so bili zadovoljni, saj je bila nazorna in razumljiva, z vsemi pripombami in dopolnili. Vse pripombe so udeleženci seje potrdili.

Taka razlaga je koristna predvsem za lažje delo in razlaganje na sestankih posameznih SDS.

TOZD ŽEBLJARNA

Druga seja izvršnega odbora je bila 14. februarja.

Za konferenco sindikata Železarne so izvolili dva delegata, tri priza-

devne člane pa so predlagali za srebrni znak sindikata.

Ker se delegati slabo udeležujejo sej delegacij in ne posredujejo informacij, predlagajo, da OOKZ skliče vse predsednike delegacij.

Ko bo zaključni račun narejen, bodo izpolnili vprašalnik, ki jim ga je poslal OSS Jesenice, o aktivnosti in nalogah sindikata pri analizah gospodarjenja ob zaključnih računih za leto 1979 in vprašalnik za poročilo o izvedenih aktivnostih.

Sindikat mora biti pri uresničevanju resolucije o družbenoekonomskem razvoju SR Slovenije v letu 1980 zelo aktiven. Člani odbora so navedli nekaj predlogov, ki naj pripomorejo k znižanju stroškov.

Referenta za šport so zadolžili, da pridobi člane za sodelovanje v tekmovanju Kaveljc in Korenina.

Zavrnilo so ponudbo osnovne šole Karavanški kurirji NOB iz Koroške Bele za izvedbo proslave ob dnevu žena, ker delajo delavke v dveh izmenah.

Obravnavali so še stroške občnega zbora in sklenili, da povečajo vsoto za nakup daril upokojenim sodelavcem, za udeležence športnih tekmovanj pa bodo po novem prispevali po 50 din.

Referent za šport bo pripravil tekmovanje v kegljanju.

TOZD PLAVŽ

Na seji izvršnega odbora osnovne organizacije sindikata, ki je bila 18. februarja, so imenovali tajnika, blagajnika in referente za odhode, za šport in za kulturo ter nadzorni odbor.

Dvema sodelavcema so odobrili denarno pomoč, do prihodnje seje pa bodo pripravili seznam vseh, ki so lani bili dalj časa bolni.

Na razstavo o življenju in delu Edvarda Kardelja bodo šli trije člani izvršnega odbora.

Vsem zaslužnim članom izvršnega odbora so ob zaključku seje podarili slike.

TOZD VZDRŽEVANJE

Konstituantna seja izvršnega odbora je bila 6. februarja. Sprejeli so sklep, da predsedniki komisij ostanejo isti kot v preteklem mandatnem obdobju.

Potrili so zaključke občnega zbora. V njih je zajeto tudi delo izvršnega odbora, zato se bodo morali potruditi, da jih uresničijo. Grajali so odnos občinskega sindikalnega sveta Jesenice, saj se nihče iz sveta kljub vabilu ni udeležil občnega zbora.

Imenovali so pet delegatov za konferenco sindikata Železarne.

Komisija za odlikovanja bo pregledala in predlagala kandidate za odlikovanja OF in srebrni znak sindikata.

Tekmovalkam in tekmovalcem iz temeljne organizacije bodo plačali startnino na občinskem tekmovanju 8. marca v Kr. gori.

Predsednika in tajnika izvršnega odbora so zadolžili, da sestavita spisek manjkajočih članov delegacij SIS.

Prva seja izvršnega odbora osnovne organizacije sindikata TOZD Vzdrževanje je bila 21. februarja.

Obravnavali so zaključni račun. Okvirne kazalce in problematiko gospodarjenja je razložil vodja temeljne organizacije. Železarne lani ni dosegla planirane skupne in blagovne proizvodnje, niti kvalitetnega asortimenta. Podobno je tudi v temeljni organizaciji Vzdrževanje, kjer so sicer nekatere stroške celo znižali, kar za osem odstotkov pa so prekoračili planirano višino osebnih dohodkov. Srečevali so se tudi s problemom prevelike odsotnosti z dela in povečanja števila izgubljenih dni na eno poškodbo, čeprav je število nezdod minimalno naraslo. Da bi čimbolj pripravljeni reševali gospodarsko situacijo v tem letu, so sprejeli določene ukrepe, ki se pred-

vsem nanašajo na izboljšanje stanja delovnih naprav, to je na dvig produktivnosti. Velja naj geslo: Čim več narediti v krajšem času z enakim številom zaposlenih.

Predsednik je navzoče seznanil s programom varčevanja, ki ga je izdelalo vodstvo temeljne organizacije, s sklepi in priporočili občinskega sveta ZSS Jesenice glede zdravstvenega varstva delavcev in občanov. Delegacija SIS za zdravstvo naj pregleda upravičenost tako visokih dajatev za zdravstvene usluge, ker bo tako res prizadet delavec, ki je holan. O tem naj razpravljajo tudi vse SDS in dajo svoje pripombe.

Strinjali so se s predlaganimi novimi kandidati za delavski svet SOZD Slovenske železarne, za odbor samoupravne delavske kontrole SOZD SZ in za delegate v zboru interne banke SOZD SZ.

Obravnavali so informacijo CPSI o predlogu samoupravnih organov TOZD Hladna valjarna Bela, da bi bila tudi njihova temeljna organizacija povezana v prihodkovni verigi z ostalimi temeljnimi organizacijami in predlagali delavskemu svetu TOZD Vzdrževanje, da o tem razpravlja in sprejme določen sklep. Pripomnili so, da so spremembe in dopolnitve možne le z osebnim izjavljanjem vseh delavcev na referendumu.

Za vse člane izvršnega odbora so naročili Delavsko enotnost.

Za dan žena bodo organizirali takšno praznovanje, za kakršno se bodo odločile vse ostale osnovne organizacije sindikata.

SDS naj na prvih sestankih imenuje namestnike za manjkajoče delegate v SIS.

O štirih sodelavcih, ki so kršili delovno disciplino, so podali mnenja.

DELOVNA SKUPNOST ZA KADROVSKE IN SPLOŠNE ZADEVE TER INFORMIRANJE

Prva seja izvršnega odbora je bila 14. februarja. Konstituirali so odbor. Izvolili so novega predsednika, tajnika, blagajnika in imenovali referente za kulturo, za socialne probleme, za šport in rekreacijo, za odhode in izlete in za samoupravljanje.

Referent za kulturo bo med delavci delovne skupnosti izvedel anketo o tem, katere predstave bi si posamezniki v gledališču najraje ogledali. Za slovensko knjižnico v Rožu so prispevali 500 din, vsi člani izvršnega odbora bodo prejeli Delavsko enotnost in kupili po knjigo 60 let revolucionarnega dela sindikatov Jugoslavije.

Dogovorili so se, da bodo delavcem, ki so bolni več kot tri mesece, dodelili socialno pomoč v višini 800 din, socialno ogroženi sodelavci pa bodo vsaka dva meseca dobivali po 600 din (osebni dohodek ne sme presegati 3300 din na člana družine). Dvema sodelavcema, ki sta že dalj časa bolna, so tako dodelili po 800 din.

Občinski sindikatni svet Jesenice pripravlja več športnih tekmovanj: VIII. zimске športne igre v veslalomu in tekih ter akcijo »Brazde vzdržljivosti« za lovoriki Kaveljc in Korenina.

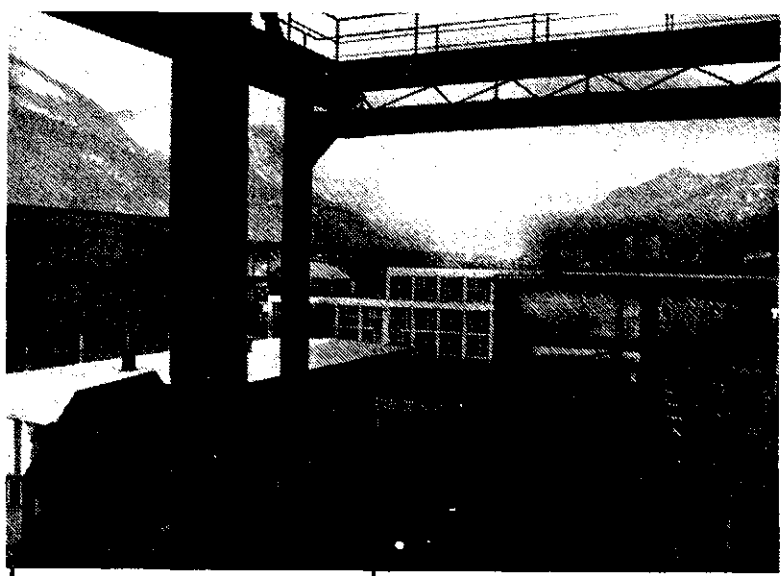
Delovna skupnost KSI je organizirala samsko tekmovanje v soboto, 16. februarja, v Javorniškem rovtu.

Referent za samoupravljanje mora do naslednje seje pripraviti predlog, kako bo spremljal delo posameznih delegacij SIS in zbora združenega dela.

Za bolj pregledno delo blagajnika bodo kupili ročno blagajno, vse člane pa so opozorili, da se mora na naročilnice obvezno napisati, iz katerega sklada se plača, oziroma iz katerega sklada se naroča.

Za dan žena bodo vsem sodelavkam v delovni skupnosti poklonili po en nagelček.

Sprejeli so sklep, da za boljše delo komisij lahko v posamezne komisije vključijo tudi sodelavce, ki niso člani izvršnega odbora. ctm

Pogled na hladno valjarno Jesenice (IK)

JOŽE ROZMAN

TAJNA VARNOSTNA SLUŽBA KID NA JESENICAH

10

Janez Mlakar, Delavska ulica 1. Delavec v kotlarni. Ekstremni komunist, duhovni vodja celega pokreta, stoji vedno v ozadju. Izjemno naravno inteligenten, pri zadnji stavki se je izredno izkazal kot podpihovalec ter je ščuval delavstvo. Zelo si je prizadeval, da se stavka ni prekinila. Pri njem so našli znamke za pomoč Španiji. Bil je že večkrat v preiskavi.

Alojz Ulčar, Podmežaklja 32. Delavec v kotlarni, ekstremni komunist. Pričakuje, da na delo ne bo več sprejet.

Ludvik Benedičič, Javornik 74. delavec v martinarni. Ekstremni komunist, hujskač na zborovanjih in v obratu. IV/3. Zaupnik leta 1937.

Albin Bergant, delavec na Javorniku.

Franc Verginc, delavec na Javorniku, oba hujskača, v ospredju sta pri zadnjih zborovanjih. IV/3.

Alojz Bolte, komunist, hujskač, dober prijatelj Perka, IV/3.

Pavel Štrava, Javornik 55, delavec v kotlarni. Ekstremni komunist, hujskač posebno pri zadnji stavki. Zaradi komunizma je bil že v preiskavi, predsednik sekcije Profesionalist.

Ferdinand Koren, Javornik 55, delavec v pocinkovalnici. Ščuval in hujskal ljudi pri zadnji stavki, da je treba določene uradnike pometati na cesto. On in njegova žena sta bila posebno glasna pri zadnjih zborovanjih.

Jože Egart, Javornik 108, ekstremni komunist, sicer neumen. Pusti se izrabiti voditeljem. Zaradi komunizma bil že zaprt. Bil bi tako za odpustiti.

Ivan Gregorčič, Podmežaklja. Dela v tovarni na Javorniku. Ekstremni komunist. Brat Jože je pobegnil v Španijo. Že sedaj govori, kako bo v slučaju preobrata streljal na ljudi, ki niso za komuniste.

Janko Soklič, Javornik, bi bil tako za odpustiti.

Martin Valentar, generatorji Javornik, ima doma orožje, hujskač. Jesenice, dne 28. 2. 1937

(Prevod iz nemščine 22. marca 1964.)

V zvezi z aretacijo glavnega zaupnika Franceta Ravnika in Edvarda Giorgionija, laboranta v martinarni, zaradi širjenja komunističnega časopisa Slovenska zemlja, je bilo 4. marca 1937 vodstvu KID podano naslednje poročilo:

»POROČILO«

Jesenice, 4. marca 1937

Franc Ravnik, glavni zaupnik, je bil sedaj dva dni v policijskem zaporu v zvezi z dogodki zadnjih dni (poleg nekaterih ljudi z Jesenic, navodno v Španiji).

Edvard Giorgioni, laborant v martinarni, je bil prav tako v policijskem zaporu zaradi istega delikta kot Ravnik.

Oba sta bila včeraj popoldne iz policijskega zapora izpuščena, ker se jima ni mogla dokazati zveza z zgoraj omenjenimi.

Policija je z aretacijo Ravnika in Giorgionija pridobila le v tem, ker so pri obeh našli seznam tistih naših delavcev, ki so bili naročeni na iz-

razito komunističen časopis Slovenska zemlja in za katere se sumi, da so komunisti. To se sumi posebno zaradi tega, ker so na listi poleg drugih sami znani komunisti. Lista teh sumljivih oseb je razdeljena tako, da je na čelu šestih do desetih naročnikov vedno eden znanih komunistov, ki je skrbel za to, da se je naročnina pobirala. Značilno je to, da je Slovenska zemlja izhajala samo en mesec v lanskem letu, naročnina pa se je pobirala in se še vedno pobira. Na policiji zaradi tega sumijo, da se ja ta denar porabljal v druge namene. Na seznamu teh ljudi so tudi člani NSZ in JSZ. Javljeno mi je bilo nekaj imen, vendar tudi ta z gotovo rezervno, obljubljeno pa mi je, da bom dobil vpogled v cel seznam.

Glede onih, ki so pobegli v Španijo, sem izvedel naslednje podrobnosti:

Pibernik pravi, da to ni resnica, da so to gole izmišljotine, da so ti ljudje odšli, kdo ve, kam in da se povrnejo. Računa pa seveda s tem, da tistih, ki so delali pri KID, ne bodo več sprejeli nazaj, kakor tudi konzum ne bo več sprejel v službo onih, ki so bili tam v službi. Tako Pibernik.

Iz druge strani pa sem informiran, da so vsi ti, ki so odšli z Jesenic, šli na Sušak, kjer so se vkrcali na ladjo za Aleksandrijo, kjer jih bo sprejel na krov nek ruski parnik in jih potem odpeljal v Rusijo, kjer naj bi se izvežbali in se potem zopet urnili v Jugoslavijo.

Vse te stvari je potrebno vzeti z rezervno, bo pa v njih nekaj resnice. Pričakujejo, da bo odšlo še kakih 30 Jesenčanov na isti način iz države. Policija do danes še nima obvestila, če so bili med onimi, ki so bili aretirani v Šibeniku in Splitu, tudi Jesenčani.

Urankar, glavni tajnik SMRJ iz Beograda, še ni prispel na Jesenice. Kar se je do sedaj napravilo, je bilo edino to, da je razrešen dolžnost glavnega tajnika SMRJ za Slovenijo Leskošek iz Ljubljane. Pri Jeleni se govori o tem, da je bil razrešen, ker se ni podpisala kolektivna pogodba, čeprav je imel Leskošek strikten nalog od centrale, da se mora pogodba pod vsakim pogojem podpisati. Urankar je moral prispeti na Jesenice že v torek, pride pa menda šele prihodnji teden. Urankar pride na Jesenice z najširšimi pooblastili, da napravi na Jesenicah red in izloči iz organizacije SMRJ vse tiste elemente, ki so krivi položaja, v kakršnega je SMRJ po zaslugi teh ljudi zašla. To so predvsem Perko, Federle, Kralj, Rozman, Pibernik, Taler, Žumer, Mulej, Grintov in drugi.

Pri Jeleni so trdno prepričani, da bo organizacija SMRJ zopet prevzel triumvirat Ivan Čelesnik, Toman in Škerlj, verjetno bo blagajnik zopet Karel Ažman, ki sedaj vodi samo blagajno martinarskih delavcev. Radi bi pritegnili v organizacijo zopet Jurija Jermana, ki pa vsak vstop odklanja.

Vse to so samo ugibanja, ki izhajajo iz krogov pri Jeleni in v okolici Ivana Čelesnika, kaj pa bo, bo pokazal šele prihod Urankarja. Druga posebnost novega ni!

Podpis nečitljiv.

O KRITIKI TOVARNIŠKEGA VESTNIKA

V zvezi s pisanjem v Tovarniškem vestniku in o drugih zadevah je konfident 5. marca 1937 poslal vodstvu KID naslednje poročilo:

»POROČILO«

Jesenice, 5. 3. 1937

Danes se je precej kritiziralo pisanje današnje izdaje Tovarniškega vestnika. Rečeno je bilo, da ni še konec pogajanj za kolektivno pogodbo, pač pa se bomo o novi kolektivni pogodbi še pogajali. Tudi zaradi amnestije je bilo mnogo govorenja, govori se, da je dr. Štempiharju zagotovljeno in da je on trdno prepričan, da bo KID izgubila pravdo zaradi Kralja, Čelesnika in Stražišarja.

Z zadovoljstvom in veseljem se je razširila novica o včerajšnjem atentatu na ravnatelja Jugobrune — žal atentat ni uspel — se je govorilo.

Na Javorniku me je nekdo svaril, naj bom oprezen, ker ima KID in bo še dobila vohune, skupaj menda okoli 200. Ti vohuni bodo samo zato, da bodo vohunili za vsako malenkost in denuncirali vsako napako delavcev, da bodo odpušteni.

S tem se hoče podjetje znebiti vseh onih, ki so količjak borbeni. Ako bo podjetje to uspelo, bo pri KID tihožitje, ki pa pomeni za vsakega delavca 30 din dnevno manj (mišljeno je redukcija plač).

Obrnite malo pozornost na ključavničarje na Javorniku, ker vsak pravi, da mu na Javorniku ni treba niti 50% toliko delati kakor na Jesenicah.

K.

Na policiji nič novega! Tekom današnjega dneva dobimo seznam naših delavcev, katere vodi policija kot nevarne za obči red in mir. Vodijo še nadalje preiskave v zvezi z dogodki zadnjih dni.

Podpis nečitljiv

POROČILO VODSTVU KID O SPORU MED LEVIM IN DESNIM KRILOM V SMRJ

Kako so vodili evidenco o poteku spora med levim in desnim krilom v vrstah SMRJ, pove naslednje poročilo konfidenta X z dne 10. marca 1937:

Lovro Humer

»POROČILO«

Jesenice, 10. 3. 1937

Včeraj zvečer se je mudil na Jesenicah generalni tajnik SMRJ gospod Urankar. Na Jesenice je prišel z namenom, da razčisti razmere pri podružnicah SMRJ na Jesenicah in Javorniku.

Znano je, da so postale v zadnjem času razmere v teh dveh podružnicah neudržne. V organizacijo so se vrinili elementi, ki so celo za SMRJ preradikalni. To je povzročilo tudi razcep v lastni organizaciji, in sicer tako, da se je znan del, vsekar socialistično orientiranih članov stranke, odvrnil od organizacije in že dvakrat pri volitvah samostojno nastopil. (Skupina delavcev pri Martinovi peči in drugi, ki jih vodi Ivan Čelesnik.)

Centralno vodstvo SMRJ je že lansko leto v oktobru razpustilo odesk na Jesenicah, vendar so dobili pri volitvah na Jesenicah in Javorniku 23. 11. 1936 levo orientirani še znatnejšo večino kot prej.

Nadaljevanje

Bomba se je razletela dobrih trideset metrov stran od njega. Naglo se je obrnil in uperil brzostrelko v nasprotno smer. Nobene postave. Blizu so, je pomislil. Pravzaprav otročja igra, kako ga bodo pobili. Če le ne izgubijo razsodnosti.

»Se daleč od vas?« je zaslišal Žanov glas.

»Nismo čutili, mu je odgovoril legijaš na drugi strani.

»Približajmo se. Brez strela. Matic bo streljal,« je zavpil Žan.

»In tudi bombe imam,« se je oglasil Matic. »Z mojo bombo je nekdo v vasi napadel vojaka. Ta moj sodelavec, ki ga ne poznate, bo tudi povedal, da me je Anton odpeljal in izdal.«

»Sliši, prekleti, Žan,« je obupno zavpil Anton. »Sliši, v kaj si me povlekel? Ubili me bodo zaradi tebe, prekleti.«

Trenutek je bilo vse tiho. Zdražiti, zaplesti, da bodo izgubili razsodnost. Morda zagrešijo veliko napako, je razburjen premišljal Matic. Žana mora užaliti, zvesti.

»Sem ga jaz skrival, obvezoval?« je togoten zatulil Žan.

»Breda,« se je oglasil Matic. »Breda me je skrila, obvezovala.

Tega zate, Žan, ne bi napravila. Slutiš, Žan, zakaj je skrivala mene, tebe pa ne bo? Anton ne ve, da ga bo preklela, ko bo zvedela, koga je izdal.«

Matic je slišal divje Antonovo psovanje, grožnje, potem onemogel, grgrajoč krik, ki je onemel. Strašno se je opil, grabi ga divji obup, je premišljal Matic. Kaj še lahko napravim, da bi se izvelel? Saj bom izgubil Bredo in ona mene. Nesreča!

Najraje bi tulil, s pestjo tolkel po rosnih travah. Zgrizel bi vse, ki so mu zagradili pot do sreče. Še nekaj trenutkov in ničesar več. Pa tako lepo je kazalo. Prelepo!

»Žan, pusti Matica. Meči bombe, sebi za hrbet. Povej komandantu, da vam je zmanjkalo bomb, zlaži se, da je Matic dobil pomoč. Izginite. Tvojim fantom za molčanje deset tisoč lir. Zlažite se, pobijte koga drugega. Samo mene izvelecite iz teh vaših računov. Mene vse to ne briga. Nočem sodelovati!«

Antonov glas je bil obupan, podoben pretepaču, ki mu ne dajo, da bi obračunal z zopniki. Morda pa jih zmami, je z rahlim upanjem pomislil Matic. Nekateri legijaši so bili pohlepnji na denar. Povrh tega spravljajo enega izmed svojih, ki ima sina pri njih, v težave.

VINKO TRINKAUS

34 IZDAJA

»Matica naj pustim,« je togoten kriknil Žan. »Njega, da morda preživi.«

»Saj boste zmagali?« se je znova oglasil Anton.

Matica je posilil smeh. Preketo dobro, najboljšo, kar je kdajkoli slišal iz Antonovih ust. Obešenjaštvo ga ni zapustilo.

»Ce bomo puščali pri življenju take, kot je Matic, potem zmage ne bo,« je zavpil Žan. Hip za tem je z divjim glasom ukazal: »Fantje, previdno se bližajte. Kdor bo najbližji, naj vrže bombo.«

Tudi Matic je pripravil bombo. Če bo videl, da je Žan dovolj blizu, jo vrže. Ne bo je hranil zase. Ustreliti se lahko z brzostrelko. Gledal je le v smer, kjer je slišal Žanov glas.

Strašno je zabobnelo za njegovim hrbtom. Drobec bombe, droben kamenček, nekaj ga je zadelo. Še malo in bodo zmetali bombe v kotanjo. Prva ali deseta ga bo zadela. Tudi če se prikriva.

Začel je pogledovati za postavami. Ko je zagledal telo, ki se premika, je ustrelil z brzostrelko. Legijaš je zavpil. Ni bil zadet, bolj prestrašen. Morda le koga ubijem, je pomislil Matic. Rešil se ne bom.

Hip za tem je slišal bobnenje, ki je streslo zemljo. Zazdalo se mu je, kot bi ga dvigovalo. Ni smel dopustiti zmagoslavja, ki bo navdajalo Žana, ne miru, v katerega bi rad zdrknil Anton. Tudi Breda ne bo ravnala drugače. Ne more.

»Anton, me slišite?« je zavpil Matic.

»Slišim, Matic!«

»Hudo vam bo, če dočakate. Breda bo rodila mojega otroka in vi, njegov stari oče, kaj mu boste porekli, ko ste pomagali ubiti očeta?«

Še Matic je čutil, kako grozljiva je tišina. Bo misel prikljuvala v Antonovo zavest? Ni že preveč popil?

»Ne laži, Matic. Nikar ne laži,« je roteče kriknil Anton.

»Zakaj bi lagal minuto pred smrtjo,« je zavpil Matic. »Kaj bi imel od tega? Meni laž ne more pomagati. Laž ali resnica ima pomen za žive.«

»Matic, predaj se. Obljubim, odpeljal te bom v zapor, potem, kakor boš sam ravnal. To opravi z drugimi,« je vpil Žan. »Matic, bodi pometen. Sam veš, da ranjen ne moreš uiti, tudi če imaš brzostrelko in bombe. Mi lahko pošljemo po pomoč.«

Tudi Žana je prestrašil. Uganil je, da ima zaprt pot do Brede. Lahko po naključju tudi preživi vojno, Brede ne bo dobil. To pa je za Žana skoraj tako boleče kot poraz.

»Žan, če ubijete Matica, zapomni si: če mi prideš pred oči, če te dobim, jaz te bom ubil,« je divji zavpil Anton.

Matic ga ni videl, vendar je po glasovih uganil, da se Anton bliža skupini. Kot bi nenadno postal junak, hotel popraviti, kar je zagrešil. Vsa v Bredinih očeh. Če Anton zdajle pade, on vseeno ne bo imel Brede. Edino, če bi...

»Žan, bežite, izginite,« je zavpil Matic. Pustite naju z Antonom.«

»Da bi se izvelel in dobil Bredo. Ne! Stokrat ne! Bombe!«

Nadaljevanje

O RAZVOJU TOPNIŠTVA V IX. KORPUSU NOV IN POS

24

JOŽE PEHARC

PO TOPOVE IN MUNICIJO NA NOTRANJSKO

General Avšič je dejal, da je glede topa s Prešernovo brigado že vse urejeno in me napotil v štab te brigade, ki je bila takrat v vasi Kozarišče, okrog šest km južno od Starega trga. Brigada je bila pripravljena za pohod, ki ga je vzorno in vestno organizirala, ker je vedela, da jo čaka dolga in težavna pot, na kateri se lahko marsikaj pripeti, predvsem zaradi topa, ki ga je dobila. To se je med potjo tudi zgodilo. Brigada je imela kar devet težje ranjenih, od katerih je eden kmalu umrl, lep jahalni konj pa je bil preretetan z mitraljejskim rafalom in je za vedno ostal nad tunelom proge, koder nas je vodila pot na Primorsko.

Ker je bilo vse to potrebno zaradi izboljšanja oborožitve naše artilerije, moram obvezno navesti še nekaj podatkov o tem krvavem pohodu, oziroma prevozu topa. Če bi namreč že ob

prevzemu topa vedel, da ta nesrečni top ne bo uporaben za borbo brez svoje originalne municije, katere pa nismo imeli, bi ga gotovo pustili v Loški dolini. To smo ugotovili šele ob napadu na sovražno postojanko Črni vrh, ko 75 mm municija, ki smo jo imeli od drugih modelov topov tega kalibra, po svojih dimenzijah ni ustrezala za ta top. Kakšno presenečenje! Kakšna škoda!

Pohod Prešernove brigade s topom se je pričel 25. avgusta popoldan iz vasi Kozarišče v smeri vasi Jurišče. Za neposredno pomoč pri prevozu topa po kamnitih kolovozih, po klancih navzgor in navzdol je bilo odrejenih kakih 20–30 ubežnikov iz nemške vojske, ki so bili pripadniki raznih sovjetskih narodnosti (največ je bilo Mongolov), ki naj bi jih brigada pripeljala na Primorsko. Po tem je kolona nadaljevala pot v smeri vasi Zagorje in v noči od 26. na 27. avgusta prešla železniško progo Postojna—Reka prek tunela pri vasi Nardin in še eno progo Postojna—Trst prav tako čez tunel pri Košani, nekaj kilometrov zahodno od Št. Petra na Krasu (sedaj Pivka), tako da je 27. avgusta zjutraj prispela na območje vasi Sajevče. Ponoči tega dne je brigada s topom prekorčila še cesto Postojna—Razdrto—Sežana—Trst in prispela 28. avgusta zjutraj v okolico vasi Bukovje na pobočju Nanosa.

Pot je bila dolga in ponekod zelo nevarna zaradi številnih komunikacij, ki jih je sovražnik močno varoval s svojimi posadkami v bunkerjih, zasedami in patrolami ob njih. Najtežje je bilo pri prehodu obeh železniških prog, kjer nas je sovražnik napadal in obstreljeval z minometi, mitraljezi in drugim pehotnim orožjem, posebno del kolone s topom. Kolona se je enkrat celo pretrgala, top prevrnil v jarek, spremstvo ruskih ubežnikov pa razbežalo. Zahvaljujoč hitrim in energičnim ukrepom vodstva brigade in komandanta Karla Leskovica ter protinapadu dela borcev Prešernove brigade, top ni padel v nemške roke, bilo pa je precej težav, da smo ga spet spravili na kolesa in potegnili nazaj na pot. Pri vsem tem je bilo tudi nekaj mučnih situacij z vozniki-kmeti, ki so bili v tistih kritičnih trenutkih zelo prestrašeni, njihovi konji pa obupno zbegani.

Po prihodu v vas Bukovje smo se ob topu fotografirali, nato pa smo ga naložili na kamion, ki ga je 28. avgusta v spremstvu puškomitraljezca Andreja Zupana in mene pripeljal v sestav artilerije IX. korpusa na Lokvah.

Opomba: Prispevek sem napisal na osnovi originalnih dokumentov-poročil štaba artilerije IX. korpusa, ki jih hrani Inštitut za delavsko gibanje v Ljubljani (fasc. 223/III in 225/III) in svojih spominov, ker sem sodeloval pri izvrševanju te naloge. Prevoz topa iz Loške doline in vse peripetije z njim pa so obširno opisane v knjigi Prešernova brigada, katere avtor je Stanko Petelin in v knjigi Karla Leskovica Krížpotja III. V teh knjigah je tudi fotografija pripeljanega topa.

EDVARD LAVTIŽAR-EDO

SANITETNA SLUŽBA V ARTILERIJSKI BRIGADI IX. KORPUSA

Ko je bilo potrebno v začetku julija 1944. leta organizirati sanitetno službo v artilerijski brigadi IX. korpusa, je imela saniteta v NOV in POJ za seboj že triletno izkušnje. Povezana je bila od čete, bataljona, brigade, divizije, korpusa do glavnega štaba in obratno. V enotah so bili že priučeni četni bolničarji, bolj izkušeni bataljonski bolničarji, v brigadah večinoma zdravniki ali vsaj medicinci starejših letnikov, v partizanskih bolnicah pa že strokovnjaki raznih specialnosti. Oblikovati se je začela enotna sanitetna doktrina, sprva mogoče precej po zgledu ruske, vendar so naše izkušnje, potrebe in iniciativa vnesle precej našega — svojega. Preskrba s sanitetnim materialom je razmeroma že dobro funkcionirala.

NOVICE IZ RADOVLJSKE OBČINE

Izvršni svet OS Radovljica je na 83. seji 18. februarja sprejel predlog odredbe o preventivnih cepljenjih in diagnostičnih ter drugih preiskavah v 1980. letu, s katero se urejajo ukrepi za zatiranje kužnih bolezni pri živalih na območju občine. V nadaljevanju je izvršni svet proučil poročilo veterinarske inšpekcije o razširjenosti stekline in gamsje garjivosti na območjih jesenice in radovljske občine. Ponovno je bilo v obravnavi poročilo o problematiki varstva vojaških vojn invalidov in udeležencev NOB za 1978. in 1979. leto, ki ga bo izvršni svet posredoval v razpravo tudi vsem zborom občinske skupščine. Na dnevnem redu je bila tudi obravnava akcijskega programa izvajanja družbenega dogovora o urejanju cen, več urbanističnih zadev za izredne lokacije, predlogov za zaposlitev dodatnih delavcev pri zasebnih obrtnikih in nekatere finančne zadeve. Razprava je tekla tudi o predlogu finančnega načrta SIS za požarno varnost občine za 1980. leto.

Po programu družbenopolitičnih organizacij in komisije za spremljanje izvajanja zakona o združenem delu v radovljski občini bodo v teh dneh v vseh TOZD, OZD in SIS obravnavali na zborih delavcev in razširjenih sejah delavskih svetov in aktivih rezultate lanskega gospodarjenja in zaključne račune. Hkrati bodo spregovorili tudi o oblikovanju in izvajanju letošnjih planskih nalog. Od 15. do 28. februarja so vse TOZD in OZD obiskale stalne strokovne politične delovne skupine, ki so sodelovale na razširjenih sejah samoupravnih organov. Te skupine so bile imenovane v občinskih družbenopolitičnih organizacijah že lansko leto za razprave v akciji zaključni računi.

Koordinacijski odbor za usmerjeno izobraževanje pri predsedstvu OK SZDL Radovljica in odbor za vpis učencev v usmerjeno izobraževanje pri občinski izobraževalni skupnosti je na seji prejšnjega tedna sprejel predlog skupščine gorenjskih občin, ker ne ustreza potrebam usmerjenega izobraževanja v radovljski občini. V zvezi s tem je sprejel sklep, da se pripravi posvet na posebni izobraževalni skupnosti za blagovni promet v Ljubljani, kjer bi se dogovorili o možnostih za ustanovitev oddelka usmerjenega izobraževanja za blagovni promet tudi v radovljski občini.

Na Bledu je bil prejšnji teden seminar o vlogi subjektivnih sil v našem samoupravnem socialističnem sistemu. Udeležili so se ga slušatelji iz vse Slovenije. Seminar je organiziral Marksiistični center pri CK ZKS v sodelovanju s Fakulteto za sociologijo, novinarstvo in politične vede univerze Edvard Kardelj iz Ljubljane.

Vsakoletne žalne slovesnosti ob obletnici smrti narodnega heroja Matije Verdnika-Tomaža se je v Svečah na Koroškem udeležilo 115 borcev in bork iz radovljske občine. Za avtobusni prevoz in za organizacijo obiska na Koroško je poskrbel občinski odbor ZZB NOV Radovljica.

Od 25. do 29. februarja bodo zasedale vse skupščine SIS družbenih dejavnosti v radovljski občini, razen skupščine izobraževalne skupnosti, ki bo imela sejo v začetku marca. Delegati bodo ocenjevali in potrjevali zaključne račune za 1979. leto, sprejemali stabilizacijske programe in osnutke delovnih načrtov za 1980. leto, ki jih bodo poslali v javno razpravo.

Koordinacijski odbor za gradnjo vzgojnovarstvenih in izobraževalnih objektov pri skupščini občine Radovljica je na seji prejšnjega tedna sprejel sklep, da je potrebno sredstva od prodaje stavbe bivše šole v Poljčah prenesti na sklad za izgradnjo vrtcev in šol. Sklep je že potrdil tudi izvršni svet občinske skupščine Radovljica.

OBČINSKA ORGANIZACIJA ZRVS URESNIČUJE POBUDO PREDSEDNIKA TITA O KOLEKTIVNEM VODENJU

Na predlog predsedstva občinske konference zveze rezervnih vojaških starešin in želje osnovnih in krajevnih organizacij ZRVS je poleg rednega programa dela glavna usmeritev RVS v uresničevanju pobude maršala Tita v utrjevanju kolektivnega dela, vodenja, odločanja in odgovornosti.

Na osmi redni seji predsedstva konference ZRVS 12. februarja so obravnavali:

- oceno usposabljanja in dela v letu 1979 ter program in načrt dela v letu 1980,
- letne konference KO in občinske konference ZRVS z usmeritvijo v utrjevanje in razvijanje kolektivnega dela, vodenja, odločanja in odgovornosti,
- naloge in oblike organiziranja ZRVS v neposredni vojni nevarnosti in vojni ter izvajanje obrambnih priprav organizacij in organov konference ZRVS.

OCENA PROGRAMOV DELA

Po oceni zunanje politične in notranje politične situacije, ki jo je predstavil predsednik konference, je predsedstvo ocenilo izvajanje programov dela v letu 1979. Predsedstvo je ocenilo, da je bil načrtan program dela pravilen in izvršen v celoti. Zaradi novih oblik in vedno širše zasnove ljudske obrambe in družbene samozaščite je predsedstvo pozitivno ocenilo delo komisij predsedstva, delo krajevnih organizacij in osnovnih organizacij ZRVS občine 042 Jesenice.

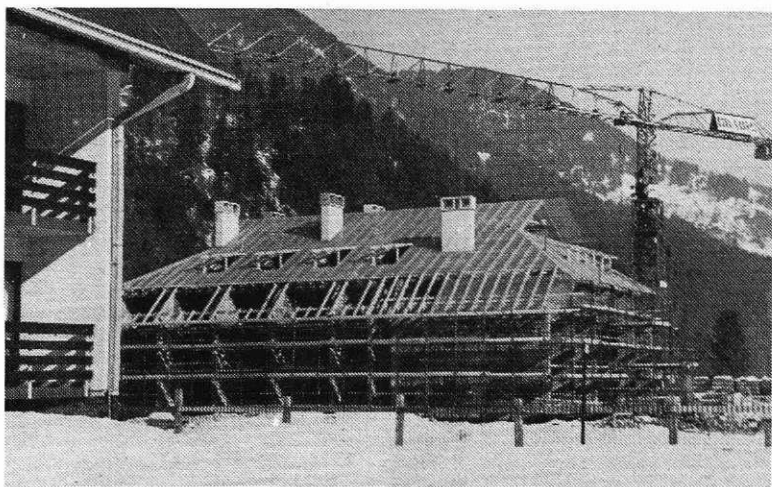
Ugotovilo je, da so si zagotovili ugledno mesto v družbenopolitičnih organizacijah in SLO ter družbeni samozaščiti, da so se vključili v vse sredine našega družbenopolitičnega življenja in dela.

Z aktivnostjo in organizacijskimi oblikami dela so tudi v tem letu krepili, ne samo svojo moralno politično in strokovno usposobljenost in obrambno sposobnost, ampak tudi drugih delovnih ljudi in občanov.

Ocenili so, da mora ZRVS občine Jesenice še nadalje razvijati take dejavnosti in odnose, ki bodo prispevali k še večji trdnosti in obrambni moči naše samoupravne socialistične skupnosti.

Predsedstvo je ugotovilo, da so izhajali iz idejnih izhodišč zveze komunistov in programske orientacije socialistične zveze delovnega ljudstva.

Poleg navedenih izhodišč so bili v programu dela upoštevani tudi doseženi rezultati dosedanjega delovanja, notranjepolitično in gospodarsko stanje, razvoj celotne naše družbene skupnosti ter politična in

Delavci GIP Gradis TOZD Jesenice so doslej zgradili v Čičarah v Kranjski gori že tri bloke počitniških stanovanj. Glede na to, da so jih takoj prodali, sedaj gradijo četrtega, ki je po velikosti podoben tretjemu. Predvidevajo, da bo dokončan do poletja. (Tekst in foto B. Blenkuš)

Po podatkih oddelka za družbene dejavnosti in občo upravo občinske skupščine Radovljica na območju občine živi še 20 od 63 borcev prostovoljcev za severno mejo v letih 1918-1919. Večina jih je zaradi visoke starosti že rahlega zdravja, vendar njihova zveza še vedno dokaj aktivno deluje. Vsi preživeli so pred dnevi prejeli medalje ob 60-letnici bojev za severno mejo.

Na delegatsko vprašanje delegacije za zbor združenega dela iz tovarne športnega orodja Elan Begunje so službe občinske skupščine Radovljica na januarjski seji odgovorile, da so sredstva, pridobljena z odkupom bivše kmetijske šole v Poljčah v višini 3,5 milijona din, nakazana občini v prvem obroku konec 1979. leta, drugi obrok pa bo nakazan po pogodbi v mesecu juniju 1980. 595.345 din je iz teh sredstev porabljen za nakup stanovanja stranki, ki je izpraznila prostore v odkupljeni stavbi bivše šole. 2.904.654 din pa je prenešeno v sklad za izgradnjo šol v občini.

Na sedežu občinske skupščine Radovljica je bil prejšnji teden posvet predstavnikov krajevnih skupnosti Stara Fužina s predstavniki občinske skupščine, upravnih organov, SIS za otroško varstvo, kulturo, telesno kulturo, stanovanjske skupnosti, zavoda za urbanizem in društva upokojencev. Beseda je tekla o možnostih za načrtovano gradnjo družbenega doma v Stari Fužini. Za to naložbo je bil v KS Stara Fužina že izglasovan na referendumu samoprisevek in izdelani že trije načrti. Sprito stabilizacijskih ukrepov, ki povsem omejujejo možnosti novih negospodarskih investicij, so se dogovorili, da bi morali temeljito pretehtati finančne zmogljivosti občinske skupščine in vseh SIS in določiti programsko zasnovano uporabnost prostorov za razne namene. O tem morajo odločiti skupščine SIS in občinska skupščina, pred tem pa je potrebno pripraviti vse načrte in programe z lokacijsko dokumentacijo. Program gradnje doma in stanovanjskih prostorov v tem objektu bodo vnesli v elemente srednjeročnega načrta za obdobje 1981-1985.

Za izvajanje programa razvoja varstva pred požarom, naravnimi in drugimi nesrečami v 1980. letu je skupščina SIS za varstvo pred požarom občine Radovljica predlagala delovnim in drugim organizacijam, da na zborih delavcev sprejmejo sklep za financiranje te dejavnosti v višini 0,30 iz dohodka, katerega osnova je bruto osebni dohodek za 1980. leto. O tem je razpravljali izvršni svet, javna razprava o prispevnih stopnji pa bo na zborih delavcev potekala konec februarja in v začetku marca, sočasno z obravnavo zaključnih računov in plani za 1980. leto.

V začetku februarja je stanovanjska skupnost občine Radovljica podelila stanovanjem v novem bloku v Mošnjah 14 stanovanj. Devet stanovanj so odkupile za svoje delavce delovne organizacije, pet pa jih je skupnost namenila za razdelitev na osnovi družbene pomoči. V novem objektu so krajan pridobili tudi trgovino in prostore za krajevno skupnost.

Na januarjskih zborih delovnih skupin in zborih delavcev v vseh TOZD in skupnih službah v Elanu Begunje so sprejeli gospodarski načrt za 1980. leto, iz katerega povzamemo, da načrtujejo rast družbenega proizvoda za 13,6 %. Zaposlenost se bo zaradi novih nalog povečala za 5 %, produktivnost dela, merjeno z družbenim proizvodom na zaposlenega, bodo povečali za 8,2 %. Zunanje trgovinska menjava bo pozitivna, investicije bodo nad rastjo osebne, skupne in splošne porabe, rast osebne in skupne porabe bo pod rastjo družbenega proizvoda.

Konec preteklega leta so zgradili prizidek poslovne stavbe LIP Bled na Bledu. V njem so dobili prostore sektor za avtomatsko obdelavo podatkov, sektor za organizacijo poslovanja, plan in analize, splošni sektor, tajništvo in direktor delovne organizacije. Od 15. januarja pa so v novem objektu dobili delavci skupnih služb tudi sodobno urejeno jedilnico. Zdaj so v teku obnovitvena dela tudi v starem delu stavbe, potrebno pa bo še urediti okolico upravne stavbe in parkirišča.

gospodarska dogajanja v svetu. Predsedstvo je ugotovilo, da je potrebno z vztrajnim delom izboljšati politično organiziranost naše organizacije.

Ocenili so programsko usmeritev in načrt dela tudi za leto 1980. Delo Zveze rezervnih vojaških starešin občine Jesenice je pravilno zastavljeno in vključuje vsa idejna izhodišča izhodišča naloge ljudske obrambe in družbene samozaščite glede na njeno družbeno vlogo.

Naloga, ki so usmerjene k uresničevanju širših družbenih interesov, zahtevajo od vseh organizacij in članov ZRVS, da aktivno in ustvarjalno delujejo v vseh sredinah našega družbenopolitičnega življenja pri razreševanju družbenih, političnih, gospodarskih in drugih vprašanj, zlasti pa pri podružbljanju ljudske obrambe in družbene samozaščite ter pri obrambnem in samozaščitnem usposabljanju prebivalstva, zlasti mladine. Za uspešno in široko izvajanje teh nalog je nujna akcijska povezava v zvezo komunistov, socialistično zvezo delovnega ljudstva kot frontno organizacijo ter vsemi ostalimi družbenopolitičnimi

organizacijami in obrambnimi dejavniki, kot so specializirane organizacije, posebno pa z enotami JLA na našem območju.

Letošnji program je izredno zahteven, posebno zaradi uresničevanja stabilizacijskih ukrepov. Zato je potrebno storiti vse, da se uresniči načrtane smeri.

POBUDA PREDSEDNIKA TITA

Predsedstvo je posvetilo izredno skrb in aktivnost razumevanju in uresničevanju pobude maršala Tita v organizacijah ZRVS pri utrjevanju in razvijanju kolektivnega dela, vodenja, odločanja in odgovornosti. Sprejelo je politično platformo za uresničevanje te pobude, ki jo je tovariš Tito dal na 8. kongresu Zveze sindikatov Jugoslavije.

Predsedstvo je ugotovilo, da kolektivno delo, vodenje in odgovornost krepi prizadevanja za nadaljnji razvoj samoupravljanja v vseh sredinah, omogoča večji vpliv delovnih ljudi in občanov na družbenopolitično življenje, hitrejši in polnejši razvoj delegatskega sistema, onemogoča vpliv neformalnih skupin in moči posameznikov pri sprejemanju odločitev družbenega pomena.

Uresničevanje Titove pobude spodbuja nadaljnje krepitve in razvoj demokratičnih odnosov, krepitve kolektivne odgovornosti, večjo in zavestnejšo odgovornost posameznikov preprečuje rast birokratskih in tehnokratskih struktur ter vseh negativnih in nesamoupravnih pojavov, ki izhajajo iz centralizacije in osredotočenosti moči v rokah posameznikov in skupin, ki odločajo mimo volje delovnih ljudi in občanov.

Kolektivno delo in odgovornost pomeni tudi ažurno kadrovsko politiko in vključevanje številnih kadrov v vsakodnevna družbenopolitična dogajanja in življenje, doslednejše načelo rotacije kadrov in deprofesionalizacija funkcij, zlasti v družbenih in družbenopolitičnih organizacijah.

Predsedstvo in celotna Zveza rezervnih vojaških starešin občine Jesenice je tako kot celotna naša jav-

V Almiri Radovljica so kljub precejšnjim težavam na trgu, predvsem zaradi sezonskih razpadov, dosegli v januarju 25.773.684 din prometa, s čimer so plan prodaje presegli za dobrih 7 odstotkov. Razen tega so izdali raznih dobropisov na račun sezonskih znižanj in vrnjenega blaga v vrednosti nad 901 tisoč din.

Strokovna služba občinske izobraževalne skupnosti Radovljica je izračunala, da so znašali stroški šolanja enega učenca osnovne šole v 1978. letu 14.055 din, lani pa so se povečali na 17.298 din, kar predstavlja 23 % večjo vsoto. V šolskem letu 1978/79 se je šolalo na vseh šestih osnovnih šolah in na podružničnih oddelkih v občini skupaj 3515 učencev, v šolskem letu 1979/80 pa je vpisano 3565 učencev. Izračunali so tudi, da znašajo stroški strokovnih služb izobraževalne skupnosti toliko, kolikor namenijo v enem letu za 4,4 učenca.

Po poročilu meddruštvenega odbora planinskih društev občine Radovljica akcija zbiranja obveznic cestnega posojila za gradnjo tovarne žičnice na Kredarico ter za razširitev planinskega doma na Kredarici ni dobro uspela. V radovljski občini je bilo zbrano najmanj obveznic na Gorenjskem, saj so evidentirali le vrednost 27.262 din, po dogovoru pa bi morali zbrati okoli 6 % obveznic v vrednosti 1.235.840 din. Zato bodo z akcijo nadaljevali v spomladanskih mesecih v pričakovanju večjega odziva vseh družbenopolitičnih organizacij in posameznikov.

Po programu kulturne akcije za delovne kolektive v radovljski občini za 1979. leto je bilo izvedenih 36 gledaliških predstav, 15 glasbenih in pevskih koncertov, 7 likovnih razstav, 2 kulturno zabavni prireditvi za delavce iz drugih republik ter dve folklorni prireditvi. Vseh 62 prireditev si je ogledalo 18724 delavcev in občanov, kar je povprečno 302 obiskovalca na eno prireditev.

Izvršni odbor kulturne skupnosti Radovljica je v 1979. letu zasedal na osmih sejah, na katerih je obravnaval 36 rednih točk dnevnega reda in druga vprašanja po svojem poslovniku. Udeležba članov ni bila zadovoljiva, saj je dosegla le 65 %. Nikoli ni bil navzoč delegat iz Bohinja.

Na letošnjem jubilejnem januarjem sejm MODA 80 v Ljubljani je Almiri Radovljica prejela že tretjič najvišje priznanje »Ljubljanski zmaj« za izvršne spomladansko poletne kolekcije, ki jih je oblikovala modna kreatorka Vesna Gabršček. Komercialni direktor Almiri Janez Humerca je dobil Zlato plaketo sejma za dolgoletno sodelovanje.

Filatelistično društvo Radovljica, v katerega je včlanjeno 60 članov iz radovljske občine, je na občnem zboru prejšnjega tedna ocenilo svoje delo v preteklem letu. Člani se redno mesečno sestajajo na delovnih razgovorih, kjer izmenjajo znamke in se dogovarjajo o svojih akcijah. Zelo uspešno so lani ob občinskem prazniku predstavili zbirke znamk o Titu. Sodelovali so tudi na razstavah v drugih krajih Slovenije. Za predsednika društva so ponovno izvolili prizadevnega organizatorja Vinka Magistra st., za tajnico Anico Ježek in za blagajnika Jožeta Kovača iz Posavca. Na zboru so sprejeli letošnji program dela.

Po daljšem času bo spet gostovala v radovljski občini Drama slovenskega narodnega gledališča iz Ljubljane. Prva predstava bo v petek, 29. februarja, ob 19.30 v dvorani radovljskega kina. V gledališkem delu sovjetskega avtorja Alekseja Abrozova Staromodna komedija se bosta predstavila stalna člana drame Štefka Drolčeva in Rudi Kosmač. S tem delom in angleško komedijo Prevara bodo ljubljanski umetniki gostovali v marcu in aprilu tudi v nekaterih drugih krajih občine po programu kulturne akcije za delovne kolektive.

Po programu galerijske dejavnosti likovne sekcije pri KUD Bled je v avli osnovne šole dr. Josip Plemelj na Bledu od 15. februarja odprta razstava del akademskih slikarja Mihe Della Valle iz Vrbenj. Razstava bo na ogled do 6. marca.

nost sprejela pobudo tovariša Tita z vso pozornostjo in zavzetostjo in ji dala polno podporo.

Predsedstvo se je odločilo, da predlaga osnovnim in krajevnim organizacijam ZRVS, da na letnih konferencah, ki potekajo v naši občini v mesecu februarju, proučijo Titovo pobudo vsi člani in sprejmejo statutarne sklepe, ki bodo zagotovili utrjevanje in razvijanje kolektivnega dela, vodenja, odločanja in odgovornosti.

V skladu z novim statutarim sklepom je predsedstvo predlagalo svojim osnovnim in krajevnim organizacijam ZRVS, da potrdijo sklep predsedstva, da za novega predsednika občinske konference ZRVS Jesenice imenujejo Janeza Jamarja, ki je sedaj bil predsednik krajevnih organizacij Mojstrana, ker dosedanja predsednik Branko Iskra prevzema nove dolžnosti.

IZVAJANJE OBRAMBNIH PRIPRAV

Predsedstvo občinske konference ZRVS Jesenice je sprejelo sklep, da bo poleg rednih nalog utrjevalo organizacijske oblike delovanja ZRVS v neposredni vojni nevarnosti in vojni ter izvajalo obrambne priprave organizacij in organov konference ZRVS.

Formirali bodo posebno telo, ki bo usklajevalo dosedanje delo na tem področju z razvojnimi zahtevami.

Predsedstvo občinske konference ZRVS ugotavlja, da so organizacije in organi konference delali dobro, zato zahteva, da se letne konference v februarju organizirajo v stabilizacijskem duhu, vendar svečano in dostojno veličini maršala Tita, naši neuvrščeni in miroljubni politiki.

S tem namenom bo za uvod v letne konference predavanje: Ocena gospodarske, politične in varnostne situacije v občini Jesenice s poudarkom na konkretnih nalogah RVS. Predavala bosta predsednik skupščine občine Jesenice Slavko Osredkar in predsednik izvršnega sveta skupščine občine Jesenice Ivo Ščavničar.

(NE)ODGOVORNOST NEKOGA!

Ne vem, kje in kako bi začel? Razčistil bi rad, kdo je odgovoren za prepogoste malomarnosti ob zadnjem slovesu od naših pokojnikov. Vse preveč vprašani se pojavljajo o tem. Imamo občinski odlok o pogrebnem ceremonijalu in lepe nove mrliske vežice s posebnim prostom za pogrebni ceremonijal na Blejski Dobravi.

Najprej ugotavljam, da je že osnovna razlika pri slovesu med aktivnimi in ostalimi občani. Običajno sindikat poskrbi za poslovilne besede, če gre za zaposlenega, zelo malokrat za upokojenca. Ti smo največkrat med »odpisanimi«, čeprav so mnogi delali v enem od podjetij tudi 20, 30, 40 ali več let. Še sožalje sorodnikom največkrat pozabimo izreči, ali pa se z njimi nečemo pogovoriti o trenutnih težavah.

Temu ustrezno so tudi (ne) organizirani pogrebi. Manj težav je pri članih ZB NOV, pa še tu nastajajo težave v posameznih primerih. Običajno so navzoči sorodniki ali sodelavci, pa tudi prapori in venci. Do zapletov pride le, kadar se organizacija ZB NOV prepozno zave svoje dolžnosti.

Tako pride med poslovnimi besedami govornikov do različnih ocen življenjske poti pokojnika. Nekdo govori o »vrnjeni ovci« in »edino pravi zveličavni poti«, drugi pa o zavednem borcu, aktivistu, ki je vselej zastopal interese socializma in bil zvest idejam partije. Tako smo pokopali enega od bivših predsednikov ZB NOV. V drugem primeru smo zaradi cerkvene asistencije odklonili udeležbo borčevskega prapora borcu, ki je več let nosil ta prapor na vseh proslavah in prireditvah.

Za oba primera lahko trdim, da so krivi za tak spodrsrljaj tako predstavniki ZB NOV kot najbližji sorodniki pokojnika. Oboji niso znali pravilno oceniti in ovrednotiti življenjske poti pokojnika in njegovega prispevka današnji družbi.

Se težje je pri ostalih občanah, ko je želja sorodnikov, da bi ena od organizacij, katere član pokojnik je

bil in tudi plačeval članarino, pripravila poslovilni govor. Tu seveda nastaja problem in če slučajno pokojnikovi sorodniki naročijo pevce, zapojejo vsaj ti žalostinko. Če pa ni niti pevcev, ostane pogreb nem in poln spogledovanja. Na račun določenih organizacij pa letijo grdi očitki in kritike, ki jih je zelo težko opravičevati. Največkrat pozabljamo, da smo skoraj vsi člani SZDL. Verjetno je pri tem tudi del odgovornosti te organizacije.

Praporov in zastav teh organizacij že davno več ne vidimo na pogrebi. Ostajajo v omarah ali pa jih sploh nimajo. Ali je prav, da se tako obnašamo. Vsak pokojnik je nekaj naredil ali doživel v svojem življenju, da bi ob zaključku njegove življenjske poti lahko spregovorili o njem vsaj nekaj lepih besed.

Imamo občinski odlok in če je ta pomanjkljiv, ga dopolnimo ali pa se dogovorimo, kdo naj to nalogo opravi.

Tu smo člani ZB NOV, SZDL, ZK, sindikata, društev upokojenecv in drugih organizacij in društev. Vsi

smo tudi krajani, vaščani, občani in podobno, zato tudi krajevna skupnost ne bi smela te naloge zanemarjati. Slabo legitimacijo si dajemo s takim malomarnim odnosom do pokojnih občanov.

Predlagam, da krajevne skupnosti in družbenopolitične organizacije določijo skupino članov za to opravilo (kot imamo to urejeno za poročni obred). Za govornike je na Blejski Dobravi potrebno nujno pripraviti (že dolgo obljubljeno) ozvočenje. Komunalno podjetje naj bi poskrbelo tudi za posnetke žalne glasbe.

Če vse to ni možno, ali nismo za tako rešitev, pa se dogovorimo, da bo pogrebna služba organizirala govornike, seveda proti primernemu plačilu. Na podoben način določeno število občanov plačuje to uslugo (mnogi celo proti želji pokojnih) predstavnikom nekaterih cerkvenih skupnosti.

V prepričanju, da nisem nikogar užalil, sem želel dati nekaj vzpodbud za rešitev tega problema.

Bil sem na pogrebih nekaterih znancev in prijateljev ter sorodcev, pa mi je bilo včasih težko, ko sem videl, kako malo je včasih vreden človek in kako malo cenimo njegove zasluge.

Vživimo se v vlogo pokojnikovih sorodnikov, če pride do takih neveselosti.

Slovenko

PESTRA DEJAVNOST DRUŠTVA INVALIDOV JESENICE

V soboto, 23. februarja, je bil redni letni občni zbor Društva invalidov Jesenice. Poleg izredno dobre udeležbe delegatov iz posameznih krajevni skupnosti so se občnega zbora udeležili tudi predstavniki Zveze društev invalidov Slovenije, gorenjskih društev invalidov in Društva invalidov Ravne na Koroškem, s katerim Jeseničani že več let uspešno sodelujejo.

Ob začetku občnega zbora so vsi navzoči najprej poslali pozdravno pismo tovarišu Titu, da bi čimprej okreval in še naprej vodil našo samoupravno socialistično Jugoslavijo. Predsednica društva Marica Potočnik je poročala o delu društva v lanskem letu. Iz poročila je bilo razvidno, da je društvo, ki danes šteje že skoraj 1000 članov, tudi v zadnjem obdobju uspešno uresničevalo s programom začrtane naloge. Letni program so skoraj v celoti realizirali, v nekaterih primerih pa so obseg akcij celo presegli. Celotno delo je potekalo preko izvršnega odbora in komisij. Pri tem velja poudariti, da je bila v preteklem letu izredno pestra dejavnost na kulturnem in športnem področju, organizirali so vrsto izletov, pripravili več srečanj, obiskovali so invalide na domu. Obsežno delo pa je opravila tudi komisija za socialna vprašanja.

Po zbranih podatkih je društvo organiziralo 29 akcij z več kot 900 udeleženci. Ob sicer uspešnem delu pa ni manjkalo tudi težav. Kljub prizadevanjem jim ni uspelo napraviti dokaj zahtevnega popisa zaposlenih invalidov in ustanoviti aktivne invalidov oziroma imenovati poverjenike v organizacijah združenega dela. Sedaj deluje le en takšen aktiv, in sicer v jeseniški železarni. Kot so ocenili, ta aktiv zelo uspešno deluje.

Na sobotnem občnem zboru so sprejeli program dela društva za letošnje leto, izvolili nov izvršni odbor, komisije in poverjenike za posamezne krajevne skupnosti in naselja. Za delegata za občni zbor Zveze društev invalidov Slovenije so izvolili Izidorja Zupana.

J. R.

KREDITNI POGOJI ZA UREJANJE SOB ENAKI KOT ZA MALO OBRT

Pred kratkim smo v Železarni zapisali, da na Jesenicah posebno v poletnem času primanjkuje sob za goste. V zvezi s pobudo, da bi se drugi prebivalci na Jesenicah in okolici uredili nekaj novih prenočitvenih zmogljivosti, je prispelo več vprašanj. Med njimi je tudi vprašanje, kako dobiti kredit in kakšni so pogoji zanj.

Turistično društvo je to vprašanje predložilo Ljubljanski banki, podružnici na Jesenicah. Tu so povedali, da so za najetje posojila za ureditev sob za goste enaki pogoji kot za maloobrtnike. Ob vlogi za kredit je treba banki predložiti predračun, v katerem bo vidno, da bo 40 % vrednosti financiral lastnik sam, ostali znesek pa bo kreditirala banka z dobo vračanja šest let in obrestno mero 8 %.

Komur bi to ustrezalo, naj se oglasi pri Tomažu Ramužu v prvem nadstropju Ljubljanske banke na Jesenicah. Pri najetu posojila bo moral vsak predložiti še potrdilo o svojem dohodku, da bodo na banki ugotovili, če je kreditno sposoben.

B.

VSESTRANSKA AKTIVNOST ZRVS V KS DOVJE-MOJSTRANA

Člani krajevne konference ZRVS Dovje-Mojstrana so konec februarja ocenili izvrševanje programskih nalog v preteklem letu, začrtali pa so tudi smernice za nadaljnje delo. Delo članov ZRVS v tej krajevni skupnosti je že več let izredno uspešno, krajevna konferenca pa sodi tudi med najbolj delavne v celotni jeseniški občini.

Krajevna konferenca ZRVS sedaj šteje 58 članov, od tega je 40 odstotkov članov zveze komunistov. Tudi v lanskem letu so izvedli številne akcije, po zbranih podatkih jih je bilo več kot 30. Delo in aktivnosti so potekale preko komisij, ki delujejo pri predsedstvu krajevne organizacije. Z zadovoljstvom so ocenili, da so bili še posebno aktivni in uspešni v lanskoletni septembrski akciji »nič nas ne sme presenetiti«, kjer so sodelovali oziroma pomagali v domala vseh dejavnostih, katere so v okviru te akcije načrtovali v krajevni skupnosti Dovje-Mojstrana.

Izboljšala se je strokovna usposobljenost članov, ker so se precej sami izobraževali s pomočjo ustrezne literature, opravljali pa so tudi redne vsakoletne obvezne izpite. Skrbeli so za delo aktiva ZRVS v osnovni šoli 16. december Moj-

strana, uspešno so sodelovali z vsemi družbenopolitičnimi in drugimi organizacijami in društvi v krajevni skupnosti, prav tako pa tudi z graničarji na karavli Belca. Člani ZRVS so bili prisotni na najrazličnejših proslavah in manifestacijah ter na športnih tekmovanjih.

Kljub resnično pestri in bogati dejavnosti pa jim pri delu ne manjka težav. Kot večkrat ugotavljajo, delo včasih sloni le na premajhnem številu članov, posebno v komisijah.

V prihodnje bodo delo vseh komisij še bolj poživili, poleg tega jih letos čaka še obilica drugega dela. Kot so navedli v programu, bodo še naprej skrbeli za vse oblike usposabljanja članov ZRVS, pripravili bodo predavanja in izpite, poživili delo aktiva ZK, krajevni skupnosti pa bodo nudili vso potrebno pomoč pri obrambi vzgoji prebivalstva.

Med pomembne naloge, ki so jih začrtali v programu, pa brez dvoma sodi tudi stalna skrb za izboljšanje kadrovske strukture, idejnopolično in marksistično izobraževanje, udeležba na strelskih in drugih tekmovanjih ter tesnejše sodelovanje z mladinsko organizacijo v krajevni skupnosti.

J. Rabič

SEDMEGA MARCA OSREDNJA PROSLAVA MEDNARODNEGA DNEVA ŽENSK

Letošnja osrednja proslava mednarodnega dneva žensk v jeseniški občini bo v petek, 7. marca, ob 18. uri v dvorani amaterskega gledališča Tone Cufar na Jesenicah. Pripravlja jo svet za spremljanje družbenoekonomskega in političnega položaja žensk. Slavnostni govornik bo predsednik občinskega sindikalnega sveta Jesenice Teodor Kreuzer, v kulturnem programu pa bodo nastopili pihalni orkester Jeseniški železarji in učenci osnovne šole Tone Cufar.

Ob tem velja opozoriti na pomen praznovanja mednarodnega dneva žensk, ki naj bo delavno in ne razpisniško kot večkrat doslej. V posameznih sredinah naj ob tej priliki pregledajo, kako se uveljavljajo sklepi problemske konference pod naslovom: Delavka v združenem delu ter analizirajo mesto in vlogo zaposlenih delavk v konkretnih sredinah. Povsem bi se morali izogniti raznim sprejemom, pogostitvam in komercialnim izletom.

SLABO OBISKANA SEMINARJA O INFORMIRANJU V OZD

Klub samoupravljalcev kot naročnik in delavka univerza Jesenice kot izvajalka sta za februar pripravila tri seminarje o informiranju v organizacijah združenega dela. Ko to pišem, sta dva seminarja že za nami in tudi tretji bo že skoraj opravljen, ko hoste to brali.

Udeležba je bila na obeh seminarjih tako slaba, da ju imamo po pravici za neuspešna. Neuspešna zaradi števila slušateljev, še zdaleč pa nismo nezadovoljni z vsebino in z aktivnostjo slušateljev, kajti tisti, ki so prišli, so resnično prizadevno sodelovali. O vzrokih za tako nizek obisk lahko le ugibamo: zavedajoč se, da je februar po aktivnostih in obveznostih izredno zahteven mesec (zaključni računi!), smo načrtovali le tri seminarje. Razen tega se je, ker nismo vabili slušateljev iz Železarne, znižalo število možnih slušateljev več kot za polovico. Tretji razlog so verjetno privlačni prenosi iz Lake Placida, ki so ljudi zadrževali pred televizorji. Kajti izkušnje kažejo, da je ob pomembnejših športnih dogodkih osip slušateljev vedno velik.

Kakorkoli že, očitkov, da so seminarji s tako nizko udeležbo predragi, smo že deležni in jih bomo verjetno še več. Smo pa kljub temu zadovoljni — zaradi velikega zanimanja slušateljev, zaradi njihove aktivnosti in želje po izmenjavanju izkušenj. Tudi predavatelji so delo z njimi ugodno ocenili.

In številni rezultati? Ko smo pisali o prvem seminarju, smo na tihem upali, da bo nizko število udeležencev — komaj deset — le izjemno in da bo že na drugem seminarju bolje. Na drugem pa jih je bilo še manj — le devet. Končna ocena bo možna seveda šele, ko bo opravljen še tretji seminar.

Če bo udeležba tudi na tem tako slaba, bo jasno, da je seminar bodisi nepotreben ali slabo pripravljen. In vendar smo prav v ta seminar vložili veliko več dela kot običajno. Vsi: tisti, ki smo pripravljali program in organizacijsko izvedbo, predavatelji in — kar ja največ vredno — slušatelji.

MVM

V MARCU ŠTIRJE SEMINARJI O INVENTIVNI DEJAVNOSTI V OZD

Marca so po programu, ki ga je na zadnji seji sprejel izvršni odbor kluba samoupravljalcev, na vrsti štirje seminarji o inventivni dejavnosti. Program je obsežen in zahteven, obsega šest tem in 15 učnih ur, tako da bodo slušatelji na predavanjih kar tri zaporedne popoldneve: v torek, sredo in četrtek. S predavanji bomo vsak dan začeli ob 16. in zaključili ob 20. uri. Vsi seminarji bodo v prostorih hotela Pošta na Jesenicah.

Pri sestavi programa je sodeloval in tudi največ prispeval znani pobornik inovatorstva Janez Faletič iz Železarne, zato upamo, da bodo predavanja res taka, da bodo pritegnila pozornost slušateljev in zagotovila njihovo sodelovanje.

Programska zasnova je naslednja: 1. O ustvarjalnosti delavskega razreda 2. Množična inventivna dejavnost ter programiranje inovacije 3. Izvor in transfer tehnologije 4. Organizacija inovacijske dejavnosti v TOZD in v združenem delu

5. Razvoj in usmerjena raziskovalna dejavnost

6. Družbeno vrednotenje inovacij glede na samoupravne sporazume, družbene dogovore ter gospodarske načrte.

Seminarji bodo v naslednjih dneh: — prvi: 4., 5. in 6. marca, — drugi: 11., 12. in 13. marca, — tretji: 18., 19. in 20. marca, — četrti: 25., 26. in 27. marca.

In koga smo vabili na seminarje? Iz Železarne člani komisij za inovacije pri odborih za gospodarstvo delavskih svetov TOZD, iz drugih organizacij združenega dela pa člani izvršnih odborov osnovnih organizacij sindikata, delegate raziskovalne skupnosti in vse tiste, ki se za seminar zanimajo. Kot običajno smo pripravili razpored vabilnih, ki pa seveda ni zavezujoč. Slušateljev, ki bodo prišli na seminar ob drugih dnevih, kot so bili povabljeni, bomo seveda ravno tako veselili.

Vabili smo tudi nečlane kluba samoupravljalcev, vendar ti plačajo stroške izobraževanja sami.

MVM

SEJA AKTIVA KOMUNISTOV NEPOSREDNIH PROIZVAJALCEV

V ponedeljek, 25. februarja, se je sestel aktiv članov zveze komunistov neposrednih proizvajalcev. Najprej je France Kobentar, sekretar komiteja občinske konference ZKS, pojasnil politično situacijo doma in v svetu v sedanjem trenutku. Posebno je poudaril, da moramo v teh napetih mednarodnih odnosih biti posebno budni. Vse-povsod se moramo obnašati stabilizacijsko, razvijati delegatski sistem in tako utrjevati naš politični sistem.

V nadaljevanju so obravnavali naloge v zvezi z uresničevanjem

politike ekonomske stabilizacije in priprave na obravnavo zaključnih računov. Naloga vseh članov zveze komunistov in vseh delavcev je, da se intenzivno vključijo v razprave o zaključnih računih in o doseženih poslovnih uspehih v lanskem letu in se soočijo z vsemi pomanjkljivostmi, proti katerim se bo še posebej potrebno boriti.

Ob sklepu so obravnavali še poslovniki dela aktiva zveze komunistov neposrednih proizvajalcev in še nekatere druge naloge, ki jih ima in mora opraviti aktiv. Udeležba je bila srednje dobra.

B.

PROGRAM DELA IN SKLEPI VEZISTOV NOV JESENISKE OBČINE

V ponedeljek, 25. februarja, so se sestali vezisti NOV občine Jesenice, ki imajo svoj aktiv v okviru pododbora vezistov Gorenjske. Udeležba je bila zelo dobra, saj se jih je od 27, kolikor jih še živi na tem področju, sestanka udeležilo kar 15 borcev.

Na svoje seje radi pridejo tudi zato, ker je sestanek pravzaprav tudi tovariško srečanje nekdanjih borcev NOV, ki so med zadnjo vojno opravljali približno enake dolžnosti. Na tej seji so sprejeli letošnji program dela, ki je enak programu pododbora za Gorenjsko. Dogovorili so se, da bodo pod vodstvom Janeza Svolfšaka pripravili v pisani in govorniki besedi radijsko oddajo o delovanju vezistov v jeseniško-bohinjskem odredu. Določili so že tudi tovariše, ki bodo pri tem sodelovali.

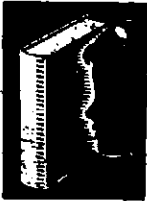
V minulem obdobju so predlagali tri tovariše za odlikovanja. Ob tem so ugotovili, da trije tovariši še niso prejeli ustreznega odličja za udeležbo v NOV in jih bodo naknadno predlagali. Sklenili so, da bodo prispevali finančno pomoč radio klubu Železar Jesenice. Udeležili se bodo odkritja spomenika na Prtočju, proslave ob dnevu vezistov, dnevu Iskre, VII. zbora vezistov in drugih podobnih prireditev ter svečanosti.

Eno od teh srečanj bodo izkoristili, da se bodo posebej spomnili svojih jubilejantov 60, 70 in 80-letnikov, bolne pa bodo obiskali na domu. Ob izročitvi denarne pomoči, bodo obiskali in si ogledali prostore ter naprave radio kluba Železar na Javorniku.

B.

Pogled na novo stolpnico C ob carinarnici na Jesenicah, v katero so se že uselili stanovalci. Levo je stolpnica D, v kateri dokončujejo notranjost. (Foto B. Blenkuš)

NOVOSTI NA POLICAH JESENIŠKE KNJIŽNICE

Juro KISLINGER: Debele zgodbe Petra Fuleža. Prešernova družba 1979.

Mogoče je v naši partizanski književnosti še najbolj zapostavljena tista človeška razsežnost zgodovine, ki jo razkriva humor. Res je, mali človek je ustvarjal veliko zgodovino, vendar s tem ni nehal intimno biti to, kar je. V partizanskih romanih, pa tudi v spominski prozi je razmera malo humorja. S tem mislim predvsem na slovensko književnost. Pisatelj s srbohrvaškega jezika, nega območja so pri tem pokazali več sročnosti — spomnimo se na primer na Čopicevega Nikoletina Bursca. Vprašanje je, ali bo Peter Fulež kdaj pri nas tako popularen, kot je pri Bosancih Nikoletina Bursca. Pri nas je morda vse preveč nekakšne resnosti, za katero se skriva ideološka zadrtost.

Tole bi zdaj moral malce pojasniti — preden nadaljujem. Kaj pomeni v tem primeru »ideološka zadrtost«? Humor in komičnost vedno raste iz spopada med idejo in konkretno telesno stvarnostjo, pri čemer je kajpak ideja tista, ki »potegne ta kratko«. No, pri tem je v zgodovini navadno šlo za »gospodsko« idejo in za »plebejsko« stvarnost. Naši pisatelji in preprosti ljudje pa se enako nagibajo k temu, da bi v tem sporu vselej dali prednost ideji. V ozadju je vsekakor dediščina preteklosti, vendar nam tu ne kaže, da bi odvijali ta klobčič naprej in iskali prvega krivca v Platonu. Vendar: če se odločijo za idejo, potem pustijo do besede tista čustva in tiste občutke, ki to idejo krepijo. Tiste plasti stvarnosti, ki so pri tem odrinjene, si poiščejo zasilni izhod drugod, na primer v humorju.

Ni humorja brez plebejca — oziroma: brez plebejske čutečega in mislečega lika. Ob Petru Fuležu je imel avtor bržkone v mislih posameznika, morda tovariša iz partizanskih let, vendar bi rekel, da mu je naprtil poteze mnogih preprostih borcev, včasih pa tudi svoje lastne misli in opažanja.

Pred nami je torej lik, ki ne bo nikoli tako slaven kot Švejk ali Bursca ali baron Münchhausen, vendar po neki skriti logiki teži, da bi to postal. Kot človek iz ljudstva se uvršča v velikansko galerijo podobnih likov od Cervantesovega Sanche Panse naprej. V partizane ni prišel iz pisarne, ne iz fabrike, pač pa iz stare jugoslovanske vojske: vmes je bila samo kratka medigra. Po razpadu stare Jugoslavije je bil Fulež v civilu samo nekaj mesecev, toliko, da je lahko na lastni koži spoznal, kam pes taco moli.

LEPO KULTURNO DOŽIVETJE

V soboto, 16. februarja, je glasbeno mladina Jesenice organizirala obisk koncerta v Slovenski filharmoniji v Ljubljani. Na predlog učitelja glasbenega pouka Romana Ravniča so se ga udeležili tisti učenci, ki se z glasbo aktivneje ukvarjajo. Plačali smo samo vožnjo, vstopnice pa smo dobili zastonj. To naj bi bila nekakšna nagrada in spodbuda za naše glasbeno delovanje.

Našo skupino je vodil Slavko Mežek, predsednik občinske konference ZSMS Jesenice. Od železniške postaje nas je vodil po stranskih cestah, da smo se izognili večjemu prometu in da nas je lažje opozoril na znamenitosti Ljubljane. Šli smo mimo nove stavbe RTV, se ustavili pri Prešernovem spomeniku in počastili spomin našega velikega pesnika. Nato smo zavili čez tromeštopje, mimo Magistrata čez Mestni trg in Šuštarški most do Narodne in univerzitetne knjižnice, za katero je napravil načrt naš veliki arhitekt Plečnik. Za kratek čas smo se ustavili pred Križankami, kjer so poleti kulturne prireditve na prostem. Pred glasbeno šolo smo si ogledali kipe naših slovenskih glasbenikov. Nato smo se poklonili spomenu Edvarda Kardelja, po katerem je zdaj imenovana ljubljanska univerza in pred katero stoji njegov kip. Ker smo imeli še nekaj časa, smo šli mimo slovenske skupščine do grobnice narodnih herojev, kjer je pokopan tudi Edvard Kardelj.

Ob 11. uri smo že bili v koncertni dvorani Slovenske filharmonije. Bili smo rahlo vznemirjeni, nekaj zaradi pričakovanja, nekaj zaradi v slovensko črno oblečenih članov orkestra.

Na sobotni matineji je bil najprej na sporedu Beethovnov Egmont — uvertura opus 84. Glasba, ki jo je skladatelj napisal leta 1810, s počasnim in mračnim uvodom izraža trpljenje, in stisko nizozemskega ljudstva pod tujim jarmom. Vzbur-

Uvodna poglavja (Peter Fulež v stari jugoslovanski vojski) pa so po svoje pomenljiva: junak je moral biti že prej cepljen zoper tegobe vojaškega življenja. Fuleževa pripoved o starem kaplarju izzvani v svojem pretiravanju grozljivo, sorodnost z nadrealizmom je očitna. Tudi dogodke v partizanih opisuje junak na Münchhausnovski način, se pravi, njegov jezik je lovka latovščina. Posamezne stvari, dogodke in občutke vidimo v neznanski povečavi. Do tega pride navadno tako, da splošno znane prisposobe in rekla izpeljuje, jih jemlje dobesedno, jih uporablja kot stvarnost, ne kot govorniško figuro. Taki prijemi služijo pri Münchhausnu zgolj temu, da izkazuje smeh v naivnem poslušalstvu. Münchhausnovim lažem se lahko smejejo le bitja z povsem neznatno človeško izkušnjo.

Kislinger uporablja Münchhausnovsko tehniko v čisto druge namene. Ne gre mu za smeh, ki je zgolj refleksi odziv na nenavadni besedni obrat. Fuleževa pretiravanja imajo skoraj vedno neko globjo človeško vsebino. Pogosto se poslužuje laži zato, da bi izpovedal neizrekljive občutke. Mali človek je »delal« zgodovino, zgodovina pa ni bila zmezdrom po njegovi meri. Kako izreči doživljaja strahu, izmučenosti, norega poguma, ki so onkraj dojemljivega? Če bi si pomagal z navadnimi besedami, bi bilo bodisi neprijetljivo bodisi sentimentalno. Če se pri tem poslužijo lovske latovščine, bi človek mislil, da boš s tem vse skupaj ponižal in razveljavil; tu pa ni tako.

Peter Fulež na primer trdi, da je bilo v zraku toliko švabskih krogel, da so spodrinile ves zrak in ni bilo

mogoče dihati. Sliši se kot bedasto pretiravanje, na neki globji ravni pa vse skupaj doživlja čisto drugače: junaku zaradi smrtne groze ni bilo mogoče dihati. No, zdaj sem to povedal na navaden način, vendar je Fulež v svoji latovščini dosti bolj resničen.

Čim dlje bereš te zgodbe, tem bolj prihaja na dan njihova večpomenskost. Včasih junakova ustenja učinkujejo podobno kot ironija, namreč, da od znotraj razjedajo praznino puhlih besed. Drugič se spet v nenadnih preblikih razodeva resnoba, kakršne sploh ne bi pričakovali. Peter Fulež se očitno usti in šali z rečmi, ki so zanj osebno prekleto resne, še več, do konca resne, čeprav na drugačen način kot za tiste, ki so bolj doma v pieteti in leporečju. Ta skrita resnost prihaja najbolj do izraza v zgodbi o partizanskem heroju Fonzi; ali pa recimo v odlomku, ki ga bom za konec citiral.

V predzadnjem poglavju se Fulež kot partizanski junak takoj po osvoboditvi vrača v domačo vas, petelini se, dekleta ob njegovem nastopu kar medljijo. Zda pa zve, da so mu mater ubili. Fulež ob tem — kot pravi reklo »postane čisto majhen«:

»Tako krmežljiv in droben sem se javil komandantu. Ko sem dospel do njega, sem mu komajda segal do kolen, a sva bila prej enake postave. Bolj po tem, da sem venomer molčal, kot po mojem zdelanem videzu je spoznal, da me je moralo doleteti zares hudo. Znal je biti človek. Nič me ni spraševal, samo spat me je poslal.

Drugo jutro sem mu že spet segal do ramen.«

Marko Hudnik

DOBRA UPRIZORITEV SPODLETELEGA PRELUDJA

V soboto, 16. februarja, je bila v amaterskem gledališču Tone Čufar na Jesenicah tretja gledališka premiera v letošnji sezoni. Izvedli so grotesko hrvaškega avtorja Dubravka Jelačića-Bužinskega PRELUDIJA ZA DOBRE LJUDI S TRGA, ki ga je iz srbohrvaščine prevedel Janez Svobljak.

V režiji Danijela Agreša je grotesko izvedli: Ivan Berlot (gospod župnik), Roman Lavtar (Bruno, čuvaj galerije), Stanka Geršak (mami), Breda Križmanić (hči Marija), Jože Pirc (študent Maks), Bernarda Gašperšič (gospodična Lizi), Klemen Klemenc (slepec), Igor Škrjč (človek z nesrečo) in Sajdo Čučuk (eleganti gospod). Dramaturg Marko Hudnik, scena Damijan Jenstrle, kostumi Vanda Klemenc, razsvetljava Miško Šest.

O mladem hrvaškem avtorju Dubravku Jelačiću-Bužinskemu (1948) vemo le toliko, da je na Jese-

nica izvedeni tekst PRELUDIJA ZA DOBRE LJUDI S TRGA njegov tretji dramski tekst in da je bil eden od njih prvič izveden že leta 1973 v znanem zagrebškem gledališču Gavela. PRELUDIJA ZA DOBRE LJUDI S TRGA je bila krstna uprizoritev na Jesenicah. V tekstu o DOBRIH LJUDEH S TRGA in dogajanjih v njihovem življenju, kar smo imeli priložnost slišati in videti na krstni uprizoritvi na Jesenicah, smo zasledili željo mladega avtorja, da bi se predstavil kot avangardni gledališki dramatik. Njegova »avangardna« dramatika se v tem primeru naslanja na realistično zasnovani svet, ki ga lahko sprejmemo tudi kot resničen, ali resničen le za neke ljudi z nekega trga (ki pa niso preveč dobri), ne pa za nas TU in ZDAJ, na Jesenicah leta 1980. Dramaturg je sam dobro ugotovil, da se je na TEM NEKAŠNEM TRGU čas ustavil, tega pa avtorju ne moremo priznati kot avandagrdno.

Brezdelje, prostitucija, beraštvo... nam v našem času ne morejo dočarati avandagrdnosti. Gradnja predstave na domnevi, da je vse, kar se dogaja med DOBRIH LJUDI S TRGA, tudi tu in zdaj med nami, je očitno nesprejemljiva. Teksta PRELUDIJA O DOBRIH LJUDEH S TRGA resnično ne moremo uvrstiti med avandagrdne. To je zgodba o ljudeh brez pravih človeških odnosov, brez ljubezni in prijateljstva in resničnih skrbi za bližnjega. To je »orkester«, ki igra PRELUDIJA brez globokih čustev do lepe glasbe in umetnosti. Zato so Jelačićevi DOBRI LJUDIJE v zelo težkem položaju. Mori jih čas urbane utesnitosti, strah, mrtvilo ali zaslužnjak od neke mrtve preteklosti. Le dve mladi bitji, Marija in Maks, se skušata upreti kruti uklenjenosti in zadržljivemu ozračju vase zaprtega trga, na katerem najdetja zavetje le še prostitucija in beraštvo ter ljudje, ki zamažajo NA TEM TRGU razlagajo svojo nesrečo.

Mladi Dubravko Jelačić-Bužinski nam prikazuje svet, ki ga on NE

MORE poznati. Rodil se je in živi v času, ki je vsebinsko bogatejši, bolj human, pravičen in dinamičen kot čas, v katerem živijo njegovi DOBRI LJUDIJE S TRGA. Zagotovo je nekaj njegovih pogledov (če to so pogledi) na življenje prisotno tudi danes, tu, med nami, v našem in njegovem času. Toda mi našo utesnitost, oviranost in malomeščanstvo rešujemo na za nas in našo družbo, svojstven način. Jelačić je dobre ljudi s trga POZABIL osvoboditi utesnitosti, prividov, preživelih oblik življenja, mrtvila, zaslužnjakosti... Pustil jih je vključene v zaprtem trgu, brez rešitve, brez perspektive in upanja... Za to bi za Jelačićevo igro lahko rekli, da je drama ljudi za nas preživelega časa, ker za farso ni bilo dovolj »drastičnih komičnih učinkov«.

Kljub temu predstava zasluži vso pozornost ljubiteljev gledališča. To je dobro narejena predstava. Igralska skupina je z velikim trudom obvladala težek tekst in ga podala odlično. Scenska postavitve igre zahteva od vseh igralcev in tehničnega osebja ogromne napore za kontinuirano odvijanje dogajanj in teksta ter svetlobnih in glasbenih efektov. Vse to so igralci in tehnično osebje pod režiserskim vodstvom Danijela Agreša zelo dobro izvedli, vsi zaslužijo priznanja. K dobri realizaciji predstave so tokrat izjemno prispevali tudi nasveti umetniškega sveta in umetniškega vodje gledališča. V zvezi s tiskom, režijsko postavitvijo in ogromno sceno so bili nasveti nujni, pa tudi sprejeti so bili s popolnim razumevanjem, kar je tudi prispevalo k dobri izvedbi.

Obisk predstav, posebno abonmajskih, ni bil zadovoljiv. To je še eno opozorilo umetniškemu vodstvu in umetniškemu svetu gledališča, da bi pri izbiri del, ki naj bi bila uvrščena v gledališki repertoar, morali dobro razmisliti o vrednosti in aktualnosti ter o okusu in željah ljubiteljev gledališča.

F. Ropret

Prizor iz igre Preludij za dobre ljudi s trga (Foto B. Blenkuš)

SREČANJE Z NAŠIMI ZBORI

Ljubitelje zborovskega petja vabimo na tradicionalno vsakoletno prireditev:

SREČANJE Z NAŠIMI ZBORI 1980, ki bo v četrtek, 6. marca, ob 17. uri v gledališču na Jesenicah.

Na srečanju bodo z narodnimi, umetnimi in borbenimi pesmimi nastopili:

- ženski zbor Pevskega društva Jesenice
- mešani zbor Blaž Arnič
- moški zbor pevskega društva Vintgar Blejska Dobrava
- moški zbor Marjan Vodopivec Kranjska gora
- moški oktet DPD Svoboda Fr. Prešeren Žirovnica — Breznica
- moški zbor Društva upokojencev Jesenice
- pevski zbor Društva upokojencev Javornik — Kor. Bela.

Vabi ZKO Jesenice

AKADEMSKI KOMORNI ZBOR IZ KRANJA V SOBOTO NA JESENICAH

V soboto, 1. marca bo ob 19.30 v dvorani amaterskega gledališča Tone Čufar na Jesenicah gostoval akademski komorni zbor iz Kranja pod vodstvom Matevža Fabjana.

Zbor bo pel narodne in umetne pesmi domačih in tujih avtorjev. Ta priznani zbor deluje že enajst let, nastopal pa je tudi že v Avstriji, Italiji in Franciji. V pretekli sezoni je zbor prejel veliko Prešernovo plaketo. Poleg tega zbor vsako leto nastudira koncertni program za letni in novoletni koncert. Redno sodeluje na občinskih in gorenjskih pevskih revijah in na vseh pomembnejših prireditvah v občini Kranj.

Ljubitelje lepega zborovskega petja vabimo k poslušanju!

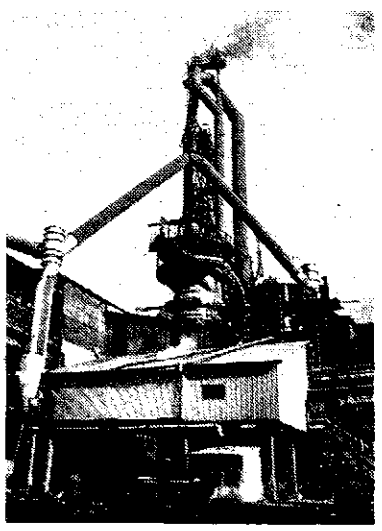
KULTURNI PRAZNIK SMO PRAZNOVALI Z UREDNIKI PIONIRSKEGA LISTA

»Prijetli, obrodile so trte vince nam sladko«... je odmevalo v dvorani. V njej so bili učenci naše šole

in gostje — uredniki Pionirskega lista. Ko je pevski zbor odpel, je glavni urednik Valter Samide razdelil Finžgarjeve bralne značke vztrajnim bralcem 8. razreda, s posebnim zadovoljstvom pa še knjige. S ploskanjem smo čestitali bralcem in pozdravili goste.

Tovarišica Malenškova je še prebrala poročilo o izidu tekmovanja za Finžgarjevo bralno značko. Vsako leto pri nas prebere predpisane knjige okrog 45 % učencev šole.

Na vrsti je bil kviz, in sicer po skupinah: 3. in 4. razred, 5. in 6. ter 7. in 8. razred. Iz vsakega razreda so tekmovali trije učenci. Vprašanja so bila o Prešernu, o njegovih pesmih, o rubrikah Pionirskega lista, pa tudi kar tako na splošno o kulturnih dogodkih in kulturnih organizacijah. Vmes je bilo tudi nekaj vprašanj gostom Pionirskega lista.

Naš plavž (IK)

Urednica Vesele šole Suzana Šoster nam je povedala, da snov za Vesele šole jemlje iz naših učnih načrtov. Priporočila nam je, da se tekmovanja udeležimo v čim večjem številu. Predstavila nam je sodelavca Boža Kosa. Ta zna vsako stvar obrniti v šalo, da pritegne bralce in poslušalce. Fotografiral nas je Mare Rudolf in upam, da se bom kdaj videla v Pionirskem listu. Med gosti je bila tudi Marta Lešnjak, ki ureja naše dopise. Božo Kos se je pošalil na njen račun, češ da, odkar imajo v hiši centralno kurjavo, manj pisem pokurijo in več objavijo. Glavni urednik nam je govoril o tem najbolj branem mladinskem časopisu. Priporočil nam je, da pišemo o vsem, kar se godi okrog nas.

Kviz se je končal. Razglasili so zmagovalce, ki so dobili točke za razredno tekmovanje. Od nekdaj smo privlekli listke in goste prosili za avtograme. Posebno smo se nagnili okrog Boža Kosa. Na koncu smo se gostom zahvalili za obisk in se skupaj fotografirali. Naš kulturni praznik je bil to pot malo drugačen kot vsa leta doslej.

Milica Jakša, 8. c. — novinarski krožek OŠ Karavanski kurirji NOB — Koroška Bela

PRIPOMBE MLADIH NA RAZVOJNE MOŽNOSTI TELESNOKULTURNE SKUPNOSTI

Jesenjska telesna kultura je nekaj let stagnirala in zasedala tako v dejavnosti kot organiziranosti za razvoj v republiki. Propadla je cela vrsta nekdanjih vrhunskih športnikov, rezultati niso bili vrhunski. Rekreativna množična dejavnost je v rokah nekaj zagnanih (in obratno) športnih delavcev, običajno organiziranih v levo roko, nestrastno, občasnno, brez nujne komponente konstituiranosti, ki bi edina lahko vodila v kvaliteto oziroma v višji razred.

Nedvomno pogojujejo tako stanje številni problemi, od kadrovskega do finančnega, prostorskega, verjetno pa nobeden od njih ne v toliko meri kot totalna anarhija, razpuščenost in nedelavnost v Zvezi telesnokulturnih organizacij občine Jesenice.

KADROVSKE TEŽAVE: Večina klubov, društev in organizacij sloni na ramenih treh, štirih zanesenjakov, ki garajo, ne želijo pa izgubljati prostosti urami brez plačila, izgorevajo. Ob dobri volji in vseh prizadevanjih pa jim marsikaj uide, npr.: vzgoja mladih športnikov v dobre samoupravljance, delavce, občane, samouprava v društveni nasploh in nadaljnja organizacijska graditev društev, skrb za nove trenerske in vadijske kadre itd. Zanimivo in povsem nerazumljivo je, da šolska športna društva vzgojijo in usposobijo vrsto mladih vadijteljev, ki uspešno in odgovorno izpolnjujejo svoje naloge. Pričakovati bi bilo, da jih bodo starejši športni kolektivi z odprtimi rokami sprejeli medse, jih nadalje usposabljali, skrbeli, jih porabili v najboljšem pomenu besede. Vendar ne — ob tem pa se jedito vnanje nad pomankanjem kadrov spreminja v kaj žalostno ali povezanosti športnih kolektivov v naši občini in kratkovidnega, včasih celo konkurenčnega obarvanega razumevanja vloge šolskih športnih društev kot edine in nujne neposredne baze za katerokoli športno aktivnost.

Pravimo, da naj šola v interesnih aktivnostih na učencu na veselo oblikovano poklicno odločitev — v usmerjenem izobraževanju bo tako morala biti še bolj kot doslej. Pa se vprašamo, kako nam ob nepregledni množici v šolsko športno društvo vključenih mladih športnikov to uspeva sedaj in kakšne usmeritve, kakšen sistem načrtovanja, usmerjanja in pridobivanja smo zgradili za vnaprej? Kadri nam z neba ne bodo padli, samo na zagnanost in entuziazem pa v današnjih časih tudi ni več računati! Zato mladi zahtevamo od temeljne telesnokulturne skupnosti, da v planih za naslednje srednjoročno obdobje izobraževanje kadrov natančneje, konkretnije in strokovno opredeli. Tu s sredstvi ne bi smeli pretirano štediti, če posebej, če nismo že uspeli zgraditi ustreznega sistema, pravo kadrovske politike, ki ne bo poskušala sreče z naključnimi, vprašljivo zainteresiranimi interesi!

FINANCIRANJE: Urejeno je tako, da omogoča normalno in redno delo vsem, ki so ga sposobni realno načrtovati in dosledno izpeljevati. Sredstev je dovolj tudi za rekreacijsko dejavnost, ki pa ni uklesana, ker nima kje biti (vsaj na ZTKO ne!). Zato marsikak dinar povsem neomotno vržemo skozi okno. Res je tudi, da bi prenekatere treninge lahko odsmučali na domačih terenih, da nam ne bi bilo treba podvajati posameznih množičnih tekmovanj, da nam ne bi bilo treba znova in znova siliti v organizacijo raznoraznih tekmovanj, ki veliko stanejo, krnijo in ne razvijajo množičnih dejavnosti, da bi morda kazalo preveriti realizacijo sicer lepo in obširno napisanih programov nekaterih športnih društev in videti, ali nekateri le ne prejemajo preveč sredstev za svojo (ne) dejavnost, oziroma ali niso med njimi veliko bolj pridni, uspešni in s tem v zvezi denarja potrebni (in na besedah akromni) itd. Vsekakor bi vse to sicer enako polno skupno vredno močno obogatilo!

OBJEKTI: Telesnokulturni objekti niti niso tako maloštevilni, so pa večinoma v slabem in celo obupnem stanju. Šolske telovadnice sicer popreje dvigujejo, so pa, žal, vse premalo arhitekture telesnokulturne dejavnosti v svoji krajevni skupnosti in vse preveč vabljiv vrh dodatnega zasluzka, da bi omogočale razvoj množične rekreativne dejavnosti. Zunanja igrišča nam (razen ob šolah) od Rodin do Rateč zaračata. Športno-kulturna dvorana (le kdo ji je pritalnil ta zveneti in povsem zgrešeni naziv?) je velika in na srečo dobro skrita sramota za telesnokulturne in kulturne Jesenice. Vzdrževanja skorajda ni, da bi jo usposobili za kulturne namene, bi morali primakniti samo za akustično usposobitev nekaj novih milijonov, pa še kakšnega za kulturno sedenje, pa za izgled in sploh bi bilo bolje prej misliti vsaj na njeno športno usposobitev (recimo, za pletenje). Pa ne v tisti smeri ki jo začela HP Gorjenjka, saj je lik športnika že od nekdaj zelo daleč od lika alkoholika! V lokalu sredi športnega objekta številnim, predvsem mladim rekreativcem, na bi smeli ne ponujati, ne prodajati alkoholnih pijač, najrazličnejših vrst in kvalitete. Pa to počnemo in dobro jim nese! Da ne bomo zašli, športno halo, pa tudi objekte okoli nje, je treba začeti dokončno urejati in to načrtano ter čimprej. Ko bomo to naredili, bo pa napočil pravi čas za razmišljanje o rokometni dvorani, stadionu in še o čem!

Spregovoriti želimo tudi o izkoriščenosti objektov. To, da jih je premalo, drži. Drži pa tudi to, da imamo zanje slabo izdelane urnike uporabe. V zakupu jih imajo društva, če imajo treninge ali ne, rekreativci pa iščejo prostor po travnikih od Završnice do Planice.

Med načrtovanimi objekti bi med prioritete kazalo uvrstiti športno halo v Podmetakli, rekreativne centre na Kresu in v Završnici, ki so že začeti, s soinvestitorji žitnice v Španovem vrhu, o telovadnicah pri centru srednjih šol in osnovne šole Karavanšk kurirji NOB na Kor. Beli pa bodo morale spregovoriti tudi druge pristojne SIS. Doraščanje v Kranjski gori sodi v komplet turistične ponudbe, zato bi za njegovo ureditev morale biti zainteresirane tudi hotelske TOZD, turistično društvo in krajevna skupnost v celoti. Igrišča ob vrticah seditjo tudi v plani SIS otroškega varstva.

Nedvomno bomo s skupnimi močmi morali poskrbeti za usposobitev številnih planinskih postojank, ki sedaj žalostno propadajo. S tem ne mislimo le na planinske domove, ampak tudi na opuščene planine, ki si jih lastijo prenekatere pašne skupnosti, večinoma pa zanje niso pripravljeni nič storiti. Ti objekti nimajo samo neprecenljive vrednosti pri razvoju planinarjenja v Karavankah, ampak bodo nenasledstvenost v konceptu SLO, zato z obnovo ne kaže več dolgo čakati. Če bomo

v občini uspeli razviti počitniško skupnost in počitniško zvezo, bodo tudi izredno pomembne v programu turistične počitniške izmenjave.

ZVEZA TELESNOKULTURNIH ORGANIZACIJ: Mimo vseh sprejetih pravil ZTKO minevata krepki dve leti odkar so se na njeni zadnji skupščini sestali tisti, ki so jo ustanovili. Verjetno ne zato, da bo obšla na papirju in bodo s tem urejene vse tegobe in problemi telesnokulturnih društev, ampak zato, da bodo v njenem okviru stalno usklajevali in načrtovali dejavnost, na osnovi aktivnosti razdeljevali razpoložljiva sredstva, vodili enotno programsko in kadrovske politiko in podobno. Vsega tega in še marsičesa zadnji dve leti ni bilo, zato je telesna kultura v občini krepko razpuščena in prepustena sama sebi.

Občinska konferenca ZSMS je na to nedopustno stanje opozorila že večkrat, tako na skupščinah telesnokulturne skupnosti kot v okviru občinske konference SZDL. Vse kaže, da za udarec po mizi nič ne pristopi in je kar v redu, če precejšnja družbena sredstva nekoordinirano trošimo v veter. Pred dobrim mesecem je bila v zadnjem mandatu, že četrti napovedana skupščina ZTKO, pa od vsega skupaj ni bilo drugega kot ponovno ničesar. Kdo se boji položiti račune in zakaj? Koliko časa bomo to cincarjenje še mirno sprejemali, kot samo po sebi razumljivo? Zakaj smo telesnokulturno dejavnost osiromašili za krepke denarje, namenjene dejavnosti zveze in njenih profesionalcev? Koliko časa bo zveza, ki bi morala spodbujati, še naprej zavirala razvoj športa pri nas? Mladi zahtevamo takojšnje ukrepanje, saj smo končno tisti, ki tvorimo večino aktivnih članov telesnokulturnih društev, pa tudi tisti, ki za tako zvezo sredstev dolgo ne bomo več pripravljali združevati! Zanimivo je, da smo se za organizacijo neplaniranih prvenstev in drugih včasih povsem nepotrebnih dragih manifestacij sposobni izredno hitro organizirati, zbrati in naprositi sredstva iz kateregakoli vira, tudi iz združenega dela, sestavitvi množico nad- in podkomisij, vsakodnevni

V zadnjih dneh je bilo na soncu že prijetno toplo, tako da so se številni smučarji in drugi naslonili na plotove in na kozolce v bližini smučišč ter se navstajali soncu, da bi porjavili. Seveda pa s tem zime še ni konec. Star pregovor pravi, da »če februarja maček na soncu leži, marca še za peč pribežje! Pa tudi če sneg bo, dolgo ne bo več obležal, saj je sonce vsak dan močnejše.« (Tekst in foto B. Blenkuš)

NA DRUGEM TURNIRJU ZA GORENJSKO PRVENSTVO USPEH JESENČANK

Drugi turnir za prvenstvo Gorenjske v košarki je bil v Radovljici. Selekcija starejših pionirk v košarki iz jeseniške občine je za turnir odpotovala z veliko željo zagotoviti si izvrstno drugo mesto. V prvi tekmi sta se pomerili selekciji Radovljice in Jesenice. Tekma je pokazala, da so igralke iz Radovljice letos prejele napredoval, vendar pa so bile pionirke z Jesenice še vedno bolj pripravljene. Tekma se je končala z rezultatom 57:27 (34:8) za selekcijo Jesenice.

Koške za Jesenice so dosegle: KELIH 9, KONČIČ 2, ZEFRAN 2, BORENOVIČ 8, KUČINA 3, ALIŠIČ 11, LAH 14, KOMEL 8. Za Radovljico pa: GLOBČNIK 12, HROVAT 6 in KVEDER 9.

V tekmi med Jesenicami in Kranjem so prav tako slavile zmago jeseničanke. V razburljivi in izredno kvalitetni tekmi, polni dinamičnih preobratov, so uspejale povedle Kranjčanke, naše so izenačile, vendar so polčas vseeno dobile igralke Kranja z rezultatom 20:15. Drugi del je prišel še razburljivejši pet minut pred koncem so jeseničanke prvič v drugem delu izenačile, povedle in prednost obdržale do konca. Tekma se je končala z rezultatom 42:37.

Koške za Jesenice so dosegle: BORENOVIČ 9, KUČINA 2, ALIŠIČ 22, M. LAH 3, KOMEL 6. Igrale so še: B. LAH, KONČIČ, KELIH, ZEFRAN in KRZNAČIČ.

V soboto, 1. februarja, je zadnji turnir na Jesenikah. V telovadnici na Planju bodo nastopile ekipe oz. selekcije: Jesenice: Radovljica ob 8. uri, Kranja: Radovljica ob 9. uri, Kranja: Škofji Lok ob 10. uri in Jesenice: Škofji Lok ob 11. uri. Ob 12. uri bo svečanost, na kateri bodo podelili medalje najboljšim. Ljubitelji košarke so vabljeni na ogled tekme najboljših gorenjskih pionirk.

V SMUČARSKIH TEČAJIH MED POČITNICAMI

Šolsko športno društvo osnovne šole Gorenjski odred iz Žirovnice in Zveza telesnokulturnih organizacij Jesenice sta med počitnicami organizirala smučarske tečaje za vse učence osnovne šole in za otroke iz vrtec.

Tečaj je bil organiziran po skupinah. V prvi skupini so bili vsi tečajniki, ki so se šele pričeli učiti smučanja. Smučali so na domačih terenih. V bližini šole smo postavili tudi manjšo vlečnico, da je bila malim smučarjem pot po hribu navzgor nekoliko lažja. V nadaljevalni tečaj so se prijavili učenci, ki obvladajo te nekaj več smučarskih veščin. Ti so smučali na smučišču v Podmetakli in v Črnem vrhu nad Jesenicami. Zjutraj sta jih prišla iskat posebna avtobusa. Na Črnem vrhu so šolarji pod vodstvom smučarskih učiteljev uživali v snegu kar ves dan. Opoldne so dobili tudi okusno enolončnico.

Vsi tečajji so bili dobro obiskani. Začetni tečaj je obiskovalo 80 učencev, nadaljevalni tečaj v Podmetakli 28, v Črnem vrhu pa 37 učencev. Med počitnicami se je torej učilo smučanja kar 145 učencev naše šole.

Smučanje je šport, ki ima vedno več ljubiteljev. Zavedamo se, da si prav v tečajih lahko pridobimo največ smučarskega znanja. Vsek dan smo se učenci zadovoljni vračali domov, le škoda, da nam jo je zadnja dva dneva zagodilo vreme.

Smučarske tečaje so vodili: Žože Peterneš, Janez Peterneš, Branka Tušar, Franci Mežek, Franci Kovac, Miran Vidic, Lidija Baloh, Vanda Peljhan, Dušan Rajgelj, Maja Langus, Darja Hubjer in učitelj telesne

problemi, ki narekujejo naš jutrišnji šport, pa se nas ne tičejo. Obresti te glavne bomo pokasirali pa mi, mladi!

Še nekaj predlogov: V krajevni skupnosti Planž so s športnimi objekti šolskega centra dane vse možnosti za načrtovan in uspešen razvoj telesnokulturne dejavnosti. OO ZSMS KS Planž zato daje pobudo krajevni konferenci SZDL, vsem telesnokulturnim institucijam in delavcem na Jesenicah, da s skupnimi močmi čimprej ustanovijo športno društvo. Interesov mladih je na športnem področju zelo veliko, kar dokazuje tudi pred kratkim izvedena anketa, zato dejavnosti društva ne bo težko načrtovati in voditi, če bo zagotovljen tudi kvaliteten vadijski kader.

Večjo pozornost bo v prihodnje treba posvetiti razvoju in delu tabornikov v naši občini. V pretekletih sredini so odredi prenehali z delom ali pa je delo občasnno in izrazito manifestativno. Prizadevanja redkih taborniških aktivistov bomo morali veliko bolj zavestno podpreti prav vsi, mladinske organizacije še posebej. Ker je bilo v zadnjih letih usposobljenih nekaj novih vodniških kadrov, jim s skupnimi močmi moramo pomagati pri evidentiranju in zbiranju zainteresiranih mladink in mladincev, da bodo pridobljena znanja imeli na koga prenašati. Skratka, glede na izreden pomen, potrebnost in koristnost taborniškega, obvezujočega uspeha, ki so jih jeseniški taborniki želi pred leti in veliko voljo tistih, ki to dejavnost vrsto let drže pokonci, je treba s široko, vodenim, s strani družbenopolitičnih in drugih dejavnikov podprto akcijo začeti čimprej.

Pred kratkim je ponovno zativila Zveza organizacij tehnične kulture (ZOTK) občine Jesenice. Dosedanja razpuščenost, neuklajenost in neorganiziranost na področju tehnične kulture so ustanovitelji ZOTK in člani novega izvršnega odbora postavili pred vrsto problemov in zahtevnih nalog. TTKS naj bi bila ena od podpisnic družbenega dogovora o financiranju in programiranju dejavnosti ZOTK oziroma tehnične kulture v naši občini, zato naj tej dejavnosti namenimo vsaj nekaj besed tudi v srednjoročnem planu.

Prav tako bi bilo koristno, če bi pri izgradnji rekreativnih površin opredelila vlogo mladinskega prostovoljnega dela, saj so brigadirji pripravljeni in sposobni pripevati stabilizacijskim prizadevanjem svoj velik delež.

OK ZSMS Jesenice

ZA BOŽIČ NA TRIGLAV

V mrzlo decembrsko jutro pod robmi Trilunjev ostro škriplje zmrznjen sneg. Zidane volje ava hitela v klanec Tnala in naprej proti dolini Radovine in Krme. Hodila ava zelo hitro, da sva se ogrela v ostrem mrazu, saj je barometer kazal minus 18 stopinj. Sneg je bil trd — srenj. V treh urah ava bila že na koncu Krme. Polagoma sva stopala v strmino proti debeli buki v naprej.

Na Pleši sva 1300 m visoko. Kar dobro sva se ogrela kljub lagodni hoji. Kratak odmor in zopet naprej. Sneg je od tu dalje bolj suh in se udira do sredine meč. Ne hitiva preveč, toliko da se ogrejeva, saj imava dovolj časa, ker greva le do gornje Krme. Kmalu sva preko Polja, v Travnici dolini pa naju že obseja sonce. Ker ni bilo vetra, je postalo kar toplo. Ura je dvanaest, ko prispeva do koče na Medvedjeku. Odločiva nahrbtnike, zakurimo v koči, medtem ko Maki prinese v ponvi sneg za čaj. Med kuhanjem se nekoliko natneva zalogo hrane. Spijeva še čaj. In kaj sedaj? Vreme je krasno, časa dovolj, vendar ga je za lenarjenje v koči škoda. Odločiva se za Rjavino in se takoj odpraviva na pot. Bila sva brez nahrbtnikov, tudi sneg je bil trd in dober za hojo. Po eni uri dobre hoje se znajdeva na sedlu pod Rjavino. Greben Rjavine je močno zasnežen, sneg zelo trd. Hitro zastaviva korak v strmino. Kar dobro nama gre, sem ter tja za trenutek postaneva in zopet naprej. Greben je ponekod čisto zaladenel in se morava navezati na vrvi. Ura je bila tri popoldne, ko sva prispela na vrh. Treba bo pohiteti. Nekoliko si še ogledava venec gora, še posebno kamin v Triglavu, kamor greva naslednji dan. S previdnimi koraki se spuščava v dolino.

Mračni se, ko prideva do koče. Mraz je pričel spet pritiskati. Morava dobro zakuriti, da se koča segreje. Noč je dolga in mrzla in proti jutru se rad prihlupi okrog vogla jelen s svojim ledenim jezikom. Med tem, ko si urejava ležišče, se skuha čaj, da se povečerja.

Ogenj veselo prasketa; kako blagodejno vpliva njegova toplota. Leziva na pogradih v vselem pomenku o planinah in smučanju, o lepih in veselih, včasih tudi težkih in žalostnih trenutkih, ki sva jih preživela na najnižih poteh in v borbi s težkimi stenami in lepem in slabem vremenu, poleti in pozimi. Iz teh pomenkov naju zmoti nek glas. Poslušava, če se niva le motila, toda zopet zaslišava govorjenje. Stopiva pred kočo in opaziva dve svetilki, ki se bližata koči. Po glasu spoznavava, da sta moški in ženska. Kako ostrmiva, ko prideta planinca do naju, saj sta bila najina stara prijatelja iz planin, Slavko in Mara.

Takoj ju povabiva v kočo, saj sta bila vsa prepotena. Ponudiva jima vroč čaj, medtem pa zveza, da imata isti načrt kot midva. Že kar nekoliko pozno se odpravimo k počitku. Ura je pet zjutraj, ko se zbudim, hitro skuham čaj, nato pojemo in popravimo. Ob šestih uri smo zapustili kočo. Jutro je krasno. Skoraj polni mesec plava po nebesnem svodu, da je svetlo kot podnevi. V strmini nad kočo smo se kar precej ogreli, kljub ostremu mrazu. Hitro smo bili pod Ržjo, še skozi Kalvarijo, kjer se je že pričelo daniti in ob osmi uri že stojimo pred kočo na Kredarici. Mraz neusmiljeno pritiska. Pridružil se mu je še oster severni veter. Verjetno je bilo 25 — 28

stopinj pod ničlo. Hitro se spustimo proti ledeniku in preko njega do pod vstopnega kamina v Malem Triglavu.

Kamin je močno zaladenel in zasnežen. Hitro se navežemo v naslednjem vrstnem redu: jaz — Slavko — Mara in Maks. Vstopim, če s prvimi metri sem imel precej opraviti, saj sem moral vse stopinje in opriske sekati s cepinom v led. Bilo je zelo zamudno in naporno. Po nekaj metrih smo roko držim v drugo sopro, da si jo nekoliko ogrejem. Napravim spet nekaj metrov navzgor in ponovim isto, prste imam trde in nimajo občutka. Enako se dogaja z mojimi prsti na nogah.

Sem v najtežjem delu kamina. Z največjim naporom sekam v led stope in opriske, ali mi bo uspelo prebiti se skozenj? Več kot pol ure sem že v kamini, navzgor se pomikam le po centimetrih. Hrosete na rokah in nogah so obupne, da bi se zjokal nad njimi. Mraz mi je pričel lesti tudi po telesu, čisto do kosti. Postajam kar nekako otlopo, toda trdna volja je bila močnejša in odločna, samo naprej.

Po štiridesetih minutah le izlezam iz kamina v snežišče. Hitro naredim dober stop, zasadam cepin v sneg in vrv okrog, obenem pa pokličem Slavka naj pride za mano. Tudi oni pod kaminom izgledajo kot snežaki, vsi so premrznjeni, čeprav so se lahko gibali. Tudi Slavko zelo počasi napreduje. Dvakrat obvisi na vrvi, ker mu je zdrsnilo na ledu. Tudi on ima čisto otrdele prste. Vlečem vrv, da bi lažje plezal. Polagoma prilze do mene. Pokozem mu, kam naj stopi in že preprimem drugo vrv in pokličem Mara. Takoj vstopi, pleza neverjetno hitro. Varujem dobro, saj plezata oba istočasno.

Po preteku ene in pol ure smo bili vsi stiri na snežišču. Bil je krajini čas, saj smo bili že vsi trdi od mraza. Kar smo mogli hitro, smo se spenjali po snegu navzgor. Kmalu smo bili na grebenu na soncu. Ne ustavljamo se, hitra hoja nas je ogrela. Pletena jermena vrv na grebenu je bila večinoma nad snegom. Sneg je bil zelo trd, da sem v večjih strminah moral s cepinom vanj narediti stopinje. Se posebno prav nam bodo prišle pri sestopanju. Ura je 10 in 30 minut, ko stopimo na teme, ne sivega, ampak belega očaka Triglava, ki kraljuje nad močno zasneženimi vrhovi. Krepak stisk rok je nemo dokazoval srečo nad zares težkim podvigom.

Razgled je bil čudovit, a kaj ko imamo tako malo časa. Ob 11. uri smo pričeli sestopati in to v obratnem vrstnem redu. Hitro smo nad kaminom. Maks se takoj spusti vanj, Mara in Slavko za njim. Kmalu so vsi trije na snegu pod kaminom. Sam sem hitro izkopal v skali in ledu majhna roglja, okrog njega pritrdil vrv in se priča spuščati. Hitro smo bili vsi skupaj. Ob 12. uri smo stali pred kočo na Kredarici. Tudi tu se nismo ustavljali, hitro smo se pričeli spuščati proti dolini Krme. Prav po nede, kot bi nam za petami gorelo. Po preteku dveh ur in pol smo se znašli na Zasipski planini.

Isti vzpon sem napravil še štirikrat, prav tako ob božiču, dvakrat sam, dvakrat s tovariši.

Vzpon so napravili 24. in 25. 12. 1936 Janez Brojan, Maks Dimnik iz Mojstrane in Slavko Bučar ter Mara Samec iz Ljubljane.

Janecz Brojan, st.

DRUŽINSKO TEKMOVANJE ZA »ZLATO PUŠČICO« NA JAVORNIKU

Kot vsako leto so člani strelske družine Triglav Javornik — Kor. Bela tudi letos pripravili tekmovanje za trofejo »Zlata puščica«. To je najbolj množično tekmovanje s serijsko zračno puško v Sloveniji, začne pa se s tekmovanjem v posameznih družinah, sledijo tekmovanja na ravni občinskih zvez, kakor se najboljšim pomejijo v republiškem finalu, ki bo letos v Kopru v mesecu marcu.

Tekmovanja se je udeležilo 15 strelcev, ki so dosegli izvrstne rezultate, osem izmed njih pa je tudi doseglo predpisano normo za nastop na občinskem tekmovanju za trofejo.

Najboljši na tekmovanju so bili: 1. Janecz Otrin 563 krogov (od 600 mogočih), 2. Pavel Jezeršek 541, 3. Janecz Bohinec 533, 4. Danilo Svetlin 533, Franci Bizjak 530, 6. Drago Kotnik 522, Oto Maher 499 in 8. Jože Otrin 485 krogov.

Dobri rezultati na družinskem tekmovanju jim tako dajejo velike možnosti, da na občinskem tekmovanju dosežejo normo za nastop v republiškem finalu, ki znaša 540 krogov od 600 mogočih.

Obenem poteka tudi tekmovanje v republiški ligi, ki jo organizira

občinska strelska zveza Postojna, udeležuje pa se ga veliko število najboljših ekip iz naše republike. Med drugimi ekipami nastopata tudi članska in pionirska ekipa SD Triglav Javornik — Kor. Bela. V prvih treh krogih so odlične rezultate dosegli predvsem člani, medtem ko je za pionirsko ekipo bolj pomemben sam nastop kot doseženi rezultati. V prvih treh krogih so bili doseženi naslednji rezultati:

Člani: 1. kolo 1458 krogov (Otrin 359, Jezeršek 372, Bizjak 371, Bohinec 356), 2. kolo 1451 krogov (Otrin 369, Jezeršek 365, Bizjak 358, Svetlin 359) in 3. kolo 1458 krogov (Otrin 378, Jezeršek 366, Bohinec 365, Svetlin 358). Pionirska ekipa je dosegla v prvem kolu 428 krogov, drugem 426 krogov in v tretjem kolu 431 krogov.

Če bodo člani nadaljevali tako uspešno, kot so pričeli, bodo verjetno dosegli uvrstitve v finale tega tekmovanja, ki bo predvidoma koncem meseca marca, za izvedbo pa kandidirata tudi strelska družina Triglav, ki ima s svojim novim avtomatskim strelščem in prizadevnimi delavci vse pogoje, da to tekmovanje tudi uspešno izvede.

SD

IZLET IN TEKMOVANJE ČLANOV TVD PARTIZAN JESENICE

Kot vsa leta doslej so tudi letos člani TVD Partizan Jesenice organizirali zimski izlet, povezan s tekmovanjem v vesleslalomu in sankanju.

Čezpraz nedeljsko jutro ni obetalo nič dobrega, saj so bile Karavanki in Mežakla zavite v meglo, se je pred Čufarjem na Planju zbralo skoraj sto članov društva, predvsem najmlajših. Pot jih je vodila v Planino pod Golico in dalje proti Savskim jamam. Ob poti je veliko primernih terenov za smučanje in sankanje, tako da izpeljati tekmovanja ni bilo problem.

Tekmovanja v sankanju se je udeležilo dvajset tekmovalk in tekmovalcev, med vraticami pa je vjugalo štirideset vesleslalomistov.

Sankaci so hitro zaključili svoje tekmovanje. Ni manjkalo padcev in podobnih nevarnosti, toda tekmovanje je bilo borbeno in zanimivo.

REZULTATI: Ml. pionirke: 1. Metka Koprivec, 2. Beneta Pivač, 3. Darja Uroša; st. pionirke in pionirji: 1. Merisa Midžon, 2. Alojz Mesoje-dec, 3. Branka Rebolj; mladinke: 1. Tatjana Petric.

Tekmovanja v vesleslalomu so bila zelo zanimiva, čeprav znanje smučanja ni bilo najboljšo. Vsi so vozili dva teka, tako da so uvrstitev res PRAVIČNE in realne.

REZULTATI: Ml. pionirke: 1. Sandra Rakovec 53,00, 2. Petra Rozman 57,5, 3. Petra Pirc 1,05,00; starejše pionirke: 1. Irma Pirc 58,00, 2. Špela Prestor 58,00, 3. Matjaž Klnar 1,00,00; mlajši pionirji: 1. Gaber Konec 1,11,50, 2. Tilen Kofol 2,53,00; starejši pionirji: 1. Boštjan Sotar 48,50, 2. Gaber Rozman 49,50, 3. Primož Kapus 57,00; pionirji: 1. Niko Jakelj 48,50, 2. Rabi Ferbežar 53,50, 3. Uroš Pogačnik 54,50; mladinci: 1. Samo Razinger 44,50, 2. Igor Mrak 49,50, 3. Janko Kalan 53,00.

Kot nalašč se je po končanem tekmovanju megla razkldila in posijalo je sonce, ki je ogrelo premrznjene otroke, še bolj pa jih

POKAL BLEDA V BELJAK

V soboto, 23. februarja, je organiziral kegljaški klub na ledu Bled na drsališču Zagmajnica v Kranjski gori mednarodni turnir v kegljanju na ledu za pokal Bleda. Blejci to sezono nimajo svojega ledu, ker še ni dograjena dvorana, zato so 25. mednarodni turnir organizirali v Kranjski gori.

Tekmovanja se je udeležilo 18 ekip iz Avstrije, Zahodne Nemčije in Jugoslavije.

REZULTATI: 1. ASKO Beljak-A, 2. Krivec Jea, 3. Vatrostalna Jea, 4. ASKO Schiefeling-A, 5. Piber Bled, 6. Kombini-rana ekipa Murke in Zvezarke itd.

Rusa

TRIM

KLJUB SLABI IGRI JESENIČANOV
MEDVEŠČAK KLONILJESENICE - MEDVEŠČAK 13:2
(2:0, 2:0, 9:2)

Dvorana v Podmežaklju, gledalcev 800, sodniki: Repina, Andrejka in Curk, vsi trije iz Ljubljane. Streli za Jesenice so bili: Hafner in Golja po 3, Pajit in Horvat po 2 ter Lah, Pavlić in Šep po enega. Izključitve: Jesenice 2, Medveščak 6 minut.

Hokejisti Jesenice so srečanje za zagrebškimi »medvedji« začetki dokaj nervozno in neučinkovito. Čeprav so v prvih dveh tretjinah dosegli štiri zadetke in čeprav so bili v očitni premoči, je bila njihova igra zelo slaba, z zelo redkimi hitrimi in natančnimi akcijami. Ni jim pač šlo in marsikateri gledalec je kritiziral takšno igranje domačinov.

Toda jeseniški hokejisti so v zadnji tretjini zaigrali povsem drugače, kot prerojeni. V zadnjem delu je bila njihova igra odlična: hitra, natančna in učinkovita, pravo nasprotje prvih dveh tretjin. Devet zadetkov v mreži gostov to potrjuje.

Trener Svetlin ni bil zadovoljen z razvojem dogodkov, še zlasti ne, kar bodo Jeseničani danes igrali odločilno tekmo proti Olimpiji, ki lahko v primeru jeseniške zmage že odloča o letošnjem državnem prvaku. Svetlin je bil naslednjega mnenja:

»Prejšnji teden so imeli naši reprezentantje trening v Ljubljani in kot kaže jih ta vedno vrže iz našega koncepta. To se je večkrat dogajalo in reprezentantje trenirajo so nam v letošnji sezoni precej škodovali. Kar se tiče srečanja z Olimpijo, verjamem in zaupam v naše fante, ki so izredno disciplinirani in delavni, vprašanje je le, koliko je trening v Ljubljani vplival na poslabšanje naše igrivosti.«

Srečanje z Olimpijo se bo začelo danes, v četrtek, ob 16.30.

CRVENA ZVEZDA - KRANJSKA GORA
11:8 (6:4, 4:1, 1:3)

Mladi hokejisti Kranjske gore, ki so odšli v Beograd precej oslabiljeni, so zapravili izredno priložnost, da bi dosegli precej ugodnejši rezultat. Nedvomno bi tega tudi dosegli, če nekatere igralci zaradi delovnih dolžnosti ne bi ostali doma.

Kljub temu, da so bili oslabiljeni in kljub naporni vožnji, so solidno igrali v prvi tretjini, nekoliko slabše v drugi, v zadnji pa so celo dosegli tri zadetke, prejeli pa le enega, kar dokazuje, da so bili v tem delu bolj si.

V nadaljevanju medobčinske lige v hokeju na ledu sta bili odigrani zadnji dve kolo letošnjega prvenstva.

V devetem, predzadnjem kolu letošnjega prvenstva, so bila odigrana srečanja med Kokrico in Borovljami z rezultatom 5:2, Zabnicu: HDK Partizan Tržič 5:0 b. b. za ekipo Zabnice, ker ekipe gostov ni bilo na ledeno ploščo, zaradi česar se jim po propozicijah tekmovalca odzame tudi že ena prej osvojena točka. V tem kolu je bilo odigrano tudi srečanje med ekipo Blejske Dobrave in ekipo Nakla. Zmagali so domačini z rezultatom 8:2. Večji del srečanja se je odvijal pred vratarjem gostov, ki je zelo uspešno branil in s tem preprečil še učinkovitejšo zmago ekipe Blejske Dobrave. Na sestanku predstavnikov vseh klubov, ki sodelujejo v medobčinski ligi, so na podlagi zapisnika ugotovili, da je v domaći ekipi nastopil igralec z dvema disciplinskima kaznima, zaradi česar je en nastop avtomatično suspendiran, zato so izid tekme registrirali z rezultatom 0:5 za ekipo Nakla.

V preteklem tednu pa je bilo odigrano zadnje, deseto kolo medobčinske lige v hokeju na ledu. Prvo srečanje sta odigrali ekipi Kokrica in HDK Partizan Tržič. Ta dvoboj naj bi odločal o drugem oziroma tretjem mestu. Srečanje pa se je končalo z nepričakovanim neodločenim izidom 2:2. Ob takem izidu se je ekipama Nakla in Zabnice pokazala možnost, da osvojita višja mesta od pričakovanih. Tako bi v slučaju zmage ekipe Nakla osvojila drugo mesto, ekipa Zabnice pa bi ob zmagi zasedla četrto mesto. V tem srečanju so imeli večjo športno srečo igralci Nakla, ki so po vodstvu Zabnice s 3:0 rezultatom izenačili na 3:3, kar je bil končni izid tega srečanja.

Ekipa Nakla si je tako prislužila drugo mesto za ekipo Blejske Dobrave, ki si je prvo mesto zagotovila že nekaj kol prej. V tem kolu se je ekipa Blejske Dobrave pomerila z ekipo Borovljami in jo preprečljivo premagala z rezultatom 12:2. S to zmago so se igralci Blejske Dobrave še bolj utrdili na prvem mestu medobčinske lige v hokeju na ledu.

Vrstni red ostalih ekip, oziroma lestvica ob koncu prvenstva medobčinske lige v hokeju na ledu je sledeča:

JESENIŠKI IN KRANJSKOGORSKI
SMUČARJI SO TEKMOVALI ZA POKAL

»LEPI VRH«

V nedeljo, 24. februarja, sta privedla SK Devin in slovensko kulturno društvo Lepi vrh iz Ukeve v Italijo že peto tradicionalno smučarsko tekmovalno za pokal »Lepi vrh«.

Srečali smo se z zamejskimi Slovenci iz Italije in s koroškimi Slovenci iz Zahomca v Avstriji. Tekmovali smo v lepem sončnem dopoldnevu na dveh dobro pripravljenih progah. Progi sta bili različno dolgi in primerni znanju tekmovalcev. Tekmovanja se je udeležilo 248 smučarjev iz 16 društev oz. klubov. Razdeljeni smo bili v osem starostnih kategorij.

Letos smo se prvič udeležili tega tekmovalnega, prav tako so prvič sodelovali tudi mladi smučarji iz Zahomca.

Prireditelj je pripravil za prva mesta v posameznih kategorijah pokale in priznanja, prav tako pa so tudi ekipe prejele pokale.

Na tekmovalni je ekipa Kranjske gore osvojila drugo mesto, ekipa SK Jesenice pa sedmo (nastopila je le v dveh kategorijah). Najboljša časa sta dosegla na daljši progi Joža Lavtižar iz Kranjske gore - 34,16 in na krajši progi Bor Rojnik - 27,05.

1. KATEGORIJA: 1. Jani Pečar Kr. g., 2. Blaž Pesjak Jes., 6. Matjaž Dolžan Kr. g., 7. Uroš Oman Kr. g., 10. Robi Prešeren Jes.

2. KATEGORIJA: 1. Vesna Dolžan Kr. g., 2. Romana Škrlec Kr. g., 1. Bor Rojnik Jes., 2. Sandi Potočnik Jes., 3. Robi Klinar Jes., 5. Igor Oman Kr. g., 9. Igor Makra Jes.

3. KATEGORIJA: 1. Romana Kotnik Kr. g., 1. Grega Gosar Kr. g., 4. KATEGORIJA: 1. Mojca Novak Kr. g.

Nedvomno je velika škoda, da trener Klinar nima na razpolago več možnosti za treniranje tega moštva, saj je sestavljeno iz dijakov in delavcev z različnimi delovnimi dolžnostmi in nalogami.

Kranjskogorsci so vsekakor še enkrat dokazali, da je v njegovih vrstah nekaj izredno nadarjenih igralcev, ki jim je potrebno nuditi še več možnosti za njihov hokejski razvoj.

V naslednjem kolu (včeraj) je moštvo Kranjske gore gostovalo v Subotici.

Finalna skupina:

1. Jesenice	15 14 1	0 154: 41 29
2. Olimpija	15 13 0	2 155: 25 26
3. Celje	15 8 2	5 72: 58 18
4. Medveščak	15 7 2	6 81: 69 14

PRED EVROPSKIM
MLADINSKIM PRVENSTVOM
V HOKEJU NA LEDU

V hokejski dvorani v Podmežaklju na Jesenicah je v teh dneh izredno živahno. Vzrok za to so seveda priprave na evropsko mladinsko prvenstvo skupine B, ki bo v našem železarskem mestu od 3. do 8. marca. To prvenstvo bi sicer moralo biti v Celju, vendar so se tam odpovedali organizaciji. Ko so jo ponudili Jesenicam, ti niso oklevali in so takoj sprejeli sicer težko in tudi zahtevno nalogo.

Pri hokejskem klubu Jesenice so ustanovili vse potrebne komisije, v katerih sedaj zavzeto dela več kot 30 hokejskih in drugih športnih delavcev z Jesenic. Želja vseh je, da bi se mladi hokejisti v dolini med Mežakljo in Merco kaj najbolj prijetno počutili.

Evropskega mladinskega prvenstva skupine B se udeležujejo reprezentance: Avstrije, Bolgarije, Francije, Italije, Madžarske, Nizozemske in Jugoslavije.

Hokejski delavci menijo, da pomeni zaupanje organizacije prvenstva Jesenicam še posebno priznanje, saj je to železarsko mesto zibelka jugoslovanskega hokeja in neusahljiva kovačnica mladih hokejskih talentov in reprezentantov. Tudi na letošnjem evropskem prvenstvu bo barve Jugoslavije zastopalo sedem mladih jeseniških hokejistov.

1. Blejska Dobrava	10 7 0	1 14 60:19
2. Naklo	10 5 1	4 11 50:46
3. Kokrica	10 5 1	4 11 36:44
4. HDK Partizan Tržič	10 5 1	4 10 65:42
5. Zabnica	10 4 1	5 9 41:45
6. Borovlje	10 1 0	9 2 37:90

Ekipe se bodo v tem tednu med seboj pomerile še za prehodni pokal medobčinske lige. V tem tekmovalju bodo sodelovale le tri ekipe, in sicer: HDK Partizan Tržič, Kokrica in ekipa Blejske Dobrave. V prvi tekmi se bosta med seboj pomerila najresnejša tekmeča za osvojitve pokala, in sicer HDK Partizan Tržič in Blejska Dobrava, v soboto, 1. marca, ob 20. uri pa se Blejska Dobrava in Kokrica.

R. Z.

ZA MEMORIAL BRUNA IN LANGUSA

V petek, 22. februarja, so imeli delavci TOZD Strojne delavnice tekmovalno v smučanju in sankanju. V ponedeljek, 18. februarja, so bili izvedeni smučarski teki na štiri kilometre dolgi progi za Savo od Jesenic proti Hrušici. Smučanje in sankanje je bilo na Zatrniku v zelo lepem vremenu. V vseh treh disciplinah je nastopilo okoli 100 tekmovalcev in tekmovalk in tako dostojno počastilo spomin nekdanjih sodelavcev Dušana Bruna in Marjana Langusa. Tekmovalci so bili razvrščeni po starostnih skupinah.

REZULTATI:

Sankanje ženske: 1. Jelka Klinar PD 23,30, 2. Roža Koselj KD 23,32, 3. Danica Drstvenšek str. valj. 23,52.

Sankanje moški - nad 40 let: 1. Franc Koblar KD 21,85, 2. Franc Oblak PD 22,60, 3. Vlado Repe OR 23,00.

Sankanje moški - do 40 let: 1. Emil Robič KD 21,62, 2. Vasa Jerovšek OR 22,00, 3. Janez Gluhar STR 22,40.

Smučanje ženske: 1. Jelka Klinar PD 59,10, 2. Roža Koselj KD 1,47,90, 3. Danica Drstvenšek str. valj. 2,39,80.

5. KATEGORIJA: 1. Jože Lavtižar Kr. g.
6. KATEGORIJA: 1. Lili Grile Kr. g.
7. KATEGORIJA: 1. Dušica Prestor Kr. g.
4. Anže Svetina Kr. g.

Slovenska prvaka Jan in Robič pred dvojno zmago na Pohorju (Foto J. Šmit-tek)

Druga skupina za uvrstitve od 5. do 8. mesta:

1. Partizan	15 7 1	7 55: 93 15
2. Cr. Zvezda	15 5 1	9 68:108 11
3. Kr. gora	15 2 0	13 53:148 4
4. Spartak	15 0 1	14 40:183 1

EKIPA ŽELEZARNE V NOVEM MESTU
PO HUDI BORBI IZGUBILA PRVO
REKREACIJSKO SREČANJE V AKCIJI
»V ZDRAVJU JE MOČ«

V soboto, 23. februarja, je v Novo mesto odpotovala ekipa naše železarne na svoj prvi nastop v akciji V zdravju je moč. Ekipa je bila sestavljena skladno z željami organizatorjev, to je mariborske revije 7 D, JASSE iz Varaždana in RTV Ljubljana, da v ekipi ne bi bilo preveč aktivnih športnikov. Tekmovanje je namreč organizirano z namenom popularizirati rekreacijo in zblíževati delavce različnih slovenskih organizacij združenega dela. Tako so našo ekipo sestavljali: v starostni skupini DO 20 LET: Zdenka PŠENICA, administratora in Viktor KOKALJ, vodovodni inštalater; v poljubni skupini: Bogdan ALES in Rudi TROŠT; od 20 do 29 let: Metka KOBLER, strojni tehnik in Brane DIVJAK, metal. tehnik; od 29 do 39 let: Alma PRISTOV, ekon. tehnik in Peter KLOFUTAR, stroj. tehnik; od 39 do 49 let: Jožica SETINC, analitik in Dušan PRESEREN, met. inženir. V najstarejši starostni skupini nad 50 let pa sta nastopila Cilka TALER, pisarniška delavka in Karol BOHINC, livar. Rezervni sta bila Jože DOMEVŠČEK in Anton AVBAR. Ekipo sta pripravljala Branko JERSIN kot trener in Mirko KLINAR kot organizacijski vodja ekipe.

Poleg članov ekipe je v Novo mesto potovala še delegacija železarne, ki jo je vodil predsednik poslovalnega odbora Stefan NEMEC, z njim pa sta bila še sekretar koordinacijskega sveta ZSMS Tihoimir KOSTIČ in član komisije za šport in rekreacijo pri izvršnem odboru konference osnovnih organizacij sindikata Železarne Dani MORIC. Preostale sedeže v avtobusu je zasedla skupina navijačev.

V Novem mestu nas je pred športno dvorano Marog sprejel predstavnik industrije motornih vozil. Člani ekipe so odšli na obvezno generalko, ostali pa na ogled mesta. Po generalki je bila na sporedu že prva disciplina. Prvih osem tekmovalcev je opravilo skok v daljino z mesta, ki je prinesel naši ekipi prednost 84 cm. Ko sta ob 18. uri ekipi železarne Jesenice in IMV Novo mesto vkorakali v dvorano, jih je sprejel bučen aplavz gledalcev, ki so do zadnjega napolnili dvorano.

Po pozdravnih govorih je vodja in sodnik prireditelji Mito Trefalt pozval ekipi k prvemu športnemu nastopu. V podajanju medicinske preglede so gledalci uživali v napeti borbi, ki so jo domačini, spodbujani z bučnim navijanjem, dobili z minimalno prednostjo.

Tudi v drugi vaji je bil na programu športni nastop, in sicer vseh dvanajstih tekmovalcev. Štafeto so poimenovali »kamela«. Naši so si v začetku priborili prednost, nato pa so si domačini dovolili šokom čestitati predsedniku poslovalnega odbora Stefanu Nemcu za rojstni dan, ki ga je praznoval 25. februarja.

Čas je v prijetnem in prijateljskem vzdušju hitro mineval. Večer pa je dosegel svoj vrh, ko so vsi prisotni povsem spontano brez kakršnegakoli dogovora vstali in zapeli pesem Družbe Tito mi ti se kunemo, ki je izrazila in združila želje železarjev in proizvajalcev avtomobilov, da naš dragi predsednik Tito hitro okreva. Spontano, s katero se je ta pesem zapela, pa je izpričala našo enotnost.

Srečanje je lepo uspešno. Naša ekipa se je športno borila, zmagala je pa pač ekipa, ki je imela več sreče, važno pa je, da so se okrepile vezi dveh kolektivov, ki sta med seboj še kako poslovno odvisna.

B. r.

TEKME NA KOBLI

Alpski smučarji so tudi ta vikend imeli številna tekmovalna in težke preizkušnje na snegu. V soboto in nedeljo, 23. in 24. februarja, so se na smučiščih na Kobli merili med seboj člani in članice vrhunškega razreda. Na tekmi je nastopilo 28 članic in 54 članov, manjkali so nekateri boljši tekmovalci in tekmovalke, ki so na tekamah po smučiščih Evrope in Amerike. Na sobotnem slalomu je zabeležila pri članicah uspeh Jeseničanka Barbara Benedičič, ki je osvojila tretje mesto, pri članih pa je zelo solidno šesto mesto zasedel član Bleda Tomaž Jemc. Na veleslalomu v nedeljo se je Barbara Benedičič pomaknila še za mesto višje, saj jo je premagala edina članica Branika Tjaša Klanjšček, od tekmovalcev pri članih pa je bil od naših najboljši Aleš Podrekar na osmem mestu. Tekmovanje je vzorno organiziral SK Radovljica, proga pa je bila zares dobra.

REZULTATI:

Slalom - članice: 1. Klanjšček - Br. 1:44,09 (54,37 - 49,72), 2. Porenta - Alpt. 1:46,79 (55,46 - 51,33), 3. Benedičič - Jes. 1:46,95 (55,81 - 51,14) ... 9. Čop - Bl. Dobr. 1:57,12 (1:01,16 - 55,99).

Člani: 1. Stefanovič - Fuž. 1:36,68 (50,02 - 46,66), 6. Jemc - Bled 1:39,65 (50,61 - 49,04), 11. Vreček - Radov. 1:42,68, 13. Noč - Radov. 1:45,74, 14. Razinger - Bl. Dobr. 1:48,57.

Veleslalom - članice: 1. Klanjšček - Br. 2:04,37 (1:00,69 - 1:03,68), 2. Benedičič - Jes. 2:06,75 (1:02,47 - 1:04,28), 3. Porenta - Alpt. 2:07,47 (1:02,43 - 1:05,04), 7. Ahacič - Rad. 2:13,06 (1:05,56 - 1:07,50), 10. Vreček - Rad. 2:15,41 (1:07,41 - 1:08,01), 11. Urh - Rad. 2:17,45 (1:08,42 - 1:09,03), 13. Čop - Bl. Dobr. 2:18,51 (1:08,48 - 1:10,03).

Člani: 1. Stefanovič - Fuž. 1:55,09 (56,67 - 58,42), 8. Podrekar - Jes. 1:59,07 (58,69 - 1:01,28), 11. Jemc - Bled 2:09,53 (58,27 - 1:02,26), 12. Hafner - Rad. 2:00,78, 15. Vreček - Rad. 2:02,96, 16. Noč - Rad. 2:03,72, 18. Kavčič - Jes. 2:04,89, 19. Piber - Bl. 2:04,89, 21. Sitar - Bl. 2:06,08, 25. Razinger - Bl. D. 2:09,32, 26. Dolensek - Bled 2:11,41.

Nekateri člani Jesenic so sodelovali na FIS tekmovalju v Sella Nevea. Na izredno močnem mednarodnem tekmovalju so dosegli kljub visokim štartnim številkam zelo solidna mesta, saj je bil Matej Oblak v slalomu 25., Aleš Podrekar pa v veleslalomu na 36. mestu. Pri tem sta oba imela majhne zaostanke za zmagovalcem.

Veleslalom: 1. Mussner It. 2:19,34, 36. Podrekar Jug. 2:27,79, 63. Oblak 2:34,15, 64. Lavtežar 2:35,02.

Slalom: 1. Mussner It. 1:30,48, 25. Oblak - Jugoslavija 1:36,94, 40. Lavtežar 1:41,09, 45. Kavčič 1:43,58.

bef

JUGOSLOVANSKI PIONIRJI PRVI
V EVROPI V VELESLOMU

Letošnjega tekmovalja za pokal (Trofeja) Topolina, ki je bil 21. po vrsti, se je tudi tokrat udeležila naša izbrana vrsta, v kateri je bilo kar pet Jeseničanov: Klinarjeva, Naglič, Pogačnik, Robič in Žan. Za prve tri je bil to zadnji nastop v tej konkurenci na neuradnem evropskem prvenstvu, zadnja dva pa bosta še eno leto poskušala doseči kar najvišji uvrstitev, ko bosta imela boljše štartne številke. V vsako jakostno skupino gre le po en predstavnik vsake države, teh pa je bilo letos 20.

Kot so rezultati pokazali, je naša ekipa v samem vrhu. Rok Petrovič pa najboljši pionir v zgodovini pionirskih tekmovalcev v alpskem smučanju. Bil je seveda v prvi jakostni skupini in v slalomu je dobil številko 13, Bergant iz Olimpije 28, Robič 59 (za je po zelo dobri vožnji padel), Naglič 68, Žan 75 in Pogačnik 83.

REZULTATI:

Slalom: 1. Petrovič - Jug. - 1:05,46, 2. Simonlehner - Avstr. - 1:06,04, 3. Berg

- Šved. - 1:07,15, 6. Naglič - 1:07,63, 8. Bergant - 1:07,82, 14. Pogačnik 1:08,91, in 18. Žan - 1:09,62 - vsi Jugoslavija.

Štartalo je 95 tekmovalcev, uvrščenih pa je bilo 56.

V veleslalomu je progo postavil trener naše reprezentance Jeseničan Janez Šmit, kar je omogočilo našim pokazati vse, kar znajo. Bili so očitno najboljša reprezentanca: štirje v prvi deseterici, je največji uspeh naših do sedaj pri starejših pionirjih. Pri mlajših je to uspešno Petroviču, Erbežniku, Oblaku in Jakopinu, ki skupno s starejšo ekipo pomenijo največji uspeh naše smučanje.

REZULTATI:

Veleslalom: 1. (5) Petrovič - Jug. - 1:15,63, 2. Rey - Fra. 1:17,07, 3. Salzgeber - Avstr. - 1:18,12, 4. (22) Bergant - Jug. 1:18,13, 9. (68) Pogačnik - 1:18,80, 10. (78) Robič - 1:19,14 in 18. (86) Žan - 1:19,93 - vsi Jugoslavija.

Uvrščenih je bilo 76 tekmovalcev. V oklepaju pa so navedene štartne številke.

Klinarjeva je v slalomu zasedla 24. mesto z zelo dobro vožnjo, v veleslalomu, ki je njena boljše disciplina, pa nas je s 27. mestom, predvsem pa časovnim zaostankom, razočarala. Nikakor ne more ujeti forme, kakršno je imela pred mesecem dni, ko je na preglednih tekmah zmagovala.

Poleg posamičnih uvrstitev je treba opozoriti predvsem na ekipno zmago jugoslovanske vrste v veleslalomu.

Ekipni vrtni red: 1. Jugoslavija - 414,21 sek., 2. Italija - 415,54, 3. Francija - 422,25, 4. ZR Nemčija - 425,33, 5. CSSR - 430,34, 6. Švica - 438,51 itd.

Vrane tri in štirje vrani

*Muca z repom ježno šviga,
srepro gleda, z brki miga
in kot spak pod mizo smukne.
Jurček še za rep jo cukne –
muca pa kot blisk urno
kremplje zasadi v roko.
Jurček skremži se in joče,
kri polzi iz rane žgoče.
Strže mu korenčič Tina,
muca pa kot stara strina
pokraj Jurčka tiho sede,
dobre volje prejo prede.*

LISTI izhajajo kot priloga tednika **Železar** – glasila delovnega kolektiva **SOZD SZ ŽELEZARNA JESENICE**. Ureja kulturno umetniški klub pri **DPD Svoboda Tona Čufar** Jesenice, glavni in odgovorni urednik **Joža Varl**.

Trdozimci belobradi,
ste se ustrašili pomladi,
trdozimci kot bavbar,
ki že vriska iz daljav:
da nič več ne pihate,
da nič več ne plešete
in kot krečuljasti berači,
nebogljani postopači,
kar čez njive, polja, ceste,
k večni zimi v goste greste?
V brke vam se teloh smeje,
ptički in brstče ved:
smeje se za vami ded:
»O, pomlad prihaja spet!
K nam pomlad gre iz daljin,
kakor svati — cin-cin-cin!»

Aja-nina, aja-nina –
le zlatini učke Tina!
Noč-zamorka je objela
naše hiše, polja, sela,
zlate zvezde je prižgala,
mesec na nebo sprijagla,
da je kot cekinov skleda,
ko z neba na zemljo gleda
in se gizdalinsko smeje,
ko potresa veter veje,
poletava čez cvetice,
koder rajajo kresnice,
joj, pa se zbudijo sove,
dupla zapuste in rove;
pa še medved, ta nadloga,
prihlačal je iz brloga,
pa še črni netopir
zaplahutal je v večer,

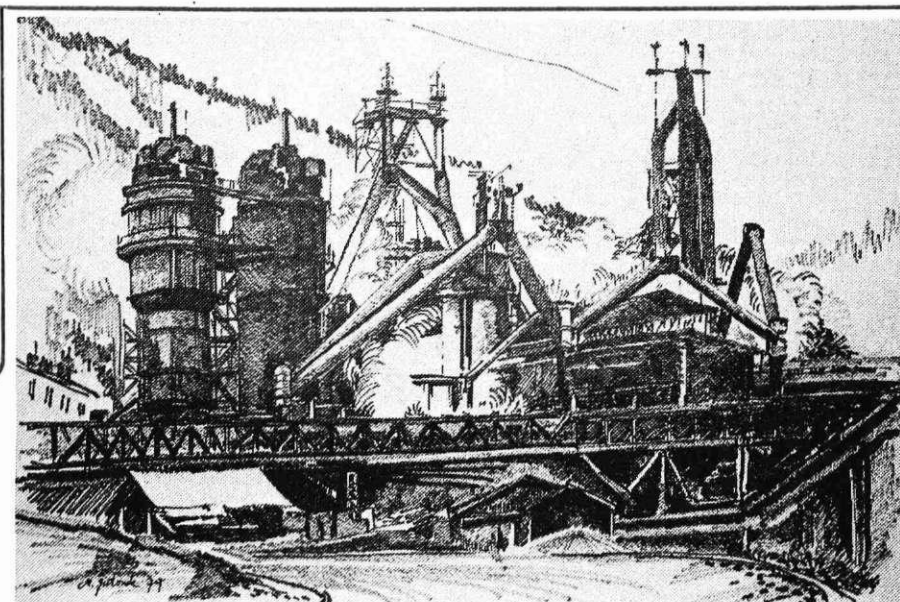
*Nina-nana, nana-nina
le zatisni očke Tina!
Spijo vrabci, spijo drozdi,
čakajo le Tino grozdi,
ki zlate se na gorici;
čakajo le Tino hruške,
te medene debeluške –
jedla jutri jih bo Tina,
aja-nina, aja-nina!*

Ni dežja vse dni avgusta,
sonce žge na polja pusta,
njive rjave so in dreveje.
»O, da bi prišlo deževje!«
Kmetje trudni kot težaki
gledajo, kje so oblaki.

*Duh po rasti in dišave
njiv in drevja in ostave
mami z vedrostjo družine.
»Zemlja dobro plača dne!«
Pravijo otrokom žene
v srečno jesen zatopliene.*

*Kadar kumina zori
kukavica odleti,
zrel, prezrel je mačji rep.
kose sklepjemo klep-klep:
rano v polje odhitimo,
mačji rep v redi kosimo.
Kdor bo prvi odkosil,
od grabljic bo cvet dobil,
nagelj rdeč in rožmarin,
da ga nosil bo v spomin.*

*Pa grabljice pripojo,
v kope grabijo seno,
da zvečer že iz polnih svisti
duh sena vedri nam misli:
za uso dolgo, mrzlo zimo
bo sena za kravo Dimo,
mleka vsak dan tri golidе –
—
nil ga bo, kdor v goste pride*

Marjan Zidanek: Plavža – kroki

LJUDJE, LJUDJE, LJUDJE...

VELIKA OSEBNOST NAŠEGA SLOVENSKEGA IN JUGOSLOVANSKEGA DELAVSKEGA GIBANJA

Štirje kulturni delavci, se pravi Sušnik, Mrdavič, Košuta in Bevc, so sprožili široko zasnovano družbeno pobudo, ki so ji sledili prav vsi občinski ljudje in organizacije, železarji, gradbinci, gozdarji in cestarji, še posebej pa kraljani v Kottljah. Njim se je pridružila vsa slovenska mladina, ki je zbiral Prežihov dinar, pridružile so se jim kulturne skupnosti občin in republike, sindikati, založbe in še marsikdo. Tako je na Preškem vrhu nastal v preurejeni bajti in gospodarskem poslopju zanimiv muzej, kipar Stojan Batič, ki so mu bile vedno pri srcu velike osebnosti iz puntarske zgodovine slovenskega ljudstva, pa nam je ustvaril izrazito, izjemno podoživljeno podobo kmeta in umetnika, revolucionarja in mislačca. — Naj se zdaj, ki so pobuda Ravenčanov, hoteljških Voračevih rojakov, dosegla svojo urešničitvev, v imenu SZDL zahvalim vsem, ki so sodelovali pri čudoviti ureditvi Preškega vrha z muzejem in s Prežihovim spomenikom. Ze doslej je imela Prežihova domačija skoraj toliko starih in mladih obiskovalcev kot Prešernova rojstna hiša v Vrbi, poslej pa se bo spremenila v romarski kraj za vse ljudi dobre volje in

Te besede svoji materi in svoji koroški zemlji je napisal potem, ko je preživel najtežje čase v belogradističnih, italijanskih in nemških zaporih. V Mauthausnu je izgubil vero v človeka, ker je bilo to, kar je videl in doživel, tako grozno, da je sklenil, da ne bo več prijel peresa. Vendar se mu je tu v Kotljah povrnila spet silna vera v slovenske male ljudi, začel je spet pisati, tudi o strahotah, povrnil se je v otroška leta ter prinesel materi Solzice, ki so cvetele v Peklu, v mračni globeli pod Koglom.

Lovro Kuhar-Prežihov Voranc je bil sposoben politik in organizator partije, komunist in humanist, mojstrski pripovednik, velikan naše revolucije in kulture. Lahko bi mu postavili spomenik na kateremkoli kraju naše ožje in širše domovine.

(Nadaljevanje na 2. strani)

LIST

Jesenice, 28. februarja 1980

Nadaljevanje s 2. strani

ampak včasih imam občutek, da ti še zmeraj pripadam, čeprav sem poročena z Lojzom in imam otroka z njim in živim z njim pod isto streho in spim z njim v isti postelji.

Sliši ta hrup, Lucijan? Kozarce razbijajo; sosedova smrklija ima najbrž spet hausbal. Čakaj, bom dala ploščo na gramofon, da se ne bo tako slišalo. Se še spomniš, toje si še posebej rad navijal, kadar si bil pri meni. Saj veš — ko so šli moji starši na morje in si prišel zvečer k meni, pa nisem mogla spati s tabo, ker sem bila v plodnem obdobju in sem se bala, da bom dobila otroka. Bil si jezen zaradi tega, na ves glas si navijal gramofon in loputal z vrati, da bi še konja zbudil. Potlej pa si sredi noči kar naenkrat izginil in se šele zjutraj vrnil, ko se je že zdanilo. Jaz pa sem bila vso noč zbujena, ker sem se bala, da si šel za zmeraj in da te ne bom nikoli več videla...

Čudno, prav na dnu sem že od vsega začetka vedela, da te bom nekoč zgubila — da te bom MORALA zgubiti. Preveč stvari je bilo narobe z mano — še posebej potem, ko sem se preselila v Ljubljano. Tako zgubljeno sem se počutila, tako nesrečno. TAM ZGORAJ sem poznala vsakega človeka, ki sem ga srečala na cesti, poznala sem vsako drevo v gozdu in vsak kamen ob vodi; vedela sem, kje vzhaja sonce in kje zahaja, znala sem biti žalostna in znala sem biti vesela. Ko pa sem se znašla TU, sem nenadoma ostala brez vsega: naga in prezblala pod sivim, brezobličnim nebom in nobene-ga zavetja nisem imela, kamor bi se lahko zatekla. Kar strese me, če se spomnim, kako je bilo z menoj tisto prvo leto v Ljubljani. Da bi ti vedel, v kakšni hiši sem živela in med kakšnimi ljudmi! Velika hladna soba z visokim stropom in težko črno pohištvo iz ne vem katerega stoletja v njej; dvojne okene sem imela, eno proti zahodu in drugo proti severu — in z nobene-ga ni bilo videti neba. Ko sem bila še doma, so me zjutraj, preden sem šla v šolo, prebujali ptiči, tukaj pa avtomobili zunaj na cesti in budilke, ki so zvonile v sosednjih stanovanjih in gospodarjeva stara, ki je umirala za rakom na črevih in je vsako jutro spuščala dušo na klozeto, ker se ni mogla sprazniti. In ko sem popoldne hotela študirati v sobi, ali kaj čitati ali kaj šivati, je prihajala noter gospodarjeva hčerka — ena taka domišljava pubertetnica, da bi jo ti videl! Zdelo se ji je popolnoma samoumevno, da nič ne potrka in nič ne vpraša, če sme naprej; vpričo mene je stikala po predalih, kot da so njeni, ali pa da je pozabila noter kakšne svoje stvari; ves čas je nekaj žvečila in se pačila pred ogledalom kot opica; meni nič tebi nič se je mazala z mojo kremo in se šminkala z mojo šminko — in take reči. Grozno!

Tako zatošlo je tukaj, se ti ne zdi? Naj odprem vrata na balkon? Poglej, koliko oblakov je danes na nebu. Zmeraj niže gredo, prav do Rožnika so se že spustili. In kakšen mrzel veter pihaj! In listje odpada v rojih. In po snegu že diši. Nekateri znanstveniki trdijo, da se nam bliža nova ledena doba. Potem se bomo spet oblačili v medvedje kože in ognji nam ne bodo smeli nikoli ugasniti v votlinah, da nas ne bo zeblo. Vse kače bodo pocrkale, tudi komarjev in muh ne bo več in Ljubljana bo zamrznila, tako da se bomo lahko celo leto drsali po njej. Kaj ne bo to krasno?

Smeješ se mi, Lucijan? Neumnosti klam, kaj? To je od pijače — in od samote. Pijem, da bi pregnala samoto in ko se napijem, sem še bolj sama. — Ampak danes nisem izpolnila norme. Nalij mi, Lucijan. Rekla bom: upijanih me je, pokvarjenec, nisem se mu mogla upirati... — Lojz? Pa kaj potlej. Naj kar pride. Naj pride in naju vidi. Me nič ne briga! Nobena stvar me nič ne briga! Naj gre vse skup v maloro!

Zmeraj sem bila taka pridna, cotkana in nikamor drugam nisem šla kot v

šolo in domov, komaj kdaj na kakšen ples... Zmeraj vse po varnih, shojenih poteh, še pogledati si nisem upala v noben prepad, kaj šele, da bi vanj skočila. Samo tistih nekaj mesecev, ko sem bila s tabo...

Pa še takrat sem bila tako prekleto odvisna od drugih. Pustila sem jim, da so mi zajebali vsa moja čustva do tebe. — In na kakšen fin način so to naredili! Ne, nobenih grdih besed, nobenega povzdigovanja glasu, pač pa vse v rokavicah, vse z maziljenimi smehljajčki na obrazih: — »Saška, pomisli no malo, v kaj se spuščáš — Ja, Saška, kako si pa ti to predstavljaš — Ja, Saška, saj vendar nisi več otrok.« — Saška sem, Saška tja... In potem, ko so sprevideli, da se jim to ne obnese, so začeli drugače: pretirano so bili prijazni z mano, pretirano so skrbeli zame, zraven pa so me tako milo in odpuščajoče gledali, kot da sem okužena s kakšno neozdravljivo boleznijo; kot da sem zapisana pogubi in da so oni zato zraven mene, da mi čimbolj olajšajo trpljenje. Da bi me vsaj pretepli!

Da bi me vsaj ozmerjali! — Pa še to ne. To je bilo nekaj nepojmljivega zanje, da sem se spečala s tabo. — — — Oh, kako sem si

takrat želela, da bi bil zelo slaven ali zelo bogat, ali karkoli, kar bi lahko premotilo njihovo mnenje o tebi. — Takrat pa se mi je že res zdelo, da hodim po robu prepada; ti si me vlekel noter, oni pa so bili zgoraj in mi ponujali roko. »Pojdi gor, reši se, dokler je še čas,« se mi je zdelo, da mi kličejo — dokler se jim ni finta posrečila in sem se jim res dala zvleči gor...

Gor? — Pha! — Čudno, kako vsi okrog mene mislijo, da sem še zmeraj tista nedolžna mamina punčka z mašnico v lasih in kako grešim samo, če me kdo zapelje v greh, še preden oni posežejo vmes.

— — — Kako se motijo, oh, kako se motijo! Veš, včasih me prime, da bi kar pustila vse skupaj in nekam šla. Nekam, kamorkoli... Ali pa da bi obrcala koga na ulici, da bi koga pahnila po stopnicah, da bi se skurbala s kakšnim iks tipom s ceste... Veš, zadnjič sva bila z Lojzom v Trstu, ko je kupoval rezervne dele za avto. Zvečer sva zašla v neko ozko uličico blizu Pontorossa, tam kjer stojijo kurbe na vogalih. Veš, tiste zaresne, profesionalne, ki imajo bele lakaste škornje do srede stegen in jim krilo komaj pokrije rit. In tedaj me je obšlo... Kar naenkrat me je obšlo, da bi se

z družbeno-socialne, s tiste, kjer je bila povezana z bojem zoper ostanke fevdalizma in vseh drugih oblik izkoriščanja koroških ljudi. »Za Dravo pa srenj drži« je dal naslov črtici, kar je pomenilo, da lahko hodimo po njem, da je naša slovenska skupnost čez reko še narodnostno trdna. A kar se tiče sosedov, je danes bolj kot kdajkoli veljavna njegova misel, da sta sosedna naroda svobodna le, če sta svobodna oboja.

Drugo obdobje revolucionarnega življenja Lovra Kuharja-Prežihovega Voranca se je začelo leta 1930, ko je moral zapustiti domačijo. Postal je aktivist Rdeče sindikalne internacionale in pri komunistični Internacijski svetovalec za kmečka vprašanja. V tej zvezi bitki za pravice delovnega ljudstva in slovenstva je Prežihov Voranc postal eden najbolj razgledanih partijskih delavcev, prav gotovo pa prvi slovenski pisatelj, ki je na drobno prodrl v socialne razmere doma in v deželah okrog Jugoslavije, na jugu Evrope, pa tudi po zahodnoevropskih deželah.

Poznal je dobrodušno razmere v Sovjetski zvezi, kjer je bil z vsem srcem zvezan z vsem, kar je bilo delovnim ljudem v prid, vendar je zgodaj gledal kritično na stalinistična pačenja revolucije, saj je sam na svoji koži skusil marsikatero grdo potezo takratnega mednarodnega komunističnega vodstva. Bil je sodelavec Tita, Kardelja in Kidriča in Tito ga je še posebej cenil zaradi njegovega odpora zoper ozkorsrčne frakcijske boje in zoper nezdrave kominternske razmere, cenil zaradi njegove iskrenosti in neobremenjenosti z dogmatizmom.

Tretje obdobje, ko je komunist Lovro Kuhar pokazal vso svojo širino in moč svojega vpliva, pa je bilo njegovo aktivistično delo od ustanovitve Osvobodilne fronte slovenskega naroda leta 1941 do aretacije v začetku leta 1943. Čeprav je imel takrat za seboj že več kot dvajsetletni partijski staž in je tesno sodeloval s Titom in voditelji naše revolucije, se je kot naveden, preprost, poslušen in zvest vojak revolucije ukvarjal z organizacijo sestankov OF in kot priznan pisatelj predvsem z zbiranjem kulturnih delavcev v kulturni plenum OF. Bil je eden glavnih urednikov in piscev prve radijske postaje OF Kričača, pisal je članke za Slovenskega poročevalca, apele, brošure, v Izvršnem odboru Osvobodilne fronte pa je odgovarjal za delo gospodarskega odbora. Kristina Brenkova, njegova kurirka, je njegovo ljubljansko delo lepo opisala v knjižici Kruh upanja, njegov prijatelj, skladatelj Blaž Arnič, doma z druge strani Uršlje gore, pa je zapisal svoje spomine na delo kulturniške organizacije Osvobodilne fronte Slovenskega naroda.

To je bil čas, ko je Lovro Kuhar, visok in zajeten mož, ves samosvoj in po zunanji podobi prav nič ljubljanski, pod tujimi imeni in s ponarejenimi legitimacijami hodil po ulicah z žico obdanega mesta, hodil od javke do javke, od bunkerja do bunkerja, na sestanke z Borisom Kidričem in Edvardom Kardeljem, z Alešom Behlerjem in Borisom Ziherlom, z Lidijo Šentjurčevom in Dušanom Kraigherjem, Josipom Vidmarjem in pesnikom Matejem Borom in Otonom Župančičem, s Franom Saleškim Finžgarjem in z vsakim, ki je v slovenski kulturi in znanosti kaj pomenil. V današnji Kidričevi ulici je v samotni sobi živel življenje pisatelja-borca — aktivista OF. Tu je nastalo tudi tisto pisateljevo delo, ki ga je v muzejski bunker rešil dr. France Mesesnel.

V svojem revolucionarnem življenju je vodil hude bitke, prestal premnoga zaslisevanja, zapore, mučenja, kar vse je skrhalo njegovo zdravje in telesno moč, a vendar nikdar ni mogel sovražnik zlomiti njegove zvestobe revoluciji. Zato tudi kominformski napad na Jugoslavijo Prežihovega Voranca, ki se je tedaj v bolnišnici boril za

svoje življenje, ni mogel ne pretresti ne zmesti. Trdno prepričan je bil, da je z revolucijo in partizansko zmago, z velikimi žrtvami ljudstva zasejano seme, iz katerega mora vzkliti nekaj novega, čistega, plemenitega, vrednega človeka, njegovega dela in zemlje. V tem prepričanju ga tudi vsakršne ozke poteze partije in ljudske oblasti v tistih težkih časih nikdar niso omajale. Ko je umiral, so v njegovih Ravnah predajali fužinarjem ključke obratov in volili prve delavske svete.

To so bila tri obdobja revolucionarne aktivnosti Lovra Kuharja, ki so dala izrazit pečat slovenskemu delavskemu gibanju in ki govore o eni najznamenitejših osebnosti naše borbe. Prežihov Voranc bo v tem veličastnem gibanju zapisan kot revolucionar in komunist, kot organizator partije in najširšega množičnega gibanja v zgodovini slovenskega ljudstva, kot vodnik, ki je imel izredno velik vpliv na množice.

Tovarišice in tovariši!

Lovra Kuharja, partijskega delavca in revolucionarja, ni mogoče ločevati od Prežihovega Voranca, pisatelja in kulturnega delavca. Obe dejavnosti tega izrednega človeka izhajata druga iz druge, oziroma se med seboj prepletata. Leta 1925 je pisal pesniku Miletu Klopčiču:

»Delovati v našem pravcu na političnem polju je silno težko, zato skušam delati v tej obliki (mislim na literaturo) za našo stvar. Ustvariti moramo proletarsko kulturo. Škoda, da nas je tako malo revolucionarnih delavcev na polju »muz« v Sloveniji.

Nekoč je Tito, ko se je s Prežihom pogovarjal v Parizu, opazil, da ga pisatelj ne posluša pazljivo: ves je bil zatopljen v oblikovanje Požganice. Po osvoboditvi, ko ga je poslansko delo močno oviralo pri pisateljevanju, je nekoč prišel k predsedniku slovenske vlade Borisu Kidriču ter mu dejal: »Tu imaš moje nalivno pero, jaz ga ne potrebujem več!«

Vedno je hotel po svojih močeh prispevati k delavskemu gibanju, vendar se je zavedal, da prispeva največ s tem, ko piše in ko riše življenje tistih, ki niso bili nič, da bi nekoč postali vse. Zato je Edvard Kardelj Prežihov prodor v legalni tisk oziroma v slovensko literaturo ocenjeval kot velik uspeh partije. Rekli bi lahko, da je dozoreval in rastele istočasno, kot je dozorevala in rastla naša politična zavest, ki se je utrjevala s kardeljevsko širino in s programom KPS. Ljudstvo ga je začelo sprejemati, brati, razumevati. Zakaj Prežihov Voranc, ki je s svojimi novelami v Sodobnosti opozoril nase vso slovensko kulturno javnost in s svojimi spisi, zlasti s Samorastniki, stopil v sam vrh slovenske literature, si tega ugleda ni priboril zato, ker je zajel kmečko življenje v vsej njegovi družbeni problematiki, ker je, recimo, pisal o delavcih in kmetih, o puntih in revolucijah, o čemer so pisali tudi drugi, pač pa zato, ker je našel za vse to ljudsko vrenje in pehanje visoko umetniško obliko. A prav ta njegova umetniška oblika nas je pretresla in obogatila vest in zavest ljudskih množic. Prežihov prihod v slovensko literaturo sodi namreč v čas, ko je fašizem že stegoval roke po naši zemlji. Vse, kar je bilo pri nas resnično naprednega, je v Prežihu začutilo silovitega borca za našo svobodo, pa najsi so njegova dela govorila z umetniško silo o stvareh, ki sicer z neposrednim bojem delavskega razreda in naprednih ljudskih množic niso imele vidne zveze. Prav isto spoznanje se je polotilo tudi vseh nazadnjakov, ki so v Prežihovem Vorancu začutili posebne vrste revolucionarja.

Zaradi tega ga dr. Anton Korošec ni hotel amnestirati, čeprav se je zanj zavzemala vsa slovenska kulturna javnost in v SLS njegov vplivni brat Alojz. Zaradi tega so ga belogardiisti preganjali, ga zasramovali z najgrškimi izmišljenimi zgodbami in

ga končno januarja 1943 aretirali ter izročili italijanskemu in pozneje nemškemu okupatorju. Sile zla so se pač bale njegovega vpliva, zlasti vpliva njegove umetniške besede.

Ko danes govorimo o umetniškem anovanju Prežihovega Voranca, se nam misel skorajda sama od sebe ustavlja tudi ob naši današnji slovenski kulturni stvarnosti. Mogoče tudi zaradi nekaterih jaanih in prodornih Prežihovih misli o kulturni politiki. V nekem pismu Kozaku je zapisal, da bi bila potrebna temeljita načelna razprava o pravi socialni in tudi socialistični literaturi, ker se s temi nazori dela kot svinja z mehkom. Sebe ni hotel braniti, ogorčeno pa se je zavzel za Ivana Cankarja novembra 1937. leta zaradi alabe kritike v sarajevskem Pregledu in o njem zelo značilno rekel:

»Človek, ki jo je pisal, ne pozna življenja, misli, da so ljudje lutke, in menda zahteva, da bi Cankar obdeloval geometrično popolne marksistične figure.«

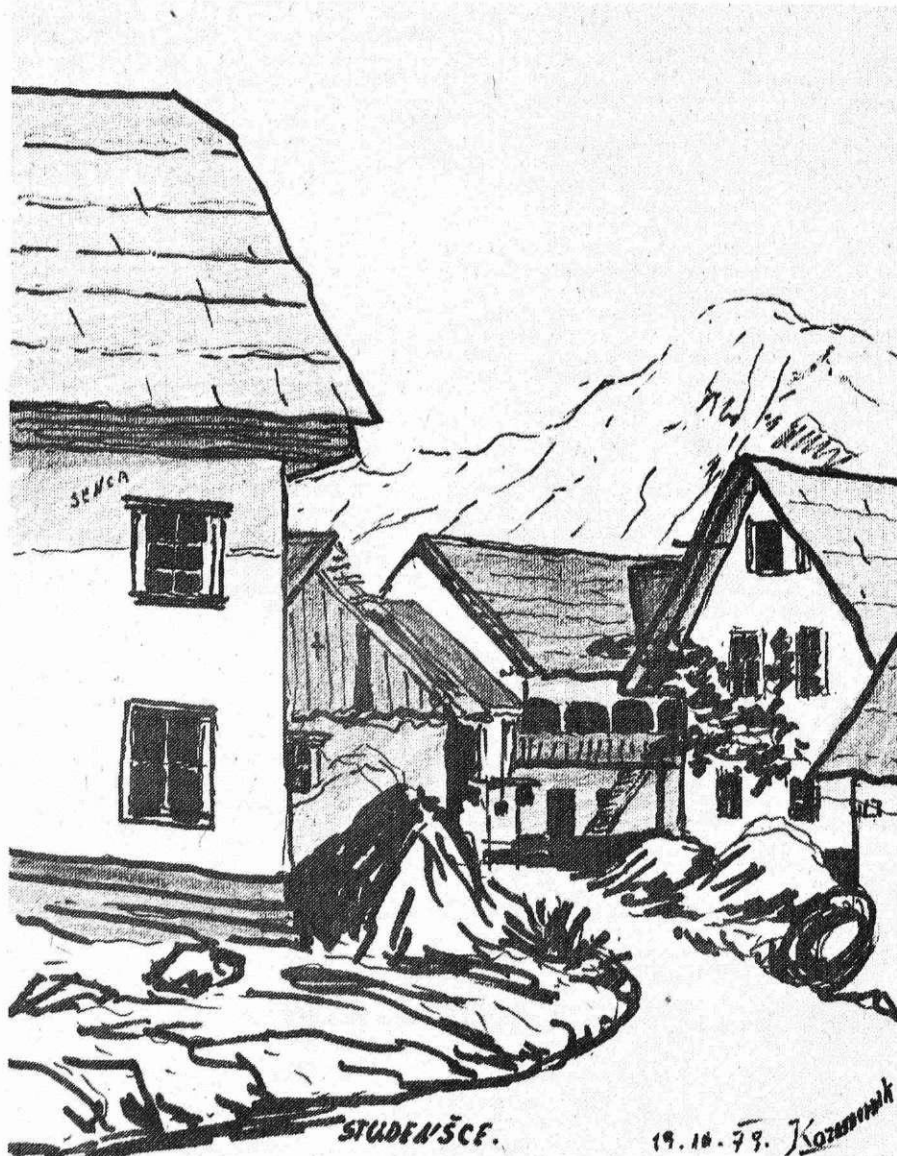
Ko je v Društvu slovenskih pisateljev jeseni 1945 govoril o svojih pogledih na umetnost, je dejal:

»Pisatelj sme pisati samo po svoji vesti. Najgloblje in najmočnejše ljudske tipe ustvarja ljudstvo samo. Ljudstvo je prvi ustvarjalec slovenske umetnosti, umetniki se morajo boriti in izpovedovati to, za kar se ljudstvo bori in zaradi česar ljudstvo trpi. Lepo je samo tisto, kar sovpada z resničnostjo!«

A če razmišljamo o Prežihovem pisanju oziroma o njegovi umetnosti, nam ob njegovem zgledu postaja jasno, da umetnina ni odvisna samo od snovi, ampak predvsem od stvariteljske moči umetnika, ki jo oblikuje. To moč je Prežihov Voranc uporabil za kulturno preoblikovanje in izpopolnjevanje našega človeka. Tudi pri njem nobena zunanja oblika ni bila sad literarnega programa, ampak resnične umetniške sile oziroma potrebe po umetniškem izražanju. Če pa te oblikovalne sile ni, se lahko stvaritelj loteva še tako aktualnih programov, pa ne bo dosegel pravega cilja.

Prežihov Voranc nam je zgled, kako je mogoče s svojo ustvarjalno razgledanostjo poseči v domačo zemljo, v probleme njenih ljudi in njihovo usodo, saj je bolj kot katerikoli slovenski pisatelj njegovega časa poznal Evropo in njene družbene probleme. Danes sredstva mednarodnega združenja, obveščanja in soočanja dajejo kulturnim delavcem silne možnosti ustvarjanja, še več širine in vzpodbud pa nam daje naša vloga v gibanju neuvrčenih, kjer se odpirajo čisto nova, doslej neznana obzorja, ki pa nikakor ne bi smela ostati brez vpliva na slovenskega umetnika.

Kakor nekoč sodelovanje Prežihovega Voranca v pripravah na obračun s fašizmom ni bilo brez vpliva na veličino njegovega dela, tako ne bi smelo biti naše današnje življenje in snovanje brez vpliva na umetnike. Poleg tega postaja že smešno, da se del naših umetnikov, med njimi tudi mladih, ne more lotiti čisto novih človeških odnosov in snovi, ki nam jih prinaša naše samoupravljanje in naš socializem. Pri nas se je nagrmadilo bolj kot v katerikoli sodobni družbi na tisoče novih, nenavadnih in za človeštvo privlačnih snovi, a vse čakajo mojstrov, ki bi jih oblikovali. Celo bogati čas narodnoosvobodilnega boja, ki so v njem črpali snovi naši najboljši sodobni pisatelji, še kar naprej čaka na vedno nove oblikovalce. Najpomembnejša obdobja naše zgodovine, v katerih se je zgostila energija našega ljudstva, ki jo je s svojo mislijo prežarjal in razsvetljeval Edvard Kardelj, so zakladnica, iz katere preskopo zajemajo naši domači ustvarjalci, saj ves svet pričakuje, da bo tudi naša umetnost na ravni naše politične misli.

Janez Kozamernik: V Studenčcah — kroki

ZAČETEK ORGANIZIRANEGA KOMUNISTIČNEGA GIBANJA NA JESENICAH

* General Janin je v tem času potreboval češke legije za intervencijsko vojno proti Sovjetski Rusiji in ne za fronto proti Nemcem v Franciji. Francija je že julija 1916 načeloma soglašala, da se osnuje samostojna čehoslovaška vojska v Franciji in je določila Stefanika, da bi v sporazumu z generalom Janinom rešil vprašanje prevoza čehoslovaških prostovoljcev iz Rusije v Francijo. Enajst mesecev kasneje, 13. junija 1917, se je francoski minister Thomas

dogovoril z Masarykom za odhod 30.000 čeških ujetnikov-prostovoljcev v Francijo, ki pa so seveda ostali v Rusiji, saj je po februarški revoluciji začasna vlada vključila češke prostovoljce pod poveljstvo generala Duhonina, ki jih je uporabil na bojišču pri Zborovem. Po zmagi oktobrske revolucije je Masaryk s svojim Narodnim svetom proglasil Čehoslovaški korpus v Rusiji za del francoske armade, in sicer v sporazumu med Clemenceaujem in dr. Benešem 7. februarja 1918, čemur Sovjetska vlada ni nasprotovala. Nasprotno, bila je pripravljena omogočiti češkim legijam odhod iz Sovjetske Rusije in prevoz po pomorski poti iz raznih ruskih pristanišč. Toda antanta je imela s Čehi druge namene. Z njimi je zanimala protiboljševiški upor na Volgi. Masaryk je seveda krivil za spopad s Sovjeti boljševike:

»Položaj so zaostriili posamezni krajevni sovjeti in vpliv nespametnih in politično nezrelih krajevnih veličin. Res je, da so Moskvo ščuvali tudi češki boljševiki s svojim nespametnim in izdajalskim početjem.«

Malo je dežel na svetu, kjer bi bila umetnost tako resnično svobodna, kjer bi bil pluralizem umetniških zvrsti in hotenj tako razvejan kakor pri nas, kar nam vsi zapovestjo zavidajo, a vendar moramo priznati, da bi si želeli še več svobode, še več oblikovalnih strasti in še več najrazličnejših poti, ki bi vodile do istega cilja: v stopnjevanje našega življenja in v bogatenje tega življenja z vsemi umetniškimi sredstvi, ki so komu na voljo.

In kolikor bolj živo, resnično in nepotvorjeno življenje bo umetnik znal priklicati v svoja dela, toliko bolj bo šel po poteh ustvarjanja, toliko bolj po podobnem Prežihovemu Vorancu, o katerem je Ivo Brnčić rekel, da je tendenčen zaradi tega, ker je »tendence pisateljeva želja, da bi pokazal nepotvorjeno, neizmaljeno obličje resnice ter tako na svoj način pripomogel k rojstvu sveta, v katerem človek več ne bo suženj ne sočloveku, ne prirodi, ne zemlji, ne lastnemu domu!«

Tovarišice in tovariši!

Prežihovega Voranca smemo imenovati v eni sapi z našimi najboljšimi imeni, je zapisal poet naše revolucije Oton Župančič. Samo če Cankar je znal tako prikazati mater, njeno ljubezen do otroka in otroško ljubezen do nje, edini Prekeren je zmožal pri nas tako lepo in domislil se Groharja, ki je pri nas prvi občutil veličastnost kmečkega dela.

Po vsem, kar smo v tem slavnostnem trenutku razmislili o Prežihovem Vorancu, sem prepričan, da se bodo naši ljudje nenehoma vračali k njegovemu revolucionarnemu delu, pa naj se je izražalo v boju za lepšo podobo človeštva ali pa v visokih besednih umetninah. Prepričan sem tudi, da bodo naši ljudje še naprej romali na ta kraj, kjer poleg stare domačije stoji zdaj tudi Voračev spomenik.

Še naprej bodo otroci naših otrok prebrali Voračeve Solzice, mi pa Požganico, Doberdob, Jamnico, kadar pa nam bo težko, bomo vzeli v roke Samorastnike, da bi si pri Prežihovih izvirih načrpali novih moči za nove boje. Koroški partizani bomo k njegovemu spomeniku prihajali tudi zato, da bi skupaj s Prežihovim Vorancem potovali po partizanskih stezah od Kotelja do Belih vod, kajti v vsaki globači in grapi je skrita še nenapisana povest o boju in žrtvah, v vsakem gozdu bomo lahko poslušali pesem ob tabornem ognju. Popotovali pa ne bomo samo zato, da bi se naučili lepote prepele koroške zemlje ob Zili noj Dravi, pač pa da bi videli, kako danes živi mladi rod samorastnikov, ponosni rod, ki nima več upognjenih pleč. Če živi bolje in lepše, kakor smo znali živeti mi, se bomo tega skupaj s Prežihom veselili.

Masaryk je bil spreten diplomat in je zlasti v svojem delu »Svetovna revolucija« skušal omiliti svoje protiboljševiško delovanje iz leta 1918. 26. marca 1918, kakor piše, se je sestel s komisarjem moskovskega sovjeta Stalinom:

»Komisar Stalin je v imenu moskovskega sovjeta ukazal krajevnemu komisarju v Penzi, naj se po dogovoru dovoli našim fantom prevoz v Vladivostok, toda že 28. marca 1918, torej drugi dan po ukazu, so naši prestregli brzjav omskega sovjeta, ki je zahteval, naj se naša vojska razoroži in prepelje v Arhangelsk. Na pritisk krajevnih sovjetov in čeških boljševikov se je slednjič vdala tudi Moskva.«

Masarykovo pojasnjevanje ne more zanikati, ne omiliti zgodovinskega dejstva, da je antanta izkoristila zvezo s poveljstvom čehoslovaških legij in to oboroženo silo vrgla proti socialistični revoluciji. Pripadnike čeških legij so varali in jim lagali, da jih sovjetska vlada noče pustiti iz Rusije. Češki nacionalisti pa so se zatekli tudi h krvavemu nasilju in množičnim eksekucijam svojih in tudi nekaterih Belih' ruskih polkov, ki se niso hoteli boriti proti Rdeči armadi, saj je češki general Gajda poveljeval eni izmed divizij Kolčakove »narodne« vojske, ki je po zanetenju kontrarevolucije s strani čeških legij že razpadla in so se njeni polki že upirali. Ko so Gajdi sporočili, da se je 'uprl' še en njegov polk, je baje na poročilo napisal: postreliti! se tistih časov spominja Jože Župančič, ki je z nekaterimi Slovenci, med njimi tudi z našima rojakoma Francem Gabrijelom z Javornika in Antonom Buhom z Jesenic, doživel v Samari češki 'prevrat'.

Masaryk je seveda opravičeval svoje, oziroma ravnanje čeških legij v Rusiji s pretvezo boja, proti Nemčiji in Avstro-Ogrski, prav tako, kakor je pod to pretvezo začela antanta vojaško intervencijo proti Sovjetski Rusiji, da bi vrgla sovjetsko oblast, vzpostavila ponovno buržoazni družbeni red in obnovila vojno med Rusijo in Nemčijo. Tako so pomladi 1918 Angleži in Francozi zasedli Arhangelsk in Murmansk, Japonci in Američani pa Vladivostok in pacifiško Primorje, kakor to vemo iz splošne zgodovine tistega obdobja. Toda vse te sile se niso borile proti Nemcem, ki so pomagali kontrarevoluciji na Finskem in v Baltskih državah, ampak so na povabilo ukrajinake kontrarevolucionarne vlade in drugih kontrarevolucionarnih vlad korakali v Ukrajino in v Zakavkazje ter

netili protirevolucijo, obenem pa so njihovi kapitalisti že delali načrte, kako bi izrabljali naravna bogastva tega predela nekdanje Rusije. Morda bi tega ne omenjal, ko bi se s takimi načrti ne ukvarjala tudi Kranjska industrijska družba s svojimi delničarji. Nemci so se namreč začeli pogajati z georgijsko vlado na Kavkazu za ustanovitev delniške družbe za eksploatacijo manganovih rud na njenem območju:

»Prva delniška družba z delniško glavnico 15 milijonov mark je bila določena izključno le za izvoz manganove rude, druga, z delniško glavnico 5 milijonov mark, bi gradila železnico Soropan-Poti, tretja, z deset milijoni mark glavnice, pa bi izkoriščala pristanišče Poti. Glede na korist, ki bi ga imela KID, če Škedenju (tam je KID imela svoje plavže) dobavi mangano rudo iz Georgije, so ji Nemci ponudili soudeležbo z glavnico 400.000 mark. Upravni svet KID na Dunaju je to udeležbo sprejel, ker je pričakoval, da bo Škedenj lahko v najkrajšem času v polnem obsegu obratoval. Toda ti načrti so padli v vodo, prav tako kakor tudi drugi nemški in avstro-ogrski načrti, med njimi tudi načrt cesarja Karla, ki je že od dne, ko je zasedel prestol, skušal rešiti celovitost cesarstva, najprej s poizkusom, da bi se izvelel iz vojne in iz zavezništva z Nemčijo, nato z obljubami o preoblikovanju cesarstva v zvezo narodnih držav in pri tem računal najprej na staro antantno željo, da bi Avstro-Ogrsko ločili od Nemčije, potem pa tudi na avstrofilstvo v antantnih državah samih, oziroma njihovih politikov.

Cesar Karl je prav dobro vedel, da so v antantnih državah že od začetka vojne razmišljali tudi o ločitvi Avstro-Ogrske od Nemčije. Med njimi niso bili redki, ki bi bili pripravljeni skleniti mir s habsburškim cesarstvom, z Nemčijo pa bi nadaljevali vojno in jo do kraja premagali. Nekateri so celo menili, da je bila Avstro-Ogrska prisiljena zvezati se z Nemčijo, čeprav je bila v resnici pravzaprav sama proti Nemčiji. To je bilo seveda plod avstrijske propagande, oziroma besed cesarja Karla samega, ki jih je govoril tajnim posrednikom med njim in antantnimi politikmi.

Po smrti cesarja Franca Jožefa je bila Karlova pozicija v Franciji in Angliji močnejša prav zaradi tega, ker Karl kot novi habsburški cesar ni bil odgovoren za vojno in je neprestano izjavljal, da je pripravljen skleniti mir. S tem si je kajpak pridobil simpatije pri antanti. Mnogi vplivni Angleži so, ali simpatizirali z Avstro-Ogrsko, ali pa menili, da je Avstrija, čeprav ni nič prida, vendarle še boljše kakor ti razni mali narodi in da Avstrija zavira ekspanzijo Nemčiji in »balkanizacijo« Evrope.

Tudi v Italiji, čeprav je v londonskem paktu zahtevala nekatere dela avstro-ogrskih dežel, so bili proti »balkanizaciji« Srednje Evrope in seveda tudi proti združitvi Jugoslovancev v svojo državo. Rimski kongres zatiranih narodov Avstro-Ogrske in »prijateljstvo« med Italijani in Jugoslovani — vse skupaj je bila samo znana italijanska diplomatska hinavščina, potrebna v danem položaju po italijanskem porazu na Soči.

Prav tako je bila v Franciji od vsega začetka vojne precej razširjena misel, kako bi se Avstro-Ogrsko pridobilo proti Nemčiji. Tako ni mislil samo veleposlanik Paléologue, marveč tudi drugi vplivni ljudje, kakor Briand, ravnatelj ceremoniel Martin, Freysinet, Jules Cambon, Paul Cambon in drugi.

Tudi 7. novembra 1916 izvoljeni novi predsednik ZDA Wilson kljub svojemu načelu o »samoodločbi« narodov vse do po-

On se je glasno zasmejal in udaril s pestjo po spuščeni zapornici. »Kot živino bi te mlatil!« je vzklilnik. In da bi ji pokazal, kako bi to delal, jo je nalahno lopnil po zadnjici.

»Strašen si!« je rekla ženska. »Se sreča, da bolj v besedah kot v dejanjih, kaj?«

Spet je brenil in kamen je v velikem loku zletel v grmovje na oni strani proge. Po tirih je zropotal vlak. Otrok je osuplo motril to rohnečo pošast ki je divjala mimo njega. Na ves glas je zavpil in stisnil peščice, kot da bi jo hotel prestrašiti in pognati v beg, toda pošast se še malo ni zmenila zanj. Rohnela je in ropotala, ropotala in rohnela, dokler otrok ni začel jokati od strahu.

Dolga kača vagonov je nazadnje le odropotala mimo, zapornice so se dvignile, otrok pa je še kar naprej neutolažljivo jokaj. Ženska se je sklonila nadenj, mu obrisala solze z lic in mu prigovarjala: »Kaj je, Miško? Si se ustrašil, Miško? Si se zelo ustrašil? — Vlak te je prestrašil, kajne, vlakec? — Grdi, grdi vlak! — Daj, ozmerjaj ga še ti. — Reci: Grdi, grdi vlak! — Tako reci: Grdi, grdi vlak, ki si me tako grdo prestrašil, da zdaj jokam!« Vzela ga je iz vozička, ga cmoknila na lice in potem še enkrat in še — dokler otrok ni nehal jokati. »Torej Miško mu je ime?« je rekel možki.

Ženska je posadila otroka nazaj v voziček. »Mihael, Miha, Miško — kakor hočeš. No, zdaj je samo Miško, ko je še tako majhen. Bo že pozneje še kaj drugega, če bo hotel. Jaz sem mu izbrala to ime. Lojz bi raje videl, da bi mu bilo ime Srečko — ali Zdravko — ali Zeljko. Tako pa sva se že na začetku zmenila: če bo fantek, mu bom izbrala ime jaz, če bo punčka, pa on.«

»Vidiš, pa sva tukaj,« je rekla ženska, ko sta prišla v njeno stanovanje. »Razmetano je, umazano. Saj veš, da mi je že od nekdaj primanjkovalo talenta za gospodinjstvo. Mama mi je zmeraj grozila, da si ne bom nikoli mogla najti moža, če bom taka packa. Ha, pa se mi je le nekako posrečilo. Ubogi Lojz! — Ne, ni ga, na službenem potovanju je, že od ponedeljka. Zmeraj je tako: on vandra po svetu, jaz pa plesnim med temi zidovi. Vrne se, malo se pocrklja pri meni, pa spet gre...« Potem pa: »Oh, gotovo si lačen. Naj ti pripravim kaj za večerjo?«

»Ni treba,« je odkimal možki. »Ravno iz menze sem prišel, ko sva se srečala.«

»Res? Kaj pa si jedel tam?«

»Oh, saj se niti ne spomnim. Smešno, nikoli si ne zapomnim, kaj sem jedel, ko že enkrat pojem in imam prazen krožnik pred seboj na mizi. — In z ljudmi je ravno tako. Zgodit se, da se s kom predstavim, čez pet minut pa že ne vem več, kako mu je ime. No, imena sem si že od nekdaj težko zapomnil. Včeraj na primer, sem v kolo-dvorskem bifeju naletel na svojega nekdanjega sošolca in verjemi ali ne, nisem in nisem se mogel spomniti, kako mu je ime. Pet let sva hodila skupaj v isti razred in še v vajeniško dve leti, dobra kolega sva bila, celo sedela sva nekaj časa v isti klopi, marsikatero sva ušpičila skupaj — on me je ves čas trepljal po ramenih — »Lucu, kako si kaj?« in »Lucu, se spomniš tega?« in »Lucu, se spomniš tistega?« — jaz pa sem bil ves na trnih, ker me je bilo sram, da sem pozabil, kako mu je ime...«

»Tudi moje ime si najbrž že pozabil.«

»O, to pa ne!«

»Čudno!«

»Zakaj čudno?«

»Če ne veš več, kaj si pred eno uro jedel za kosilo, če ne poznaš več sošolca, s katerim si ne vem koliko let zganjal lumparije v šoli...«

»Ti spadaš v povsem drugo kategorijo.«

»V katero? V kategorijo tvojih bivših ljubic?«

Prižgal si je cigareto in sedel v fotelj. »Kar se tiče tebe, se spominjam vsega,« je rekel. »Ne samo tvojega imena in priimka, spominjam se tudi datuma tvojega rojstva, imena tvojih staršev in sester, vseh datumov, vseh števil in vseh imen, ki so v zvezi s tabo, se spominjam. Spominjam se naslovov knjig, ki si jih brala, znamk tvojih krem in šamponov, vem za številko tvojih čevljev in tvojega modrčka... Celotno vem, koliko plomb imaš v zobeh.«

»Ha, zdaj imam gotovo že katero več,« se je zasmejala ženska.

Medtem, ko sta onadva sedela in govorila, se je mali Miško po vseh štirih plazil po preprogi in se igral. Pograbil je pomarančo iz košarice na mizi, jo nekaj časa namrgodeno motril, kot da mu je storila kaj zlega — potem pa jo je z vso silo vrgel ob tla, da se je uboga pomaranča skotalila pod omaro. Nerodno se je postavil na noge in stekel ponjo. Pri tem se je v naletu spotaknil ob copato, ki je ležala sredi sohe in padel na obraz. Za hip je nepremično obležal na preprogi, kot da ne more prav dojeti, kaj se mu je zgodilo. Našobil se je, videti je bilo, da bo zdaj zdaj planil v jok — a zajokal ni. Z vztrajnostjo Sifiza, ki vali skalo v hrib, se je spet postavil na noge in odracal naprej. Pred omaro se je spustil na kolena in z obema rokama zgrabil pomarančo. Spet se je namršeno zabuljil vanjo in spet jo je vrgel proč od sebe. — Še z večjo ihto kot prej. Možki in ženska sta se na glas zasmejala. Otrok, ki je njun smeh očitno razumel kot pohvalo in vzpodbudo k nadaljnjim podvigom, je zdaj stekel k mizi, vzel z nje pepelnik in...

»Ne!« je zavpila ženska — a bilo je prepozno; pepelnik je bil že na tleh. Ženska je udarila otroka po riti, tako da je zajokal. Moškemu se je otrok zasmilil, zgrabil ga je pod podžuhami in si ga posadil na kolena. Malemu pa očitno tudi to ni bilo preveč všeč — začel se je že kar histerično dreti.

»Boji se me,« je rekel možki in postavil otroka nazaj na tla.

»Ja, zelo je nezaupljiv. Saj še pri Lojzu joka, če ga nekaj dni ne vidi.«

Ko se je mali slednjič nehal smiliti sam sebi, je preusmeril svoje zanimanje spet na drugo področje. Za šipo v komodi je namreč zgleadal tablico čokolade in zdaj jo je seveda po vsej sili hotel imeti. Ženska se je naveličala njegovega sitnarjenja, odločila je kosček čokolade in mu ga dala. A mali ni bil zadovoljen — hotel je imeti VSO čokolado. Dala mu je celo tablico; toda namesto, da bi se je razveselil, jo je vrgel na tla in jo začel teptati z nogami. Ženski so popustili živci in spet ga je udarila po zadnji plati — in mali se je spet začel cmeriti.

»Tebi je podoben,« je rekel možki.

»A zato, ker se cmeri?«

»Ne — ravno take oči ima in ravno take lase; in ravno tako hoče takoj in vse imeti, kar si poži — in ravno tako lahke vesti vse odvrže še tisti trenutek, ko mu postane odveč.«

Sunkovito se je obrnila k njemu: »Je to očitek?«

»Ne, samo ugotovitev.« Gledal je otroka, ki je zdaj ležal na hrbtu sredi sohe in se na vse kriplje trudil vtakniti v usta palec leve noge. In ker mu ni uspelo, je seveda spet jokaj. Ženska ga je dvignila v naročje in ga nesla spat.

»Naj pristavim za kavo?« je rekla, ko je prišla nazaj.

»Saj veš, da ne pijem kave.«

»Kako naj bi vedela? — Saj tudi kadil nisi včasih, zdaj pa vlečeš ko Turek.«

»Kaditi sem začel v vojski. Saj mi kaj drugega niti ni ostalo, če nisem hotel crkniti od dolgčasa.«

»Tudi boljši načini so, da preženeš dolgčas.« In potem: »Naj ti skuham čaj, če ne maraš kave?«

»Daj.«

»Kakšnega pa bi?« je zaklicala iz kuhinje. »Indijskega? Zelenega gruzinskega? Šipkovega? Žajbljevega? Kamiličnega? Razigrano je ploskala z rokami: »Čaji,

čajčkil! — Pri meni vse dobiš, kar si zaželiš...«

»Saj veš, da nisem bil nikoli izbirčen — Kar se tiče čajev, pa sploh ne.«

Navihavo ga je pogledala. »In kar se tiče žensk...?«

Moški se je na vsa usta zarežal. »Oh, pri njih pa še preveč. Včasih mi že kar škodi, tako sem izbirčen.«

Voda na štedilniku je jela kipeti in pri vzdigovati pokrovko. Ženska je vsula vanjo čaja in odstavila. »Boš z limono ali s čim drugim?« je vprašala.

»S čim drugim,« je rekel možki.

»Tudi jaz,« je rekla ženska in nalila v vsako skodelico za prst slivovke iz steklenice. Dolila je čaja, nasula sladkorja in prinesla skodelico na mizo. »Sladkor je na dnu. Pomešaj z žličko, da se bo raztopil.«

In tako sta pozvajala z žličkami, pila čaj in se gledala iznad skodelic. »Nič se še nisi spremenil: še zmeraj si tak, kot si bil tisti prvi dan; kot kavboj, ki je zakvartal klobuk, pištolo in konja in svoj ranč v Teksasu in zdaj samo še gleda, kdaj bo koga ubil in se polastil njegovega premoženja.«

»Pa sem bil res tako strašen?«

»O, še bolj,« je vzklila ženska.

»Do lepih žensk sem bil že od nekdaj nezaupljiv. Lepe ženske imajo ponavadi zmeraj celega hudča v sebi.«

»Res? Sem se ti zdela lepa takrat?«

»Ja — lepa in otročja in hudobna.«

»In kaj sem bila najbolj?«

»VSE si bila najbolj. In kar je bilo najhuje pri vsem tem — bil sem zaljubljen vate.«

»Zaljubljen? — In to mi poveš šele zdaj, po vseh teh letih?«

»Se zmeraj bolje zdaj kot pa nikoli. Sploh pa se mi zdi, da je za take izjave zmeraj prežgodaj in nikoli prepozno. Z besedami se je najbolje igrati, kadar so že pepel in ne ko so še ogenj in se lahko opečeš z njimi.«

»Misliš? — Ampak, lepo te prosim — kaj češ z besedami, potem ko je povsod že sam pepel?«

»In čemu besede, ko je še ogenj? Ogenj kar dobro shaja tudi brez take kurjave, se mi zdi. In ko začne ugašati, ga z besedami najbolj hitro in temeljito do kraja pogasiš.« Tako misliš ti, ki si se zmeraj bal ljudi in si se zmeraj bal govoriti z njimi. — In če si že govoril, si lagaj.«

»Tebi nisem nikoli lagal.«

»Da ne? — Se še spomniš: rekel si mi, da mi boš kupil grad v deveti deželi in belega konja arabca in samotni otok sredi oceana...«

»Nehaj!« je rekel možki. »Raje mi daj še kaj za piti.«

»Pil bi? — Nič mi nisi kupil, kar si mi obljubil — in zdaj bi pil?« Pa je kljub temu prinesla steklenico iz kuhinje in mu nalila — in seveda tudi sebi.

»Trčiva, Lucijan! Tako vesela sem, da te spet vidim — kljub vsemu. Veš, dolgo sem te sovražila — ali vsaj mislila sem, da te sovražim. Potem pa sem te počasi nehala sovražiti — in potem sem te začela pogrešati. In zadnje čase ugotavljam, da te nič več ne sovražim, ampak samo še pogrešam. — Čudno, kaj?«

Na začetku sem se te kar malo bala, veš. Tisti tvoj večni čik v kotičku ust, tisti tvoj večni nezaupljivi pogled! — Ampak potem, ko si se me prvič dotaknil... Saj veš, takrat v gozdu... Sele takrat je prišlo tisto. No, mogoče se je pripravljalo že prej, pa si nisem hotela priznati. In potem tisto nedeljo pri tebi v Čemažu: nič se mi ni bilo treba spraševati, kako in zakaj in čemu, nič misliti, nič sramovati. Tako lepo mi je bilo: dotaknila sem se te in sem vedela: tu si. Šla sem s tabo in sem vedela: tvoja sem. — Mogoče se ti bo zdelo smešno,

(Nadaljevanje na 30. strani)

LJUDSKA BALADA

Kvartna sobota

»V soboto v gozd ne hodi!
Povem ti, če ne veš,
da ideš v past nezgodi:
nesrečen boš, če greš!«

»Vsi dnovi so enaki!
Kdo vas slušal bo?
otroci in bedaki:
je prazen govor to!«

In šel je on
in štirje sosede ž njim rekoč:
»No le, če kak hudir je,
naj skaže svojo moč!«

Že v gozdu so, v dolini,
že klade nalože;
oblači se v širini,
vetrovi se podé.

Stemni se.
Iz oblakov se vsuje sodra, sneg;
ne straši to možakov
z vozmí hitečimi v breg.

Čuj strašni pok v puščavi:
razlega lom se uhoj.
Vihar vozove ustavi:
Jeli to pekla roj?

In burja tuli, piše,
po tleh se zgrinja led:
zavetja zver si išče
in splasena govéd.

Možje kričé,
roté,
vihé nad njimi biče:
a z mesta ne hoté.

Napnó poslednje sile:
zdaj to, zdaj ono stran:
moči viharja čile
jim branijo na plan.

Zastonj so vsi njih trudi,
zastonj ves njih napor:
glej za drugim zgrudi
pod snežni se zastór.

Ostale tam so klade,
ostali tam možje;
plen grozne smrtne vlade:
družinam, ah, gorje!

Našli so pet mrličev
na žalost Materno
in žen in otročičev
— v nedeljo kvatrna.

Zapisano po pripovedovanju Marije Dol-
žan (1889–1977) iz Zabreznice 26. 1. 1967.

Janez Kozamernik: Kmetija v Rovitih — kroki

EDO TORKAR

SENTIMENTALNA ZGODBA

Zabučale gore,
zašumeli lesi —
oh, mladosti moja,
kam ušla si, kje si?
(Ljudska)

Starka s psičkom, ki se je ozrla za njima z druge strani ceste in ju pospremila z dolgim in prijaznim pogledom, si je gotovo mislila: srečna mlada družinica na popoldanskem sprehodu. Moškemu je bilo kakih trideset let; hodil je s prožnim, a že malo umerjenim korakom športnega veterana. Ženska je bila kakšno leto ali dve mlajša; nalahno se je pozibavala v bokih, s pritajenim korakom nikoli do kraja ukročene živali. Pred seboj je potiskala otroški voziček. S sunkom ga je porinila naprej, tako da se je sam zapeljal po pločniku in je otrok v njem zavriskal od veselja. Plosknila je z rokama, stekla za njim in ga znova porinila naprej. Otrok je znova zavriskal in ženska je spet plosknila z rokama in spet stekla za njim — in tako naprej. Voziček je močno škripal — najbrž mu že dolgo ni bil nihče podmazal koles. Moški je smehljaje gledal otroka. Če drži, da so majhni otroci vsi lepi in občudovanja vredni, potem je bil ta še posebej lep in občudovanja vreden: oči kot spominčice, laski kot svila. Veselo je kričal na ves glas, zadovoljno predel, pa spet neugnano zakričal — zraven pa je na vso moč brčal in mahal z ročicami.

»Kaj ni srčkan?« je rekla ženska, že malce zasopla od nenehnega tekanja za vozičkom.

»Seveda je,« je pokimal moški in zatlačil roke v žep. »Pa je zmeraj tako živahen?«

»Niti ne,« je odkimala ženska. »Kadar ga imam doma v stajici, je dostikrat čisto tiho. Drži se za ograjico in gleda. Stoji in gleda — in se mršči.«

»Mršči se?« se je začudil moški.

»Ja. — Kot da mu kaj ne bi bilo všeč, pa se o tem ne mara izjasnjevati s smerjenjem in vriščem.«

Moški se je zasmejal. »Najbrž si ustvarja sodbo o tem svetu. Mogoče bo pa še filozof, ko bo velik.«

Tedaj je otrok spet na vse grlo zakričal, kot da bi hotel že v kali zatreti vse špekulacije na račun svoje prihodnosti.

»Kaj hoče povedati?«

»Protestira,« se je zasmejala ženska. »Pravi, da si bo že sam izbral poklic, ki mu bo všeč in da nič ne dá na prerokovanja raznih jasnovidnih stričkov in tetk.«

»Saj ima prav. Meni so tudi prerokovali vse mogoče: da bom pilot, kapitan, general in kaj jaz vem, kaj vse še... No, zdaj pa pucam šmir v fabriki in prekladam železo s kupa na kup.«

Na železniškem prehodu je zazvonil opozorilni zvonec. Pospešila sta korak, vendar sta bila prepozna. Ko sta prišla do prehoda, so se zapornice že spuščale. Moški je jezno pljunil in udaril z nogo ob tla: »Prekleta! — Tik pred nosom!«

Ženska ga je z nasmeškom pogledala. »Nič se še nisi poboljšal. Se zmeraj se razburjaš za vsako figo.« Za hipec je pomolčala, potem pa si ni mogla kaj, da ga ne bi spet nagajivo zbadla: »Se še spomniš TISTE šipe?«

»Kateré šipe?«

»Saj veš — tiste, ki si mi jo TAKRAT razbil.«

Moški je stisnil ustnice in jo srepo pogledal skozi priprte trepalnice. Jeznorito je brnil kamen na progo in potem še enega. »Žal mi je,« je rekel nazadnje. »Šipa navsezadnje res ni bila nič kriva.«

Ženska se ga je oprijela za komolec in se mu zazrla v oči: »Ampak mene ne bi nikoli udaril, kaj?«

mladi 1918 ni nameraval z zmago antante doseči s svojimi mirovnimi točkami razsula habsburške monarhije.

To, vse do pomladi 1918 za habsburško cesarstvo ugodno razpoloženje vplivnih politikov v antantnih državah, je skušal cesar Karl izkoristiti in se je tajno začel sam pogajati z antanto za mir s pomočjo svojega svaka, princa Sixta Bourbonškega, ki je bil s svojim bratom v belgijski armadi. Pogajanja je začela januarja 1917 Sixtova mati, ki jo je Karl poslal v Švico, za njo pa še drugi Karlovi zaupniki. Princ Sixt Bourbonški se je celo sam pripeljal k cesarju na Dunaj. Kakor navaja Masaryk, je cesar Karl 24. marca 1917 v pismu francoskemu predsedniku Poincaréju obljubil, da bo »zastavil vse sile, da bi Nemčija odstopila Franciji Alzacijo in Lotaringijo«, za Avstrijo pa je seveda »zahteval, da se monarhija ohrani v danih (starih) mejah«. V teku pogajanj, ki so se začela že v začetku decembra 1916, je princ Sixt Bourbonški pomladi 1917 petkrat govoril s francoskim predsednikom Poincaréjem; minister Briand se je strinjal z načrtom in tudi angleški predsednik Lloyd George. Tudi z njim in z angleškim kraljem se je princ Sixt Bourbonški pogovarjal o prizadevanjih avstrijskega cesarja Karla, vendar ti pogovori niso Karlu prinesli zaželenih rezultatov.

Sixtova pogajanja so se torej vršila neposredno med najbolj vplivnimi osebnostmi z obeh strani. Cesar Karl se je sam obrnil pismeno na predsednika francoske republike, v pogajanja so posegli Briand, Lloyd George, angleški kralj in drugi. Tem osebnostim se je pridružil še francoski generalni štab.

»Če bi ne bilo ruske revolucije, bi se Sixt Bourbonški na Karlovo željo pogajal tudi z ruskim carjem.«

Kmalu po ponesrečenem Sixtovem poskusu se je začel tajno pogajati z antanto avstro-ogrski zunanji minister grof Czernin s pomočjo svojega prijatelja grofa Revertera, legacijskega svetnika n. r. in nekaterih drugih znancev. Refertera se je v Freiburgu v Švici sestal z grofom Armandom, šefom francoske obveščevalne službe. Masaryk navaja dvakratni poizkus pogajanj: julija 1917 in v začetku leta 1918. Predsednik angleške vlade Lloyd George je bil o tem obveščen in je soglašal, da se stopi v stik »z drugo stranko«.

Toda Czernin je 15. aprila 1918 odstopil, samo leto po tem, ko je 12. aprila 1917 v zaupnem poročilu cesarju Karlu orisal položaj cesarstva kot resen in slab.

Tako nam postane še bolj razumljivo, zakaj je cesar Karl vse leto 1917 iskal pot do antantnih oblastnikov. Ko je v amerškem senatu predsednik Wilson 8. januarja 1918 obrazil svoj »mirovni program v znanih štirinajstih točkah«, je bil grof Otokar Czernin tisti, ki ga je v imenu Avstro-Ogrske odklonil. Ko se je Clemenceau še spomladi 1918 hotel pogajati z Avstro-Ogrsko, je bržkone Czernin to izrabil za svoj govor 2. aprila 1918 v dunajski mestni zbornici, kar pa sta francoski minister Painlevé, za njima pa sam Clemenceau ovrgla kot »avstrijske laži o mirovnih ponudbah Avstriji«. Kot »dokaz« so Francozi objavili pismo princa Sixta Bourbonškega z dne 31. marca 1917, Czernin je v omenjenem govoru namreč trdil, da je Clemenceau (pred njegovim govorom) poslal k njemu posredovalca pred samim začetkom nove nemške ofenzive v Franciji, nakar je Clemenceau odgovoril: »Czernin je lagal!« Avstrijska vlada in cesar Karl sam pa se je moral zagovarjati pred nemškim cesarjem Viljemom in skušal ovreči Clemenceaujeve trditve, ta pa je postavil Karla na laž z objavo Karlovega pisma, ki ga je svojčas pisal predsedniku francoske republike. Prav to pa je povzročilo Czerninov odstop.

Kljub temu cesar Karl ni izgubil upanja, da bo ohranil habsburško cesarstvo. To upanje je še vedno gradil na besedah

predsednika angleške vlade Lloyda Georgea, ki je 5. januarja 1918 v govoru delavcem izjavil, da »Angleži ne vodijo vojne z namenom, da bi uničili Avstro-Ogrsko«.

Tudi ameriški predsednik Wilson je v svojem programu, formuliranem v štirinajstih točkah, še vedno mislil na avstro-ogrski državni okvir, ko je dejal, da »bi bila narodom Avstro-Ogrske, ki jim želimo njih mesto v zboru narodov zajamčeno in zagotovljeno, dana najsvobodnejša možnost avtonomnega razvoja«. Njegov zaupnik prof. George D. Herron je še marca 1918 dejal Karlovemu zaupniku prof. Heinrichu Lemmaschu, da je »Amerika samo zavoljo tega proti Avstriji, ker se je zvezala z Nemčijo«, do Avstro-Ogrske same pa »ZDA ne čutijo nobenega neprijateljstva«, saj so celo z napovedjo vojne habsburški monarhiji odlašale do 4. decembra 1917.

Ta popustljivost ZDA in Anglije do Avstro-Ogrske je bila po Masarykovem predvsem posledica novega položaja, ki je nastal v svetu »zaradi boljše revolucije in mirovne ponudbe s strani sovjetov«. Zato je cesar Karl kljub vojni napovedi s strani ZDA skušal obdržati zveze z Wilsonom in mu je celo sam pisal po posredovanju španskega kralja. Glavno breme teh stikov pa je preložil na Lammaschova ramena, ki je potem navezal v Švici stike z Wilsonovim zaupnikom Herronom. Cesar Karl je v bistvu pristal na Wilsonove pogoje, oziroma »samoodlobo narodov«, ki se je dala takrat še tolmačiti kot »najširša avtonomija narodov v okviru habsburške monarhije«. Pri tem se je lahko naslanjal med drugim tudi na majski deklaraciji Češkega in Jugoslovanskega kluba v dunajskem parlamentu 30. maja 1917 (in tudi na kasnejše, med njimi tudi češke januarske deklaracije z dne 6. januarja 1918, torej na meščanske jugoslovanske in češke politike v okviru cesarstva. Težav pa mu ni delala niti avstrijska socialna demokracija, saj mu je prav ona, vede ali nevede, hote ali nehote brzdala delavske množice, kakor so pokazale že januarske stavke 1918, ki jih je socialnodemokratsko strokovno (sindikalno) vodstvo spočetka poskušalo »omejiti, da bi preprečilo spopad z oboroženo silo države«. Ker pa v teh prizadevanjih ni uspelo, je tretji dan aktivno poseglo v organizacijo stavke delavstva v Dunajskem Novem mestu in drugod.

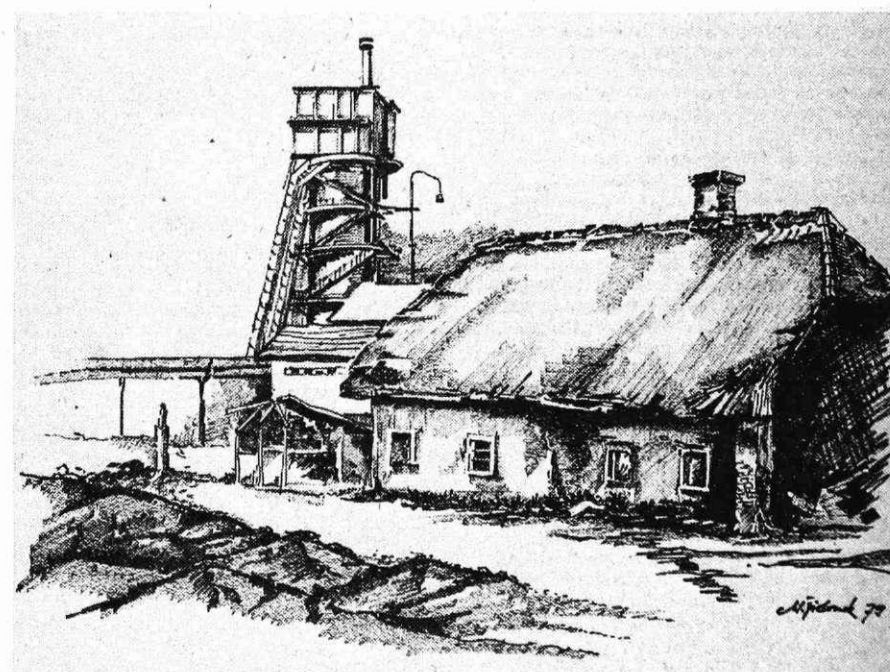
Tako je v tej stavki, ki jo že poznamo, avstrijsko-nemško socialnodemokratsko vodstvo doseglo, da so v svetih delavskih odposlancev, ki jih je na Dunaju in drugod izvolilo delavstvo, prevladali funkcionari socialnodemokratske stranke in strokovnih komisij. Stavkovne zahteve delavcev, na primer, v Dunajskem Novem mestu (takojšnja sklenitev miru brez aneksij in kontribucij na podlagi pravice narodov do samoodločbe, odprava cenzure in vojaških zakonov, amnestija za politične zapornike, uvedba osemurnega delavnika, ureditev prehrane ob sodelovanju delavskih zaupnikov) so se političnim in strokovnim voditeljem avstrijske socialne demokracije zdele preradikalne. Zato so delavske politične zahteve pri pogajanjih z vlado postavili v drugi plan in jih omilili ter vladi celo zagotovili, da bodo pomirjevalno vplivali na delavstvo, če jim vlada zagotovi, da se pogajanja v Brestu Litovskem zaradi avstrijskih in nemških ozemeljskih zahtev ne bodo razbila, predvsem pa naj bi vlada preosnovala prehranski sistem, demokratizirala občinske zastope z uvedbo splošne, enake in neposredne volilne pravice in odpravila militarizacijo delavstva.

Socialnodemokratska delegacija se je pri cesarsko-kraljevi vladi zadovoljila z meglenimi obljubami in potem, kakor vemo, pozvala stavkajoče delavstvo, naj se 21. januarja 1918 vrne na delo, toda dunajsko delavstvo se je temu sklepu pokorilo šele štiri dni kasneje — 25. januarja 1918.

Prav tako, čeprav z ogorčenjem, so se po prigovarjanju slovenskih, italijanskih in nemških socialnodemokratskih voditeljev uklonili ukazu vojaških oblasti stavkajoči delavci v puljskem arzenalu, ki so stavkali od 22. do 28. januarja 1918. Toda prav ta dan, 28. januarja 1918, če si še enkrat priključimo v spomin, je izbruhnila politična stavka v Miljah in Trstu pod geslom »Za mir in kruh«.

Kakor piše dr. Mirko Stiplovšek v svojem »Pregledu stavkovnega gibanja na Slovenskem 1917–1920«, so govorniki v Trstu poudarjali, da je »gibanje rezultat dogodkov v Rusiji«, ki so »naravnost električno prešinili dušo proletarcev«. Tudi tržaški delavci so izvolili delavski svet, ki z vladnim odgovorom na svojo resolucijo ni bil zadovoljen, naposled pa je kljub temu priznavajoč, da je stavka dosegla svoj

(Nadaljevanje na strani)

Marjan Židanek: Stara Sava — kroki

smoter, da odločno protestira proti vojni in neznanim življenjskim razmeram, pozval delavstvo, naj se 2. februarja 1918 vrne na delo. Napoved, da bo delavstvo uporabilo še „energičnejša sredstva, če vlada ne izpolni svoje obljube“, pa je ostala seveda samo pri besedah.

Tudi v Ljubljani in na takratnem Kranjem se je med socialnodemokratskimi „gasilci“ revolucionarnega razpoloženja in volje delavstva izkazal socialnodemokratski prvak Anton Kristan. Že na ljubljanskem shodu, na katerem je več kakor pettisočglava delavska množica 20. januarja 1918 manifestirala „svojo nemajno voljo proti nadaljevanju vojne in zahtevalo ureditev prehrane“, so vodilni socialni demokrati v Ljubljani (Anton Kristan) v resoluciji spremenili vrstni red delavskih zahtev. Zahtev po miru so uvrstili v zaključek, na prvo mesto pa postavili zahtevo po izboljšanju prehrane. Da je vodstvo shoda „preprečilo demonstrativni obhod po mestu“, so si v poročilu o tej manifestaciji v „Napreju“ vodilni socialni demokrati želeli celo v zaslugi.

Dne 22. januarja 1918 bi se morala začeti stavka ljubljanskega delavstva, pa je bil Anton Kristan tisti, ki je pozval delavstvo, „naj le spusti puške na tla“, zraven pa demagoško pristavil, „naj bo pripravljeno na nov boj“. Dan poprej – 21. januarja 1918 so zaupniki JSDS sklicali v Ljubljani shod in seznanili delavstvo s potekom prej omenjenih pogajanj vodilnih avstrijskih socialnih demokratov na Dunaju z vlado, ki so po njihovo dosegla „znaten napredek“, kar so izrazili tudi v resoluciji, sprejeti na shodu. Ohenem so seveda zborovalce seznanili z dunajskim socialnodemokratskim sklepom „o koncu stavke“, oziroma s pozivom, naj se delavstvo vrne k delu in na delovna mesta. V tolažbo za revoltirano delavstvo so ustanovili delavski odbor iz zaupnikov tovarniškega delavstva in železničarjev, ki naj bi bil „v permanentni (pripravljenosti), dokler vlada ne izpolni svojih obljub in zagotovil“.

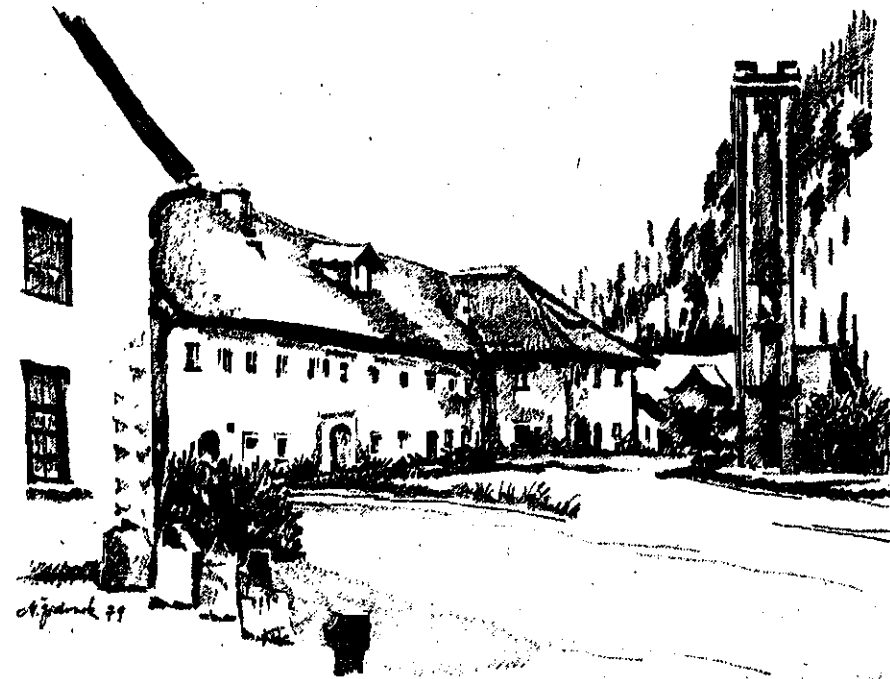
Tako je bilo tudi v Idriji in na Jesenicah. Delavstvo je bilo pripravljeno in razpoloženo za udeležbo v takratnem stavkovnem gibanju. Na obeh shodih pa so po navodilih centralnega vodstva delavski zaupniki morali preprečevati delavstvo, da za stavko „ni primeren čas, ker se je drugod že končala“. Na Jesenicah, kakor že vemo, so 27. januarja 1918 morali delavski zaupniki v skladu z navodili političnega in strokovnega socialnodemokratskega centralnega vodstva pozivati delavce, „naj se ne dajo zapeljati v kaka nepremišljena dejanja“.

Torej je bilo tudi iz tega videti, da JSDS in prav tako celotna avstrijska socialna demokracija nista tisti kovačnici, ki bi lahko skovali delavsko in ljudsko čudo v skladu z delavskimi in ljudskimi težnjami. Da drugih „Kovačnic“, v katere nas je popeljal tale ekskurz, niti ne omenjam, da sta kovali človeštvo usodo, ki bi obetala izpolniti težnje zatiranih in izrabljenih. Mislim pa, da je bil ta ekskurz v „kovačnice“, človekove in človeške usode potreben za spoznavanje in razumevanje dogodkov, ki so jim sledili in ki jih iz same lokalne zgodovine ne moremo dojeti in razumeti. Vsaka lokalna zgodovina je sama zase samo nerazumljiv in neviden drobec splošne zgodovine in ga je zato treba osvetliti prav s splošnim zgodovinskim dogajanjem. Le tako lahko dojamemo, v koliko je zgodovina določenega kraja pomagala oblikovati zgodovino svojega razreda, ljudstva, države, mednarodnosti ali vsaj internacionalistične solidarnosti v določenih usodnih obdobjih. Razumljivo je, da tega ekskurza nisem pisal za zgodovinarje, marveč za naše jeseniške delavce. Zato bom verjetno moral v tem sestavku še

kdaž poseči h kakemu ekskurzu v izven-jeseniško in izvenslovensko dogajanje, saj so dogodki, ki so s svojimi idejami oplajali jeseniško delavstvo, pretresli takrat ves svet. In med temi dogodki je bila vsekakor na prvem mestu v delavskih mislih oktobrska revolucija, nova sovjetska Rusija kot vzgled in težnja po akciji za spremembo suženjske delavske usode v svobodno, ašernega človeka vredno usodo, ki se je takrat večini jeseniškega (in seveda tudi drugega delavstva) zdelo blizu ali pa celo že na dosegu roke.

Od ustanovitve krajevne politične organizacije Jugoslovanske socialne demokratične stranke na Jesenicah do nedemokratične ustanovitve krajevnega Narodnega sveta

Cankarjeva kritika JSDS, da zanemarija politično organiziranost stranke v delavskih središčih, ni bila prazna beseda in je veljala tudi za Jesenice. Tudi tu so socialni demokrati poavetili pozornost samo strokovnemu organiziranju delavstva, zanemarili pa so njegovo politično organiziranost. Tako se je šele dobra dva meseca po Cankarjevem tržaškem govoru, ki je „razburil“ tudi jeseniškega socialnodemokratskega prvaka Antona Zugwitzja, ustanovila krajevna politična organizacija JSDS Jesenice, dne 29. junija 1918. Ta dan se je, kakor je 2. julija 1918 poročal „Napreju“, konstituiral njen odbor, ki naj bi uveljavljal in vodil politiko osrednjega odbora stranke v jeseniškem šezlašarskem revirju.

Marjan Židanek: Na Stari Savi – kroki

Kaj več o začetnem delovanju krajevne politične organizacije JSDS na Jesenicah v strankinem tisku ne zasledimo. Direktive, kako naj se krajevna strankina organizacija obnaša ob ustanovitvi Narodnega sveta, še ni bilo, razen sklepa iz „Resolucije Izvršnega odbora JSDS“ z dne 4. junija 1918, v kateri je bilo rečeno:

„Glede ustanovljenega Narodnega sveta izjavlja celokupni izvrševalni odbor, da jugoslovanska socialna demokratična stranka, ne vstopa v Narodni svet, pač pa ne odklanja sodelovanja, pridruže si za izvršitev sprejetih sklepov povsem proste roke.“

Vprašanje je, ali se je ustanovljena politična organizacija JSDS na Jesenicah sploh kaj ukvarjala z nasprotji, ki so glede reševanja slovenskega narodnega vprašanja razdvojili duhove v stranki. Dr. Henrik

Tuma se je v tej zadevi postavil proti vodstvu stranke in odklanjal sodelovanje socialne demokracije z nacionalističnim meščanstvom:

„Smatram za politični pogrešek ne samo »socialističnega stališča«, temveč tudi v interesu svojega naroda, da Golouh (ki je govoril ob obletnici Majske deklaracije na narodnjaškem shodu v Narodnem domu v Trstu) ali pa Kristan (ki se je udeležil v imenu slovenskih socialnih demokratov že znanih praških slavnosti) in drugi prisostvujejo narodnjaškemu shodu in da nimajo poguma izjaviti javno, da je ta pot zgrešena in da je samo mednarodni in revolucionarno razredni boj primeren, da se doseže samoodločba slovenskega naroda.“

Pri tem je dr. Tuma izhajal iz misli, da je usoda Trsta tako tesno spojena z usodo Jugoslavije, da ju ni mogoče ločiti, kakor tudi ne diskusije političnih stališč obeh socialističnih strank v Trstu – italijanske in slovenske. Po njegovo in v tem mu je bilo treba dati prav, da »nacionalistična rešitev narodnostnega vprašanja nikjer ni tako nemogoča kakor v Primorju in Trstu, kjer sta oba naroda, slovenski in italijanski, kakor prepletena drug z drugim in da se nikjer tako očitno ne kaže, da je pravična rešitev možna le na (socialistični) mednarodni osnovi in da bo vsaka druga – nacionalistična in šovinistična – rešitev le v škodo svobode enega ali drugega naroda“.

Dr. Tuma se je skliceval na resolucijo X. zbora JSDS, ki je, slovesno izjavila, da le delavska internacionala vsega kulturnega

sveta lahko doseže popolno svobodo narodov in da je zatorej samoodločba narodov mogoča le na osnovi narodne ideje v čistem pomenu besede, ki se sklada z mednarodno idejo (proletariata):

„Svoboda narodov in skladnost med njimi zahtevata sporazum med »svobodnim italijanskim narodom Trsta in svobodnim slovenskim narodom. Z nacionalističnega stališča meščanstva (obeh narodnosti) takšen sporazum ni mogoč, kakor tudi ni mogoč sporazum Čehov, ki so si postavili nacionalistični cilj češke zgodovinske države, ki bi proti svoji volji prišli vanjo.“

Zato je dr. Tuma odklonil sodelovanje socialne demokracije z nacionalističnim meščanstvom kateregakoli naroda in njeno udeležbo z Antonom Kristanom pri praških slavnostih. Udeležba na majskih

HJALMAR ABELSON

MATI

V svojem petem letu je spoznal, da mu Kristina Jakobsen prav za prav nič ne pomeni. V dvanajstem letu si je priznal, da ceni njeno požrtvovalnost. V dvajsetem je mnogokrat premišljeval, zakaj ga je Heda Lundkvist, njegova prava mati, dala v rejo Kristini in zakaj se izmika vsakemu stiku z njim. Vedel je, da je še vedno živa in da živi nekje na Danskem. Dve leti pozneje je sicer hladna, toda zvesta Kristina umrla. To je bil zanj nevkvečen dogodek. Ko je prekoračil trideseto leto in ko je povsem spoznal, da je kot arhitekt doživel neuspeh, si je nenadoma zaželel obiskati svojo mater, to čudno žensko. Znano mu je bilo, da še ni umrla. In nekega dne se je odpravil na pot.

Prvič se je to pot vozil po Atlantiku, in sicer na neki veliki, prastari ladji, namenjeni tistim, ki so potovali manj iz radovednosti in udobja, a bolj iz potrebe, da opravijo kakšno dolžnost. Kreпки, od sonca ožgani Nordijci z zavihanimi rokavi in širokimi nogavicami; drzni, zamišljeni Poljaki žuljavih in raznoraznih rok, besedični in radovedni Nemci. Po daljšem ali krajšem hivanju v Ameriki ali Kanadi so se vračali v domovino. Bogati ali siromašni, zadovoljni ali razočarani, zdravi ali bolni. Odgovor je iskal v njihovih obeh, na obleki in čevljih. Zdelo se mu je, da so vsi imeli enake oči.

Prizadet od tega spoznanja se je približal najavi ograji, da bi si, nagibajoč čeznjo, poiskal utehe v brezskrajni gladini. Toda nebo in morje mu nista dala miru: tudi v njuju je odkril tisto zakleto in brezskrajno neskončnost, katerega pojem pripelje človeka do blaznosti. V življenju pa je vse povezano z neko smotnostjo, od te dotrajane ladje z neštetimi, zoprnimi od rje razjedenimi deli, do živali, rastlinstva in gorovrnih podnebnikov; vse do zelenkaste gladine, ki valovi pred njim. Vse živi zgolj zaradi tega, da si podredi okolico za svoje najnovejšee biološke potrebe. Pri tem pa ni nobene možnosti, da se izloči iz te do skrajnosti prepletene sredine in si ustvari okoli sebe svet neskaljene lepote. Zelo pozno je spoznal, da je poseben arhitektura žrtev te cinične neizprosnosti. Sanjal je o vilah z razkošnimi arkadami in hodniki, o zgradbah, ki bodo udobnejše in preprostejše od antičnih hramov, a gradil mračne garaže in tovarniške dvorane. Nekoč je bil očaran od harve morja in neba. Tedaj se je samo za trenutek osvobodil teh nasilnih misli ter se predajal čudnemu sanjarjenju. Začutil je, kako se v njem prebujajo skrivnostne moči, katere zmorejo ohladiti zemeljsko težnost in podaljšati stehrovje in stropovje v neizmerne višine. Morje se pretvarja v velikanske amagradne sklade, oblaki v kose marmorja. Gradi nekaj velikega, veličastnejšega od Keopsove piramide, nekaj, kar bi ne bilo zgolj okras ali sredstvo. Lepota, ki zadostuje sama sebi, očarana sama nad seboj... V bližini zasliši korake, nekdo od potnikov se zadržuje v njegovi bližini. Ocean se zopet pretvarja v zeleno gladino. V njem mgole vsakovrstne ribe, s katerimi se polnijo pločevinaste škatle in sodi. In ocean je samo vez med dvema velikima naseljenima celinama.

V svoji kabini, iz katere je majhno okroglo okno gledalo proti jugu, je razmišljal o Hedi Lundkvist. Zakaj ga je zapustila v nepolnem drugem letu starosti svoji rojakini v New Yorku, da je pojej po krajšem času popolnoma izginila. Vmes ni denar, ne čast. Plemenita Kristina! Mnogo razlogov je imela, da ga zapusti in prepusti ulici ali v kakšni sirotišnici. Ne, tega ni storila! Delala in negovala ga je vdano in iskreno. Velika žrtev, a zaman. Umrla je uboga in utrujena. Ni se ji izplačal njen dvajsetletni napor. Vzgojila je propadlega arhitekta, Heda Lundkvist. Kaj počenja že dolgo vrsto let v Kirkholmu? Ali je ta brezkrbna starica morda celo pozabila, da je nekoč imela sina? Ali je to kakšno ovenelo bitje, ki jo žge zavest in neizprosnost spoznanja, da v življenju doseže tisto, česar se najh bolj boji?

Sedmega dne vožnje se je izkrcal v Hamburgu in dan pozneje je že potoval z brzcem proti Fleushburgu. Ob pogledu na monotono ravnino, ki se je širila ob progi, bi se najraje vrnil. Začutil je, da je potovanje brez smisla, saj se ni odpravil na pot iz ljubezni, marveč zaradi mračnih in sebičnih stremeljenj. Šest ur po prehodu nemške meje se je znašel v Kirkholmu. Evropa ga ni preveč presenetila. Že prej jo je bil spoznal s pomočjo številnih časopisov in knjig, deloma pa je zasluhlil vzdruke Danske po preprostih Kristininih opisih. Kirholm je skromna vasica, obkrožena z valovitimi žitnimi njivami. Kmetje te njive vztrajno in z ljubeznijo obdelujejo, da bi lahko živeli in žive da bi sejali, redili govedo in jo prodajali.

„Da, gospa Lundkvist stanuje gori,“ mu je pokazala neka mlada pegava deklica z roko na izrabljene lesene stopnice, ki so se skoraj v pravem kotu vzpenjale na podstrešje. Ko je stopil nanje, so deske zasrkipale. Tesno mu je bilo v srcu in ni vedel, kako naj se predstavi. Bil je zelo razburjen. Potrkal je z drhtečo roko. Po nekaj trenutkih so se odprla vrata in na pragu se je pojavila visoka, osivela, grbava starica. Njegova mati.

„Dober dan. Vi ste gospa Lundkvist?“

„Da, jaz sem.“ Njen glas je bil hreščec in hladen, skoraj sovražen.

„Kaj želite?“

Bil je razočaran. Glas te grbave starke ga je poniževal: poskusil je z lažjo, »že dalj časa živim na Danskem. Vaš sin Kristjan me je poprosil, naj vas obiščem.“ Komaj

zda je opazil, da je njen obraz oster »skoraj surov“.

„Moj sin!“ Bila je nekoliko presenečena, toda ne preveč. »Dobro! Vstopite, torej.“

Živela je v siromašni klobici, med golimi stenami. Skozi majhno okno se je prožil tanek pramen sončnih žarkov. Heda Lundkvist? Nikakor si ni mogel predstavljati, da je lik njegove matere tako oduren in surov. Tudi hudoben, kakor da se še nikoli ni nasmehnila. Gube po tem koščnem in mršavem obrazu so se združevale proti malce ukrivljenemu nosu, da je aurova in brezdušna odurnost še bolj udarjala na površje. Gledal je njeno upognjeno telo, ki so ga izsušila leta. Heda Lundkvist ni bila nikoli lepa. Bil je žalosten.

„Vi torej prihajate iz Amerike?“ ga je premerila še dalje hladno, pri tem so ji trepalnice podhrtevale nenavadno hitro. Pojasnil ji je, da mu je Kristijan najboljši prijatelj in da zdaj živi sam v New Yorku. Dejal je tudi, da je Kristina Jakobsen že več kot deset let med mrtvimi. Potem je nastala tišina.

Ni se ji zdelo vredno, da bi vprašala o njenem življenju. Zda mu je bilo očitno, da je ta ženska doživela usodo, ki jo dožive skoraj vsi ljudje: uresničene želje, enodnevna sreča, razočaranje in naposled vdanost v božjo voljo in osamljenost. Mladost! Vsekakor je ljubila nekoga, ki je mnogo zahteval, a mogel le malo dati. Spominja se krstnega lista, na katerem je bilo napisano: Kristijan Lundkvist, nezakonski otrok. Toda njegova tragedija je docela nepomembna stvar. V osnovi so skoraj vse enake. Zda so mu oči obstale na sliki v starinskem okviru, ki je bila pralonjena na medenasti nočni omarici. To je bil črnpolt mlad človek z veliko ovratnico. Torej ta slika iz zelo davne preteklosti predstavlja njegovega očeta?

„Ali bi želeli videti Kristijana,“ je on prekinil mučno tišino.

„Ne, ne!“ reče starica s še odurnejšim glasom. „Sina nisem nikoli ljubila. To vam lahko odkrito povem. Saj ni kriv, toda, gospod, vmes je vprašanje, nekaj, o katerem vam ne morem pripovedovati.“ V njenih besedah je drhtelo tiho oproščanje.

Razumel jo je popolnoma.

„Zakaj naj se ohnavljajo odnosi, ki so že davno zamrli? Zakaj je treba zaman zamotavati življenje?“

Bil je presenečen nad sebičnostjo njegovega stoizma. Kljub temu ni mogel kaj, da ne bi vprašal: »Morda vam je potrebna njegova pomoč? Da bi opravičil svoje vprašanje, je z očmi premeril siromašno sobo. Heda Lundkvist je tudi zdaj ostala nedostopna.“

Premeril je njene globoke, krivuljaste gube in krčevito zategnjene vratne žile, ki so so spuščale proti usahljima dojkama. Žalostna znamenja neizprosne propadanja. In temu razoranemu obrazu je odkril čisto resnico. Torej je bila njegova misel o življenju in lepoti samo varljiva in preveč preprosta utvara.

Razšla sta se ljubeznivo, toda hladno. Bilo je slej ko prej čudno, da more neka mati pokazati takšno brezbrzičnost. Čutil se je samemu sebi.

„Zhogom!“

„Zhogom!“ To so bile zadnje besede. Spet se je vozil na neki prekoceanski ladji. To pot je ladja jadrala iz Evrope. Na njej so bili plavalasi Nemci, kreпки Nordijci in melanholični Poljaki; samo nekoliko veselejši so bili in mlajši. Morje je imelo zda pa zda isto smaragdno zeleno harvo. Nagnjen preko žične ograje za krmo je hotel gledati v penete brazde, ki jih je ladja puščala za seboj. Spominjale so ga na nekaj žalostnega, bližnjega in obenem daljnjega, nedosegljivega, na globoke brazde Hede Lundkvist.

Prevedel Črtomir Sitar

verjetneje na levem bregu Save, za sedaj še ne vemo. Morda pride pri tem lahko v poštev lokacija Most, kjer so bili južno od cerkve sv. Martina odkriti tipični arhitektonski deli antične mestne arhitekture (?).

Obstoj škofijskega centra na Ajdni je nedvomno dokazan s cerkvijo samo (škofijski sedež in klop za kler). V tem primeru gre za consignatorij — prostor, kjer se je vršila birma, cerkveni posveti in druge podobne dejavnosti. To pa nam takoj dá misliti, da na Ajdni lahko pričakujemo tako imenovano »družino cerkva«, ki je značilna za škofijske centre bodisi v nižinskih, starejših središčih, ali za one v pribežališčih — refugijih (npr. sv. Hema, Grazerkogel na Koroškem, Vranje pri Sevnici i. dr.). Za to »družino« ali »zdržbo cerkva« (Kirchenfamilie) je značilen obstoj treh sakralnih objektov: consignatorij, baptisterij (krstilnica) in nekoliko večja (običajno) cerkev za maševanje. Kakšna je ta situacija na Ajdni, glede na njeno specifično lego in okoliščine, ki so narekovale nedvomno varčevanje s prostorom, bodo vsekakor pokazala nadaljnja raziskovanja.

Na osnovi navedenih rezultatov in zaključkov je vloga in pomen Ajdne narasla in prerasla lokalne okvire, povzdignila ta do sedaj tako rekoč arheološko anonimni in neznani predel Gorenjske, hkrati pa odprla nešteto novih problemov in vprašanj, za katera bo treba najiti ustrezne pravilne odgovore.

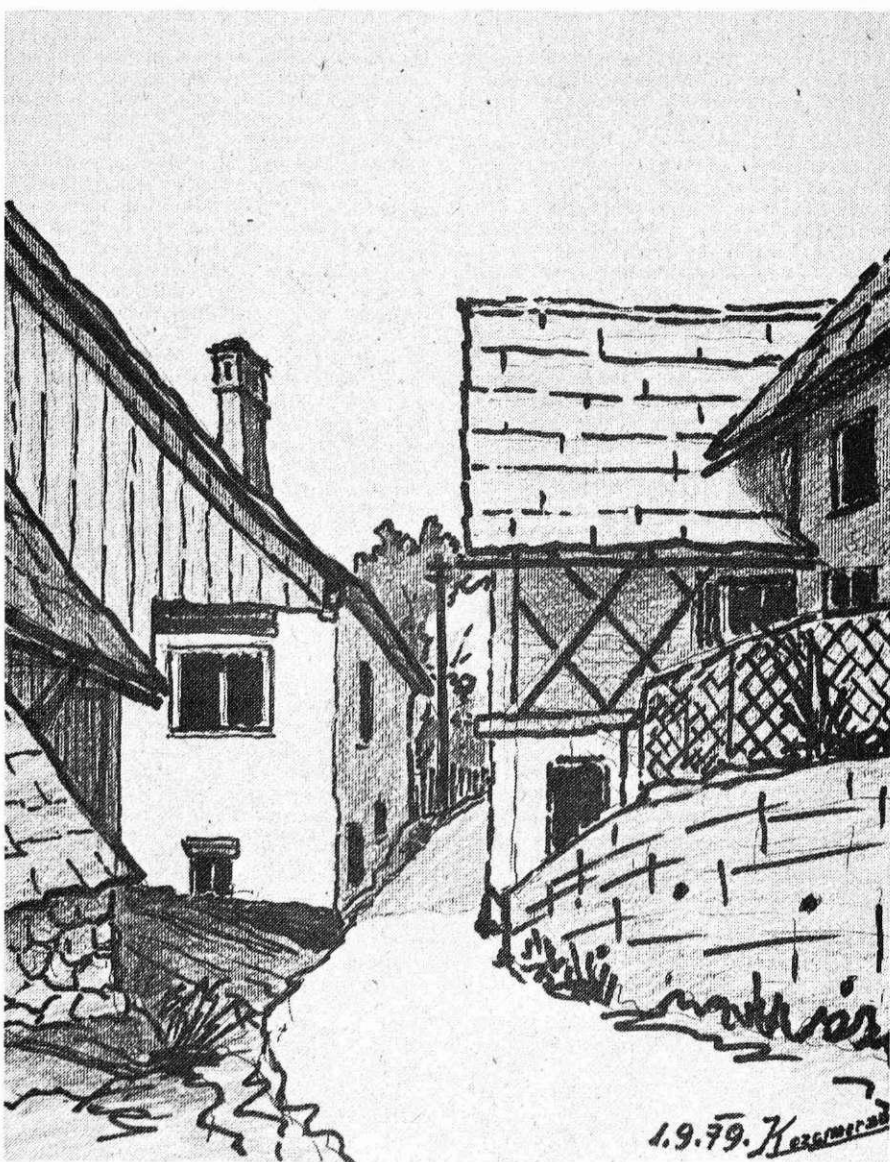
Pri trenutnem stanju raziskav moramo obstoječe ostanke naselbine na Ajdni postaviti okvirno v tisti nemirni, nevarni in nesrečni čas, ko se je pod udarci od vzhoda in severa prihajajočih ljudstev začela rušiti nekdanja tako močna rimska država in o katerem sodobnik Hieronim v začetku 5. stoletja pravi: »Več kot dvajset let je tega, kar med Konstantinopolom in Julijskimi Alpami vsak dan teče rimska kri... povsod ječanje, povsod stok revežev in smrt v mnogih oblikah. Rimski svet se podira (Zaton antike v Sloveniji, katalog razstave 1976). Okvirno je to čas od konca 4. do začetne faze 7. stoletja (A. Valič-F. Leben, Ajdna, Arheološki vestnik 27, 1978, 540, s. 543s.) ko so kot zadnji prišli, a se edini za stalno naselili in se obdržali na jugovzhodnem alpskem področju predniki Slovencev.

To je bil čas, ko se je današnje slovensko ozemlje spremenilo v vojno krajino, kajti skozenj je potekal pas alpskih zapor, ki so na kraških višinah in predalpskih dolinah zapirale dostop v Italijo prodirajočim hordam, ljudstvo tóstran pa je bilo izpostavljeno ropu in nasilju in prepuščeno samo sebi in svoji iznajdljivosti. Bil je to čas, ko se je ljudstvo pred nevarnostmi zopet moralo zatekati na visoke, težko dostopne predele in točke ter gradilo utrjena pribežališča, često na krajih, ki so že v prazgodovini služili istim namenom. Tako je nastala vrsta refugijev kot so Ajdovski gradec v Bohinju, Vranje, Rifnik pri Celju, Gradec pri Prapretnem, Kučar pri Podzemlju in drugi. Mednje sodi tudi Ajdna, ki je zaradi svoje markantne pozicije še posebno zanimiva.

Vendar pa se moramo zavedati, da stojimo šele na začetku odkrivanja skrivnosti, ki jih skriva Ajdna, da bo treba razvozljati še marsikatero uganko in najti odgovore na premnoga vprašanja: kdaj se začne in konča njeno življenje, od kod so prišli nosilci tega življenja, od česa so živel, predvsem v času hudih nevarnosti itd. Potrebna bo tudi večja in temeljitejša družbena podpora in angažiranost, če bomo hoteli vse naloge izpolniti, kajti ne smemo pozabiti, da bomo s tem pridobili izreden kulturno-zgodovinski spomenik in hkrati naredili velik korak v poznavanju davne preteklosti naše ožje domovine.

Pogled na osrednji del naselbinskega prostora

Janez Kozamernik: Dosloviče — kroki

praskih slavnostih bi bila po dr. Tumovo dopustna le, če bi bil njihov smoter »edinole čista in iskrena manifestacija zatiranih narodov«.

Tumovemu stališču je ugovarjal Rudolf Golouh v članku »O zatiranih narodih in internacionali«. Razširil je debato na celotno taktiko socialističnih strank nasproti narodnoosvobodilnim gibanjem sprčo dejstva, da internacionale ni in da zaradi tega socialistične stranke ne predstavljajo odločilne politične sile. Polemika v zvezi s temi stališči se je nadaljevala med slovenskimi in italijanskimi socialnimi demokrati.

Po Golouhovo je bilo »do internacionale še daleč« zaradi »odtujitve socialističnih skupin v Nemčiji in Franciji« od internacionalistične solidarnosti in akcije ob izbruhu prve svetovne vojne:

»Ali moremo (na narodno osvoboditev) čakati, da široke mase zatiranih narodov, ki so bile doslej navajene računati edinole na lastno moč, zapuste svoje bojno polje samo zato, ker bomo pred njihovimi očmi plapolali z zastavo tiste internacionalne borbe, od katere so se ravno odvrnile te socialistične skupine?«

Za podporo slovenskemu meščanstvu pri uresničitvi Majske deklaracije se je Golouh skliceval na Marxovo podporo nemškemu liberalnemu meščanstvu v revolucionarnem letu 1848 »proti vladajoči nemški birokraciji«.

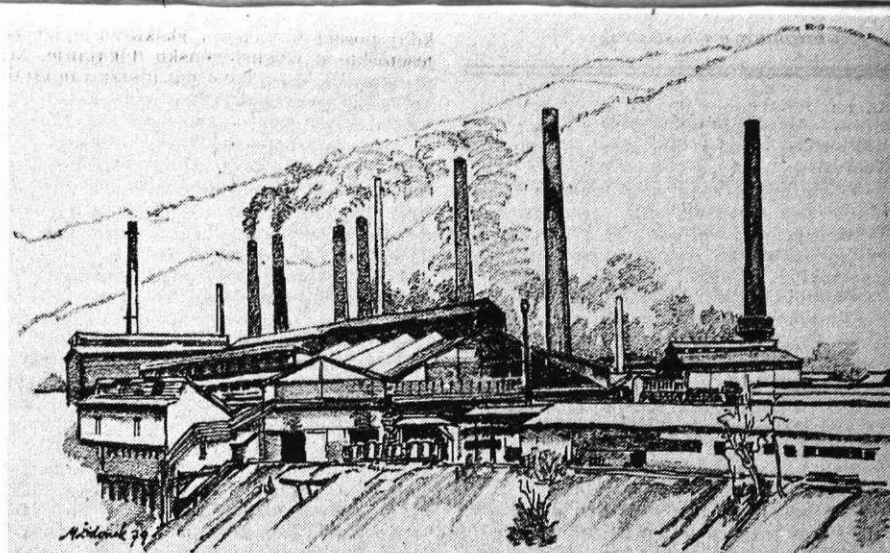
»Danes... je jugoslovanska socialna demokratična stranka vsa brez razlike (notranjih idejnih) nazorov — vstevši Tumo, če se ne motim — za uresničenje majniške deklaracije, to se pravi za združitev jugoslovanskih narodov v eno demokratično državo.«

Pri tem se je Golouh skliceval na misel o taki združitvi, ki je bila »živa že skoro celo stoletje« in ki je tudi stara socialnodemokratska zahteva, kateri se »ne moremo odpovedati samo zato, ker jo skušajo danes uresničiti «meščanske» stranke«.

»Zakaj bi se sedaj to, kar se govori na naših shodih, v naših časopisih, ne smelo govoriti tudi na shodih, ki jih sklicujejo druge stranke, da bo narod vedel, da smo v tem poslednjem stremeljenju — samo v tem — vsi edini, ker vidimo v vstajenju haroda temeljno podlago za večjo, hitrejšo revolucijo kot skupina in kot delavski razred? Če se to imenuje »mešati se z buržoazijo«, kaj naj bi se potem reklo o »scheideemannizmu« (socialni šovinizem, imenovan po nemškem soc. demokratskem voditelju Scheideemannu, ki pa prav gotovo ni bil za vzgled dr. Tumi — op. p.) raznih dežel tostran in onstran front, ki dovoljujejo vojne kredite tudi potem, ko sta se razbili ruska in finska revolucija, ki bi bile morda mogle prinesiti svetu to, kar imenuje Tuma, »odrešenje človeka in narodov«.

Kot je videti iz tega članka, je Golouh imel v tem času boljševidno revolucijo že za razbito. Sicer pa ne nameravam komentirati te polemike. Treba pa je opozoriti, da je scheideemannizem, kakor bomo še videli, pognal svoje korenine tudi v vodstvo JSDS (Anton Kristan) in med tako imenovano »socialistično omladino« (njen idejni vodja Albin Prepeluh), čeprav se je prav iz slednje kasneje izoblikovalo revolucionarno jedro in v slovenskem revolucionarnem gibanju utrla komunistična pota. Vendar v tem času o čem takem še vedno ne moremo govoriti. Kakšna so bila politična stališča JSDS v tem času, nam še najbolje pokažejo sklepi vseslovenskega delavskega dneva 28. julija 1918 v Ljubljani.

V teh sklepih je bilo rečeno, da »ob pričetku petega vojnega leta poudarja delavstvo ponovno in energično svojo trdno voljo po skorajšnjem splošnem miru brez aneksij in kontribucij na podlagi samoodločbe narodov, pozivlja vlado, da uredi v to svrhu svojo zunanjo politiko na način, da ne bo ovirala, marveč pospeševala zbliža-

Marjan Židanek: Martinarna — kroki

nje med vojujočimi se narodi in tako omogočila odpraviti vojno, ki tvori poglavitni vzrok vseh dosedanjih življenjskih stisk, in se pridružuje z zadoščenjem akciji socialističnih strank, ki gre za tem, da nadaljuje delavstvo s svoje strani edino resno delo, ki nas zamore z gotovostjo privedi do takojšnjega in pravičnega miru. 151

To je bil čas najbolj črne lakote, ki jo je trpelo tudi jeseniško delavstvo, ki se je 4. julija 1918 s svojimi zaupniki obrnilo na deželno vlado v Ljubljani in na deželni preiskovalni urad, naj bi delavstvu Kranjske industrijske družbe ne zmanjševali v juniju veljavne količine mlevskih izdelkov tudi v mesecu juliju ali pa jih vsaj nadoknadili z drugimi močnatimi živilji, kakršna so ječmen, kaša, ovseni riž, fižol, ajda in podobna druga živila. Nadaljevale so se »akcije za prehrano«. Dne 7. julija 1918 bi moral biti na Javorniku »društveni shod« z dnevnim redom »Delavske plače in draginja«, ki pa ga je okrajno glavarstvo v Radovljici prepovedalo. Mezdno gibanje se je zaostrovalo, toda »delavstvo vsemu še ni bilo kos, ni bilo pripravljeno prevzeti naloge, ki ga je čakala« in glavarstvo je »dobil zopet korajžo in prepovedovalo zborovanja«. Prav tako je »Delavec« že 29. junija 1918 napovedoval za 11. julij 1918 shod kovinarske organizacije na Savi.

Oblasti so se v tem času bale novih delavskih akcij in so na Jesenicah prepovedale shod. Jeseniški dopisnik je 16. julija 1918 proti prepovedi shodov s strani okrajnega glavarstva protestiral v »Napreju«: »Ždi se nam, da je popolnoma nepotrebno razburjati delavstvo s takimi prepovedmi« in »zabrusil okrajnemu glavarstvu v Radovljici in oblastem nasploh naslednje besede: »Namesto, da prepovedujejo shode, naj bi se rajši pobrigali za boljše prehrano in pomagali delavstvu, da dobi boljše plače« in med drugim še povedal, da »nas oderuhi in vsi izkoriščevalci odirajo, oblast pa nam brani (nam prepoveduje) samoobrambo«. »V našo obrambo pa ne stori ničesar, ker je (oblast) v odvisnosti od kapitalističnih izkoriščevalcev proletariata.«

Sicer pa ni samo oblast krnila »samoobrambo delavstva«, marveč so to samoobrambo krnili tudi socialnodemokratski vodniki sami, kakor to dokazuje stavka idrijskih rudarjev, ki so julija 1918 stavkali že drugič. Prvič so stavkali od 21. do 23. aprila 1918, ko so se s stavko postavili po robu ukazu, da morajo nositi vojaške čepice. V Idrijo je takrat prišla »gasit« stavko vojaška stotinja z dvema generaloma. Toda spričo nastopa delavstva se je vojaško poveljstvo začelo pogajati z delavskimi zaupniki. Druga stavka pa je izbruhnila 8. julija 1918 »zaradi obupnih in naravnost neznosnih razmer« in zahtevala »zvišanje

osnovnih plač, izboljšanje preskrbe, nastavev takega uredništva, ki bo znalo tudi slovensko, štirinajstredni plačani dopust, takojšnjo odpravo militarizacije rudnika in razpis občinskih volitev (na podlagi splošne in enake volilne pravice)«. Njihov izvoljeni delavski svet je začel pogajanja z upravo rudnika ter z zastopniki ministrstva za javna dela in okrajnega glavarstva. Močni vojaški oddelki so ponovno prišli v Idrijo, vojaško poveljstvo pa je zapretilo z najstrožjimi ukrepi, če se rudarji ne vrnejo na delo. Delavski svet je seveda na pritisk socialnodemokratskih prvakov Melhiorja Cobala in Josipa Petejana, ki sta prišla »gasit« stavko v Idrijo, 11. julija 1918 stavko zaključil, kljub nezadovoljstvu dela rudarjev s tako odločitvijo. »Slovenec« je zapisal, da sta dva socialnodemokratska prvaka »z vsoto pritiskala na delavstvo, naj gre delat«. Pred pričetkom vrnitve na delo so rudarji sklenili, da bodo v osmih dneh zopet stavkali, če ne bodo njihovih zahtev izpolnili. Josip Petejan je, na primer, 11. junija 1960 v Delu v svojih spominih na to stavko zapisal, da »grožnja vojaškega poveljstva ni učinkovala na stavkajoče, ki se niso hoteli vrniti na delo niti spričo napovedanih hudih represalij«, da pa sta Čobel in on »priporočala, naj se stavka za osem dni prekine in naj rudarji gredo na delo« in s tem »priporočilom« tudi dosegla, da se je stavka končala, kakor so oblasti zahtevale. »Josip Petejan in Melhio Čobel sta torej položaj delavskih funkcionarjev izrabila za pomiritev bojevitnega delavstva v prid omajane avstrijske oblasti, namesto da bi upoštevala nove pogoje, ki so po oktobrski revoluciji in ob nastopajočem polomu Avstro-Ogrske nudili delavstvu odločilno vlogo. Še pred tem so junija stavkali trboveljski rudarji z delno stavko v dveh obratih trboveljskega premogovnika (17. junija 1918) in 1300 rudarjev v Mežici in Črni od 26. do 30. junija 1918, nekateri pa so se kljub podobni grožnji, kakor julija v Idriji, vrnili na delo šele 4. julija. 15. julija je izbruhnila stavka v Mariboru.

Vsega tega sklepi vseslovenskega delavskega dneva 28. julija 1918 niso omenjali. V drugem delu teh sklepov je rečeno, da »vseslovenski delavski dan vabi vse strankine pristaše na združeno neumorno delo v svrhu ojačanja in poglobitve strankinih organizacij, ki so edino jamstvo za uspešno izvedbo vseh onih neštevilnih bojev, ki nam jih nalaga sedanja, vse temelje človeške družbe preobrazujoča doba« in poziva, naj »jugoslovansko delavstvo in delavstvo vseh narodov strne vse svoje sile, naj dela zavestno za oživitvorenje ne le formalne,

marveč dejansko delujoče internacionale, katere nujni predpogoj bodi zmagovito uveljavljanje miru, socialne in narodne osvoboditve.

To so bile seveda samo besede. Ko bi čakali na „oživljenje“ skorumpirane II. internacionale, bi Lenin in boljševiki nikoli ne izbojevali oktobrske revolucije in vzpostavili oblasti sovjetov delavskih, kmečkih in vojaških odposlancev.

Sklepi vseslovenskega delavskega dne so se omejevali potem na „najodločnejši protest“ proti političnemu kursu, ki ovira na zunaj sklenitev takojšnjega sporazuma miru (kajpak s svetovno imperialistično buržoazijo), na znotraj pa nasilno omogočajo vsako pravično rešitev narodnih problemov ter sploh demokratizacijo celotne države (Avstro-Ogrske seveda).

In v naslednjem odstavku so zopet privlekli na dan „zaprta“ tivolosko resolucijo, ki je bila vse prej, kakor socialistični pojmovanje slovenskega narodnega vprašanja, saj je njen „novouilirski“ značaj že pred vojno in aprila 1918 razgalil Ivan Cankar. Toda to socialnodemokratskih prvakov in organizatorjev vseslovenskega delavskega dneva 28. julija 1918 ni motilo, ko so zapisali:

„Jugoslovansko delavstvo bo nastopilo energično proti vsaki politiki, ki bi hotela ohraniti nadalje nadvlado enega narodnega življa nad drugim. In ker vidi v rešitvi narodnih problemov v smislu enakopravnosti in politične samostojnosti načelo pravičnosti in naravno potrebo danega socialnega razvoja ter v delu za to rešitev eno najvažnejših nalog socialističnega boja, proglašča v smislu svojih, žal ob indiferenci meščanskih strank pred desetletjem podanih tozadevnih izjav (v tivoloski resoluciji, ki pa tu ni bila imenovana – prip. M. Kl.) ponovno svojo voljo po **zdržitvi našega troimenega naroda v lastno demokratično državo** (ostali so torej pri novouilirskem pojmovanju) – ter da bo v doseg tega cilja zastavilo vse svoje sile.“

Tendenci „ilirizma“, ki je težila h kulturnemu in jezikovnemu združenju Jugoslovancov, se je postavil prvi po robu že France Prešeren, ker je bila nenaravna, pa tudi v nasprotju z zgodovinskim razvojem južnih Slovanov in njihovim oblikovanjem v več narodov s svojo narodno individualnostjo in kulturo. Vlekla se je od tedaj dalje tudi v Cankarjev čas in v versajsko Jugoslavijo, kjer so jo hoteli celo nasilno uresničiti pod Živkovićevo diktaturo, pa tudi pod Stojadinovićevo. Dobro se še spominjam, da smo morali iz slovenskih gimnazijskih čitank izrezati odlomek iz Cankarjevega Kurenta, naslovljen z »Nebesna pod Triglavom« v skladu z nasilnim „ilirizmom“ v velesrbski preobleki v času med obema vojnoma. Ker s tem „ilirizmom“ niso bile okužene samo meščanske stranke, marveč tudi delavske, saj je dediščino JSDS, o kateri sedaj govorimo, do 3. državne konference nosila tudi KPJ in se je na svojo in tudi našo srečo potem osvobodila in kot edina jugoslovanska stranka zavzela pravilno stališče do nacionalnega vprašanja v Jugoslaviji, se moram v zvezi z „novouilirskim“ sklepom vseslovenskega delavskega dne o združitvi nikoli obstoječega „troimenega“ naroda zateči k še nekaterim odstavkom že omenjenega Cankarjevega govora v ljubljanski delavski »Vzajemnosti« 12. aprila 1913:

»Poglavitna naloga, ki je prisojena nam Slovincem (leta 1913) ob reševanju jugoslovanskega problema, je ta: le: uveljavimo svoje jugoslovansko za zdaj le v toliko, da se vsi skupaj, kolikor nas je, naučimo na izust stari srbskohrvatski rek – »Uzdaj se u se i u svoje kljuse! – Toliko bodo priznali tudi najbolj hripavi Ilirci: ako pride kdaj do političnega združenja jugoslovanskih narodov – in ne samo moja vroča želja je, temveč tudi moje trdno prepričanje je, da

do tega združenja tudi res pride – tedaj se to ne more izvršiti drugače, kakor da se združijo enakopravni in enakovredni narodi. Že sama ta enostavna misel nam kaže polje, kjer moramo orati ne le zase, temveč za vse jugoslovansko. To pa je naše lepo domače slovensko polje. Pod avstrijskim valptom, v svoji ječi in revščini in mnogoštevilnih nadlogah smo povzdignili svojo kulturo tako visoko, da je kras in veselje. To je izraz narodne moči ...

Naši do omedlevice navdušeni Ilirci pa niso pozabili samo na slovensko kulturo (slovenskega jezika itak nikoli niso znali), ne samo na Trubarja, Prešerna in Levstika, temveč pozabili so navsezadnje kar sami nase, na svojo ime in na svojo domovino. Pravega Ilirca je sram, da stanuje v Ljubljani, ne pa v Sabcu ali vsaj v Varaždinu. – »Slovan« – njegove kritike – slike – jezik. »Slovenec« – »pohrvatiti« nobene škode. – »Dan« – »izdajalec, kdor zagovarja avtonomijo«. »Matica«.)

To kar Ilirci počenja, je že delirij. Hvala Bogu, da teh Ilircev ni veliko – skoraj na prste bi jih naštel. Meni se ne da očitati, kar so očitali Rostoharju, da ne pridem med ljudi, med ljudstvo. Še prav zelo pridem med ljudstvo; in če bi hotel povedati, kaj si misli preprost človek o jugoslovanstvu, kakor si ga Ilirci mislijo, bi moral biti grob. O kakšni ilirski navdušenosti pa v slovenskem narodu še govora ne more biti – to veste dobro vi sami, in neumno bi se mi zdelo, če bi lagali drug drugemu v obraz.

Ostane še stvar, ob kateri človek ne ve, če bi se razsmejal ali razjokal. To je jugoslovansko jezikovno vprašanje, ki ga niso bili postavili avstrijski diplomatje, mojstri v neumnosti, temveč navdušeni ljudje, ki nobenega jezika ne znajo. Posledice tega vprašanja že trdo občutimo – naši ljudje pišejo tako zanikrno slovenščino, da se zgražajo ob nji že upokojeni poštni uradniki. Jaz spoštujem radikalnost, ki je bila od nekdaj lepa čednost mladine. Ali če ta radikalnost zahteva, da pade slovenščina samo zato, ker sta padla Odrin in Bitolv, tedaj hvaležno odklanjam to radikalnost. – Zadnjič me je srečal na cesti znanec: »Odrin je pal!« – »Je že prav, že prav, ampak srečke umetniške loterije še niso prodane!«.

To je: premalo gledamo nase, premalo mislimo nase! Ljudje so zdaj med nami – saj jih lahko vsak dan slišite – ki bi nas najraje kar prodali – kaj prodali – kar dali v vbogajme. Imenuj se dandanes v Ljubljani Slovenca, pa boš tepen, ne od nemških, temveč od ilirskih šovinistov. Časih sem mislil – (»Zedinjena Slovenija«) – (»Dan«) – socialno demokratični program.

Meni pa se le zdi, da ostanemo pri svoji stari in narodni misli, kljub vsem radikalno-narodnim strahopetcem. Strahopetci, res, to je prava beseda! Zakaj še pred par dnevi sem bral izpod peresa takega oblastnega Ilirca članek, ki odklanja naš stari narodni program, zedinjeno Slovenijo, iz edinega razloga, ker bi tega programa uresničenje ne bilo »po volji Nemcem! Takemu radikalnemu učenjaku postavimo kar spomenik.

Najbolj gnusni, res – gnusni! – pa se mi zde tisti ljudje, ki čisto brez vzroka in brez povoda spravljajo v zvezo s političnim jugoslovanskim vprašanjem še slovenski jezik. Kar ponujajo ga, kar mečejo ga čez mejo, še ne vprašajo, kdo bi več zanj dal. Jaz še nisem videl Hrvata, ki bi prišel ponujati k nam svojo hrvaščino. Pri nas pa je drugače!« (»Slovenec«, – »Matica«!) Tako smo siti svoje kulture, da nam je že odveč in da bi jo najraje kar vrgli čez plot ...

Dobrih pet let kasneje redaktorji sklepov vseslovenskega delavskega dne Cankarjeve kritike tivoloske resolucije in „novouilirizma“ niso upoštevali, prav tako kakor niso upoštevali njegovih misli iz njegovega aprilskega in prvojunjskega govora. Glede ureditve mej Jugoslavije v okviru Karlove

Avstro-Ogrske so zavzeli „stališče skupnega dogovora s prizadetimi narodi“ – avstrijskimi Nemci in avstrijskimi Italijani na „načelu samoodločevanja in plebiscita“. Medsebojni odnosi z njimi naj bi se uredili „na način, ki bo najmanj škodoval skupnim interesom prizadetih narodov“. »Želimo zato predvsem, da bi se italijanski in nemški sodruzi o tem konkretnije izrazili in stopili v dogovor z našo jugoslovansko socialno demokratično stranko.«

Italijanski tržaški socialni demokratje so se pravzaprav že izjasnili v polemikah okrog „praških slavnosti“, da pod „Jugoslavijo“, kakršna naj bi nastala v okviru podonavskega cesarstva, nočejo, dobre tri tedne po vseslovenskem delavskem dnevu v Ljubljani pa je 22. avgusta 1918 »Naprej« objavil njihovo stališče v poročilu o „sijajnem shodu italijanske socialno demokratične stranke v Trstu, dne 20. avgusta 1918. Dnevni red je obsegal točke, ki imajo zanimati danes ves socialistični svet v splošnem“ in „točke, ki se tičejo posebej še italijanske in naše jugoslovanske socialno demokratične stranke“. Zanimivo je, da je italijanski socialnodemokratski shod v Trstu vnovič protestiral proti brestitovskemu miru, ki ga je kršila – Avstro-Ogrska z „intervencijo na Finskem in v Ukrajini“ in obtožil tudi „spletke in oboroženo posredovanje antantnih držav v Sibiriji in Rusiji“, vladi slavne socialistične republike sovjetov pa poslal tople in solidarične pozdrave, v sprejeti resoluciji pa je bilo rečeno, da se „shod pridružuje brez pridržkov in v popolnem soglasju načelom, oznanjenim na mednarodnih konferencah (socialistov-internacionalistov) v Zimmerwaldu in Kientalu“ v Švici, ki se jih je udeležil tudi Lenin in ki – kakor je bilo rečeno v resoluciji tržaških italijanskih socialnih demokratov, „tvorijo podlago za splošen, enak in trajen mir, kakor jih je pozneje proklamirala tudi ruska revolucija: mir brez aneksij in prisilnih samoodločba vseh narodov“. Strankin shod, je bilo rečeno v resoluciji, „spoznava, da je v vzajemnem in odločnem boju svetovnega proletariata potrebna prava smer, da se uresniči popolna, splošna in pravična samoodločba, toda ne z nadaljevanjem vojne ali z zmago ene bojujoče se skupine (držav) nad drugo“. Mimo tega je resolucija naglašala, da shod „zahteva tudi za italijansko ljudstvo v Avstriji polno svobodo samoodločanja o sebi, lastnih potrebah in lastni bodočnosti“, temu pa je sledil odstavek o odnosu med italijansko socialnodemokratsko organizacijo v Trstu in JSDS:

„... spoznavši posebne etnografične predpogoje naših dežel, vključno Trsta, vzpodbuja (shod) krajevna izvrševalna odbora italijanskega in jugoslovanskega odseka stranke, da razpravljata in sklepata nemudoma na skupnih konferencah o splošnih točkah adrijskega narodnega problema v svrhu njegove rešitve.«

Trst se je zaradi škedenjskih obratov Kranjske industrijske družbe tikal tovarne te družbe v jeseniškem železarskem revirju prav tako, kakor njena tovarna v Bistrici v Rožu na Koroškem, saj so bile tesno povezane, ne samo gospodarsko, pač pa tudi delavsko, zlasti škedenj, kamor se je po zgraditvi plavžev in drugih topilnih obratov preselil del jeseniškega delavstva iz opučenih topilnih obratov.

Koliko so o vsem tem razpravljali jeseniški delavci – socialisti, se da ugotoviti po spominih. Le malo delavcev, katerih spomine sem zapisoval v petdesetih letih in ki so mi bili osnova za moje takratno raziskovanje delavske zgodovine na Jesenicah, se je spominjalo političnih razpravljanj iz tega obdobja, dobro pa so jim ostale v spominu ekonomske akcije, ki so se začele že v prvi polovici 1917. leta. Po oktobrski revoluciji so dobile politični prizvok z zahtevami po miru, v glavnem pa so delavci postajali zaradi lakote in stiske in upanja v

ohranjena bikonična skleda, ki je najverjetneje langobardskega porekla (prva desetletja 6. stol.). Na teh keramičnih kosih se kot okras javljajo kombinacije motivov vrezane, nepravilno izvedene valovnice v povezavi z vodoravnimi črtami, glavničastim motivom in motivom lastovičjega repa. Vsi ti primerki posodja so bili izdelani ali dodelani na lončarskem kolesu. Izdvojiti pa je treba večjo skupino manjših kosov prostoročno izdelane neenakomerne žgane keramike iz slabo prečiščene gline. Ti primerki keramike po navedenih značilnostih (prostoročni izdelavi, debelini in načinu pečenja) spominjajo na prazgodovinsko naselbino keramiko kakršno poznamo z bližnjih halštatskih gradišč kot so Njivice pri Begunjah, Selca in sv. Lovrenc nad Zabreznico. Peči na blejskem gradu i. dr. Vendar zaradi načina pridobitve teh keramičnih kosov, ni jasen njihov stratiografski odnos do ostalega, kulturno in tipološko enotnega gradiva. Med ostalim keramičnim gradivom velja omeniti tudi kose strešne opeke iz rumenkasto žgane gline.

Od steklenega posodja so zastopani fragmenti blede rumene skodelice, zelenorumenega kozarca z odebeljenim ustjem in del dna kroglaste steklenice iz zeleno – rumenega stekla.

V sklop naselbinskih najdb dobro sodijo tudi ostali predmeti iz železa (nož – stilet, tečaj skrinje, trakast okov), kamna (spodnji del ročnega mlina) in kosti (na enem koncu preluknjana cevka osmerokotnega zunanjega profila).

Pravkar navedeni predmeti po svojih značilnostih in lastnostih nedvomno sodijo v sklop gradiva, ki je značilen za naselbinsko kulturo romaniziranih staroselcev 5. in 6. stoletja, ki se je sicer umikala, vendar vseeno počasi odmirala pod udarci preseljajočih se ljudstev.

Najzanimivejša pa je predvsem za sedaj nedvomno bazilika s svojimi arhitekturnimi lastnostmi in značilnostmi. Precej problemov je v zvezi s tem še nejasnih, kajti odkopana je le njena notranjost in še ta ne dokončno. Gre za značilni dvoranski tip sakralne stavbe, ki pa se je morala zaradi terenskih prilik in neprilic prilagoditi po svojih dimenzijah in orientaciji danim možnostim. Sicer drugod stroga usmeritev v smeri vzhod – zahod, je v našem primeru nekoliko izven ortodoksne orientacije. Sama cerkev ima na vzhodni strani prezbitrij (prostor za duhovščino in obredni instrumentarij), ki je ločen od ladje (prostor za vernike) z razmeroma visoko stopnico. Kot je bilo že omenjeno, se v prezbiteriju nahaja pravokotni temelj

za oltarno mizo in za njim se na vzhodno steno naslanja polkrožno oblikovana klop za duhovščino, ki ima v svoji sredini na steno prislone, nekoliko dvignjen škofovski sedež z naslonjalom. Tlak v cerkvi je bil iz tako imenovanega estriha (pesek vezan z malto), ki se povsod ni ohranil. Posebno v cerkveni ladji je zaradi močne erozije in zaraščenosti (korenine drevja) ohranjen le ob zidovih.

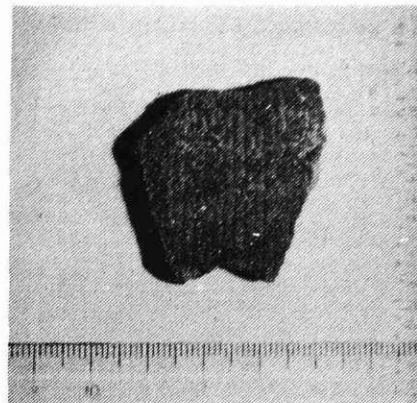
Na severni strani sta cerkvi priključena dva dodatna prostora. Direktno na prezbiterij je navezan manjši pravokotni prostor, ki je služil kot njegov dodatek, medtem ko se na ladjo priključuje vhodni prostor, ki je nekoliko krajši od nje in ima glavni vhod na zahodni strani.

Zidovi, ki so bili ometani z malto, beljeni in barvno slikani s freskami, so zidani iz kamnja, ki so ga najverjetneje lomili na kraju samem iz skalne osnove. Ajdne, ki je prav na mestu bazilike precej plitva. S tem so hkrati širili tudi naselbinski prostor. Vse ostale podrobnosti v zvezi s tehniko gradnje, popravili in spremembami pa so zaradi stanja raziskav za sedaj še nedorečene in zgolj domnevne.

Najpomembnejši najdbi iz lanske raziskovalne akcije sta nedvomno dva grobova, ki sta bila odkrita v ladji cerkve tik pred zahodnim zidom. V osi cerkve je ležal ženski grob s prdatki (zapestnica, verižica in dva uhana ali obsenčna obročka iz brona in srebrni prstan), ki je bil nekoč v daljni preteklosti že delno izropan in v jugozahodnem vogalu otroški grob brez prdatkov noše. Oba grobova sta bila skeletna.

Tip dvoranske cerkve se je na današnji slovenski prostor razširil iz Aquileie koncem 4. stol. in v 5. stol. Po eni strani se je širil proti severu v Karnijo in današnje vzhodno Tirolsko ter po Kanalski dolini na današnje Koroško, po drugi strani pa direktno proti vzhodu. Skupna značilnost teh cerkev, kar pove že ime dvoranske cerkev, je, da v notranjosti niso imele nosilnih stebrov oz. niso bile razdeljene na več ladij. Izjemoma se pojavijo štirje stebri v narteksu pokopališke cerkve v Teurniji (Sv. Peter v Lesu) na Koroškem. Kot dodatna opora za boljše nosilnost strešne konstrukcije se ponekod, kot na Ajdnu, pojavljajo na zunanji strani zidov posebni, 50 cm široki oporni zidci, tako imenovane lizene, ki imajo poleg funkcionalnega tudi dekorativni značaj.

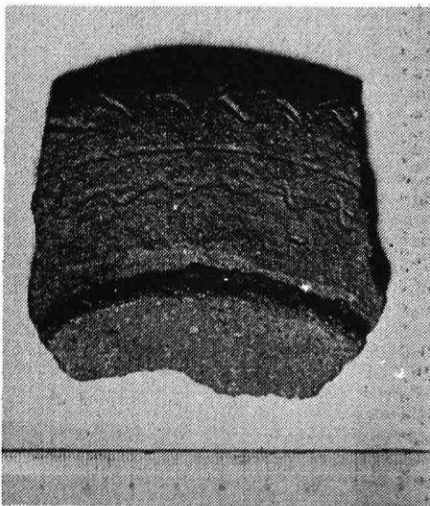
Na Ajdnu je predvsem pomemben in za njeno pravilno vrednotenje važen element, obstoj in vloga škofijskega centra, ki je bil nedvomno v času nemirov in nevarnosti obdobja preseljevanja ljudstev prenešen od nekod iz doline oziroma njenega vzhoda. Kje je bil ta prvotni center, bil pa je naj-

Fragment posode s tako imenovanim glavničastim okrasom – iz privatne zbirke

Del ornamentirane koničaste skodelice – iz privatne zbirke

Del konične skodelice – iz privatne zbirke

Ornamenti fragmenti lonca – iz privatne zbirke

igrača, kot orač z voli ajdovski deklici... (F. S. Finžgar, Izbrana dela IV, 1965, 199 s.). Takšno je torej v grobih orisih ohranjeno ljudsko izročilo o Ajdni: velja pa takoj omeniti, da se te teme, predvsem pa tema o ajdovski deklici, pojavljajo tudi drugod po današnjem slovenskem prostoru, le da jih ne moremo vedno, tako kot v našem primeru, povezati z določeno arheološko lokaliteto.

Prvi znani »raziskovalec«, ki se je zanimal za Ajdno in grobove na Belščici, je bil zdravnik Janez Kranik Peterman (1852 – 1896), domačin z Javornika (Slovenski biografski leksikon II, 1925–1932, 323 s.). V zvezi z omenjenimi govoricami o poganskih (ajdovskih) grobovih na Belščici, je sklenil, da jih poišče in izkoplje. O tem nam poroča J. V. Valvasor (Slava Vojvodine Kranjske, knjiga IV, 567 s.): »Na Gorenjskem leži med Koroško Belo in Bistrico (op.: Valvasor misli na Bistrico v Rožu na Koroškem) visoka gora Belščica, ki tvori mejo med Kranjsko in Koroško. Na vrhu te gore so našli več kot tri sto poganskih grobov, med njimi nekaj zelo pomembnih s kamnitimi nagrobniki. Pred približno osmimi leti je želel Janez Krstnik Petermann, doktor medicine, te grobove, ne glede na svariila okoljskih rudarjev naj tega ne dela, izkopati. Nazadnje je za svoje podjetje pridobil nekega rudarja gospoda barona z Javornika, ki se je imenoval Solzina in sta se odpravila na Belščico raziskovat grobove. Ko sta prišla na mesto in je omenjeni rudar s svojim rudarskim krampom prvič udaril po nekem grobu, da bi ga odprl, je v istem trenutku iz čistega in jasnega neba nastala takšna nevihta z bliskom, točo in viharjem, da nista mogla misliti drugega kot to, da je nebo padlo na zemljo. Ne le, da sta raziskovanje grobov morala prekiniti, ampak sta morala tudi dobro brusiti pete, ko sta hitro tekla z gore navzdol v dolino.« Vsekakor moramo domnevati, da je navedeni Valvasorjev zapis nastal na osnovi ljudskih govoric in praznoverja, kateremu je bil v precejšnji meri podvržen tudi on sam. Dogodek je verjetno resničen, saj se je Peterman poleg medicinskega poklica ukvarjal tudi z rudosledstvom, doma je bil z rudarskega in fužinarskega Javornika, in arheologijo. Žal je zgodaj umrl zaradi tifusa. Tudi nevihte so na področju Stola in Belščice, posebno pomladi in zgodaj poleti, čest pojav, predvsem v popoldanskih urah in zato je bilo glede na tedanje precej razširjeno praznoverje, lahko Petermanovo »bogoskletno« početje povežemo z maščevanjem poganskih bogov.

Bolj stvarjen je Valvasor v nadaljevanju (O. C., 568 s.), ko nam najprej opiše jamski grad Gozdašnico ali Godašnico v dolini Završnice in nato pravi: »Drugi grad pa je tako razpadel in tako popolnoma zarašččen in opuščen, da se ne da videti nič drugega kot nekaj starega, razpadlega zidovja. Pri obeh gradovih so pred leti našli zelo dragocene vodne cevi iz bakra, zraven pa še lepe nagrobnike z napismi, tudi še poganske in srebrne ter bakrene medaljone; podobne stvari še dandanes pastirji večkrat najdejo. Ne da se izvedeti, kako sta ta dva gradova nastala; v nobenem starem spisu nisem našel nič o tem. V splošnem sicer preprosti ljudje pripovedujejo, da sta to bila poganska gradova. Verjetno njihovo mnenje ni daleč od resnice.« Tako torej poroča v svoji četrti knjigi, ki je izšla leta 1689, Valvasor. Najverjetneje nam v tem drugem citiranem odlomku opisuje Ajdno, kajti malo je verjetno, da bi pri tem šlo za Gradišče nad Sotesko pri Potokih, ki leži precej nižje.

Z istim namenom kot Peterman okoli leta 1680 je l. 1831 na Belščici iskal grobove »poganskih« Ajdov nadplavžar Wilman z Javornika. Tudi on jih ni našel.

Stavba z vodnim zbiralnikom – rezultat »divjih« izkopavanj

V zvezi z dosedj obravnavanimi grobovi na Belščici zaenkrat moramo reči, da so skoraj gotovo plod ljudske domišljije, ki je temeljila oz. temelji na izročilu. Omeniti je treba tudi, da so še pred nekaj leti nekateri mislili, da so na Belščici našli stare nagrobne spomenike s »čudno« pisavo, pa se je kasneje izkazalo, da gre za fosilne ostanke v skalah, ki so tod precej pogosti.

Prvi pravi arheolog, ki je z znanstveno – raziskovalnimi nameni obiskal Ajdno, je bil Walter Schmid iz Komende. Leta 1908 je v spremstvu in pod vodstvom učitelja Janka Barage s Koroške Bele prehodil področje med Javorniškim Rovtom in Zirovnico. Schmid je hotel predvsem preveriti Valvasorjevo poročilo o poganskih grobovih na Belščici in je ugotovil, da o tem nima smisla razpravljati (W. Schmidt, Das Geheimnis der Belščica, Laibacher Zeitung 175, 1. August 1908). O Ajdni je Schmid menil, da sodi v 16. stoletje (A. Rjazancev, Ogledalo naše preteklosti, Zvezar 9/5-6, 1960, 123 s.).

Koncem petdesetih in v prvi polovici šestdesetih let so čisto obiskovali in »sondirali« Ajdno nekateri sodelavci Tehniškega muzeja jeseniške železarne (o. c.).

Precej škoda pa so do nedavnega povzročali razni iskanci zakladov, oziroma »šacev«, ki so pri svojem početju uporabljali tudi najmodernejšo metodo. S tem svojim početjem pa so povzročali zgolj neprecenljivo škodo, ker so načenjali že sicer slabo ohranjene in v preteklosti delno prekopane objekte.

Gorenjski muzej je zato leta 1976 organiziral izkop dveh poskusnih sond, ki naj bi pokazali pomen, značaj in starost te naselbine. Kmalu so se pojavili presenetljivi rezultati, ki so potrdili nekatere tedanje domneve. Odkrit je bil namreč jugozahodni vogal in oltarni del starokrščanske bazilike s škofovskim sedežem, polkrožno klopjo za duhovščino in temelj oltarne mize. Med drobnimi najbami velja omeniti ostanke relikvijarij, železen nož, delce steklenega kozarca in kose keramike, ki so bili večinoma ornamentirani. Najdeni so bili tudi kosi slikanega večbarvnega ometa. To leto so hili pogoji dela na najdišču izredno naporni, kajti treba je bilo vsak dan priti iz doline na najdišče. Ker je bilo odločeno, da se začne s sistematičnim izkopavanjem, je bilo treba rešiti problem bivanja delovne in raziskovalne ekipe v bližini najdišča. S požrtvovalnim prostovoljnim delom in pomočjo družbe je bil ob gozdni cesti za Ajdno postavljen naslednje leto delovni provizorij. Zato l. 1977 raziskovanje na najdišču ni bilo, nadaljevala pa so se v l. 1978 in 1979, ko je bil najprej do

kraja odkopan prezhiterij in prostor, ki se na severovzhodni strani nanj navezuje cerkvena ladja, prostor pred njo na zunanji strani, vhodni del (krstilnica?) in odkrita v ladji dva skeletna grobova.

Ostanki naselbine na Ajdni so razmeščeni na nekaj nižjem, terasasto razčlenjenem platoju nepravilne trikotne oblike, ki se nahaja na severozahodni strani pod samim vrhom. Plato se terasasto oži in dviga v smeri proti severovzhodu. Dobro so vidni v terenu obrisi in ostanke temeljev kakih dvajsetih stavbnih objektov, kar kaže na temeljito izbrabo sicer precej omejenega prostora. Zaradi že omenjenih nestrokovnih in »divjih« izkopavanj so objekti, posebej na spodnjem najobsežnejšem delu naselbine, precej poškodovani in okrnjeni. Tu se nahaja večja, verjetno stanovanjska stavba, ki je imela v svoji sestavi pravokoten vodni zbiralnik. Ta je bil še pred začetkom sistematičnih izkopavanj nestrokovno v notranjosti prekopan. Od tod izvira tudi večja skupina najdb, ki se nahajajo v privatni lasti na Jesenicah.

Najdbe nekaterih drobnih predmetov smo že omenili, vendar so se v zadnjih dveh letih precej pomnožile, čeprav ne v toliki meri, kot bi se, če bi bil predmet raziskovanj stanovanjska stavba. Prevladujejo predvsem najdbe keramičnih fragmentov iz rjavkasto do temno sivo žgane gline, ki so v večini primerov okrašeni z vrezano valovnico, odtisi, vrezi, in glavničastim ornamentom. Najdeni pa so bili tudi kovinski predmeti (ključ, pasna spona, nož, kragulček itd.) in profilirano koščeno vrence. Odkritih pa je bilo med ruševinami tudi precej živalskih kosti in velike količine čisto barvanega stenskega ometa ob stenah cerkvene ladje.

V našem zapisu se bomo posebej in predvsem dotaknili že omenjene privatne zbirke najdb, ki jo ima na Jesenicah ing. Dušan Prešeren. To je skupina slučajnih, nesistematično pridobljenih predmetov, ki sodijo v okvir stanovanjskega inventarja stavbe z vodnim zbiralnikom. Najdbe so bile pridobljene v letih 1975–1977 ob večkratnih zaporednih obiskih na najdišču. Izstopa le spodnji del ročnega mlina, ki ga je domačin s Potok našel pred drugo svetovno vojno. Med najdbami so poleg keramik še predmeti iz železa, stekla, kamna in kosti. Najdena pa je bila tudi večja količina živalskih kosti.

Med keramičnim gradivom moramo na prvem mestu omeniti hišno kuhinjsko posodje domače proizvodnje: lonce z izvihanim ustjem in ravnim dnom in konične skodelice. Iz tega okvira izstopa fragmentarno

družbene spremembe vedno bolj pogumni in ostri, ne samo do uprave KID, marveč tudi do vojne uprave, ki je delovala pri KID kot pri militariziranem podjetju, ki je proizvajalo za vojsko. Tako so že omenjenim akcijam jeseniškega delavstva sledile akcije za zagotovitev prehrane, ki je bila čedalje slabša, splošna lakota, ki je terjala žrtve zlasti med otroki in starejšimi ljudmi, pa vedno večja. Tudi določil pritožbene komisije glede zvišanja mezd Kranjska industrijska družba se ni izpolnila in prav tako še vedno ni premaknila izplačilnega dneva z 12. v mesecu nazaj na 10. dan v mesecu, kakor so to že pred meseci terjali delavci. Zato je prišlo že v prvi polovici avgusta 1918 do vedno bolj naraščajočega razburjenja med jeseniškim delavstvom in do skrajne zaostritve odnosov do uprave KID in vojaške uprave pri podjetju.

»Direkcija tovarne je naše zahteve ponovno zavrnila,« mi je pred dvema desetletjema (1969) pripovedoval Janez Mlakar. »Lakota je bila kriva, da smo neprestano vodili akcijo za prehrano. Bilo je poletje, ko bi nam tovarna in vojaška uprava lahko mnogo lažje priskrbeli živila, kakor v prejšnjih mesecih. Toda ni bilo ne moke ne krompirja, nobene reči, ki bi nam jih morali priskrbeti na podlagi odloka o zagotavljenju prehrane za delavstvo v militariziranih podjetjih. V glavnem smo bili navezani na »hamstranje«. Tako so delavci pravili hrani, ki so jo hodili iskati sami h kmetom od hiše do hiše, ki pa jo je bilo treba seveda preplačevati v denarju ali pa z blagom, ki so ga kmetje potrebovali ali pa ga kopicili in ga potem preprodajali. Tiste majhne »dragocenosti«, ki so jih imele ženske, so vse romale h kmetom v zameno za hrano. Omare za obleko in perilom so se mnogim skoro do zadnjega kosa izpraznile. Marsikateri delavec je takrat menil, da so kmetje oderuški bolj od največjih trgovskih oderuhov. Lakota in revščina, ki je pestila delavce, zlasti tiste, ki niso bili z dežele, je kmečko »oderuštvo«, marsikdaj posploševala tudi na tiste na kmetih, ki jim je komaj za las šlo bolje kakor delavskim družinam ali pa niti za las ne. Sicer pa je prekupčevanje takrat šlo v rast in se je razbohotilo, tako da so na Jesenicah zlasti nekateri občinski veljaki postali pravi vojni dobičkarji. Takega posla so se lotevali tudi žandarji, ki so oskrbovali te dobičkarje s hrano in blagom, ki so ga odvezli »hamstranjem«, ker je bilo »hamstranje« prepovedano. To je še bolj razburjalo delavce, ki so bili zaradi zaplembe živil s strani žandarmerije ne samo ob hrano, marveč tudi ob ves zaslužek, ki so ga za tisto malo hrane, ki so jo nosili z dežele, pustili pri kmetih. Vse to je v delavcih postalo še mnogo bolj boleče, ko jim je uprava KID odbila zahtevo po boljšem zaslužku in izboljšanju zagotavljenega prehrane. Tako je bilo tudi tistega avgustovskega dne leta 1918. Ko smo zvedeli za rezultat pogovorov s tovarniško upravo, smo zahtevali od zaupnikov, naj v imenu delavstva vložijo pritožbo na pritožbeno komisijo v Ljubljani.«

Kakor je ohranjeno v »Napreju« z dne 17. avgusta 1918, se je to zgodilo 9. avgusta 1918. Ko je dan poprej jeseniško delavstvo zvedelo, da bo o tem razpravljala pritožbena komisija, se je zbralo množično pri »Jelenu« in terjalo od zaupnikov, da vztrajajo pri delavskih zahtevah. Izvolili so svoje zastopstvo, ki naj bi sporočilo tovarniškemu ravnanstvu, da »delavstvo nima kaj jesti in da bo zaradi tega, če se mu takoj ne pomaga, prisiljeno ustaviti delo«. O delavski grožnji s stavko mi je pripovedoval tudi Janez Mlakar:

»Takrat stavke niso bile redke: rudarske v Idriji, Mežici in Črni, železničarska v kurilnicah in železniških delavnicah v Mariboru. V času naše grožnje s stavko so stavkali delavci v arzenalu v Miljah pri Trstu, pa rudarji v Plajberku. Vodja vojaške uprave nadporočnik Miller je obljubil, da bo priskrbel moko. Našemu

zastopniku Zugwitzu in tovarniškemu prokuristu Mayerju je ukazal, naj se odpeljeta v Kranj v Majdičev mlin po moko, nam pa je zagrozil z vojaškim posredovanjem in represalijami, če bi stopili v stavko. Ta grožnja nam je Mele pognala kri v glavo. Delavci iz vseh treh tovarn – savaške, javorniške in nove dobraske smo se dan potem zbrali pri Jelenu in poslali deputacijo delavskih zaupnikov, ki je o naši pritožbi razpravljala z nekim podpolkovnikom od pritožbene komisije v Ljubljani...«

O vsem tem je poročal tudi »Napreju« v prej omenjeni številki, kakor tudi o delavskem ogorčenju, ko so zvedeli, kako jih je črnil tovarniški ravnatelj Noot in hvalil skrb tovarne za delavstvo.

»Skrb, pa skrb!« smo se oglašali in zahtevali, da pričnemo že naslednji dan s stavko. Pa so nas zaupniki mirili in nam dopovedovali, da bi to ne bilo dobro. Baje so jim tako rekli »centralni« v Ljubljani. Oblast nam je zopet prepovedovala shode, na zahtevo vojske pa bi nam menda lahko prepovedala tudi organizacijo. To pa – so zatrjevali baje po nasvetu ljubljanskih sodrugov – ne bi bilo dobro za nas. Organizacija kovinarjev na Jesenicah je številčno tako narasla, kakor nobena druga v Sloveniji. Mnogi jim nismo verjeli. Bilo pa jih je tudi nekaj, ki so se sklenili umakniti iz organizacije, a so se kasneje, in sicer prav kmalu, zopet vrnili. Naposled so zaupniki pomirili večino in jo pozvali, naj opusti misel na stavko, če hoče sebi in organizaciji dobro. Organizacija pa je edino sredstvo, ki delavstvu lahko pribori boljši položaj...«

MILAN KRISTAN

Pesmi

BESEDE

»o daleč besede
o blizu
te drobne ubogljive reči

POTI

koliko poti skozi labirint
do minotavra
morda je ena
morda jih je mnogo več

RAKOVA CESTA

odženi snubce z besedami
odženi jih
da se ne bodo več vrnili
moja cesta je polna rakov

VPRAŠANJE

kdaj me bodo zgrabili prsti
in noč
ki bo napovedala pajočo pomlad

PO KLANCU ODHAJA SONCE

vem da se vzpenja
ta velika želja
in nihče je ne more ustaviti

ZGODBE

v vetrovih
so zgodbe razsejane
ne išči jih
med strupenimi travami

PESEM

most je
ki ga ne poruši hudourni voda
in smehtaj
ki ruši hudourni misli

Marjan Zidanek: Stara Sava – kroki

BREDA PERKO

BILEĆA – ODRAZ PROTLJUDSKEGA REŽIMA V STARI JUGOSLAVIJI

Sedmega februarja letos je preteklo natanko 40 let, od kar je na Jesenicah policija aretirala tri jeseniške komuniste: Franca Benedičiča, Ignaca Kralja in Vencija Perka, takrat župana Koroške Bele. Internirali so jih v Bilečo. Hčerka Vencija Perka Breda je v četrti gimnaziji leta 1963 napisala seminarsko nalogo pod gornjim naslovom. Ljubezno jo je odstopila za objavo v LISTIH, s čimer želimo dopolniti pričevanja o obdobju protiljudskega režima v stari Jugoslaviji.

1. NOTRANJI POLITIČNI POLOŽAJ STARE JUGOSLAVIJE V OBDOBJU PRED DRUGO SVETOVNO VOJNO

Politično življenje stare Jugoslavije – od njenega nastanka pa vse do aprilskega zloma in rojstva nove Jugoslavije – predstavlja nepretrgano, težko in krvavo borbo ljudskih množic za svoj obstoj, demokratične pravice in enakopravne odnose med narodi Jugoslavije. Kljub temu, da predstavlja to politično življenje in borba zaokroženo celoto, v kateri so dogodki med seboj nerazdružljivo povezani in pogojeni, dajejo nekateri dogodki svojemu času poseben pečat, tako da lahko razdelimo politični razvoj stare Jugoslavije na tri glavna obdobja.

Prvo razdobje od nastanka Kraljevine SHS (1918. leta) pa vse do proglasitve odkrite diktature (1929. leta) predstavlja tako v ekonomskih kot tudi v političnih odnosih poseben režim stare Jugoslavije. Glede gospodarstva je v tem obdobju že opaziti določen napredek, v kolikor govorimo o povojnem vzponu privatno kapitalističnih sektorjev (trgovina, industrija, banke), vendar se že od 1927. leta zapaža vedno bolj občutljivo padanje cen kmetijskim proizvodom in z njimi vred tudi vedno bolj občutljive znake ekonomske krize, ki ruši videz tedanjega gospodarskega napredka.

V politiki je to obdobje – obdobje omejenega buržoazno-demokratskega konstitucionalizma in parlamentarnizma.

Politična borba v državi se vedno bolj zaostrojuje okoli osnovnih problemov: socialnega in nacionalnega vprašanja. Glede prvega se kapitalistični režim Kraljevine SHS bojuje proti komunistom. Zaradi težkega socialnega stanja ljudskih množic ter pod vplivom oktobrske revolucije in revolucionarnih gibanj v svetu so zahtevali socialno preobrazbo družbe. Država naj bi zagotovila osnovne pravice delovnega človeka in odpravila izkoriščanje delovnih množic tako s strani domače buržoazije kot tudi s strani tujega kapitala, ki je bil močno zasidran v Jugoslaviji. Boj za tako ureditev socialnega vprašanja v državi je vodila KPJ, ki je bila ustanovljena v aprilu 1919. leta pod imenom Socialistična delavska partija Jugoslavije (komunistov). V KPJ se je preimenovala na drugem kongresu 1920. leta v Vukovaru. Zaradi revolucionarnega programa in njene dejavnosti jo je oblast postavila izven zakonov in vsako njeno akcijo proglasila za zločin proti državi.

Glede nacionalnega vprašanja je to razdobje izpolnjeno s političnimi spori okoli centralizma in federalizma. Državni vrhovi v Kraljevini SHS so uzakonili kompromisno rešitev nacionalno unitaristične ureditve kot ideološko-politično zagovarjanje centralizma. Vendar federalisti niso priznavali te razglašene vladine nedotakljivosti, niti nacionalnega unitarizma niti na tej osnovi zasnovanega centralizma. Borba med centralizmom in federalizmom je dosegla svoj višek v skupščinskem atentatu, ki ga je izvršil poslanec radikalne stranke

Puniša Račić 20. junija 1928. leta na Stjepana Radića in njegove federalistične tovariše. Kljub temu, da politični spor ni bil rešen, je dvorski kliki pomagal, da je 6. januarja 1929. leta javno proglasila diktaturo in se tako osvobodila tedanjega parlamentarizma, ki je kljub svoji nepomembnosti postajal državnim vrhovom vedno bolj neprijeten.

V zunanji politiki so glavno mesto v državnem življenju kraljevine SHS zavzele male mirovne pogodbe, ker je po njih država dobila svoj mednarodno pravni položaj. V notranje političnem življenju je pripadalo najvažnejše mesto v razvoju kraljevine SHS vsekakor Vidovdanski ustavi, ker je bilo z njo uzakonjeno državno združenje vseh jugoslovanskih pokrajin in ker so z njo bili pravno postavljeni temelji državne ureditve.

Drugo razdobje, ki je vključeno med 6. januar 1929 in 3. september 1931, predstavlja sicer nadaljevanje posebnega režima stare Jugoslavije iz prvega obdobja le, da ta preide v popolno diktaturo Aleksandrova absolutizma.

Avtoritativnost, antiparlamentarizem in totalitarnost države predstavljajo tri glavne karakteristične strani postopne fašizacije.

Že s samim razglasom 6. januarja se je kralj Aleksander postavil iznad vseh. Res je, da se ni proglasil za vodjo, kot sta to storila Hitler in Mussolini, vendar je z vsemi svojimi deli in s svojo tedanjo vladavino tako izstopal.

Antiparlamentarizem, ki je značilen za vse fašistične države, je bil očiten tudi v stari Jugoslaviji. Aleksander namreč ni trpel nobene kontrole nad svojo samovladjo. Parlament mu je bil v napoto, zato ga je 6. januarja 1929. leta razpusil.

Fašizem ni priznal buržoazno-demokratskih jamstev za meščanske pravice. Tudi Aleksander je ukinil Vidovdanko ustavo in z njo omenjena jamstva za te pravice. Neposredni izraz totalitarnosti države, ki jemlje pod svoje nadzorstvo vse, predstavlja prenovljeni Zakon o zaščiti države (6. januarja 1929. leta).

Tretje obdobje se prične 1931. leta. Kralj Aleksander objavi tedaj ustavo, ki jo je opozicija imenovala **Okroirana ustava**. To je bila samo formalna sprememba, saj se je z njeno objavo absolutizem samo nekoliko prikril. Z njo se je spremenila samo oblika vladavine, ne pa tudi vsebina, kajti režim je ostal v glavnem isti. Ustava je sicer razglasila ustavnost, vendar jo je Aleksander sam vidno zrušil, ker je priznal stare zakonske predpise iz leta 1929. Kljub temu, da ustava ni govorila o parlamentarizmu, je vzpostavila predstavniški režim. Predvidevala je celo dvodolnost, ker je govorila o dveh predstavniških telesih – Senatu in Narodni skupščini, ki sta skupaj predstavljali vrhovno predstavniško telo imenovano Narodno predstavništvo.

Kljub temu, da je kralj zaupal vlado svojim najbližjim sodelavcem, so se v njegovih rokah stekale vse funkcije državne oblasti: zakonodajne, upravne in sodne. Tudi to, da je bil politično neodgovoren in

da je morala za njegove akte politično odgovarjati vlada, je kazalo, da je ustava sankcionirala absolutizem prikrit s formalno ustavnostjo. Po oktroirani ustavi je bil ustroj države centralističen, vendar z neko stopnjo decentralizacije. Ustava je poleg centralnih vrhovnih organov oblasti ohranila devet hanovin, ki so bile deli državnega ozemlja, čeprav so bile »upravne in samoupravne« enote.

Dvor je kot nosilec državne politike dovoljeval samo take politične organizacije, ki so odgovarjale njegovim interesom. Tako je posebej prepovedoval vsa politična združenja, ki bi nasprotovala osnovni ideološko-politični liniji unitarističnega programa kraljeve politike v duhu šestojanuarske proklamacije, odnosno septembrskega razglasa in oktroirane ustave.

15. decembra 1931. leta je Jugoslovanska radikalno-seljaška demokracija – JRSO osvojila svoj statut. Kasneje je nastopila kot politična stranka in spremeniла svoje ime v Jugoslovansko nacionalno stranko – JNS.

1931. leta so bile volitve v narodno skupščino. Volitve so bile grobo nasilje nad ljudstvom z namenom, da se na ta način potrdi avtoriteta Aleksandra. Senat je bil izbran 1932. leta. Zaradi težkega gospodarskega stanja in neprimernih političnih pogojev je dvor spomladi 1932. leta izmenjal Živkovićevo vlado. Sledilo je več kratkotrajnih vlad, ki so se menjale brez posebne politične razlike. Pokazalo se je, da se z vzpostavitvijo tako imenovanih »civilnih vlad« ni moglo rešiti nobeno državno vprašanje.

Kratkotrajna vlada VOJISLAVA MARINKOVIĆA (od 4. 3. do 2. 7. 1932. leta) je pokazala vso nesposobnost, tako v reševanju notranje političnih problemov, kot tudi v kočljivih zunanje političnih vprašanjih. Nezadovoljstvo delovnih množic je bilo vse močnejše in vidnejše. Izražalo se je v pogostih štrajkih. Vlada je vse ostreje preganjala demokratične elemente, predvsem pa komuniste. Mnoge partijske organizacije je povsem razbila. Tudi Zakon o zaščiti kmetov ni niti malo izboljšal razmer, zato je Marinković predložil dvoru ublažitev političnega pritiska. V odgovor je dvor Marinkovića odstavil.

Dve vladi MILANA SRŠKIĆA (od 2. 7. do 5. 11. 1932. leta) in od 5. 11. 1932. leta do 27. 1. 1934. leta) sta poostriili politično smer proti vsem nasprotnikom kraljeve politike. Nastopali sta brezobzirno in ostro proti vsem protidržavnim elementom predvsem komunistom. Vendar je bilo jasno, da vlada ne bo mogla uničiti svojih nasprotnikov. Kljub prepovedi starih političnih strank sta Seljaško-demokratska koalicija in Slovenska ljudska stranka izdali vsaka svojo Punktačijo, dva politična manifesta, ki sta postala del programa meščanske opozicije proti vladi, in sta predlagali federalistično reorganizacijo kraljevine Jugoslavije.

Vlada je ostro nastopila proti Punktačijam, vendar je s tem več izgubila, kot pridobila. Dvor se je v začetku 1934. leta spet našel pred dejstvom, da mora poiskati izhod iz vse težje politične krize, ki jo vlada Srškića ni mogla rešiti.

Dvor je poveril vlado **NIKOLI UZUNOVIĆU**, tedanjemu predsedniku režimske JNS. Uzunović je bil samo orodje dvora, zato je hodil po poteh, ki sta jih nakazali šestojanuarska proklamacija in oktroirana ustava. Tako so šle po stari poti jugoslovanskega nacionalnega unitarizma vse tri njegove vlade in od tu so tudi vzroki njihovega neuspeha: niti socialno, niti nacionalno vprašanje ni bilo rešeno.

V tem času so Jugoslavija, Turčija, Rumunija in Grčija podpisale **balkanski pakt** (9. 2. 1934. leta). Spornih vprašanj v državi ni mogel razčistiti niti podpis tega pakta.

V Marseillu je bil 9. oktobra 1934. leta izvršen atentat na kralja Aleksandra. Njegova smrt je pomenila težak udarec za celokupno dvorsko politiko, poleg tega pa je živo odjeknila v zunanje političnem razvoju odnosov Jugoslavije s Francijo in sosednjimi državami. Atentat je dal povod za

JANEZ METERC

AJDNA

V zvezi z velikim zanimanjem za sistematično arheološko izkopavanje in raziskovanja, ki jih od leta 1976 izvaja in vodi Gorenjski muzej iz Kranja s sodelovanjem Inštituta za arheologijo SAZU iz Ljubljane na Ajdni nad Potoki, bi radi v priložnem zapisu podali v nekoliko bolj poljubni obliki pregled te dejavnosti in skicirali, po danih možnostih in glede na stanje raziskavosti, pomen Ajdne v ožjem lokalnem in širšem regionalnem smislu.

Ajdna je 1048 m visok stožčast skalnat vršac, ki se nahaja v južnem predgorju Belščice in Stola, med zaselkoma Potoki in Moste pri Žirovnici, nad Savo Dolinko (vodni zbiralnik HC Moste) in cesto ter železnico Jesenice – Ljubljana.

Na sam vrh Ajdne je dandanes mogoč dostop iz doline po zahodnem strmem grebenu ali s severozahodne strani, od poti, ki gre od Valvasorjevega doma (1180 m) v smeri Potok oz. Koroške Bele. Njeno jugovzhodno stran tvori navpična, neprehodna, markantno vidna skalna stena, pod katero se beli mogočno melišče, ki v svojem najvišjem okrajku loči vrh Velike Ajdne od Male Ajdne.

Lega in položaj sta torej v obrambnem smislu že po naravi pomembna in zatorej ni čudno, da je v preteklosti odigrala precejšno vlogo strateško ter ne nazadnje tudi kulturnozgodovinsko vlogo. Dominira nad vzhodom v gornjesavsko Dolino (primerjaj Vallis pri Anonymus-u iz Ravne: J. Šašel, Arheološki vestnik 21-22, 1970-71, 33 ss.) in je izredna razgledna točka po bližnji in daljni okolici. Z njenega vrha seže razgled ob Savi Dolinki do trbiškega razvodja in Kanalske doline, preko vrhov in predgorij Julijskih Alp na Skofjeloško hribovje, Polhograjske dolomite in ob ugodnih vremenskih razmerah seže še dlje: do Zassavskega hribovja, Dolenjskih grčev in Snežnika.

Brez dvoma lahko rečemo, da je Ajdna ena redkih arheoloških najdišč, ki je zelo zgodaj zbudila zanimanje domačinov in tujcev. To zanimanje pa je bilo povezano z bogatimi in zanimivimi ustitimi izročili in konkretnimi slučajnimi najdbami. Nedvomno so vzbujali pozornost in zanimanje tudi ostanki doboro vidnih zidov, ki jim ljudje niso vedeli pravega pomena in izvora. Vse to je okoliškemu prebivalstvu burilo domišljijo in nastale so zgodbe o bajnoslovnem hogastvu in moči ter veličini »poganskih« prebivalcev Ajdne – Ajdov.

Pravkar opisani odnos prebivalstva do ostankov preteklosti ni specifičen in omejen le na naš primer, ampak ima širši kulturnozgodovinski pomen in izvor. Izvira iz časov najzgodnejše naselitve naših prednikov Slovanov, današnjih Slovencev.

Odločilen je pri tem način stika novodošlih Slovanov s staroselci – romaniziranimi prebivalci razpadlega rimskega imperija.

V nekaterih predelih današnje Slovenije oz. slovenskega narodnostnega ozemlja je prišlo ob naselitvi naših prednikov do daljšega sožitja med njimi in nosilci starejše rimske civilizacije, ki je bila na višji razvojni stopnji. Tem prebivalcem so Slovenci dali ime Lah, njihovim nekdanjim centrom pa nova imena z isto osnovo oz. korenem (Laško, Lahovče, Laška vas itd.).

V drugem primeru pa je ponekod prišlo le do posrednega stika. Slovenci so našli le ostanke, že v dvesto let trajajočem ob-

hodu preseljevanja ljudstev, porušenih naselbin in pribežališč staroselcev, ali pa na njihove opuščene aglomeracije. Ponekod pa so verjetno tudi sami povzročili njihovo uničenje. Vsekakor pa ni prišlo do sožitja. V takih primerih so Slovenci poimenovali kraje z imeni, ki imajo osnovo ajd (Ajdovski grader, Ajdovščina, Ajdna, Hajdinja itd.), prebivalce pa Ajde, t.j. pogane, čeprav gre v večini za starokrščanske centre. Seveda besede pogani pri tem ne smemo razumeti in razlagati z današnjimi merili in pomenom. Važno je, da so naši predniki pri tem naleteli na nekaj, kar jim je bilo novo in čisto nerazumljivo. Nedvomno pa so ostanki mogočnih zidov in mestne ter fortifikacijske kulture bili nekaj novega in so vzbujali začudenje in spoštovanje. Temu odnosu je treba pripisati tudi pojmovanje, da ti ostanki niso rezultat navadnih človeških rok, ampak delo velikanov – Ajdov, kar se tudi zrcali v ohranjenem ljudskem izročilu. S tem je povezana tudi vera o njihovem neizmernem hogastvu.

Pravkar opisanega procesa pa ne smemo posploševati, kajti pri tem gre za kompleksen zgodovinski in kulturni razvoj, ki je trajal dalj časa in so ga v različnih predelih pogojevale različne geografske, kulturne, politične ter zgodovinske okoliščine in razmere (B. Grafenauer, Zgodovina slovenskega naroda I. zv., 1964, 298 ss.).

Ker se najstarejše znano in registrirano zanimanje za Ajdno močno navezuje na ljudsko izročilo oz. je njegov rezultat si bomo za boljše razumevanje te dejavnosti najprej ogledali kaj izročilo pravi. Znano je, da je ljudsko izročilo prehajalo iz roda v rod s pripovedovanjem in ga zato imenujemo tudi ustno izročilo. Tekom stoletij je pri tem prišlo do nekaterih razlik oz. prilagajanj ljudskemu mišljenju ter pojmovanju in so zato nastale nekatere različice ali inačice, srž sama in namen sporočila pa je ostal nespremenjen. Izročilo o Ajdni in strnjeni obliki pravi naslednje: »Nad Mostami se dvigata dva strma

vrhova. Prvi višji se imenuje Velika, drugi nižji pa Mala Ajdna. V davniini je na Ajdni stal grad. Zidan je bil preko obeh vrhov. Povezan je bil z gradom na Gradišču nad Sotesko pri Potokih. Nekoč sta se ajdovski in gradiški graščak sprla in prišlo je do boja. Ajdovski je premagal gradiškega in mu porušil grad. Lastniki gradu na Ajdni so bili veliki in močni ljudje, zato so se jih okolišani bali, čeprav jih ti niso preganjali. Ajde so pokopavali v zlatih in srebrnih krstah. Kraj, kjer so pokopajali pokopavali so skrbno skrivali. Pogrebce so vedno pobili, kajti vedeli so, da se ljudem ljuhi dragocenih krst. Govori se, da so Ajde pokopavali na kraju, kjer se z istega mesta vidijo reke Sava, Drava in Zilja. To mesto naj bi bilo na vrhu Vajneša na Belščici. Nadalje nam je znana pripovedka o »zakleti ženici«, ki nam pripoveduje o tem, kako je domačinka iz Most pri nabiranju suhljadi našel vhod v votlino ob vznožju prepadne stene Ajdne in v votlini sami polno vreč žita. Potem, ko je radovedno pregledala vsebino vreč in dala pest žita v žep predpasnika, se je nenadoma pred njo pojavila lepa gosposka žena in ji potožila, da mora zaradi prekletstva, ki si ga je nakopala zaradi skoposti, čuvati in varovati plesnohe vse žito, ki ga vidi v votlini. Nekoč je namreč vladala huda lakota, ki je kmete skoraj pomorila in ko so jo prosili, naj jim da žita, jih je nagnala. Toda prišla je kazen in prekletstvo, ki ga bo rešena tedaj, ko bo na Zagarjevem zidu v Mostah zrastel oreh in bodo iz njega iztesali zibel, v kateri bo spal otrok. Ko je to povedala, je izginila, domačinka pa tudi sama od strahu ni vedela, kako je prišla domov. Ko je domačim in sosedom povedala, kaj je doživela, so vsi skupaj šli nazaj iskat vhod v votlino. Našli niso ničesar, le tam, kjer je bil po ženinih besedah vhod, so dobili butaro suhljadi, ki jo je odložila, preden je stopila v votlino. Ker so začeli dvomiti v ženino pripoved, jim je kot dokaz hotela pokazati žito, ki ga je dala v žep. Ko je razprla dlan, se je na njej zasvetilo zlato zrnje – žito se je spremenilo v zlato. Zmajajoč z glavami in vsi prestrašeni so nato odšli domov, kjer so o dogodku še dolgo razmišljali in govorili.

Med ljudskim izročilom nam je ohranjena tudi pesem o Ajdovski deklici (glej: Listi 44/Ix. 1979, 21 s.). Kot zanimivost velja omeniti, da je motiv te pesmi uporabil pisatelj rojak F. S. Finžgar kot primer o svoji povesti Kviku: »... hiti

(Nadaljevanje na 24. strani)

Pogled na Ajdno

gramu. Dirigent A. Petjak je tudi skladatelj — samouk, ki pridno piše skladbe na besedila koroških pesnikov in jih z zborom tudi izvaja. Kroparskemu društvu so v spomin poklonili portret Lesičjaka, znane koroškega ljudskega pesnika, pevca in skladatelja.

9. novembra je celovski radio posnel 13 pesmi v izvedbi kroparskega zbora. To je bilo precej obsežno opravilo in je trajalo dobre štiri ure. J. Ažman je po snemanju peljal pevce na obisk k bivšemu ravnatelju slovenske gimnazije, dvornemu svetniku dr. J. Tišlerju, zvečer pa še na krajši nastop k Radišanom, kjer je kot vedno vladalo pri srčno in prijetno vzdušje. Ob koncu meseca so se zvrstile številne proslave v počastitev 25-letnice AVNOJ, na katerih je zbor pel sam ali združeno z drugimi zbori in instrumentalnimi skupinami iz občine. Pevci so v tistih dneh dobili novega pevskega tovariša. Slavko Nardin, ki je svoje veselje več let izražal s harmoniko in trobento, je ojačal drugi bas. 14. decembra smo uresnili davno željo, da pripravimo poseben nastop za kroparske upokojence, ki smo jih z osebnimi vabilom poklicali na koledar v Dom. Najprej smo jih skromno pogostili, nato je sledil koncert, katerega zadnji del so sestavljale kroparske kolednice in druge domače pesmi. Za zamisel, vabilo in nastop sta se zahvalila F. Hafner in J. Solar, ki sta poudarila, da zbor postavlja most med staro in mlado generacijo. Dogovorili smo se tudi, da bi skupno s Kovaškim muzejem izvedli akcijo, v kateri naj bi vsi, ki kaj vedo o razgibani kulturni preteklosti, to povedali ali zapisali. Ta zamisel pa žal ni bila uspešno izvedena.

Januarja 1969 je radio Ljubljana začel predvajati posnetke zborov, ki so se prijavili za tekmovanje. Naš zbor se je po prvi oddaji uvrstil v nadaljevanje, doma pa se je pripravljaval za bližnje nastope. Še prej se je z obžalovanjem moral posloviti od pevca F. Kržišnika, ki se je z več kot 45-letno aktivnostjo, v kateri se je izkazal kot pevec, igralec in režiser, kratek čas tudi godbenik v Zvezdi, vpisal med najbolj zaslužne člane kroparskega društva. Prešernov glasbeno literarni večer 9. februarja, ki ga je visok sneg skoraj onemogočil, je bil privlačen in dobro pripravljen. Glasbeni del je vseboval zborovske pesmi in več solističnih točk, ki so jih izvajali: pevec L. Rešek in M. Fabijan, flautist Jože Ažman in klarinetist Lojze Velkavrh; zadnja dva sta bila pedagog radovljiške glasbene šole. Po povratku iz vojske je v zboru spet pel R. Gašperšič. Med glasbenimi točkami so recitatorji izvedli Sonetni venec. Isti spored so nastopajoči predstavili tudi v Gorjah, odpadla pa je možnost za ponovitev na Bledu in v Radovljici. Glas je objavil poročilo J. Bohinca, ki je med drugim povedal: »V obeh krajih so gledalci nastopajoče sprejeli z velikim zadovoljstvom in navdušenjem. Solisti s svojim sodelovanjem v amaterskih zborih in na prireditvah prijetno poživljajo njihovo dejavnost in jo plemenitijo. Komorni moški zbor je po svoji kvaliteti in vztrajnosti najboljši v občini Radovljica. Svoj program nenehno bogati s študijem novih pesmi in tako ohranja svežost in gibkost v interpretaciji ter pestrost v programskem izboru.«

Februarja je zbor gostoval še na Boh. Beli. Nekaj dni pred nastopom je zapadlo okrog meter snega, potem je deževalo, a kljub temu so pevci tvegali pot z lastnimi vozili, da koncert ne bi odpadel. Poslušalci so bili zelo zadovoljni in so izsilili več dodatkov ter vabili, naj kmalu spet pridemo. Medtem je radijsko tekmovanje potekalo dalje. 28. februarja sta se za tretje oz. četrto mesto pomerila Lira iz Kamnika in naš zbor. Seveda je bilo za nas rezervirano četrto mesto, saj so bili Kamničani dosti bolj. Naš zbor se tekmo-

vanja ni udeležil toliko zaradi želje po uspehu, kot iz prepričanja, da imajo priprave za tekmovanje različne ugodne vplive na delo zbora v splošnem, čeprav vzamejo dosti dragocenega časa. To včasih povzroči dvome, ali se sodelovanje sploh splača. Četrto mesto za zbor iz Maribora, Celja in Kamnika je bilo za Kropo realno nedvomno velik uspeh. V tem času smo s predstavniki glasbene redakcije TV pripravljali vse potrebno za prvo oddajo kroparskega zbora v ciklusu Naši zbori. Najprej je bilo 7. marca tonsko snemanje pesmi za to oddajo; potekalo je kar zadovoljivo, bile so težave pri drugem tenorju, kjer sta dva od petih zaradi prehlada le poslušala. 14., 15. in 16. marca je bilo TV snemanje. Posamezne prizore smo snemali na pokopališču, v muzeju, Domu, gostilnah UKO in Jarm ter na Jamniku. S sodelovanjem smo povabili tudi F. Kržišnika, čeprav ni bil več v zboru. Dež in megla sta precej ovirala snemanje. Ekipa je naredila posnetke še v UKO, Vicah, pri Bertonclju in drugod, tako da je oddaja predstavila kraj širše, ne le zbor sam. Nadaljevanje predvidenega radijskega snemanja je bilo odpovedano, ker je bila ekipa zasedena s prenosi iz Planice.

Na ponudbo P. Liparja je 23. marca gostoval v Kropi Celovski mešani zbor Jakob Petelin-Gallus in se tako priključil vrsti koroških Slovencev, ki so radi zahajali k nam. Preloženi del snemanja smo opravili 2. aprila. Z njim je spored pesmi, ki jih je radio posnel s kroparskim zborom, lepo narasel. Predvsem smo prišli do spoznanja, da reprodukcija posnetkov zelo strogo in očitno odkriva vse slabosti petja, ki jih sicer uho dostikrat sploh ne zazna. Kljub temu smo tudi pozneje še večkrat snemali in tvegali, da poslušalci kritično ocenjujejo dosežke zbora.

19. aprila je bil zbor med izvajalci glasbenega sporeda svečane akademije ob 50-letnici revolucionarnega gibanja. Zbore iz Radovljice, Podnarta, Boh. Bistrice in Kroke je pod vodstvom E. Gašperšiča spremljal 26-članski orkester glasbene šole. Instrumentalno spremljavo je podobno kot za podobne priložnosti prej in pozneje pripravil dirigent sam.

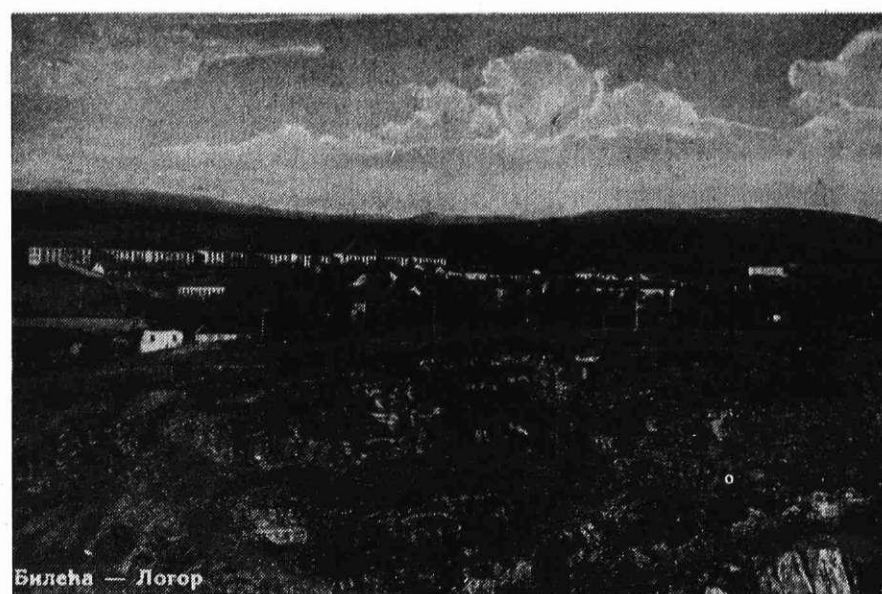
Novo zanimivost za Kropo je prinesel 4. maj 1969, ko je radio prenašal iz Doma javno radijsko oddajo Koncert iz naših krajev. Ob dveh ansamblih, ansambla Jožeta Saleja in fantov z Vogla, je pel domači zbor. To ni bilo snemanje in ob direktnem prenosu je bila odgovornost toliko večja. Zato so bili pevci veseli, ker so bili organizatorji zadovoljni s petjem. Prav tako jim je godilo priznanje tistih, ki so oddajo slišali po radiu. Toda obveze so jih že silile v nove priprave, ki pa so jih številne težave zelo ovirale, da je celo gostovanje na Radišah viselo v zraku. Čeprav je bil koncert šele v nedeljo, 18. maja, popoldne, so Radišani želeli, da pridemo že v soboto. Štirje pevci niso mogli, drugi pa so se v soboto proti večeru odpravili na pot in skupaj z domačini preživeli prijeten večer. Kot vsa leta, razen ob prvem gostovanju, so prespali po domovih in tam tudi jedli. V nedeljo popoldne, ko je bil zbor že komplet, je bila najprej vaja, potem koncert, na katerem sta ob koncu oba zbora skupaj zapela znani odlomek iz Verdijevega Nabucca. Ko je Naš tednik napovedal gostovanje, je pisal: »Vedno se veselimo njihovih obiskov po naših hrih in družinah, da se nam res zdi, da smo bratje ene družine. Morda nas veže še zlasti to, da so kroparski prebivalci rasli v preprostih delavskih družinah in skromnih domačijah.«

Z letom 1969 se je začelo število zborovih poletnih nastopov na Bledu polagoma zmanjševati. Dogovorili smo se za 6 koncertov, prvi pa je bil že zgodaj — 21. maja. Slabo vreme (dva dni prej je padlo 10 cm snega) je povzročilo, da je bil obisk tujece slab. Po dveh manjših na-

stopih (Lipnica, Podnart) smo bili 12. junija spet na Bledu in to pot je bil obisk boljši. Potem sta zbor in Kovaški muzej skupno pripravila izlet z avtobusom v Železnike in Selca, kjer je zbor nastopil, skupaj z drugimi izletniki pa si je ogledal oba kraja in muzej v Skofji Loki. Z vajami smo nadaljevali tudi v juliju, ko so bili na vrsti koncerti na Bledu, v Radovljici in pri Sobcu. Radovljiški koncert, povezan z otvoritvijo razstave kiparja Petra Jovanoviča, je bil po mnenju mnogih poslušalcev eden najboljših nastopov in tudi sami pevci so bili podobnega mišljenja. Spet je o prireditvi pisal J. Bohinc: »Kadarkoli poslušamo kroparske pevce, se nam zdi njihova pesem živo mladostna in spodbujajoča. Sicer pa je ustvarjalna dediščina, ki jo obvladujejo kroparski pevci, zelo pestra in mnogostranska, skorajda neizčrpna. S stalnim študijem in trdim delom je bilo mogoče izoblikovati tolikšen ustvarjalni potencial in naštudirati toliko pesmi, da jim danes kakršenkoli izbor ne povzroča posebnih preglavic. V kratkem, radovljiško občinstvo je pevce sprejelo navdušeno in jih tudi nagradilo z dolgi aplavzi. Po nastopu pri Sobcu, kjer je bilo s turisti govora o gostovanjih na Nizozemskem in CSSR (iz tega ni bilo nič), sta prišla slaba dva tedna počitnic, v začetku avgusta pa se je spet začelo delo z vajami in nastopi. Najprej je bil 3. avgusta v Kropi zbor kurirjev, potem otvoritev ceste Jamnik-Dražgoše, 5. avgusta naj bi peli na slavnostni seji občinske skupščine, a smo imeli drugo, bolj žalostno obvezo — v Ljubljani je bil pokopan nesrečno premrli Gašper Dermota s sinom vred. Naslednji dan nas je čakalo snemanje TV oddaje Pod lipo na Vodicah, potem dva koncerta na Bledu, pogreb na Ovsihah, srečanje borcev v Podnartu in 24. avgusta pot v Slatino Radence, kjer je zbor drugič pel v javni radijski oddaji Koncert iz naših krajev. Poletje je tako minilo brez počitka, september pa je prinesel še več novih dolžnosti. Vseh ni bilo možno sprejeti. Tako poleti ne petja ob stoletnici jesenjske Železarne. Prijavili smo se za novi cikel radijskega tekmovanja in takoj pričeli s pripravami. 12. oktobra 1969 smo gostovali v Globasnici. Na željo pevcev — šoferjev smo šli na pot z manjšim avtobusom. Koncert je minil v priskrbenem vzdušju, podobno je bilo tudi po njem, ko smo posedali z domačini. Na vseh jesenskih nastopih je zbor prepeval v novih oblekah (to so bile druge po vrsti). Po običajnih komemoracijah smo se poleg tekmovalnega sporeda učili tudi pesmi za prvo gostovanje v Dolini pri Trstu, ki se je hitro bližalo.

23. novembra smo se odpeljali zgodaj zjutraj na Tržaško. Na mejnem prehodu Peski-Kozina so nas pričakali gostitelji in nas najprej peljali na ogled novega slovenskega kulturnega doma v Trstu, kjer je zbor zapel nekaj pesmi. V Dolini smo se ustavili na Trgu padlih in zapeli žalostinke. Po kosilu in ogledu razstave smo imeli vajo, potem koncert in družabni večer. Dopisnik Dela I. Gruden je zabeležil: »Obisk kroparskega pevskega zbora Stane Zagar je začetek trajnejšega sodelovanja med dvema slovenskima krajema, kar je nedvomno primer, kako naj bi tudi drugod iskali stika in sodelovanja z rojaki v zamejstvu. Dolgo poročilo pod naslovom Prijateljski obisk in koncert moškega pevskega zbora iz Kroke je objavil 25. novembra tudi Primorski dnevnik. Ob dnevu republike je bilo za pevce veliko dela: 28. novembra so peli najprej v Kropi, potem skupaj s pevci in recitatorji iz Radovljice na Bledu (v dvorani je bilo 15 ljudi), naslednji dan najprej v Kamni gorici (otvoritev deloma obnovljene dvorane), potem pri komemoraciji na Ovsihah in proslavi v Podnartu (skupaj z osnovno šolo), 30. novembra pa so imeli še koncert v Boh. Bistrici in Boh. Češnjici.

(se nadaljuje)

Panorama Bileće

novo politično igro glede pritegnitve Jugoslavije na stran »novih velesil«, kakor se je takrat imenovala Nemčija pod vodstvom Adolfa Hitlerja.

Ker je bil Peter, Aleksandrov sin in njegov naslednik še nepolnoleten, je v njegovem imenu vladalo namestništvo. Prvi namestnik knez Pavle Karađorđević se je z vsakim dnem bolj osamosvajal, tako da se je že govorilo o novem kralju.

Do ostavke Nikole Uzunovića je prišlo predvsem zaradi nastopa kraljevega namestništva. Uzunovićev naslednik je bil Bogoljub Jevtić, dvorski človek, oseba zaupanja tako za Aleksandra kot tudi za kneza Pavla.

JEVTIĆEVA VLADA (od 20. 12. 1934. do 24. 6. 1935. leta) je pomenila v prvih dneh »faktor pomirjenja«, vendar je hotela le to, da bi podaljšala kraljevo politiko. Nasledila in nadaljevala je dotedanjo zaostrenost nasprotij glede osnovnih vprašanj države. Jevtićeva politika pomirjanja se je pokazala pravzaprav kot politika vžiganja nadaljnjih sporov med centralističnimi državnimi vrhovi kraljevine Jugoslavije in vsemi njenimi nasprotniki. V prvi vrsti so bili komunisti za politično objekt njene samovolje z enim samim ciljem — osvoboditi se nevarnosti komunizma.

Jevtićeva vlada je hotela pritegniti študente s svojimi študentskimi organizacijami. Prišlo pa je le do protesta študentov, na katerega je vlada odgovorila s policijo in koncentracijskim taboriščem v Višegradu.

Tudi na volitvah 5. maja 1935. leta je Jevtićeva vlada zmagala zgolj zaradi brutalnosti policije in ostrih akcij proti opoziciji. V te akcije je vstopil ves državni aparat, zato je opozicija s pravico govorila o vladinem porazu.

Razpisovanje volitev pa je nudilo opoziciji možnost, da se organizira za skupen nastop na volitvah. Ustanovljena je bila »Udružena opozicija«, ki so jo predstavljale sporazumele se prepovedane meščanske politične stranke. Udruženo opozicijo je vlada takoj proglasila za protidržaven element.

Komunistična partija ni nastopila s svojo listo, a kljub temu, da je bila v ilegali, se je govorilo o njenem vodstvu, o možnosti postavitve »samostojne liste delavskega razreda«. Te volitve so dale KPJ možnost, da je nadaljevala z akcijo za ustvarjenje protifašistične ljudske fronte.

Jevtić se je kompromitiral ne samo zaradi izvajanja politike nasilne zadušitve vsakega opozicijskega premika proti režimu, temveč predvsem zaradi terorja, ki ga je izvajal v zvezi s petomajskimi volitvami. Dvor je uvidel, da je treba ogorčeni javnosti dati kakšno zadovoljitev, zato je Jevtićeva enostavno odstavil.

STOJADINOVIĆEVA VLADA bi morala predstavljati neko koncentracijo starih politikov in s tem pokazati javnosti, da gre za pomiritev in rešitev politične krize. Javnost se s tem ni strinjala, ker je bila Udružena opozicija še vedno nasprotnik tej »koncentracijski vladi«. Namesto, da bi Stojadinović razpustil skupščino, ki je bila izbrana s policijskimi metodami in z najrazličnejšimi volilnimi spletkami, se je odločil za sodelovanje z njo. Spet je vlada pokazala svoj pravi obraz. Opirala se je še vedno na fašistično ustavo iz leta 1931, na šestojanuarske zakone, na vojne klike, na fašistično in nasilno »volilno« skupščino.

Stojadinovićevo vladanje je bilo postopna fašizacija države s ciljem, da kapitalistični državni vrhovi — naslanjajoč se na sosednje fašistične države — utrdijo svojo oblast v državi in brezobzirno zadušijo odpor ljudskih množic. Tudi z uvedbo fašističnih predpisov je Stojadinović sistematsko in načrtno pripravljval svoje »führerstvo«.

Kmalu je Stojadinović ustanovil tudi svojo politično stranko Jugoslovansko radikalno zajednico — JRZ. JRZ je postala organizirani nosilec procesa fašizacije, pozabljajoč pri tem na osnovne interese države in misleč samo na dobiček svojih vrhov. Kaj kmalu pa je Stojadinović našel v vrstah JNS svoje nasprotnike in začel brezobzirno nastopati proti njim. Vse to je privedlo do neposrečenega atentata na Stojadinovića, ki je bil izvršen v času skupščinske debate o »financijskem« zakonu za leto 1936/37.

Tako je namesto pomirjenja prišlo do vedno višje zaostritve odnosov med vlado in opozicijo, med vladnimi in opozicijskimi pristaji.

Študentska mladina je živo nastopala proti režimu in njegovim policijskim meram. Študentje na univerzah so bili čvrsto organizirani v SKOJ, študenti-pristaši vladine politike pa v ORNAS. Študenti-skojevci so v času Stojadinovićeve vlade skupno z delavci nastopali v demonstracijah proti vladi.

Rezultat klerikalne akcije v času Stojadinovićeve vlade je bil tudi **podpis konkordata** (25. 7. 1935. leta). S to pogodbo je vlada kraljevine Jugoslavije priznala katoliški cerkvi poseben položaj v državi. Konkordat sta morala potrditi narodna skupščina in senat. Seveda je takoj naletel na odpor komunistov in drugih naprednih ljudi, poleg njih pa tudi na odpor »velikosrbsko« usmerjenih slojev, ki so na konkordat gledali z gledišča verske nestrpnosti. 23. 7. 1937. leta je Stojadinovićeva vlada predložila konkordat skupščini. Ta ga je poslušno odobrila. Konkordat bi moral še pred senat, vendar je zaradi splošnega odpora morala vlada popustiti.

Ko je vlada v začetku 1938. leta znova načela potrditev konkordata, je naletela na ponovno nezadovoljstvo v javnosti. 21. januarja 1938. leta je bil Stojadinović primoran, da je obvestil Arhijerijski sabor, da je ta zakonski predlog dokončno vzel z dnevnega reda.

Tedanji režim bi lahko onemogočila samo združena opozicija. Organizirane demokratske sile bi bile v stanju prisiliti kneza — namestnika in Stojadinovića, da že enkrat končata s protijudsko politiko v državi in tudi navzven. S takim načrtom je najprej nastopila KPJ v težnji, da se ustanovi narodna fronta. Izrečno pa je proti mnenju social-demokratskih voditeljev, ki predlagajo ustanovitev nekega tretjega bloka, bloka delavskega razreda.

Tudi meščanska opozicija takrat še ni predstavljala organizacijske celote, vendar so jo razmere, v katerih se je znašla v tem času, silile, da bi to čimprej storila. Iz vseh teh in še drugih razlogov so se opozicijski politiki med seboj povezovali in poskušali skupno nastopati.

Tako so tudi kljub veliki Stojadinovićevi moči že v tem času nastajali prvi znaki njegovega kasnejšega padca. Njegovi nasprotniki so se pojavili v JRZ, v JNS, pa tudi Jevtić in njegovi sodelavci niso pozabili, da jih je bil Stojadinović vrgel z vlade.

Stojadinović se je zbal svojih nasprotnikov. Kljub temu, da še niso pretekla štiri leta od petomajskih volitev 1935. leta, je razpisal volitve za 11. december 1938. leta. Ker so bile volitve javne, se je oblast mnogo lažje polastila policijskega terorja in s tem zagotovila zmago Stojadinovićeve liste. Tudi v času svoje druge vlade Stojadinović ni hotel spremeniti politične smeri. Zato so ga odstavili. Na njegovo mesto pa je prišel Dragiša Cvetković.

Glavni cilj **Cvetkovićeve vlade** je bil sporazum s HSS, omenjen v deklaraciji, ki jo je Cvetković dal pred skupščino in senat 16. 2. 1939. leta. Zaradi tega je hotel Vladimir Maček skleniti pogodbo z Italijo. Z njeno pomočjo naj bi se dvignil v Hrvatski oboževan upor. Hrvatje naj bi se odcepili od Jugoslavije in prešli v državno-pravni odnos z Italijo. Jasno je bilo, da Maček ni imel več namena, da bi se pobotal z Beogradom, ker je ponovno pristopil k svoji akciji za razcep. Ko je italijanski zapisnik o sporazumu dospel do Mačka, ga le-ta ni podpisal. Ponovno se je začel pogovarjati z Beogradom. Ker pa Cvetković ni hotel ničesar slišati o delitvi Bosne in Hercegovine, se je Maček spet obrnil v Rim. Od tam pa so poslali Mačku popolnoma drugačen odgovor od prejšnjega. Maček je zato prekinil stike z Italijo.

Pregovori med Beogradom in Zagrebom so tekli počasi in z obojestransko nezaupanjem. Temni elementi okoli dvora v Beogradu so se težko odločili, da bi se odrekli centralistični ureditvi države in dali določene pravice Hrvatski. Na drugi strani pa so tudi v Zagrebu vedno bolj odprto in glasno govorili o nezavisni državi Hrvatski. Ustaški in klerofašistični elementi pa so medtem že raznašali vesti, da se ne sme dopustiti delitev Hrvaške.

Medtem ko so se v sami državi krepili »velikohrvaški element« in so separatistični propagandisti nastopali vedno bolj brezobzirno, so v svetu postajale razmere vedno težje. Mnogi znaki so kazali, da je blizu druga svetovna vojna. Hitlerjeve grožnje Poljski so se začele spreminjati v grozotno resnico. V takih razmerah je prišlo **26. avgusta 1939. leta do sporazuma Cvetković — Maček**. Sporazum je bil državnopravno izražen z »Uredbo o Hrvatski banovini«. Uredba je predstavljala temeljni zakonski predpis. Z njo je bil pravno uravnan položaj Hrvatske v kraljevini Jugoslaviji. Hrvatska banovina je predstavljala avtonomno oblast, ki je imela zasebno vlado. Njeni organi so v glavnem odgovarjali saboru, banu in banski vladi in ne centralnim državnim oblastem kot ostale banovine. S političnega stališča je

(Nadaljevanje na 12. strani)

predstavljala Banovina Hrvške zmago hrvških federalistov nad tedanjim krutim centralizmom beograjskih državnih vrhov.

Banovina je objavila mnogo novih predpisov, ki so razkrili težnjo vladajočih, da čim več dovolijo sosednjim fašističnim državam. Podaljšali so tujim zlasti fašističnim kapitalistom dotedanji način gospodarskega izkoriščanja naših bogastev. Po vzoru fašističnih držav je Banovina Hrvška sprejela več rasističnih predpisov, predvsem o nadzoru nad osebami židovskega porekla.

V javnosti se na področju Banovine ni moglo skriti, kako so mnogi »poslovni ljudje« začeli vedno bolj izkoriščati svoje politične zveze z vlado, kako so se tudi neki člani iz samega vodstva KSS bogatili s tem, da so izrabljali svoj politični položaj. Sprijenost, podkupovanje in nepoštenost so bile več kot očitne.

Od številnih obljub o meščanskih pravicah, o svobodi osebnosti itd., ni s pojmom Banovine Hrvške ostalo nič.

Kot vsi prejšnji sporazumi med različnimi strujami jugoslovanske buržoazije, tako tudi sporazum med velebarsko in hrvaško buržoazijo ni mogel reševati osnovnih notranje-političnih in družbenih problemov. Tudi ta sporazum predstavlja samo stopnico v prizadevanjih vladajočega razreda, da utrdi svoje sile proti težnjam širokih demokratskih množic. To nam dokazuje stopnjevanje nasilja proti vsem naprednim idejam in njih nosilcem, kakor tudi ustvarjanje odkritih fašističnih organizacij in ustanov. Poseben odraz tega nasilja je nastanek koncentracijskega taborišča v Bileći.

2. NASTANEK BILEČE KOT POIZKUS LIKVIDACIJE BORBE DELAVNIH MNOSTIC

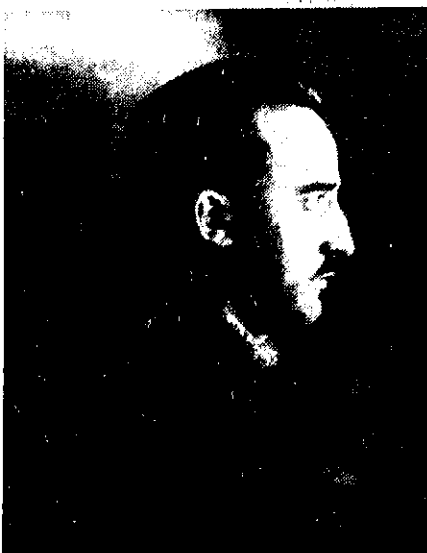
Da bi uzakonila svoj poostreni teror, je decembra 1939. leta izdala vlada Cvetković — Maček uredbi, na podlagi katere je lahko policijska oblast neposredno in brez vsake sodbe in dokazov pregnala vsakogar v določen kraj in ga tam zaprla oziroma konfinirala. Zato je organizirala koncentracijska taborišča širom po Jugoslaviji.

Prvo tako taborišče je bilo v Višegradu v Bosni. To taborišče je bilo v glavnem namenjeno srbskim študentom. Zaradi ogorčenja javnosti ga je morala oblast ukiniti. Tudi Maček je za Hrvško ustanovil posebno koncentracijsko taborišče in to v Lepoglavi na Hrvaskem. Pri aretacijah so sodelovali tudi člani »gradjanske zaštite«, ki so bili po večini sami frankovci-ustaši.

Dr. Korošek je zahteval, da se tudi za slovenske antifašiste osnuje koncentracijsko taborišče, vendar neke daleč od Slovenije. Tja naj bi pošiljali tudi antifašiste iz Srbije in ostalih predelov Jugoslavije. Izbrali so Bilečo, ki je bila po mnenju vlade dovolj oddaljena, da javnost ne bi tako hitro izvedela za dogajanja v taborišču.

19. januarja 1940. leta so pripeljali v Bilečo prve internirance. Med antifašisti iz Srbije, Bosne in Črne gore ter Makedonije so bili tudi Moša Pijade, Ivan Milutinović in Lola Ribar. Večino od njih so aretirali že pred novim letom in jih v Glavnjaci držali celih štirinajst dni. Odloke o konfinaciji so jim izročili tik pred odhodom v Bilečo. Tudi a tem je policija skušala prepričati, da bi se prehitro izvedelo za novo koncentracijsko taborišče. Bilečo so interniranci našli na pol pripravljeno. Šele po posredovanju dr. Ivana Ribarja se je stanje komaj opazno spremenilo. Od tedaj, ko so bila ustanovljena koncentracijska taborišča, je postal boj za njihovo ukinitve Ribarjeva glavna skrb.

Dne 7. in 8. februarja je bilo na področju tedanje Dravske banovine izdanih okrog petdeset konfinacijskih odlokov, na podlagi katerih so aretirali in odpeljali v Bilečo dvaindvajset tovarišev (med njimi so bile tudi tri tovarišice), ostalim pa se je posrečilo, da so se pravočasno umaknili in od tedaj naprej živeli v ilegali.

Policijska slika Venclja Perka

Slovenci so prispeli v taborišče v dveh skupinah. Prva skupina je prispela v Bilečo 10. februarja 1940. leta. Tu jih je sprejel okrajni glavar Bileče Milivoj Jojić, ki je bil obenem tudi upravnik taborišča. Namestili so jih v stavbo, ki se je imenovala »turška kasarna«. Komandant te kasarne, žandarmerijski poročnik Terzić, je takoj prepovedal stik med posameznimi sobami in žandarjem dal nalog, da lahko streljajo na vsakogar, ki se prepovedi ne bi držal.

Hišni red je vseboval trideset členov in je določal tudi prisilno delo. Izpolnjevanje hišnega reda so branili številni žandarji, ki so bili posebej izbrani za to službo in zelo surovi. Celu v vsaki sobi je bil noč in dan žandar z nasajenim bajonetom. Opazoval je, kaj delajo interniranci in prisluškoval njihovim razgovorom. Hrana je bila zelo slaba. Dopisovanje je bilo omejeno le na najozkejši krog svojcev. Interniranci so smeli pisati le enkrat mesečno. Pri tem je bilo jasno, da so jim pisma redno in strogo pregledovali. Tudi zdravniške oskrbe ni bilo nobene.

Interniranci so takoj osnovali svoj kolektiv. Imovina vsakega posameznika je postala skupna last. Poseben odbor je to imovino upravljal in jo delil potrebnim. Denar, hrano in oblačila je pošiljala poleg svojcev tudi »Rdeča pomoč« (ilegalna pomoč žrtvam reakcije). Zaradi preslabe hrane so interniranci plačevali kuharju Lazu, da je dokupoval; vendar so kmalu morali zvišati prispevek. Ker so interniranci morali opravljati tudi razna dela, so se lahko dobro seznanili s kuharjem, domačinom Lazo Kaporjem. Preko njega so srbski tovariši takoj vzpostavili tajno zvezo z zunanjim svetom.

11. februarja je prispela v Bilečo druga skupina slovenskih internirancev. Njihov odhod iz Slovenije je bil že spremljan z demonstracijami v Zalogu in Trbovljah. S prihodom novih tovarišev je bilo v »turški kasarni« šestinpetdeset internirancev. Razdeljeni so bili v štiri sobe. Srbaka in makedonska sta bili v pritličju, slovenska in ženska soba pa v prvem nadstropju. Položaj v taborišču je postajal iz dneva v dan obupnejši. Stanje se je slabšalo tudi z namernim izžiganjem orožnikov. Interniranci so se tega zavedali in se izogibali nastavljenim spopadom. Isti dan, ko je prispela druga skupina Slovencev, je prišlo do pričenja z orožnikom, ker je prepovedal razgovor o nekem prebranem romanu. Zvečer se je prepil ponovil. Vzrok je bil nujni izhod nekega tovariša iz sobe. To je zadostovalo, da so v srbsko sobo prihrumeli žandarji z žandarmerijskim kapetanom Lakovičem in poročnikom Terzićem. Kapetan je obtožil internirance nepokorščine, ki jo bo dal — kakor je rekel — izbiti z orožjem. Izzivanje je bilo očitno. Zato ga je Moša kot najstarejši vprašal, kdo je in kaj pomeni v taborišču. Namesto odgovora so

Moša in Milutinovića odpeljali žandarji v okrajni zapor in ju tam do krvi pretepli. To vest je prinesel Lazo in takoj so se interniranci pripravili na raport. Zahtevali so vrnitev tovarišev, uradno ugotovitev njih zdravstvenega stanja, zdravniško nego zanje, in nujno uvedbo preiskave proti storilcem. Jojić je moral popustiti, ker se je bal, da se stvar preveč ne bi razvedela. Tako sta bila Moša in Milutinovića pregledana. Moša so odpeljali v bolnišnico. Ker je bil teže poškodovan — domnevali so zlom reber — so tovariši zahtevali, da ga pregledajo zdravniki — interniranci. Zaradi grobega ravnanja z Mošo in Milutinovičem so sestavili tudi protestni telegram notranjemu ministru. Interniranci so hoteli čimprej o tem dogodku poročati svojim sorodnikom in Partiji ter dvigniti čimveč prahu, da bi se v bodoče kaj takega več ne dogajalo.

V svojo obrambo so že takoj po prihodu v Bilečo poslali na ministrstvo tudi pritožbo glede hišnega reda, ki jo je sestavil Moša. V njej je temeljito poročil vso pravno osnovo veljavnega hišnega reda, dokazal njegovo protizakonitost, prikazal vsa protislovja in ostroumno osmešil njegove sestavljalce. Ker uprava ni dovolila kolektivne pritožbe, jo je moral vsak zase prepisati, podpisati in odposlati. Sedaj so storili to še Slovenci in obenem tudi vsak zase vložili še pritožbe proti odlokom o konfinaciji.

Zal je bilo tudi v Bileći nekaj nezanesljivih ljudi. Med njimi je bil celo neki policijski vohun in izzičav, ki se je izdajal za člana KPJ. Odkril ga je kuhar Lazo, ki je prestregel eno izmed njegovih pisem, naslovljeno na zloglasnega šefa politične policije v Beogradu Milana Acimovića. V pismu je »interniranec« prosil šefa policije, naj ga izpuste, ker mu interniranci ne zaupajo in zato ne more nič koristiti.

Interniranci so se neznanom razmeram v taborišču upirali. Poleg pisem, ki so jih pisali svojcem, so pisali tudi pisma, ki so bila namenjena širšemu krogu ljudi. V njih so opisovali svoj položaj v taborišču, pisali so o pretepanju Moše. Zaradi take vsebine so jih morali pošiljati mimo cenzure. V svojo obrambo so pisali tudi vsak svojemu odvetniku. Ti naj bi spremljali potek pritožb o konfinaciji in se tudi sicer brigali za njih.

Da bi Lola v slovenski sobi uredil vse potrebno glede vzpostavitve partijske organizacije in skupnega komiteja, je bilo potrebno, da jih je obiskal. Glavni namen obiska je bil v tem, da urede in utrdijo svojo notranjo organizacijo in zagotovijo enoten in discipliniran nastop proti upravi.

To je bil šele začetek boja, vendar so vsi čakali in čutili, da se bo stvar v kratkem prelomila. Bili so pripravljene — če bi bilo treba — tudi na veliko akcijo. Čakali so samo na prvi odmev zunanjega sveta in na ugodno priliko.

Nekega dne so interniranci spet prišli v nasprotje z upravo, ki pa se je na srečo dobro končalo. Med interniranci sta bila namreč tudi umetnika Djordje Andrejević Kun in Bora Baruh. Na dvorišču sta upodobila iz snega Leninov portret. Zaradi tega bi bili kmalu vsi obtoženi protidržavne propagande, kajti Terzić je bil prepričan, da kip predstavlja Stalina. Ivan Kreft se je že pravi čas znašel in mu rekel, da kip predstavlja le Zamenhofa — iznajditelja esperanta, kajti Stalin nima brade, temveč le dolge, črne brke.

Ko se je po treh dneh Moša vrnil nepoškodovan v taborišče, so na ponovnem raportu spet zahtevali, da Moša pošlje na rentgen, vendar je to Jojić ponovno odbil, češ, da bi ga za to morali poslati v Dubrovnik, tja pa ga baje ne sme poslati. Interniranci so vedeli, da tega noče storiti samo zato, da ne bi bila dokazana težka telesna poškodba. Odobril je le to, da ga preiščejo zdravniki — interniranci, pa čeprav iz različnih sob. Ti so to storili in poleg drugih poškodb ugotovili še zlom dveh reber. Moša je zapisnik o vsem tem poslal svojemu odvetniku dr. Vladimiru Simiću v Beograd, da bi vložil tožbo proti storilcem.

osnovne šole v Gorjah, Lescah, Lipnici, Radovljici, Boh. Bistrici in na Bledu. Pod naslovom Izvirna pobuda komornega zbora iz Kroke je v Glasu pisal J. Bohinc: »V smotno pripravljene in didaktično prirejene koncertni obliki so pevci tega priznanega zbora zapeli mladim poslušalcem venec narodnih pesmi... Pobuda komornega zbora iz Kroke je vredna priznanja in pozornosti«. Zbor je imel več koncertov tudi na Bledu, v Zirovnici in Boh. Česnjici ter celo vrsto manjših nastopov. Bilo je še veliko raznih ponudb, a jih ni bilo mogoče sprejeti. 26. junija je zbor obiskal v ljubljanski bolnišnici F. Kržišnika. Iz tega obiska je nastal na dvorišču pravcati koncert.

Precej obveznosti je bilo za pevce v avgustu, ko so trikrat peli na Bledu, sodelovali ob odkritju spominskih obeležij (na Jamniku, Berigli, Ciganskem) in spomenika v Kropi, ob Zebljarskem dnevu in pri dveh pogrebih. Bilo je tudi precej ponudb folklornih skupin za skupna gostovanja na Madžarskem, v Italiji in na Koroškem. Iz različnih vzrokov niso bila realizirana. September je prinesel nadaljevanje sodelovanja z Radišani, ki so 24. septembra prišli s 35-članskim mešanim zborom v Kropo. Pesmi je povezoval v vezani besedi znani koroški literarni ustvarjalec Valentin Polanšek. V nedeljo dopoldne so si ogledali oba kropska filma, Vice, muzej, UKO, po izletu na Jamnik in kosilu so imeli še en nastop v Podnartu.

V tem letu so ob pesmi zbora pokopali dva nekdanja kropska godbenika: Joža Leš je bil pri gasilski godbi, Valentin Petrač pri Zvezdi. Jesensko delo zbora je bilo namenjeno prvemu jubilejnemu koncertu, s katerim je 19. nov. 1966 praznoval pet let dela, uspehov in tudi mnogih težav. Kot recitatorji so sodelovali Joža in Tone Solar ter Justin Azman. Hkrati je bila v pevski sobi pripravljena razstava, ki je z raznim dokumentacijskim materialom dopolnjevala oris tega obdobja (slike, vabila, spore, plakati, časopisni izrezki, dopisi, darila, magnetofonski posnetki radijskih reprodukcij itd.). »Zbor je v glasovni sestavi izenačen, kar mu daje lep zvok, ki se posebno izraža v pianissimo stavkih. Pod večšo roko svojega dirigenta je dosegel visoko stopnjo komornega muziciranja«. To so misli iz ocene P. Liparja v Glasu.

Delo pa je teklo dalje — vaje in nastopi. Najprej so zbor poslušali Plamenovi gostje iz CSSR, potem za dan republike v Mošnjah, ob koncu decembra pa je zbor prvič koledoval in sicer je pel stare pesmi na domovih pevcev in nekaterih društvenih delavcev.

Za 6. jan. 1967 je imel zbor v programu dva koncerta; popoldanski je bil v sanatoriju na Golniku, večerni v Goricah pa je zaradi smrti B. Kraigherja odpadel. Naslednje mesece ni bilo večjih nastopov, tako da se je zbor v miru pripravil, vendar ob slabi udeležbi vaj.

Približalo se je gostovanje v CSSR. Sli smo z osebnimi avtomobili, z nami je bilo tudi precejšnje Plamenovo zastopstvo, 21. aprila zgodaj jutraj smo se odpeljali proti Dunaju, kjer smo se srečali z A. Dermotom. Gost dunajski promet je povzročil, da nismo vsi skupaj nadaljevali poti in smo se po različnih cestah peljali proti cilju. Kljub manjšim orientacijskim težavam smo se zvečer le vsi dobili v Zdanicah na Slovaškem. Koncert je bil naslednji dan in je minil v svečanem vzdušju. Zbor je imel krajše priložnostne nastope tudi naslednje tri dni, in sicer v Buchlovu, Velehradu, Buchlovicah in Lipicah. Ob ogledu tovarne v Zdanicah je posnel nekaj pesmi za tovarniški glasbeni program. Uspešna turneja je najbrž dobro vplivala na pevce, saj so se po vrnitvi pridno udeleževali vaj za poletne blejske nastope, ki jih je bilo to sezona kar osem. Sredi maja je bil pokopan znan ljudski godec, klarinetist Miha Bertonec (Potočnik). Zaradi drugih obveznosti je iz zbora šel G. Solar. Naslednja leta je pri večjih nastopih pel z zborom rojak

Lovro Rešek, sicer član Gallusovega oktet. Razen že omenjenih osmih nastopov na Bledu je bilo to poletje še več drugih. Najprej z zborom iz Podnarta v Bohinju pri hotelu Jezero, potem z gorjanskimi folklornimi plesalci med Slovenci v Kanalski dolini, pa ob sprejemu poljskega moškega zbora Harfa na Bledu in na občinskem glasbenem srečanju Pod skalco. Tudi septembra se je podobno nadaljevalo: 8., 9. in 10. septembra so gostovali v Kropi pevci in godbeniki iz Zdanic, peli smo še na Bledu; nekaj nastopov (npr. na Kravjem balu) pa smo morali odkloniti. Konec meseca smo se ponovno odpeljali na Koroško. 30. septembra smo popoldne najprej imeli krajši nastop v Klopincu, od tam pa smo se prvič peljali v Globasnico. Na nastopu, bil je še v stari dvorani pri Šoštarju, je J. Solar recitiral Zupančičevo Zebljarsko, zbor je odpel dolg program in še ponavljal ter dodajal je. Po večerji in prijetnem razgovoru smo se odpravili prenočit v Radiše, kjer smo naslednji dan imeli koncert. Domačini so ga posneli na trak, Andrej Kokot pa je za TV posnel kratko reportažo. Med poslušalci je bil znani koroški dirigent Folte Hartman, ki je ugotovil, da je zbor precej napredoval. »S svojim tokratnim gostovanjem komorni zbor iz Kroke ni le razveselil Radišane in Globačane, marveč tudi številne druge ljubitelje petja in pesmi, ki so prihiteli, da ga slišijo. In teh, ki so prihiteli iz Medgorja, Zrelca, Celovca, Vetrinja, Šmarjete v Rožu in Sel, ni bilo malo in vsi so bili nadvse zadovoljni« — tako je pisal Slovenski vestnik.

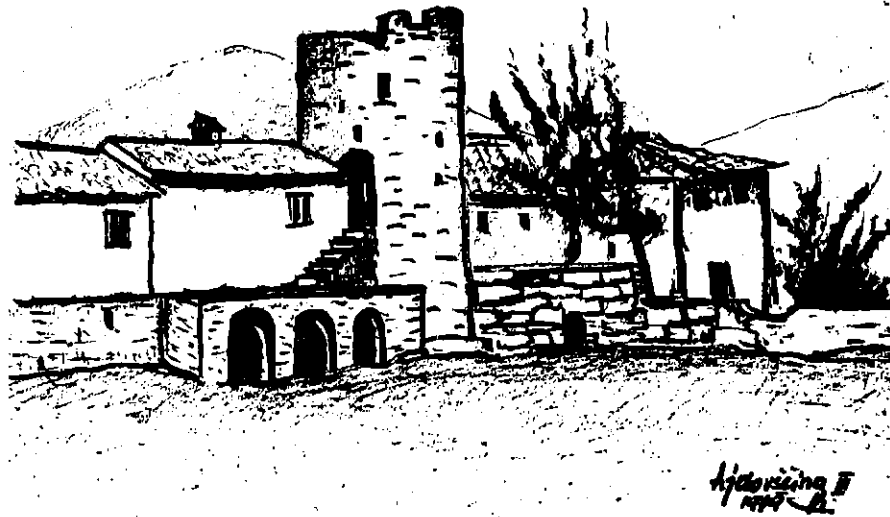
Oktober je zbor pripravil in posnel s harmoniko in tolkalci kratko scensko glasbo (na temo ruske pesmi Poljuško polje), ki so jo porabili za proslavo 50-letnice oktobrske revolucije. Na tej proslavi 4. nov. v Radovljici so peli občinski mešani in moški združeni zbori. Na podobni proslavi 19. novembra v Kropi je govoril V. Hafner, ob zboru sta gostovala harmonikarski orkester radovljiške glasbene šole in folklorna skupina iz Gorij. Zbor so potem povabili še na proslavo na Bled in v Gorje. Ob koncu leta je zbor za koledo zapel na trgu.

Z novim letom 1968 se je zbor povečal za enega baritonista, to je bil Damijan Zbontar. V začetku februarja je društvo izgubilo dva zaslužna člana. To sta bila Janez Lazar st. in France Dermota. Pevci so se od obeh poslovili s pesmijo. Janez Lazar st. je delal po prvi svetovni vojni na odru prosvetnega društva v Kropi kot režiser in igralec, nato pa je svojo amatersko dramsko dejavnost še dalje razvijal v Trzinu. Po vojni je kljub oslepelosti delal kot organizator vseh Partizanskih dni; kot dolgoletni predsednik Turističnega društva Kropa je bil spred Zebljarskih dni vključen ljudske običaje in folklorne nastope.

Na Prešernovi proslavi so se zboru pridružili recitatorji in mladi Kroparji, gojenci glasbene šole za klavir. 21. februarja je prišla v Kropo snemalna ekipa in posnela pesmi, s katerimi se je zbor udeležil prvega radijskega tekmovanja amaterskih zborov. Takoj po snemanju je za eno leto zaradi vojašine odšel R. Gašperšič. Kot navadno pomladi tudi tokrat ni bilo mnogo nastopov. 19. aprila je zbor skupaj z zborom iz Podnarta in folklorno skupino iz Gorij odšel v Varaždin. S to prireditvijo so se vzpostavile trdne vezi med ZKPO občine Radovljica in RKUD Sloboda Varaždin. Z našim zborom je kot solist pel tudi M. Fabijan. Osem dni pozneje je bila v Kropi glasbena akademija v počastitev OF in 1. maja. Z zborom so nastopili solisti glasbene šole in majhna skupina mladih troblicev, ki so zbor spremljali pri pesmi Delavski pozdrav. Kot solist je zapel Lovro Rešek. Programi kropskih nastopov so postali pestrejši, odkar je bil namesto že odsloženega klavirja, ki je še ostal od domače glasbene šole, na razpolago pianino. Nabavila ga je sindikalna podružnica in ga dala v Dom za klavirski pouk glasbene šole, predvsem pa društvu za njegove potrebe.

Za šesto srečanje oziroma za tretje gostovanje v Kropi sta se domače in radiško društvo odločili za novost v programu nastopa: Radišani so se razen kot pevci predstavili še kot igralci v Pričaranem ženinu. To je bilo 25. maja 1968. Sprememba je bila dobrodošla tudi zato, ker je takrat Kropa že kar pogrešala dramske predstave. Vezi s Korošci so se poglobile in niso bile omejene le na izmenjavo obeh društev; pogosto so se vršili medsebojni osebni obiski z obeh strani. V domovini na Radišah in okolici je bilo vse več izdelkov kropskih kovačev, graverjev in rezbarjev.

Mnogo lepih in pohvalnih besed je za zborovo petje izrekel skladatelj Blaž Arnič, ki so ga povabili ob tretji obletnici zbora iz Podnarta na skupni koncert 8. junija 1968. Na tem in nekaterih poletnih nastopih na Bledu je pel tudi R. Gašperšič, ki so mu vojaške oblasti to omogočile. Kadar ga ni bilo, je prišel pomagat M. Fabijan. Večkrat smo zapeli Kozinovo Našo vojsko, ko nas je na harmoniko spremljal Vitko Mrak iz Lesc. Skupaj s harmonikarji je zbor pel spet 22. septembra pri otvoritvi osnovne šole v Lipnici. V času, ki je sledil, je zbor študiral nove pesmi za snemanje in imel več priložnostnih nastopov (ob 1. nov. kar več komemoracij). V Kropi je gostil novo skupino Korošcev. 27. oktobra sta prišla mešani zbor in moški oktet iz Globasnice. Poglavitna značilnost tega zbora je v pro-

Cveto Velikajne: Ajdovščina III — skica

pesmi morali ponoviti. To je bil začetek prijateljskih vezi med dvema krajema, dvema društvoma in med posamezniki.

Po tem gostovanju je zbor za dobo enega leta prevzel prof. Matevž Fabijan, domači dirigent E. Gašperšič je namreč po diplomi na Akademiji za glasbo odšel k vojakom. Pod novim vodstvom se je zbor najprej pripravljal za redne nastope ob komemoracijah, ki so jim do konca leta sledili koncerti v Predvoru (Dom onemoglih), na Jesenicah (bolnišnica), v Sorici in Selcih ter na proslavah v otoški in lipniški Iskri in v Podnartu ob otvoritvi dvorane. Kadar koli je pozneje pevec ob nastopih zeblo, so se spomnili mrzle dvorane 8. dec. v Sorici. Pozimi se je večkrat zgodilo, da je zbor ob kakšni nenadni priložnosti (predvsem na pogrebi) moral peti sam brez dirigenta. To se je pozneje tudi še večkrat ponovilo.

9. februarja je društvo pripravilo eno najlepših Prešernovih akademij. Za uvod je zapel šolski zbor pod vodstvom Jožice Šolar-Potočnik, sledil je prolog I. Vaštetove Visoke pesmi v režiji Joža Šolarja. O pomenu pesnika je govoril prof. Cene Znidar iz Kranja. Med recitacijskimi točkami so se izvrstile glasbene, ki sta jih izvajala solista G. Šolar in M. Fabijan, pa še moški pevski zbor. Dirigent Fabijan je namreč priložnostno pripravil tudi pevke, ki so večkrat izražale željo po ženskem ali mešanem zboru. Svečano vzdušje je dopolnjevala polna prostorna dvorana.

Zbor je vztrajno in redno dvakrat tedensko vadil premišljeno izbran spored, primeren za sprotne manjše nastope, v celoti pa namenjen za letni koncert. S tremi koncerti (Kropa, Sr. Dobrava, Lesce) so pevci slavili dan žena, ob obletnici Žagarjeve smrti so peli na Dobravi in imeli koncert v Žabnici, 12. aprila je dirigent peljal zbor v svoj rojstni kraj Besnico. 23. aprila 1964 so pevci zapeli v slovo zaslužnemu glasbenemu delavcu Juriju Legatu, ki je umrl malo pred svojo stoletnico. Pred t. imajem sta bila v Kropi na trgu in v Kamni gorici pod lipo »večera podoknica«, pozneje sta sledila še manjša nastopa v Begunjah in na Bledu ter koncerta v Ribnem in na Boh. Beli. Redne vaje in številni nastopi so bili huda obremenitev, a tudi dobra priprava za letni koncert 13. junija. Posvečen je bil pionirjem pevske glasbene kulture v Kropi in po mnenju prisotnih glasbenih strokovnjakov zelo uspel. Jože Bohinc je v Glasu zapisal: »Zelo obširen program je obdržal poslušalce ves čas v vzorni napetosti. Ansambel ima čudovit, izenačen zvok... Ves večer smo poslušali čisto muziko, brez kakršnihkoli zunanjih efektov... Pevski zbor opravlja pomembno kulturno poslanstvo v Kropi in daleč naokrog (Koroška)... Na posvetovanju po koncertu smo ugotovili, da družbene organizacije ne najdejo pravega poslušalca pri prizadevanju zboru. Iz tega se kaže tudi mlačen odnos do kulturnega življenja v celoti. Razveseljivo pa je, da je med prebivalci Kroke nekaj prizadevnih kulturnikov, ki vendarle oživljajo tradicijo amaterizma v tem kraju. Ni še dolgo tega, ko so uspešno uprizarili Pinžgarjevo Razvalino življenja, pripravljajo pa se tudi na Željarski teden. Iz teh besed takratnega predsednika občinske zveze Svobod se vidi dejstvo, da se je dolgoletna kulturna vnema Kroke kot celote zdaj skrčila in koncentrirala v majhno skupino ljudi, ki pa ob vsem svojem prizadevanju in znanju ni bila deležna širokega priznanja.

Po tem koncertu je drugi tenor dobil novega pevca, ko je pristopil Valentin Sparovec iz Kamne gorice. Dirigent Fabijan in zbor sta do konca sezone imela še veliko dela z nastopi ob odkritju spomenikov (Podnart, Jamnik) in štirimi koncerti (v Bohinju Pod skalco in trikrat v Blejski Fe-

stivalni dvorani). S tem poletjem so se začeli redni nastopi zboru v okviru turističnih prireditvev na Bledu. Več let so bili to koncertni večeri domačih pesmi in plesov (skupni nastopi z gorjansko folklorno skupino), ki pa so se pozneje vedno bolj spreminjali v večere narodne zabavne glasbe, ko je bila prava slovenska pesem preveč potisnjena v ozadje. Sezono sta sklenila koncert za Dolgo njivo in podoknica ob poslovilnem večeru, ko je zbor izgubil odličnega pevca Berta Gašperšiča, ki je odšel v Izolo. Septembra je odšel še Frenk Murko, in sicer na služenje vojaškega roka. Ob koncu septembra je zbor začel z vajami za novo sezono in takrat je v njem kot tenorist začel peti Urh Zupan. Razen pogrebih in komemoracij ni bilo drugih nastopov do 21. nov. 1964, ko so pevci peli za AMD Podnart, naslednjega dne pa so s koncertom gostovali v Dražgošah in Škofji Loki (Dom slepih). Dva koncerta, v Kropi in na Bledu, so imeli tudi za dan republike.

5. in 6. december 1964 sta bila lep praznik za Kropo. Prvič so prišli v Kropo pevci s koroških Radiš. Moški in mešani zbor sta imela koncert najprej v Kropi, potem pa še v Lescah. Priljubljena koroška pesem, zape ta v izvorni obliki in na pristen način, je bila pravo doživetje za obiskovalce. Radišani so si z zanimanjem ogledali tudi begunjski muzej, grobišče v Dragi in Prešernovo hišo v Vrbi. Domači zbor jim je v pozdrav zapel Ipavčovo pesem Domovini. Tako je ta pesem tretjič v stoletnem razvoju zborovskega petja v Kropi prišla v spored; najprej jo je učil Kovšca, za njim so jo peli v letih okoli prve svetovne vojne, pri sedanjem zboru pa je to spet ena najbolj uspelih pesmi. 9. dec. je zbor s pesmijo pospremil na zadnji poti J. Gašperšiča, ki je mnogo svojih življenjskih moči daroval glasbenemu življenju Kroke — žel je po Kovšču, Zupanovih in Pleničarju, sejal za druge, med njimi za sedanjí zbor. Tri dni za tem sta zbor in dirigent Fabijan še zadnji-krat skupaj nastopila. Koncert v Besnici je pomenil konec uspešne in plodne koncertne in delovne sezone, ko se je zbor še bolj uveljavil, spored obogatil z več biseri slovenske vokalne literature in zborovskih zvokov. Poudariti je treba dirigentovo požrtvovalnost, ko je ob slabih prometnih zvezah celo leto opravljal zahtevno delo na rednih vajah in pogostih nastopih. Tako je sredi decembra po povratku iz JLA zbor ponovno prevzel E. Gašperšič. Prav takrat je nerad prenehal sodelovati R. Šolar, ki mu obilica dela ni dopuščala, da bi se vaj udeleževal dovolj redno.

Po novem letu je zbor nabavil magnetofon, ki ga je potem nekaj časa uporabljal pri študiju, oblikovanju zvoka in interpretaciji pesmi. Iz vojske se je vrnil S. Berce. Sestava zboru se je večkrat spreminjala, vendar niti to, niti številne druge težave (delo v izmenah, večerne šole, zidava itd.) niso omajale skupnih prizadevanj tudi takrat, kadar je kazalo, da bo težko vztrajati. Zato je bila nujna previdnost tudi pri izbiri pevcev, pri kateri ni bil na prvem mestu dober glas, temveč pozitiven odnos do kolektivnega dela. Kmalu po Prešernovi proslavi, na kateri so sodelovali tudi gojenci kranjske glasbene šole, se je v zbor vrnil R. Šolar, ki niti dva meseca ni vzdržal brez petja v zboru. Izgovoril pa si je pravico, da hodi na vaje samo enkrat tedensko, le pred večjimi nastopi večkrat. Prvi meseci 1965. leta so bili značilni po slabši udeležbi na vajah. S petjem je prenehal Adam Kržišnik, ki je že nekaj časa omahoval. Ob redkejših nastopih, med njimi je bil spet koncert v Žabnici v spomin Žagarjeve smrti, se je zbor pripravljaj na koncert za 20. letnico osvoboditve. Okrog 1. maja je bil precej zaposlen. Najprej je bila proslava v Iskri v Otočah, nato slavnostna akademija ob 70-letnici Plamena, ki jo je pripravil KUD. V glasbenem delu sta kot solista pela tudi G. Šolar in M. Fabijan ob klavirski spremljavi E. Gašperšiča. Na praznik dela je bilo pred Domom slavnostno zboro-

vanje, zbor pa je pel tudi v Vica in na trgu. V teh dneh se je porodila ideja, naj bi zbor šel z AMD na turnejo po Madžarski, ČSSR in Avstriji. Vodstvo tovarne je obljubilo pomoč, a načrti so padli v vodo.

Naslednje tedne se je zbor pospešeno pripravljaj na letni koncert. Dobil je novega pevca — k prvemu basu je prišel Janko Petermelj. 19. junija je bil koncert s povsem novim sporedom. Govoril je J. Ažman, pesmi je s pretehtanim, poetično občutenim komentarjem povezoval J. Šolar, ki je ob mnogih zborov in nastopih opravljal to nalogo in iskal stične točke s kulturno dejavnostjo v preteklosti. Tudi tokrat je o koncertu poročal Jože Bohinc: »Koncert je bil za vse udeležence presenetljivo doživetje. Pevci iz Kroke so pokazali, da so mojstri zborovske pesmi in da je za njimi trdo in sistematično delo«. Lep uspeh je zbor doživel takoj naslednji dan na občinski reviji v Podnartu, saj je moral dodati več pesmi, čeprav se je nastop zelo zavlekel. Hitro je sledilo še nekaj nastopov, tako koncert za učenje lipniške šole ob koncu šolskega leta, koncerti na Bledu in v Bohinju. Za te priložnosti so nekateri pevci morali priti nalašč z dopusta ob morju. Tako požrtvovalnost so tudi pozneje še večkrat izkazali. Te poletne mesece je bilo treba vaditi brez prekinitev, ker je bilo v načrtu precej nastopov, a so potem odpadli (npr. v Portorožu in Kopru). Veliko ljudi se je zbralo v Kropi 22. avgusta na Željarskem dnevu. Del sporeda, v katerem je sodeloval zbor, je preprečil dež in prikršjal obiskovalce, da bi videli stare igre kot »trden most«, »jele-na spuščat« itd.

Po kratkem počitku se je začelo delo za novo sezono, v kateri je bilo najprej na vrsti ponovno gostovanje na Koroškem. To je bilo takrat, ko je narasla Sava podrla mostove. Tretjega oktobra 1965 smo šli z avtobusom do Podnarta, potem peš čez majavi most, tam pa na drugi avtobus. Na Koroškem smo najprej obiskali Gosposvetko polje, popoldne pa imeli koncert. Po običaju so domačini zapeli uvodno pesem v pozdrav, za konec pa sta združena zbora izvedla Jenkovo Tiho luno. Naslednji dan smo na radiu v Celovcu posneli enajst pesmi in se po uspešno opravljenem delu preko Beljaka vrnili domov. Takoj smo nadaljevali z vajami, saj je bilo pred nami spet snemanje za radio Ljubljana. S tem snemanjem nismo bili zadovoljni — prehitro in prepovršno je potekalo. Okrog 1. nov. je imel zbor kar sedem manjših nastopov, razen tega je pripravil na Dobravi koncert umetnih, narodnih in partizanskih žalostink. V tem času je v Podnartu še več mesecev deloval mladinski mešani zbor, ki ga je vodil M. Fabijan. Novembra je prišlo do dveh skupnih nastopov, najprej 6. nov. v Podnartu, nato 20. nov. v Kamniku. Po kropski proslavi za dan republike je zbor 27. nov. prvič imel samostojni koncert v Radovljici, ki ga je obiskalo posebno dosti šolske mladine.

Iz kronike povzemamo, da je 9. dec. 1965 prvič odpadla vaja, in sicer zaradi hude snežne brozge. Leto smo sklenili 26. dec. s koncertom za Plamenov kolektiv in z radijsko čestitko Radišanom za srečo v novem letu.

Za Prešernov dan 1966 se je društvo odločilo, da namesto običajne akademije z domačimi izvajalci povabi Koroški akademski oktet, v katerem sta pela rojaka tenorista Jože in Tone Gašperšič. Oboji, pevci in poslušalci, so bili s prireditvijo zelo zadovoljni. Kropski zbor je imel te mesece le manjše nastope, 5. in 12. marca pa koncert v Ribnem in Sp. Gorjah. Iz vojske se je takrat vrnil F. Murko in se takoj vključil v delo, s katerim se je zbor pripravljaj za komentirane nastope o ljudski pesmi. Še prej je med domačimi poslušalci izvedel anketo o najbolj priljubljenih pesmih iz njegovega sporeda. Pesmi z največ glasovi so sestavljale spored koncerta, ki ga je imel zbor v počastitev OF 27. aprila in je bil zelo dobro sprejet. Takoj potem se je pričela serija koncertov za

Na istem reportu je Jojić ponovno odbil tudi skoraj vse druge zahteve; po boljši hrani, po večkratni možnosti pisanja svojcem, po stiku med sobami, po daljšem sprehodu, po kopanju, po možnosti popravljanja zob, časopisih in podobno. Zahtevali so tudi bolniško zdravljenje svojih hujših bolnikov — dr. Sandića, Pepce Kardelj, Oskarija Kovačiča in drugih, ker jim uradni zdravnik tega ni hotel odobriti.

Edino, kar so jim odobrili, je bil odlok, da se morajo žandarji izseliti iz sob. Seveda je bilo tudi veliko olajšanje in taboriščniki so takoj proslavili svojo prvo zmago.

Uprava je dalje trmasto vztrajala pri vseh drugih odredbah hišnega reda in se trudila, da bi čim dalj ohranila v taborišču dotedanji kazenski sistem. Ze tako strogo cenzuro je Jojić še poostiril. Bal se je, da bi javnost ne izvedela o pretepanju Moše, vendar je bilo to že prepozno.

V javnosti je završalo. Začelo se je z velikim protestnim zborovanjem na beograjski univerzi, od koder so študentje poslali posebno pismo internirancem. Sledila pa so še pisma svojcev, iz katerih so razbrali, da je študentovskim akcijam sledil še plaz raznih protestov, vlog in prošnji, ki so jih pošiljale različne organizacije in skupine na vlado, na posamezne ministre in kraljevo namestništvo. Največje veselje pa je povzročilo Kardeljevo »Odprto pismo«, naslovljeno na podpredsednika vlade in predsednika Hrvaške kmečke stranke — dr. Vladimira Mačka. Sprejeli so ga že v obliki letaka. V njem je tovariš Kardelj temeljito strgal krinko z obraza tega nevrednega vodje hrvaškega naroda, ki je za demagoškimi lažmi o demokraciji skrival svoje izdajstvo in predao države v roke fašizma.

Pismo je delovalo na internirance, kakor da niso sami tisti, ki prenašajo opisano nasilje.

Iz Kardeljevega pisma so prvič izvedeli, kolikim tovarišem je bila še namenjena konfinacija. Tako tudi vsemu stavkovnemu odboru stavke rudarjev iz Trbovlj, Zagorja in Hrastnika. Ti tovariši so bili že aretirani, pa so jih zaradi vse hujših demonstracij zopet izpustili. To je bil prvi uspeh akcije, ki jo je organizirala partija. Vendar pa ta odpor še ni mogel pripraviti vlade do tega, da bi opustila, kar je šele skovala in v čemer je videla pogoj za svoj obstoj in izvedbo svojih ciljev.

Tudi interniranci so se pričeli pripravljati k akciji. Upravnik Jojić je spretno popuščal, kadar je le šlo, da gre zares. K akciji so sili internirance stare neizpolnjene zahteve in razne nove nevezčnosti. Tako so na Terzićevo pobudo žandarji zahtevali, naj bi se sprehajali kot zaporniki: drug za drugim, z rokami na hrbtu in molče. Temu so se interniranci uprli in niso hoteli na tak sprehod. Uprava jim je nagnala tudi s kruhom. Dajala jim je star kruh in ko so interniranci kruh in hrano zavrnili, so spet dobivali svež kruh. Povrh tega jim je Terzić dodal še tri ure »svobodnega« sprehoda dnevno. To pravico so si razširili še s tem, da so na dvorišču začeli igrati odbojko.

Kraj, kjer je bilo taborišče, je bil na splošno gospodarsko pasiven, minulo leto pa je bilo sušno in je vladala v okolici lakota. Zato je bil režim računajoč tudi na tamkajšnje volilce prisiljen dajati »pomoč«, ki se je spremenila v nekaj manj vredne koruze. Interniranci pa so košaro starega kruha, ki so ga odklonili med stavko, odnesli kmetom. Zato so hoteli pozneje oba tovariša, ki sta nesla kruh, kaznovati. Če bi bil kdorkoli kaznovan, so bili interniranci pripravljeni na stavko. Terzić je bil spet premagan. Spet je besnel nad žandarji, zakaj se niso poslužili orožja. Ta zahteva je internirance spet spomnila na nevarnost, v kateri so bili zaradi tega človeka in so zato v svojih nadaljnjih vlogah in pritožbah vztrajno in dosledno zahtevali tudi njegovo odstavitev. Kljub temu, da je stanje ostalo napeto in so bili interniranci vsak čas pripravljeni na dejansko gladovno stavko je življenje v taborišču zašlo v določene tirnice. Treba se je

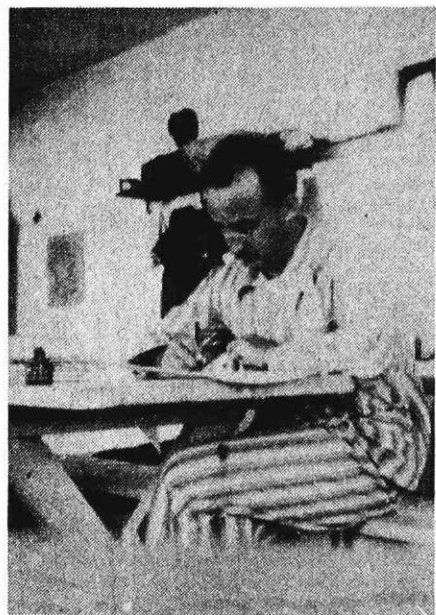
bilo prilagoditi neogibnim okoliščinam in se nanje privaditi. Zato so iskali zabave, igrali šah, igro »človek ne jezi se«, se šalili in si pripovedovali vesele zgodbe. Pri tem so interniranci mislili tudi na učenje. Knjige so dobivali preko svojcev in prijateljev, seveda le, če ni bilo na ovitku dveh imen — marksizma in komunizma, katerih cenzura nikoli ni spregledala. Zadržala pa je vse ruske knjige, ne glede na to, če so bile to le Puškinove pesmi. Ker uradnik — senzor ni znal nobenega tujega jezika, so sprejeli preko pošte skoraj celo ilegalno partijsko literaturo, vezano med razne druge knjige z nedolžnimi naslovi. Tako je knjižnica kmalu razpolagala z vsemi slovenskimi, srbskimi in hrvaškimi marksističnimi knjigami, pa tudi z več ali manj vso marksistično literaturo v nemščini in francoščini.

Vsak dan so bila redna predavanja, konference in krožki. Pisali so celo skripte in druge pripomočke za učenje ter jih tudi razmnoževali. Vršila so se predavanja in diskusijski večeri o tekočih političnih vprašanjih. Predavatelji so za take teme prihajali iz raznih sob. K pravilnemu razumevanju takih in podobnih vprašanj so pripomogla tudi Kardeljeva pisma, ki jih je prejemala njegova žena Pepca.

V tem času so dobili interniranci tudi prve obiske. Kardeljevo Pepco je obiskal brat Polde, ki je prinesel Kardeljeve pozdrave in sporočila. Povedal je, da so zunaj resnično računali, da jih v taborišču uničijo, kajti izvedelo se je, da je žandarmerija že v začetku dobila tajno navodilo, da izzove njihov odpor, nakar bi lahko storila z njimi, kar bi hotela. Terzićevo obnašanje je bilo s tem še bolj razumljivo. Seveda je bilo za tak nastop po vsem hrupu v javnosti to malo verjetno. Do tega bi lahko prišlo, če bi izbruhnila vojna. Zato je Partija naročila vsem organizacijam v neposredni bližini Bileče in tudi nekaterim vojaškim enotam na tem področju, naj bodo pripravljene, da bi priskočile internirancem na pomoč in to tudi z orožjem, če bi bilo treba.

Terzić in Jojić sta se med seboj razlikovala, kar se je pokazalo tudi pri obiskih. Kazalo je, da so bila tudi navodila, ki sta jih sprejemala, precej različna, kajti kar je Jojić hotel odobriti, je Terzić največkrat poskušal preprečiti.

Ponovno je obiskal svojega sina dr. Ribar, tokrat z družino. Ker si je ob razburjenju, ki ga je povzročil Terzić, Mihelčičeva žena zlomila nogo, je to sprožilo protestno stavko. Terzić je moral popustiti in nekaj internirancev pustiti, da so svobodno odšli z dr. Ribarjem v mesto. Ob tej priložnosti so oddali vsa pisma za partijsko vodstvo in se dogovorili o pošiljanju literature in ilegalne pošte.

Vencelj Perko v Bileci

Prišla je pomlad in koncem marca so spustili domov nekaj tovarišev iz srbske in makedonske sobe, dober teden pa še dvo tovarišici iz slovenske sobe. To pa ni bilo vse. Sredi aprila so prišli pozivi na zaslišanje zaradi Moše z okrožnega sodišča v Trebinju. Tja so odšli Moša Pijade, Milutinović ter dr. Mihelčič, dr. Steinfeld, dr. Jovanović kot priče ter okrajni načelnik Jojić, kapetan Laković in žandar in policaj, ki sta bila Mošo pretepla kot obtoženci.

Neposredna storilca sta se izmislila revno laž, češ da Moše in Milutinovića niso pretepli, pač pa da sta to storila sama, da bi kot »zakrknjena komunista« lahko obtožila žandarje in druge. Tej laži seveda ni mogel nihče verjeti, niti preizkušalni sodnik ne. Tako je še istega dne z uradnim aktom zahteval od okrajnega načelnika v Bileci, to je od Jojića, da takoj pošlje Mošo v Dubrovnik na rentgen.

Seveda je bila ta razprava spet delo Partije, ki je imela v Trebinju dokaj močno organizacijo.

V aprilu je uprava dovolila internirancem sprehod izven taborišča in ga obenem podaljšala na pet ur dnevno. Odhajali so k izviru Trebišnice, kjer je Moša kar zaživel. Rebra so se mu kmalu zacelila in se je lahko spet gibal. Z Baruhom sta začela slikati okolico, pa tudi obraze.

Kmalu so izpustili precej internirancev, med njimi tudi Lola in Milutinovića.

Z odhodom teh tovarišev se je število internirancev močno skrčilo. V slovenski sobi jih je bila dobra tretjina, makedonska pa je ostala popolnoma prazna. Za ostale internirance je bilo stanje dokaj težko. Če bi bili vsaj obtoženi in bi vedeli pri čem so. Tako pa... Govoriti se je začelo, da so prve internirance izpustili zgolj zato, da bi pomirili množice, ostale pa bodo še obdržali.

Tako so jim že kmalu sporočili, da bodo obiski lahko trajali le največ dve uri in to ob stalni prisotnosti uradnika ali žandarja. Ukinili so sprehod k Trebišnici, kar je bilo storjeno brez vsake obrazložitve ali povoda. Se teže je bilo, ko je Jojić odšel na orožne vaje in ga je nadomestoval Stojić. Ta se ni dosti zanimal za svoje posle in je Terzić lahko postal toliko bolj aktiven. Z Žugićevo pomočjo so na zahtevanem reportu interniranci le dosegli ponoven sprehod k Trebišnici in tako so domnevali, da je bila prvotna prepoved le Terzićevo maslo.

Po tem dogodku so napisali novo vlogo na ministrstvo in ponovno zahtevali Terzićevo zamenjavo, obenem pa še rešitev prejšnjih vlog in pritožb.

Spet je od zunaj prišla vest, da bodo prvega maja vsi izpuščeni. Kot odgovor na to pa je prišel v Bilečo odposlanec notranjega ministarstva, da bi si ogledal kraje, kam bi preselili taborišče. Mislili so na Avtovac ali Gacko kakih petdeset kilometrov oddaljena kraja od Bileče proti severu in tudi toliko kilometrov od železnice. Novico so interniranci takoj sporočili dr. Ivanu Ribarju in drugim, ki naj bi skušali preprečiti njeno uresničitev. Takrat namreč še niso vedeli, da ima vlada za ta načrt še druge razloge.

Prebivalci Bileče in okoliških krajev, ki so se v svoji preteklosti upirali Turkom in Avstrijcem so videli v politiki sedanje vlade utiranje poti novemu okupatorju. Nobena vlada ni prav nič storila za te kraje, kjer sta vladala revščina in žandar. Ljudje so spregledali tudi obljube, ki so jih dajali govorniki ob raznih volitvah. Leta 1938 je tudi tu zmagala Združena opozicija. KP je bila tedaj v vsej Bosni in Hercegovini pa tudi v Črni gori že dokaj močna. Okoli partijskih organizacij se je povsod širil velik krog pristašev in zagovornikov, zlasti mladih. Z njihovo pomočjo je Partija spremljala vsak korak internirancev. Vse akcije v zvezi z njihovim taboriščem je vodil član oblastnega komiteja Miro Propara. Kasneje eden glavnih organizatorjev vstaje v Hercegovini, ki je padel kot komi-

sar operativnega štaba za Hercegovino leta 1942. Partija mu je posebej poverila to skrb in se je v ta namen osebno povezal s konfiniranci.

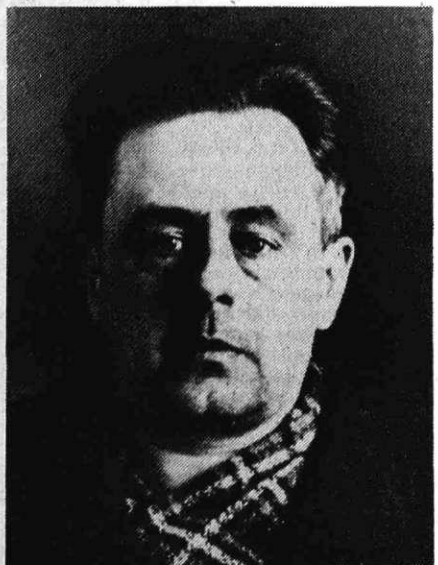
Kmalu so domačini poslali delegacijo k okrajnemu glavarju in zahtevali, naj taborišče ukine. Nekoliko kasneje je odšla še večja delegacija v Cetinje, kjer je bil sedež banovine. Seveda niso opravili ničesar, pač pa je vlada hotela preseliti taborišče drugam, internirance čimbolj osamiti in zatreti vsak njihov podvig.

Bližal se je prvi maj. Interniranci so začeli s pripravami za proslavo svojega velikega praznika. Imeli so svoj pevski zbor; vendar so vsi znali že vse pesmi. Zato je nekdo predlagal, naj bi sestavili kakšno novo pesem, pesem o svojem taborišču. Čez nekaj dni je bila pesem rojena. Rodilo se jo razmere, v katerih so živeli, rodila jo je potreba. Sredi pušk in bajonetov, sredi mrkih straž — teh besed si res ni bilo treba izmišljati, ko pa so bili do tedaj žandariji celo v sobah noč in dan. Tudi z melodijo ni bilo nič drugače. Nastala je sočasno z besedilom, narekovana od ritma trudnih, spotikajočih se korakov po trdem hercegovskem krasu. Pesem je z melodijo in tovariši, ki so jih izpustili domov, kmalu prišla v javnost.

Stanje v taborišču se je še vedno slabšalo. Terzić je nastopal vedno ostreje. Spet so se naselili žandariji v stavbo. Zaradi slabe cenzure pisem v Bileci je Stajčić začel pošiljati vso pošto na cenzuro na ministrstvo notranjih zadev in od tu so pisma potovala naprej, če so sploh? Zaradi tega so interniranci zahtevali raport. Ker upravniki ni hotel priti, so napovedali gladovno stavko. Spet je bilo treba popustiti in Stajčić je kmalu spet zapustil upravo taborišča, pisaril Žugiću in poročniku Terziću ter enostavno odšel iz Bileče. Terzić je spet iskal spor z interniranci. To bi se mu skoraj posrečilo in skoraj na isti način kot prvič z Mošo. Slovence je hotel preseliti v drugo sobo, ki je bila v pritličju in je bila mnogo slabša od prejšnje. Ker Slovenci tega niso hoteli, je začel z nasilno selitvijo. V tem je tudi iskal priložnost za spor, vendar mu to ni uspelo. Zato je pretepel profesorja Koširja, ker se je pri selitvi po nesreči polil z njegovo kavo. Interniranci niso mirovali. Dogodku je sledila razprava, kot pri pretepu Moše. Pri tej razpravi pa je Jojić, ki se je vrnil z orožnih vaj, pokazal, da mu ni prav nič do Terzića. Koširju je celo odobril svojo sobo, da je lahko v miru prevajal neko knjigo.

Čez dobre tri tedne po tem dogodku, jih je presenčila vest, da je Terzić premeščen v Nikšić. Tega so bili veseli tudi sami žandariji.

Medtem so izpustili še precej tovarišev iz srbske sobe in nekaj Slovencev. Obenem

Ignac Kralj

pa so začeli prihajati novi interniranci. Prihod novih tovarišev pa je podrl še zadnje nade, da bo taborišče kmalu razpuščeno, kakor so jim še vedno sporočali svojci in advokati ter tudi dr. Ribar. Zaradi teh nasprotujočih si vesti so postali taboriščniki še ravnodušnejši. Studij so usmerili na vsakodnevna politična vprašanja in začeli izdajati svoj časopis »Naša borba«, ki je bil pisan z roko v enem samem izvodu in žepnem formatu.

Z jesenjo je prišla sklenitev »trojnega pakta« — zveza med fašističnimi državami — Italijo, Nemčijo in Japonsko. Poleg tega pa tudi vprašanje, kaj bo s Sovjetsko zvezo, kaj z Jugoslavijo? Partija se je vneto pripravljala na usodne dni, ki so se hitro bližali in tudi interniranci so začeli spet misliti na beg. O tem so obvestili tudi partijsko vodstvo zunaj. Odgovor je bil negativen, ker so upali, da bodo lahko interniranci na zakonit način zapustili taborišče. Če pa bi se razmere spremenile, bodo o tem pravočasno obveščeni in bodo obenem dobili navodila in dokumente.

Izpuščanje se je ustavilo. Prišlo je še nekaj novih tovarišev, med katerimi so bili tudi štirje španski borci. Tako se je število spet povečalo in tudi ustalilo. Odvetniki so jim sporočili, da je banska uprava zavrnila njihove pritožbe, ki so jih svojčas vložili glede odlokov o konfinaciji.

Dobili so še nekaj obiskov; med obiskovalci je bil tudi dr. Marjan Breclj. Povedal jim je, da lahko v kratkem pričakujejo razsodbo upravnega sodišča v Celju, kjer so njihovi odvetniki sprožili postopek zaradi kršitve ustave. Od obiskovalcev so tudi izvedeli kaj se godi tovarišem, ki so bili izpuščeni. Skoraj vse vojaške obveznike so poklicali na orožne vaje, drugi pa so se morali vsak dan ali vsaj dvakrat tedensko javljati na policiji ali žandarmeriji in se niso smeli brez posebnega dovoljenja oddaljiti iz svojega kraja. V sredini oktobra je moralo celo režimsko-upravno sodišče v Celju — pod vplivom naprednih sodnikov — razsoditi, da je bil vladin postopek z internacijami v Bileci nezakonit in celo brez pravne podlage, oziroma brez posebne ureditve o interniranju. Ker oblast takega poraza ni mogla naravnost priznati, so bili slovenski interniranci pod policijskim nadzorom prepeljani v Slovenijo.

To se je zgodilo ob koncu oktobra, čez teden dni pa je bilo razpuščeno tudi taborišče. Toda režim kljub temu porazu še ni odnehal. Kmalu je iznašel novo vrsto koncentracijskih taborišč. Nezaželenim osebam, ki so bili vojaški obvezniki, pa je poslal pozive za orožne vaje. Javiti so se morali v Ivanici v vzhodni Srbiji, tam pa so jim namesto orožja dali v roke krampe in lopate in namesto vojaških vaj, so morali kopati kamenje in podobno. Le disciplina je bila vojaška in za vsako nepokorščino jih je čakalo vojaško sodišče.

V tem taborišču se je med drugimi znašlo kar tristo petdeset Slovencev, med katerimi je bilo nekaj tovarišev iz koncentracijskega taborišča v Bileci. Zanje se je s tem znova začel boj, boj, ki so ga interniranci že bojevali v Bileci, boj za osnovne človeške pravice, boj proti podlemu nasilju in duševnemu ubijanju.

3. PADEC PROTILJUDSKE VLADE IN NAPAD NEMČIJE

Z nastankom Banovine Hrvaške so ljudje iz vodstva HSS uspešno zaključili dolgotrajno dobo težke in mučne borbe proti centralizmu. Prešli pa so popolnoma drugo smer, ker so hoteli dotedanjo politično razdeljenost Jugoslavije še bolj poglobiti in začeti z akcijo proti jugoslovanstvu. Za njih je bila Hrvaška vse. Njeno vodstvo je bilo za politiko med osjo in demokracijo in je soglašalo z delom ustašev in klerofašistov. Konferenca zastopnikov HSS 31. 3. 1941. leta je prinesla tudi resolucijo, ki pravi, da Jugoslavija ne obstoji več, da bo ustanovljena svobodna država Hrvaška, ki naj bi jo priznala tako kot Nemčija tudi ostale države Osi, obenem pa bi jo Nemčija zavarovala s takojšnjo pomočjo in zaščito. To so bili prvi začetki povezave z Nemčijo, ki so

Franc Benedičić

pripeljali kraljevino Jugoslavijo k vedno močnejšemu približevanju in končno tudi k njeni pristopitvi k fašističnemu bloku. Do tega koraka je prišlo zaradi močnega pritiska fašistične Italije in Tretjega Rajha na kraljevino Jugoslavijo, in zaradi globokega nezadovoljstva množic s tedanjim režimom. V državi je vrelo. Mnogim demonstracijam so se pridružili še štrajki, zato so se vladajoči krogi obračali vedno bolj k Nemčiji in tu iskali pomoči proti nevarnosti, ki je izhajala iz tega narodnega nezadovoljstva. KPJ je proti takemu stališču režima močno izstopala in uporno in neutrudljivo kazala na nevarnost, ki je pretela ljudstvu s tako vladino politiko.

Ker so bile italijanske čete v Grčiji poražene, je Mussolini poklical na pomoč Hitlerja. Jugoslavija, ki je bila sedaj v nevarnosti, je hotela ostati v začetku nevtralna. V noči od 23. na 24. marca 1941. leta je bil ponovno sklican »Kronski svet«, na katerem so se odločili, da pristopi Jugoslavija k trojnemu paktu. 24. marca je bila podpisana pogodba, s katero je Jugoslavija stopila v okvir svetovne fašistične politike.

Že tako močno antifašistično razpoloženje je ob prvih vestih o podpisu trojnega pakta pretrgalo vse svoje vezi. Po vsej državi so izbruhnile demonstracije. Mladi oficirji so pod vodstvom Simovića in Mirkovića 27. 3. 1941. leta izvedli državni udar. Nova vlada z generalom Simovićem je ukinila kraljevo namestništvo in Petra imenovala za polnoletnega. Preokret v Jugoslaviji je podprl vso konstrukcijo fašističnih vojnih načrtov in izzval v fašističnih vrhovih nemalo vznemirjenja pa tudi precejšnjo zaskrbljenost. Hitler se je na hitro odločil za napad na Jugoslavijo in ga izvršil 6. aprila 1941. leta.

Tako je bil 27. marec eden izmed važnih političnih dogodkov v nedavni preteklosti Jugoslavije. Njemu so sledili usodni dnevi nemškega napada na Jugoslavijo, zlom kraljeve vojske, njena kapitulacija in fašistična okupacija s krvavim nasiljem nad prebivalci. V teh razmerah je bila KPJ pod vodstvom tovariša Tita edina politična sila, ki je znala viliti ljudskim množicam vero vase in jih povesti skozi težko, krvavo borbo do zmagovitega konca in rojstva nove socialistične Jugoslavije.

VIRI

1. Ferdo Čulinović: Jugoslavija između dva rata (prva knjiga)
2. Jugoslavija između dva rata (druga knjiga)
3. Zbornik predavanja: Iz istorije Jugoslavije 1918—1945
4. Pregled zgodovine ZKJ
5. Apih: Sredi pušk in bajonetov
6. Osební arhív interniranca v Bileci, V. P.

Pri omenjanju znanih kulturnih delavcev v kroparski okolici sta bila pomotoma izpuščena dva znana Slovence: Jakob Aljaž, ki je nekaj časa služboval na Srednji Dobravi in literat Joža Vovk, doma s Češnjice.

Gradivo v muzeju je pokazalo, da bo s pridnim raziskovanjem resnično lahko dognati še dosti zanimivega in to pridružiti že zapisanemu.

KOMORNI MOŠKI ZBOR KUD STANE ŽAGAR

Z letom 1958 je bilo po ukinitvi glasbene šole konec tudi z domačimi instrumentalnimi nastopi. Tudi pevski zbor je imel le nekaj manjših nastopov, tako je 1959 posnel nekaj starih kroparskih pesmi. Ob raznih prireditvah so organizatorji morali povabiti v goste druge izvajalce: operne soliste, zbor z Jesenic, kakšno godbo in podobno. Precej redno pa je v tem času delovala dramska sekcija. Večkrat izražene želje po obuditvi pevskega zbora niso bile realizirane. Ko so 1. oktobra 1961 odkrili ploščo pesnici Kristini Šularjevi, so spet gostovali pevci z Jesenic. To je bil nov povod, to pot uspešen.

7. oktobra 1961 je društvo sklicalo sestanke, na katerem je bilo po predhodnih posvetovanjih sklenjeno, da se ustanovi moški zbor. Ko so pretehtali možnosti, so se odločili za manjšo zasedbo z 11 pevci. Dva od teh sta takoj odstopila, pristopili pa so trije novi, tako je prve mesece zbor štel 12 pevcev. Že po dveh vajah se je zbor moral javno pokazati: 22. oktobra je pel pri pogrebu predvojnega društvenega peva Filipa Kavčiča. Vaje so bile dalj časa ob sobotah zvečer in nedeljah dopoldne. Zbor je začel oblikovati spored podobno drugim slovenskim zborom: umetne, partizanske, slovenske in tuje ljudske pesmi. 4. februarja 1962 je Komorni moški zbor KUD Stane Žagar prvič nastopil. Na tej Prešernovi proslavi so pod vodstvom E. Gašperšiča peli: tenoristi Lovro in Joža Rešek, Gregor Solar, Bert Gašperšič, Kamilo Legat, Franc Dornik, Janez Šmitek in basisti Janko Berce, Rok Gašperšič, Franc Kržišnik, Janez Lazar, Andrej Resman in Janez Rešek. Zapeli so šest pesmi. Po tem nastopu je k prvemu basu pristopil tudi Adam Kržišnik, iz zbora pa je šel Dornik. Zbor je pomnožil število vaj in se vneto pripravljal na prvi samostojni koncert. Najprej je imel še dva manjša nastopa: 30. aprila 1962 je prvič pel zunaj Kroke, ko so ga povabili na občinsko proslavo pri Šobcu, potem pa zvečer še na kroparski proslavi. 19. maja je pripravil letni koncert, po daljšem presledku spet samostojni celovečerni nastop domačega zbora. Na sporedu je bilo 22 pesmi, kolikor se jih je zbor naučil v prvi sezoni. O nastopu je v časopisu lepo poročal znani glasbeni strokovnjak Peter Lipar. Do konca sezone je zbor z enakim sporedom gostoval v Begunjah, Bohinjski Bistrici, Dražgošah, Zelenikah in še enkrat v Kropi, vmes pa je imel še nekaj manjših nastopov (Željarski dan, odkritja spominskih obeležij). Zbor se je takrat vozil na nastope s tovarniškim avtobusom, ki je dostikrat odpovedal ali ponagajal, da je bilo kar precej nevarno.

Ob koncu avgusta so se začele priprave za naslednjo sezono. K drugemu tenorju je pristopil Stanko Berce. Ob dnevu mrtvih je zbor predlagal in izvedel komemoracijo v Lipnici pri mostu, ki je pozneje — podobno kot na Sr. Dobravi in v Kropi — ostala stalna in častna obveza pevcev do padlih partizanov in žrtev. Dobra je sploh postala kraj, kjer je zbor mnogokrat gostoval — vsako pomlad ob obletnici Žagarjeve smrti, vsako jesen za dan mrtvih, na številnih proslavah in pogrebi. Kroparsko kulturno-umetniško društvo je v tem času ostalo z zborom kot edino sekcijo, saj je

Prizor iz »Velike puntarije« leta 1949

dramska nehala delovati: le posamezni recitatorji so bili še na voljo, da so pomagali zboru, ki je bil pri organizaciji kulturnih in družbenih prireditev prepričan sam sebi. Do konca leta 1962 je zbor pel ob razvitju prapora Zveze borcev na Sr. Dobravi, proslavi 29. nov. v Kropi in samostojnem koncertu 23. dec. v mrzli in prazni dvorani na Lancovem. Zbor je dobil z Rudolfom Šolarjem novega tenorista; nadomestil naj bi Gregorja Šolarja, ki je bil zaradi sodelovanja v ansamblu R. Barborčerja velikokrat odsoten. Vaje so bile vedno v »pevski« sobi sindikalnega doma. Tako so prostor imenovali že od samega začetka doma. Ker pa so ga različne organizacije uporabljale tudi za svoje sestanke, se je večkrat zgodilo, da so se pevci zbrali za vajo, soba pa je bila zasedena. Velika pomanjkljivost pevske sobe je bila vseh 15 let v ogrevanju. Neprimerne peči niso ogrevale niti sebe, kaj šele premraženih pevcev, ki so le s težavo vztrajali v nezdruhih razmerah.

Leto 1963 se je začelo s pogrebi, nadaljevalo s Prešernovo proslavo in nastopi ob dnevu žena, ko je bil zbor povabljen v Bohinj, na Češnjico in v Bistrico. Takrat je bil pri basih že tudi Frenk Murko, pel pa je spet Gregor Solar; dragoceno pomoč je dobil zbor z Justinom Ažmanom, ki je prevzel organizacijske in tudi programske posle. Takrat je zbor navezal stike s Slovensko prosvetno zvezo v Celovcu in se dogovarjal za prvo gostovanje pri koroških Slovencih. Najprej je bilo treba dobiti mnenje posebnih komisij, ki naj bi ugotovila, ali je zbor za to primeren ali ne. 17. marca je prišla v Krobo na zborov koncert komisija, ki so jo sestavljali: Janez Bole, Peter Lipar, Janez Jemec in Jože Smolej. Njena ocena je bila zelo ugodna, saj je zbor ustvil med boljše slovenske amaterske vokalne skupine. Takrat so peli prvi tenoristi: Gregor in Rud Solar, Jože Rešek, drugi tenoristi: Stanko Berce, Bert Gašperšič, Kamilo Legat in Janez Šmitek, prvi basisti: Janko Berce, Rok Gašperšič, Adam Kržišnik in Frenk Murko ter drugi basisti: Franc Kržišnik, Janez Lazar, Andrej Resman in Janez Rešek. Tri dni pozneje je zbor imel prvo radijsko snemanje, in sicer za radio Tržič. S podoknicami in priložnostnim petjem ob večernih urah na trgu je v nekoliko spremenjeni obliki obnovil nekdanje fantovsko petje, pri čemer sta se izmenjavala na vajah naučeno in improvizirano prepevanje. Ko se je 20. aprila vračal s koncerta

v Lescah, je tako zapel tudi na Linhartovem trgu v Radovljici.

Pevce je prijetno presenetilo vabilo, naj bi celoten zbor šel za tri tedne prepevati mladinskim delovnim brigadam, kar pa zaradi služb in drugih obveznosti ni bilo mogoče sprejeti. V počastitev 1. maja je zbor imel 28. aprila koncert v Podbrezjah in Dupljah. Dan pozneje je povabil v Krobo koncertirat operne soliste Zlato Gašperšič, Ognjanovič, Gašperja Dermota in Dragica Ognjanoviča, ki jih je spremljal Pavel Sivc. Predvidena pot na Koroško je odpadla, ker so tam imeli zasedene vse terminje. Sledilo je petje na srečanju internirancev v Begunjah, prvo snemanje za radio Ljubljana (8 pesmi) in koncert ob 40. obletnici DPD Svoboda v Gorjah, po katerem je P. Ulag med drugim napisal: »Zbor se je predstavil kot intoniran čist, glasovno dober, discipliniran in zvono lepo oblikovan ansambel in spada v vrsto naših najboljših zborov«. Junija, je pel na glasbeni reviji Mladina poje v Radovljici in ob 70. obletnici PGD v Kropi. Skupaj z zborom France Prešeren iz Kranja je 4. julija nastopil ob otvoritvi partizanskega doma na Vodicah. Sezono je zaključilo družabno srečanje v okviru društva, kmalu nato, 9. avgusta, pa smo prvič lahko slišali posnetke po radiu, in sicer pesmi: Tam gori Pleničke je prala, Ko b'sodov ne b'la, Travnice sa žie zaliené, Cvjeće mi polje pokrilo in Završki fantje. Po nastopih ob krajevnem prazniku Gorij in partizanski mitingu v Dražgošah je zbor odšel na težko pričakovano gostovanje k Slovincem onstran Karavank. Najprej je v soboto, 28. septembra, za celovški radio posnel 41 pesmi, popoldne je bil na obisku v Bilčevsu. V nedeljo dopoldne si je ogledal Ojstrovico in Gosposvetsko polje, potem pa ga je tajnik Slovenske prosvetne zveze Andrej Kokot odpeljal na Radise. Najzadnje dodamo, da so se mladi Korošci in Kroparji spoznavali že mnogo prej, ko so skupaj bili valji v internatu radovljiške gimnazije (1946—1952). Dvorana, ki nas je pričakala na prijaznih Radisah, nam je pozneje vedno pomenila simbol kriv in odnosa večinskega naroda do ljudi slovenskega rodu in miselnosti. Ko so časopisi poročali o koncertu, so zapisali, da ploskanja in odobravanja ni bilo konca ne kraja in so pevci več

KLADIVO JIM V ROKI PLEŠE, PESMI POJE, ISKRE KREŠE

Razgibano odrsko življenje teh 100 let bi nedvomno zaslužilo obsežnejšo obravnavo. V okviru opisa glasbenega razvoja je bilo sicer večkrat omenjeno, da so bili domači gledališčniki ne le pridni in vztrajni, bili so tudi pazljivi pri izbiri dramskih del, ki so jih skrbno študirali. V splošnem je bila posebno pri režiserjih, ki so oder vodili dalj časa (Pleničar, Lazar, Solar), očitna težnja po umetniško dognanejšem nastopanju, ki se ne zadovoljuje zgolj s poceni zunanjimi učinki. Če se na kratko še enkrat ozremo na to pot, je treba omeniti živahno odrsko delovanje »Sloge« in »Citalnice« (1878–1884). O naslednjem obdobju, ko je bila večina predstav najbrž pri Klinarju, trenutno ni veliko znanega. Po letu 1906 je nastopila plodna Pleničarjeva doba, po letu 1921 Lazarjeva, vendar ob občasni režijah drugih. Tudi po Lazarju je bilo več režiserjev, a je vse do vojne in vse čase po njej osrednje mesto zavzemal Joža Solar. Nekaj malega o režiserjih in uprizorjenih delih smo že spoznali. Zdi se, da so bili režiserji naštetni vsi, ni bilo pa trenutno možno povsem točno dognati, kdo je kaj režiral. Morda se bo le kdo lotil natančnega raziskovanja domače gledališke preteklosti. Verjetno je med navedenimi igrami od konca prve svetovne vojne dalje nekaj praznin, saj je spored igranih del narejen v glavnem po spominih. Poskušali smo tudi priklicati v spomin domačine, ki so kot igralci stopili na odrske deske. sledeči seznam bo zapisan tako, da bo nakazal približno kronološko zaporedje vseh igralcev, ne pa tudi njihov zelo različen delež pri odru. Med njimi so taki, ki so le nekajkrat zaigrali, so pa tudi nekateri, ki so več desetletij nosili glavno breme.

Režiserji so bili: Andrej Zgavov, Josip Pleničar, Valentin Oblak, Jože Gašperšič, Janez Lazar, Polde Grošelj, Stanko Šmitek, Joža Solar, Justin in Rika Ažman, Alojz Gašperšič, Franc Kržišnik, Joža Bertoncelj, Karl Gašperin, Tone Solar, Dolfe Anderle, Lenart Varl in Tone Solar mlajši.

Ista imena srečamo največkrat tudi med recitatorji. Režiserji kot Joža in Tone Solar ter Justin Ažman so redno pripravljali recitacijske nastope, kjer so jim zlasti pri zborovskih zelo prav prišle izkušnje, ki so jih imeli z odr. J. Ažman je dobil igralске in druge osnove v Ljubljani, kjer je nekaj časa sodeloval pri odru Rokodelskega doma.

Večina se jih je uveljavila tudi z igralskimi kreacijami. Igralci so bili: Lenart Zupan (Pastirčkov), Janez Zupan, Florijan Resman, Joža Lek, Ignac Blaznik st., Valentin Solar, Gizela in Franc Petrač, Peter in Tona Zupan, Gregor in Jože Gašperšič st., Marija Resman, Lizika Smrekar (por. Hafner), Tončka Legat (por. Gašperšič), Joža Dermota, Zefa Dermota (por. Rešek), Janez in Reza Lazar (oba st.), Lovro Rešek st., Alojz Pesjak, Pepa Kovač (por. Finžgar), Stanko Lojzka in Zdravko Šmitek, France in Janez Gašperšič (st.), Slavka Solar, Joža Solar, Joža Bertoncelj, Alojz Gašperšič, Tone, Janez in Franc

Kržišnik, Justin in Rika Ažman, Tone Lazar, Jernej in France Dermota, Tine Oman, Pavla Dermota (por. Mohorič), Tone Solar st., Anka Lazar, Vera Prešeren (por. Jelenc), Micka, Jaka in Joža Legat, Gabrijela in Stanko Legat, Jaka Debeljak, Angela Čavs (por. Dakol), Karl Dakol, Jakob Solar, Vinko in Janez Strnad, Karl Gašperin st., Olga Ažman (por. Lazar), Ema Ažman (por. Berčič), Slavko Ažman, Jernej in Franc Praprotnik, Gašper in Poldi Dermota, Miha Rajgelj, Marija Gašperšič (por. Finžgar), Avgust Miljavec, Zdravko Mihelič, Leon Petrač, Micka Praprotnik (por. Alegro), Anica Praprotnik (por. Bertoncelj), Ivan Bertoncelj, Anica in Rudl Finžgar, Dolfe Anderle, Janko Berce, Cita Dermota (por. Berce), Majda Lazar (por. Šmitek), Kati Potočnik (por. Bem), Reza Lazar (por. Habjan), Marta Dermota, Janez Lazar ml., Ivanka Rajgelj (por. Premru), Tina Petrač (por. Gašperšič), Suzanca Dobre (por. Dremelj), Zlata Gašperšič (por. Ognjanović), Milena Petrač, Malči Gašperin (por. Kordež), Janko in Franci Peternel, Janez in Lovro ml., Zdenka Dermota (por. Resman), Bert Gašperšič, Tone Solar ml. Zadnji je – poleg D. Anderleta – edini, ki se je poklicno posvetil teatru in je zdaj igralec v Primorskem dramskem gledališču v Novi Gorici.

Najbrž ne bo zelo narobe, če rečemo, da so največ in več ali manj najbolje igrali: Janez Lazar, Stanko Šmitek, Slavka Solar, Joža Solar, Alojz Gašperšič, Justin Ažman, Tone Solar, Anka Lazar, Vera Jelenc, Jernej Praprotnik, Franc Kržišnik, Leon Petrač, Janez Lazar ml. in Tone Solar mlajši.

Spomniti se je treba tudi nekaterih drugih ljudi, ki so pomagali pri predstavah. Dolgoletni masker je bil Janez Rajgelj st., pozneje je to delo opravljal tudi K. Legat. Med suflerkami so bile: Cita Ažman (por. Markovič), Micka Lazar, Marija Dermota (por. Peternel) in Zala Gašperšič (por. Vojak). S pripravo kulise se je precej ukvarjal Joža Bertoncelj, pomagali pa so seveda tudi drugi.

Prav člani igralске družine so bili vedno med tistimi, ki so vodili akcijo za društvene domove. Tako je bilo leta 1921, 1925, 1927, prav tako ob preselitvi iz gasilskih prostorov (podrli so jih spomladi 1976) na »Srednji mlin«. Poskrbeli so za prezidavo leta 1936 in tudi na obnovo takoj po osvoboditvi. Vendar oder in dvorana nista bila več primerna potrebam. Najbolj agilni in tudi pogumni so izrabili ugoden trenutek in se leta 1952 lotili velikopoteznega načrta, ki naj bi Kropi končno dal dovolj veliko gledališko dvorano z več stranskimi prostori. Imenovali so širok gradbeni odbor, vodilni v njem pa so bili Joža in Tone Solar, Radko Zupan in Leon Petrač. Investitor je bil sindikat, ki mu je Plamenova uprava z velikim razumevanjem pomagala. Precej hude krvi je povzročil boj za lokacijo, saj je okolica zahtevala Dom v Lipnici, kar pa prav gotovo ne bi bila primerna rešitev. Z deli se je pričelo decembra 1952. Spočetka so pridno pomagali, vendar je vne

kmalu popustila in sta nadaljnje delo in skrb ostala J. in T. Solarju ter R. Zupanu. Za Dom je na priporočilo J. Lazarja st. načrte izdelal arh. Strenar. Pri vsem udarniškem delu je treba omeniti izdelavo zunanega okovja za okna in 700 kg težka vrata. Mojstru J. Solarju sta takrat pomagala Jože Rešek in Slavko Nardin; vse to delo so opravili zastoj (pozneje so dobili skromno nagrado 6000 oziroma 8000 S. dinarjev). V enem letu je bil Dom pripravljen za otvoritev, čeprav seveda še ni bil dokončan. 29. dec. 1953 so v njem gledalci prvič sedli v prostorno dvorano in zaploskali igralcem otvoritvene predstave in mladim glasbenikom, gojencem domače glasbene šole.

Kot svojevrstno dopolnilo dokazovanju veselja do igralskega nastopanja in vpliva le-tega na okolico, lahko vzamemo tudi igralske poskuse mladih – v različnih časih, pred in po vojni, so bile to manjše družine odraslih fantičev, ki so na improviziranih odrih na podstrešjih, v skladiščih in podobno po svoje zaigrali prizore iz znanih del, še večkrat pa so si kar sproti izmišljali tekst. Na te svoje »predstave« so dostikrat vabili tudi s plakati, čeprav so nastopali le v svoje zadovoljstvo. Tako prizorišča so bila pri Vrenkotovih, Petrovih in nazadnje pri Miklavževih. Odkar je odrska dejavnost v Kropi zamrla, tudi ni bilo več teh fantičkih »igralskih podvigov«. Škoda!

O literarnih ustvarjalcih Pozniku, Pogačniku in Sularjevi smo že govorili. Zanimivo in prav bi pa seveda bilo, da bi ta del njihove dejavnosti kdo bolj natančno prikazal, prav tako vse domačine, ki so se pozneje predstavili s pripovednim in pesniškim peresom. S članki in opisi Kropo – Valentin Žmitek in Jože Gašperšič, s knjigo Kroparske zgodbe – Joža Bertoncelj, z bolj ali manj pogostimi pesniškimi poskusi – Lovro Rajgelj, Stanko Šmitek in Janez Lazar st. so bili med njimi. Veliko zanimivega je v več desetletjih napisal Justin Ažman, posebno v zadnjih letih pa Šmitek. V svojih člankih, govorih in pesmih pa je še posebno izrazil občutek za oblikovanje in uporabo lepe pesniške besede pokazal Joža Solar, žal so zlasti njegove pesmi javnosti še nepoznane. V zadnjih letih pa so mnogi spoznali tudi pesniško ustvarjalnost Lojzeta Zabkarja. To kratko razmišljanje naj sklene pesem J. Solarja:

Res ni vas več? Ne – vsi ste še med nami ...

Pokličem vas in pridete po vrsti; povsod vas vidim – v šumu vode, v prsti na tleh kovaških v črna tla steptani.

In spremljate me v uri pozni – rani; ko duri hiše se zapro za gosti, med nami tihe zažive skrivnosti ... Dan davni varno ime še hrani.

Boljši nam v misli roj šumečih ic, gluši pogovor kladiv plenketanje od Pungarta do trdoživih Vic.

Saj vem, kot včasih hočete novic, vse kulminira vaše domovanje, kar pilo v hladu naših je brzic.

PRIPIS

Dve leti po pisanju teh zanimivosti iz kroparske preteklosti bi bilo treba že marsikaj spremeniti in dodati. Nekateri rojaki, ki bi lahko še dosti prispevali, so že umrli, tako Joža Solar, Joža Bertoncelj, Filip Gašperšič in Danijel Solar.

Med mladimi likovniki (str. 70) bi morali omeniti Metko Vovkovo, pedagoginjo v kamnogoriškem zavodu, sicer pa slikarko, ki postaja v občini vse bolj znana.

ANDREJ PAGONOV-OGAREV

FRANC KOŠIR – PRVI ORGANIZATOR OBOROŽENEGA UPORA

Franc Košir iz Mojstrane – prvi organizator oboroženega upora od Breznice na Ledinah preko Idrijskih Krnic, Želina, Vojškega, Kanomlje, Gorenje Trebuše, Dola pri Čepovanu, Lokavca, Loma, Mosta na Soči, Sentviške in Banjske planote. Njegovo delo mora dobiti mesto v zgodovini NOB.

Orel dvignil se je čez planine, v zlati zarji mu šume peroti, po oblakov in po bliskov poti, veder spenja se v neba sinjine.

(Alojz Gradnik)

Kadar se pripravljam k pisanju kakšne reportaže ali članka iz časa narodnoosvobodilne borbe, sem v zadregi, kako naj napišem uvodne stavke. To pot mi je lepa in pomembna pesniška misel Alojza Gradnika prišla naproti. Ko sem prebral zgoraj napisane štiri rimane vrstice, sem pomislil:

Glej, kot bi bile napisane za Franca Koširja, mladega, komaj dvajsetletnega fanta, ki je poleti 1941 prišel na Primorsko kot organizator OF in oboroženega upora. Mlad in nadarjen fant, ki je že pod staro Jugoslavijo občutil socialne krivice, se je po razsulu stare Jugoslavije odločil za organizacijsko-politično delo. Zavedal se je, da pot ne bo lahka in varna, da bo šel – ... po bliskov poti, kot je napisal Alojz Gradnik. Vendar ni pomišljal, ampak se je z mladostnim pogumom napotil na Primorsko. Vodila ga je misel, da bo njegovo delo peljalo k tistim svetlim ciljem, ki so jih že pred sto leti pa vse do začetka narodnoosvobodilne borbe napovedovali naši pesniki in pisatelji.

Zivljenjska pot Franca Koširja je bila vse do odhoda na Primorsko poleti 1941. leta pot delavca-proletarca. Rojen je bil v Mojstrani 31. januarja 1921. Bil je izredno nadarjen fant. Imel je še brata Jožefa in sestro Marico. Oče je umrl, ko je bil Franc še otrok. Mati se je potem znova poročila in se preselila v Beograd. Vsi trije otroci so ostali v Mojstrani pri stari mami Katarini Novak, ki je postala druga mati, njen dom pa drugi dom trem otrokom: Jožefu, Fran-

cu in Marici. Danes živi v Ljubljani samo še Jože. Ko sem dobil njegov naslov, sem ga pismeno naprosil za nekaj podatkov in pojasnil. V pismu z dne 5. aprila 1979 mi je med drugimi podatki poslal te podatke:

»Se precej mlad se je moj brat, ko je iskal delo, spoznal s krivičnostjo sistema ter izkoriščanja človeka – delavca in protekcionizmom v predvojnem gradbenem podjetju »Sava« na Jesenicah. Ker zlepa ni mogel dobiti dela za daljši čas, ki bi mu omogočilo nekakšno socialno varnost in ker ga je mikalo delo pri železnici, se je odločil za inženirsko podoficirsko šolo v Sabcu, ki je imela tudi to strokovno usmeritev. Verjetno se je prav zato takoj po propadu bivše Jugoslavije vključil v službo v Zabnici, kjer je imel znanec. (Menda šef postaje, znan komunist).

Datum, kdaj je odšel v ilegalo oziroma čez mejo v primorski del Slovenije, mi ni znan. Nam domačin je znano le to, da je svoji stari mami v Mojstrano poslal pozimi 1941–1942 dva listka, v katerih jo je obveščal, da se ima dobro in da naj zanj ne skrbi. Listka se nista ohranila, verjetno zato, ker je kmalu nato stara mama umrla. Odtlej za bratom ni bilo nobene sledi več.

Bratov odhod v ilegalo se mi zdi razumljiv, kakor tudi, da je na ono stran meje odšel na željo svojih znancev, ki so kot vodilni komunisti čutili potrebo, da je treba ljudstvo usmerjati na pravo pot. Se bolj razumljivo je, da je ilegalno delo v majhnih vasi, kjer vsak vsakogar nadrobno pozna, izredno težavno in skoraj nemogoče.

Ugotovitev, da je Franc Košir odšel v ilegalno delo na Primorsko ... na željo svojih znancev, zahteva pojasnilo. Kdo v Zabnici je bil tisti, ki je Franca Koširja politično pripravil in poslal na Primorsko? V Zabnici sta takrat živela in delovala Milan Zlatner kot šef železniške postaje in predvojni komunist Tone Berčič, ključavničar v tovarni »SAVA« v Kranju. Ko je Franc Košir po razsulu stare Jugoslavije prišel v Zabnico (kako in kdaj je prišel iz

Sabca še ni znano), je stanoval pri Berčičevih, šefu železniške postaje Zlatnerju je pomagal ob priložnostih, ko so po železnici prevajali material za CK KPS in organizacijo OF.

Na Gorenjskem, natančneje v Zabnici, je takrat deloval tudi Tomo Brejc kot član poverjenišva CK KPS za Gorenjsko. Kasneje je tja prišel tudi Vinko Hafner, sedanjí predsednik zveze sindikatov Slovenije. Ker bi bil rad zvedel o delovanju Franca Koširja v Zabnici kaj več, sem pismeno zaprosil tovariša Hafnerja za nekaj pojasnil. Odgovoril mi je s pismom dne 13. marca 1979, v katerem med drugim izjavlja:

»Sele v zadnjem času sem zvedel, da je poleti (1941. letnico dodal P. A. Ogarev) ilegalno deloval v Zabnici pri Kranju, kjer je bil povezan zlasti z Milanom Zlatnerjem in Tonetom Berčičem, pri katerem je nekaj časa tudi prebival. Tudi mi ni znano, kdaj in kdo ga je poslal na Primorsko in kje je potem deloval in padel. Pač pa sem dobro poznal Milana Zlatnerja in sem tesno sodeloval z njim. Prav tako sem vedel za aktivno delovanje Toneta Berčiča. Oba so Nemci ustrelili. V tistem času sem bil povezan tudi s Tomom Brejcem, članom takratnega poverjenišva Centralnega komiteja KPS za Gorenjsko in zdi se mi verjetno, da je prav on poslal Koširja na Primorsko.

Domneva, da je Koširja poslal na ilegalno delo na Primorsko prav Tomo Brejc, je zelo verjetna. Tomo Brejc je bil domačin iz Novakov pri Cerknem in je dobro poznal razmere na Primorskem. Kot toliko drugih Primorcev, ki so se morali umakniti fašističnemu preganjanju v Jugoslavijo – Slovenijo, je tudi on začutil, da je prišel čas, da se tudi na Primorskem začne organizirati ljudstvo za oborožen upor. V Koširju je spoznal mladega in navdušenega aktivista, ki je pripravljen pomagati osvobodilnemu gibanju na Primorskem. Pokazalo se je, da se Tomo Brejc v Koširju ni zmotil, ker mu je zaupal tako važno nalogo. Od poletja 1941 do spomladi 1942 je Košir organiziral ljudi v naslednjih krajih:

na Breznici nad Žirni, v Dolu pri Čepovanu, v Gorenji Trebuši, na Vojškem, na Idrijskih Krnicah, na Šebreljskem vrhu, na Oblakovem vrhu, v Jagarsčah, na Želinu, Lokovcu, Lomu, Mostu na Soči, na Sentviški in Banjski planoti. To je zelo obširen teren s težko prehodnimi grebeni in globokimi grapami. Danes že pokojni Jože Primožič – Miklavž mi je ob nekem obisku v bolnišnici Franca Derganca v Sempetru pri Novi Gorici o Francu Koširju dejal:

»Kjerkoli se je Košir pojavil, so potem nastajali OF odbori – ti so bili njegovo delo.

Prišli smo do tistega mejnika, kdaj je Košir prišel na Primorsko. Dve pričevanji govorita, da je bilo to spomladi 1941. (O tem kasneje, ko bodo spregovorili aktivisti, ki so imeli več časa povezavo s Koširjem.)

V Dolu pri Čepovanu živi Jože Bratuž, po domače Žefovc. Obisk pri Bratužu mi je priporočal že pokojni Jože Primožič – Miklavž, ki je poudaril, da mi bo Bratuž brez olepševanja in pretiravanja o času prihoda Koširja povedal veliko resničnih podatkov.

Jožefa Bratuža sem obiskal na njegovem domu v Dolu pri Čepovanu 2. junija lani. Podatki, ki mi jih je povedal, potrjujejo, da je Košir prišel na Primorsko poleti 1941. leta. Ko je v prvi polovici oktobra 1941 Košir odšel na Cerkljansko, je od začetka novembra 1941 do spomladi 1942 deloval v tem kraju in organiziral zaupne družine tudi v nekaterih krajih današnje toliminske in novogoriške občine. Jože Bratuž je o delovanju Koširja v Dolu pri Čepovanu in okolici pripovedoval:

»K nam ga je zadnje dni avgusta ali prve dni septembra 1941 pripeljal Janko Bogataj iz Breznice na Ledinah nad Idrijo. Prišla sta okrog enajste ure dopoldne, ko sem pravkar oral na njivi. Zelo mlad tovariš se mi je predstavil:

»Jaz sem Franc Košir z Jesenic.«

(Nadaljevanje na 16. strani)

15 Cveto Velikajne: Doslovce – skica

Potem mi je Janko Bogataj pripovedoval, da je bil v Škofji Loki in da je tam dobil Koširja. Odpeljal ga je s seboj na Breznico na Ledinah, od tam pa k nam v Dol. Ni mi znano, če sta se Bogataj in Košir spotoma kaj ustavila pri Čibejevih v Gorenji Trebuši.

Košir je pri nas ostal do nekako 10. oktobra 1941, mogoče tudi kakšen dan več. Domačinom sem povedal, da je Košir brat moje punce na Ledinah, kamor sem večkrat zahajal zaradi trgovanja s konji. Imel sem povezavo s kontrabantarji, ki so čez bivšo jugoslovansko-italijansko mejo tihotapili konje. Tudi poveljnik karabinerske postaje v Čepovanu je verjel, da je Košir brat moje punce na Ledinah in ni delal nobenih sitnosti. Košir mi je čez dan pomagal pri delih na polju, ponoči pa je odhajal na sestanke z zaupnimi tovariši. Moram povedati, da je Košir močno poudarjal, da se bo treba boriti proti okupatorju. Govoril je tudi o vodilni vlogi KPJ in množični organizaciji OF.

V nekem razgovoru sem Koširju pripočel, naj se na svojih nočnih poteh oglasi tudi v gostilni Milutina Vuge na Mostu na Soči. Vugo sem poznal kot zelo zavednega Slovenca. Kasneje sem zvedel, da je bil Košir tudi v gostilni pri Vugi in da sta se pogovarjala o delu za OF.

Potem ko je Košir odšel od nas, se je še nekajkrat oglašil in povedal, da je organiziral odbore v Lokovcu, Lomu, pri Čibejevih v Gorenji Trebuši, v Bendiji, pri Omevnkarju, na Idrijskih Krnicah, na Oblakovem vrhu in še drugod.

V začetku poletja 1942 sem šel na Ledine pogledat nekega konja. Spotoma sem se ustavil v gostilni na Lužniku. Sedel sem za mizo in naročil pijačo. Takrat je v gostilno prišel — Franc Košir. Pozdravila sva se, kar se je gostilničarki čudno zdelo. Košir ji je hitro pojasnil, da sva stara znanca. Košir je prisedel in mi povedal, da mora odpotovati v Ljubljano na poročanje. Opozoril sem ga, naj bo previden, pa mi je odgovoril: »Brez skrbi, imam zvezo.«

Ko sva se poslovila, mi je obljubil, da se bo pisмено oglašil iz Ljubljane. Po nekako treh tednih sem iz Ljubljane res prejel dopisnico s Koširjevimi pozdravi. Priznam, da mi je odleglo, ker sem bil v skrbeh, da se mu ni kaj zgodilo. Potem od njega ni bilo nobenega glasu več. Zadnjič sem ga videl živega v tisti gostilni na Lužniku.

Delovanje ilegalca Franca Koširja sem raziskoval na ozemlju današnje občine Idrija že pred dvajsetimi leti, ko sem zbiral podatke za daljšo kroniko dogodkov iz NOB v Sebeljah in širši okolici. Takrat sem na Idrijskih Krnicah — točneje pri družini Kacin z domačim imenom »Na Rupic« — prvič slišal za ilegalca Koširja. Kacinovi so mi povedali, da je Franc Košir prišel na »Rupo« v začetku novembra 1941. Naj v tem zapisu spregovorijo tovariši in tovarišice, ki so pri organiziranju oboroženega upora in ustanavljanju odborov OF leta 1941–1942 sodelovali z ilegalcem Francem Koširjem iz Mojstrane.

V Srednji Kanomlji živi Marija Kacin, poročena Lapanja. Kacinova je bila rojena »Na Rupic«. Njen oče je bil Jože Kacin, ki je padel v italijanski čistki (razstrelamentu) 21. marca 1943 nedaleč od svojega doma. Ko sem zbiral podatke o delovanju ilegalca Franca Koširja, sem pisмено naprosil tudi Marijo Kacin-Lapanja za pojasnila. Ilegalce Franc Košir se je zadrževal na njenem domu »Na Rupic« in v samotni domačiji »V peklju« od začetka novembra 1941 do spomladi 1942. V pismu z dne 4. aprila 1979 je Kacinova poslala naslednje važne podatke:

»Franc Košir je bil poslan na Krnice z Vojskega, baje iz Gačnika. Imel je priporočilo, naj se oglasi pri nas, to je pri Jožefu in Francu Kacinu. To je bilo novembra 1941, ne vem pa, kdo ga je bil poslal. Ostal je pri nas, predvsem pa »V peklju«, kjer je bil bolj skrit kraj, do sredine aprila 1942. Kolikor se

spominjam, je v tem času skupaj s Francem Kacinom organiziral za boj proti okupatorju: Leopolda Kacin, Krnice št. 52, v »Akiunku«, Justina Strela in njegovo sestro Marjano, Krnice št. 35 in še več drugih družin.«

Pred več leti mi je Kacinova poslala seznam nekaterih aktivistov, ki so na Idrijskih Krnicah na pobudo ilegalca Franca Koširja začeli delovati kot terenci:

»Med domačini so prvi začeli agitirati za NOB: Jožef in Franc Kacin, Jože Lapajne (Burjevcov), Kristina Cernilogar (Benečanova), Marijana Strel in njen brat Justin (Na Kalu), Leopold Kacin (Akiunkar). Med mladino pa: Marija Lapanja-Kacin (Na Rupic), Ema Lapanja (Burjevcova na Stržnici) in Berta Cerniloga (Benečanova).«

Koširjevo uspešno delovanje za OF in NOB na Krnicah, v Jagarščah in Kanomlji ni ostalo skrito takratnim italijanskim oblastem. Med tolikimi zavednimi domačini se je našel Juda Iškariot, ki je pojav Koširja na Krnicah sporočil postaji karabinerjev v Dolenji Trebuši. Jože Kacin in takrat komaj enajstletna hčerka Marija sta v decembru 1941 dobila vabilo, naj se zglasita pri karabinerjih v Dolenji Trebuši. V pismu z dne 4. aprila 1979 opisuje Marija Kacin potek tistega zaslišanja:

»Glede izpraševanja na postaji karabinerjev v Dolenji Trebuši se spominjam le tega, da so hoteli vedeti, od kod je prišel Košir. Oče mi je preden sva prišla v Trebu-

šo, dobro razložil, za kaj gre in mi rekel, da ne smem nič drugega reči kot to, da pri nas ni bilo drugega kot stric iz Ljubljane, to je brat moje pokojne matere. To sem jaz odgovorila in trmasto trdila, da pri nas nisem videla drugega človeka. Izpraševali so me tudi, če se mogoče pri nas ne sestajajo na skrivaj kakšni tuji ljudje. Odgovorila sem, da nisem videla drugih razen tistih, ki pridejo nakupovat živila, ker imamo trgovino in gostilno. Mene so potem odpeljali v drugo sobo in začeli izpraševati očeta. Ne vem, kaj so ga izpraševali, bil pa je zelo zaničljiv, ko je prišel ven. Po končanem izpraševanju sva morala z očetom še čakati na neke priče. Ker ni bilo nikogar, so naju izpustili domov. Niti ne vem, kdo je imel priti pričevati proti nama.«

Tudi pokojni Franc Kogoj iz Idrijskih Krnic, rojen 27. oktobra 1897 je 14. marca 1966 dal o Francu Koširju naslednjo izjavo:

»Že pozno jeseni 1941. leta sem spoznal prvega aktivista OF. To je bil Franc Košir, doma iz Dovjega pri Bledu. V teh krajih se je nahajal v zimi 1941–1942 in ilegalno pridobival simpatizerje za OF. Imenovani je v moji hiši imel varno zavetje in je večkrat tudi prenočil.

Posebne organizacije OF tedaj v tem kraju še ni bilo in tudi sled za imenovanim je izginila. Na moj dom se je kasneje pisмено javil še s Sentviške planote in kasneje z Banjske planote.

Meseca decembra 1942. leta sta v teh krajih začela organizirati narodnoosvobodilno gibanje znana cerkljanska aktivista, pokojni Jaka Stucin-Cvetko in Jože Primožič-Miklavž (sedaj bivajoč v Novi Gorici) ter domačin Franc Kacin s Krnic.

Konec decembra 1942. leta sem koman-dirju Vojkove čete tovarišu Srnjaku izročil edino puško, ki sem jo skrivaj vse od prve svetovne vojne.«

Košir se je oglašil tudi pri samotni batarji »V Routu« pod Sebeljskim vrhom, last danes že pokojnega Franca Lapanja. Njegova hčerka Jelka, poročena Palčič, se spominja, da je Košir v razgovoru z očetom med drugim močno poudaril:

»Če se danes ne bomo z orožjem uprli, nam bodo Lahi znova nadeli jarem za vrat in bomo orali tako kot bodo oni hoteli.«

Pričevanja o organizacijskem in političnem delovanju Franca Koširja imamo tudi iz Jagaršč. Pokojni Peter Lapanja, po domače »Bridnk«, je za vaško kroniko povedal:

»Jeseni 1941. leta je k nam prišel Franc Košir, doma z Gorenjskega — Dovje — Mojstrana. Bil je narednik jugoslovanske vojske. V Jagarščah se je zadrževal okrog en mesec in pol. Stiranjast dni je bil pri nas, štirinajst dni pri Venčeslavu Tušarju. Preskrbel sem mu obleko, čevlje in bajonet. Košir nam je govoril:

»Četniki niso pravi borci in v Jugoslaviji Mihailović ne bo prevzel oblasti.«

Beseda »četniki« zahteva pojasnilo. V nekaterih krajih Primorske — posebno tistih ob bivši jugoslovansko-italijanski državni meji — se je kmalu po razpadu stare Jugoslavije razširil glas, da se v gozdovih zbirajo četniki, ki se borijo proti okupatorju. Iz tega se je potem razširilo zmotno mnenje, da so tudi partizane imenovali z imenom četniki. Vendar je to mnenje trajalo le nekaj mesecev. To je jasno razvidno tudi iz pojasnila Koširja v Jagarščah, ko je v razgovoru z aktivisti povedal, da četniki niso pravi borci!

Pri raziskovanju delovanja in prihoda Franca Koširja na Primorsko sem naletel tudi na večje časovne razlike. Tako mi je Marica Lisjak-Čibejeva v pismu z dne 19. februarja 1979 poslala te podatke:

»Franc Košir je bil prvi aktivist NOB pri nas v Gorenji Trebuši. K nam domov ga je pripeljal Zdravko Plesničar-Bendijski z Vojskega. Bilo je to spomlad, ko se na polju pripravljala njive za spomladansko setev žita in sajenje krompirja. Po kratki izmenjavi besed, je povedal, da prihaja iz Jugoslavije. Povedal je, da sam beži pred italijanskimi fašisti, kateri prežijo in lovijo vse sumljive osebe, zlasti študente. Moja mama mu je takoj nato ponudila prenočišče in zavetje v naši hiši. Tovariš Košir je takšno povabilo z zadovoljstvom sprejel in dejal, da bi vsaj za eno noč rad ostal pod streho. Resnica pa je, da je Košir ostal pri nas kar en mesec in pol.«

Časovno je med pripovedovanjem tovariša Jožefa Bratuža iz Dola pri Čepovanu in opisom Marice Lisjak-Čibejeve o prihodu Franca Koširja precejšnja razlika. Gre za dobre štiri mesece! Od takrat je preteklo osemindeset let in spomini ob vsakodnevem delu in skrbeh vsako leto bolj bledijo. Latinci so poznali izrek: Erare humanum est — Motiti se je človeško. V zvezi s tem razhajanjem naj ponovim nekaj besed iz izjave Vinka Hafnerja:

»Sele v zadnjem času sem zvedel, da je poleti (1941)—letnico in priimek dodal pisec tega zapisa Ogarev) Košir ilegalno deloval v Zabnici pri Kranju...«

Ce je bil Košir še poleti v Zabnici pri Kranju, ni mogel biti v Gorenji Trebuši pri Čibejevih v aprilu 1941.

Zelo zanimivo je, kar Marica Lisjak-Čibejeva piše o Koširju:

»Ko se je dodobra spoznal z našo družino in družinskimi člani, se je posebno razveselil, ko smo mu povedali, da brat Franc študira v Gorici. Košir je izrazil željo, da bi se rad čimprej sestal z njim. Ker je brat prihajal domov le ob sobotah, in še to ne vsako, je Košir moral počakati nanj. Ko se je končno srečal z njim, sta postala prava prijatelja. Imela sta veliko zasebnih pogo-

vorov. Med drugim sta se domenila tudi to, da mu bo brat preskrbel samokres. Čez čas je prišlo od brata iz vipavske doline sporočilo, da je plen pripravil. Domenjeno je bilo, da bom samokres iz Prvačine prinesla jaz v kofarici s češnjami. Košir je bil samokresa nad vse vesel. Bil je uspešen plen mojega brata. Samokres je »sunil« italijanskemu oficirju pri predvajanju filma v kinu »Vittoria« v Gorici.

Potem se je Košir poslovil od naše hiše in se nam je kasneje še oglašil z dopisnico, na kateri se je podpisal z ženskim imenom. Od takrat dalje nismo več slišali zanj.«

Ta zapis o ilegalcu Francu Koširju bi bil pomanjkljiv, če bi izostali spomini družine Stravs iz Straže pri Zelinu. Leta 1962 sem dobil v roke kroniko sodelovanja v NOB družine Stravs, ki jo je napisala Marija Stravs, poročena Marcina. Kroniko začenja prav v zvezi z ilegalcem Francem Koširjem:

»Naša družina j začela simpatizirati z OF meseca oktobra 1941, ko je k nam začel zahajati ilegalce Franc, ki je prišel z onstran državne meje. Prvo povezavo z njim smo dobili preko Franca Kacina-Ruparskega s Krnic. Po njegovem delu in obnašanju smo ga ocenili za poštenega Slovenca, človeka — borca za svobodo. Zato smo mu ponudili vsestransko pomoč, hrano, prenočišče, pranje in šivanje perila ter varno zatočišče pred italijanskimi oblastmi.

Imenovani je pri nas zbiral podatke o številnem stanju vojaških enot na Zelinu in v Cerknem ter se zanimal za odnos vojakov do fašistične stranke. Zanimal ga je tudi odnos domačega prebivalstva do narodnoosvobodilnega gibanja in razpoloženje za borbo proti fašizmu in italijanskemu okupatorju. Te podatke sva mu posredovali s sestro Tilko. Pri zbiranju podatkov sva se ravnali po njegovih navodilih. Podatke sva dobivali pri zaupnih italijanskih vojakih, delno pa pri ljudeh, ki so imeli kakršnekoli stike z italijanskimi oblastmi. Delo je zahtevalo veliko previdnosti.

Košir nas je seznanjal z narodnoosvobodilnim gibanjem, ki se je širilo po Jugoslaviji, navduševal nas je in izjavljal, da se že vršijo priprave za organiziran boj tudi pri nas na Primorskem. Organizacijo je imel razpredeno na Vojskem, v Kanomljah, Čepovanu, Gorenji Trebuši, na Krnicah in z našo družino. Iz imenovanih krajev se nam je večkrat oglašal z razglednicami, na katerih se je podpisoval: »Marica«, »Slavica«, »Anica« in podobno. S tem nas je seznanjal, da je srečno dopotoval.«

Kjerkoli je Košir deloval v svoji zelo široko razpredeni mreži organiziranih tovarišev in tovarišic, z vsem navdušenjem mladega ilegalca širil ideje OF in pripravljali ljudi za oborožen upor, se ga danes z velikim spoštovanjem spominjajo. Naj na tem mestu navedem nekatere mnenja, ki zelo zgovorno potrjujejo in priznavajo velik prispevek pri organiziranju OF in oboroženem upor proti okupatorju, ki ga je pomagal organizirati v tem delu Primorske mladi ilegalce Franc Košir iz Mojstrane.

Marija Kacin-Lapanja, Rupa, Srednja Kanomlja, Spodnja Idrija.

»Delo za NOB se je pri nas začelo po tem človeku, čeprav danes posamezniki pravijo, da ta človek ni deloval za NOB. To pravijo tisti, ki so začeli delovati kasneje.«

Marija Stravs-Marcina, Kranj, Sorlijeva 6, v pismu z dne 14. marca 1979:

»Njegove besede in dejanja sem zelo dobro poznala. Nikoli nisem podvomila, da bi bil Košir kaj drugega, kakor resnični organizator in buditelj narodnoosvobodilnega gibanja.«

Ista v »TV-415« z dne 15. marca 1979:

»Zapustil nam je bogate ideje in smernice za nadaljnje delo v NOB. Ostal nam je v svetlem spominu kot bister, pogumen in vsestransko vzoren mladenič.«

Marica Lisjak-Čibejeva, Branik — v pismu z dne 19. februarja 1979:

»Košir je znal izredno prepričljivo usmerjati in pridobiti vsakogar. Naša

družina je resnično izšla v času NOB prav iz idej in napotkov, ki nam jih je bil vcepil prvi aktivist Franc Košir. Ostal nam je bogat zaklad njegovih napotkov in idej za pohod v revolucijo z OF.

Košir je bil zelo bistroumen fant. Bil je tudi zelo dobrega srca, preprost, hkrati pa delaven človek. Svojih pogovorov ni rad vsiljeval, vedno je raje pustil govoriti drugim. Vsak pogovor pa, ki se je količikaj nanašal na politično smer, je znal pri ljudeh pravilno izoblikovati in usmerjati. Medtem ko je čez dan pomagal pri delih na polju, nas je v večernih urah poučeval, kako se bomo morali organizirati zbrati za oborožen upor proti tujim osvajalcem.«

Eno leto — od začetka julija 1941 do zadnjih dni junija 1942 — je Košir neprekinjeno in z vso predanostjo organiziral in pripravljali ljudi za oboroženi upor. Pri tem se je držal stroge tajnosti in je pogosto menjal bivaličke. Kot je v svoji izjavi povedala Marija Kacin-Lapanja, je v decembru 1941 vseeno prišlo na ušesa karabinerjem v Dolenji Trebuši. Po tistem izpraševanju Jožefa Kacina in njegove hčerke Marije se je Košir še bolj »ogradil« s konspiracijo, kar je bilo v tistem času nujnost, čeprav takrat še ni vedel za usodo Toneta Berčiča in Milana Zlatnerja. Oba so Nemci v marcu 1942 aretirali in odpeljali v zapor v zloglasne Begunje. 11. aprila 1942 sta bila ustreljena v Dragi pri Begunjah. Kmalu po tistem tragičnem dogodku je žabniški župan — bil je povezan z nemško policijo — prišel k ženi ustreljenega Berčiča in ji pokazal fotografijo Franca Koširja in jo vprašal, če ga pozna. Žena je takoj zaslutila, da ima vmes svoje dolge prste gestapo. Odločno je zanikala, da bi bila kdaj videla človeka na fotografiji.

Po osemindesetih letih je naša dolžnost, da se oddolžimo spominu mladega ilegalca Franca Koširja. Njegov prispevek pri organiziranju oboroženega upora v tem delu Primorske je zelo pomemben. Polnih osemindeset let v naših časopisih in revijah ni bilo nobenega zapisa o delu tega mladega Gorenjca, ki je po enem letu izredno uspešnega delovanja ob nekdanji jugoslovansko-italijanski državni meji postal žrtev še nepoznanih nasprotnikov osvobodilnega gibanja v Ljubljani, ali pa na povratku iz Ljubljane kje ob meji. Njegova smrt je še neznanka, ki jo bo treba raziskati.

Za zgodovino začetkov delovanja v tem delu Primorske je delovanje Franca Koširja izredno pomembno. Dolžni smo — v prvi vrsti njemu, potem ljudem, s katerimi je deloval in končno zgodovini — povedati, kako in kje je deloval in kakšne uspehe je imel. Dolžni smo povedati — in zapisati! — da je bil Franc Košir prvi pobudnik in organizator oboroženega upora od Breznice na Ledinah do Zelina, Jagoršč, Krnic, Vojskega, Gorenje Trebuše, Lokovca, Loma, Mosta na Soči, Sentviške in Banjske planote. Vse v moji notranjosti me pri tem, ko pišem te spomine, spodbuja, naj Francu Koširju v spomin napišem: Poglej, tovariš, kaj vse je tu ob nekdanji jugoslovansko-italijanski državni meji pognalo in zraslo iz semena, ki ga je on sejal!

In vse to kljub temu, da so ti kraji preživeli med NOB odisejado razdejavanja — Cerkno 18. marca 1944 bombardirano trikrat v enem dnevu, šest vasi požganih 11. junija 1944, 27. januarja 1944 so Nemci pobili 47 tečajnikov partijske šole in drugih aktivistov, v dneh 16., 17. in 18. aprila 1944 naropali in odpeljali 600 glav goveje živine. Nedokončan klic Franc Koširja: »Če se danes ne bomo z orožjem uprli, nam bodo Lahi znova nadeli jarem za vrat,« nam še danes odmeva v ušesih. Ta njegov klic se je kasneje, ko je bil že mrtev, razširil po vseh vaseh idrijske, tolimske in goriske občine v tisti neugasljivi uporniški kres, ki ga je napovedoval pesnik Matej Bor:

Tenente! Silen ogenj ste prižgali!
Do neba se iztuli bo v nevihti!
Nikdo od vas ne bo ubežal ihti
krvi! Gorje, gorje! Gorje drhali!

Janez Kozamernik: Razpotje v Doslovičah — kroki